

REVISTĂ DE CULTURĂ

ȘERBAN DRAGOMIRESCU
LUCIAN BADEA
ELENA TEODOREANU
VIOLETTE REY
CĂTĂLINA-MARIANA CREȚU
LĂCRĂMIOARA MANEA
ANDREEA-MARIA CROITORU
CĂTĂLIN STĂNESCU
RODICA NIȚU
STELUȚA CHEFANI-PĂTRAȘCU
ELISABETA SAVU
FLORENTINA-MANUELA ȚUHAȘU
SANDA SAFTA
MIHAI IONESCU
MARIN POP
CONSTANTIN BĂJENARU
GABRIEL-FELICIAN CROITORU
LAVINIA DUMITRAȘCU
MĂDĂLINA NIȚELEA
MARINELA-LOREDANA BARNA

CRISTINA TĂNASE
IONUȚ TĂNASE
MAGDALENA TRĂISTARU
FLORINA DIACONU
RAMONA-MONICA LAZĂR
LIDIA PRISAC
ION-VALER XENOFONTOV
JENICA TABACU
VALENTIN HĂNULESCU
IOANA COȘEREANU
ROXANA GÂSCĂ
MIRCEA GHERMAN
DĂNUȚ-IONEL VĂIREANU
RODICA ȚICĂ
ELENA HELEA
LUCIA DUMITRESCU
MARIUS-DANIEL CĂLIN
ROZALINDA POSEA
OVIDIU-CONSTANTIN SAVU
ELENA DAN

Consiliul Județean Brașov
Muzeul „Casa Mureșenilor” Brașov

Țara Bârsei

Revistă de cultură
2016

Brașov, 2016

ȚARA BÂRSEI (fondată în 1929)
Revistă de cultură finanțată de Consiliul Județean Brașov și editată de
Muzeul „Casa Mureșenilor” Brașov
Piața Sfatului nr. 25, cod 500025
Tel./fax: 0268.477.864
e-mail: casa_muresenilor@yahoo.com
<http://www.muzeulmuresenilor.ro>

Colegiul de redacție: Valer Rus – redactor responsabil
Cristina Seitz
Marinela-Loredana Barna
Ovidiu-Constantin Savu

Copy editor: Carmen Andrei

ISSN 1583-3119

Autorii își asumă responsabilitatea pentru afirmațiile cuprinse în lucrările lor.

Tipărit la TIPOTEX S.A.
Brașov, Str. Traian Grozăvescu nr. 7
Tel: 0268.549.704

CUPRINS

Simpozion „Mari Geografi Brașoveni” – 16 octombrie 2015 Vintilă Mihăilescu Un magistru al geografiei românești din secolul XX

Șerban DRAGOMIRESCU <i>Omagiu profesorului Vintilă Mihăilescu</i>	9
Lucian BADEA <i>Gânduri ale unui fost student</i>	12
Elena TEODOREANU <i>Amintiri despre prima lucrare de topoclimatologie, ultima lucrare de doctorat sub conducerea profesorului Vintilă Mihăilescu</i>	16
Violette REY <i>Un magistru al geografiei secolului XX</i>	20
Șerban DRAGOMIRESCU <i>Avatarurile consacrării academice a profesorului Vintilă Mihăilescu</i>	22
Premiile elevilor brașoveni la concursuri de profil (2015).....	27

Sesiunea științifică de comunicări „Țara Bârsei” – 12-13 mai 2016

Monarhia constituțională a României la 150 de ani S-a întâmplat la 1916 Savanți brașoveni: Nicolae Teclu (1839-1916)

Monarhia constituțională a României la 150 de ani

Cătălina-Mariana CREȚU <i>Monarhia românească și proiectul unei societăți</i>	31
Lăcrămioara MANEA <i>Cărți din biblioteca regală în colecțiile muzeului tulcean</i>	34
Andreea-Maria CROITORU <i>Regele Carol I și modernizarea Marinei române</i>	43
Cătălin STĂNESCU, Rodica NIȚU <i>Câmpulung Muscel – File regale de poveste</i>	54

Steluța CHEFANI-PĂTRAȘCU

Călătoria Regelui Carol și a Reginei Elisabeta pe Dunăre din perioada 1-8 mai 1908, văzută în presa vremii..... 64

Elisabeta SAVU

Carol I Domnitor și Rege. Portrete pe două ceasuri de aur din patrimoniul Muzeului Ceasului „Nicolae Simache” Ploiești..... 77

S-a întâmplat la 1916

Florentina-Manuela TUHAȘU

1916 – Repere cronologice și corespondență de război..... 83

Sanda SAFTA, Mihai IONESCU

Vânătorii de munte în trecut și prezent..... 93

Marin POP

Familia Deleu în timpul Marelui Război (1916)..... 100

Constantin BĂJENARU

Făgărașul în toamna anului 1916 prin prisma consemnărilor vicarului Iacob Popa..... 114

Gabriel-Felician CROITORU

1916. Distrugerea orașului Giurgiu de trupele bulgare..... 123

Lavinia DUMITRAȘCU

O pagină din istoria de jertfe a românilor în Primul Război Mondial: Jurnalul Spitalului nr. 21, Craiova (9 septembrie 1916-23 februarie 1917)..... 130

Mădălina NIȚELEA

Titu Maiorescu – Martor al evenimentelor Marelui Război..... 134

Marinela-Loredana BARNA

Brașovul ocupat de armata română în paginile „Gazetei Transilvaniei” (august-septembrie 1916)..... 140

Cristina TĂNASE, Ionuț TĂNASE

Considerații privind participarea brașovenilor la efortul de război..... 149

Magdalena TRĂISTARU, Florina DIACONU

Aspecte referitoare la viața socio-economică a orașului Turnu Severin desprinse din fondul documentar al Primăriei din anul 1916..... 156

Ramona-Monica LAZĂR

Rolul echipei sanitare „Regina Maria”, condusă de Colette Lahovary-Plagino, pe frontul din Moldova. Corespondență de război (1918)..... 163

Miscellanea

Lidia PRISAC, Ion-Valer XENOFONTOV <i>Alexie Mateevici (1888-1917), autorul Imnului de Stat al Republicii Moldova</i>	171
Jenica TABACU <i>„Etymologicum Magnum Romaniae”, un vis neîmplinit</i>	180
Valentin HĂNULESCU <i>Despre iubire în jurnalul Olgăi Bălcescu (1856-1940)</i>	187
Ioana COȘEREANU <i>Dadaismul la 100 de ani</i>	195
Roxana GÂSCĂ <i>1916. Campania din Mesopotamia</i>	202

Addenda

Mircea GHERMAN <i>Amintiri ale avocatului Bujor Teculescu (1902-1978) – Marea Adunare de la 1 Decembrie 1918 [interviu]</i>	209
--	-----

Savanți brașoveni: Nicolae Teclu (1839-1916)

Dănuț-Ionel VĂIREANU <i>Nicolae Teclu – Artistul chimiilor și chimistul artelor</i>	219
Rodica ȚICĂ, Elena HELEREA <i>Despre discursul lui Nicolae Teclu (1839-1916) la primirea în Academia Română (1878)</i>	230
Elena HELEREA, Lucia DUMITRESCU, Marius-Daniel CĂLIN <i>Nicolae Teclu și cercetarea multidisciplinară. Studiu de caz: electricitatea atmosferică</i>	238
Rozalinda POSEA, Ovidiu-Constantin SAVU <i>Noi aspecte privind activitatea lui Nicolae Teclu</i>	247
Elena DAN <i>Nicolae Teclu – savant, academician, cetățean de onoare al Brașovului</i>	252
Autorii din acest volum	255

SIMPOZION
„MARI GEOGRAFI BRAȘOVENI”
16 OCTOMBRIE 2015

VINTILĂ MIHĂILESCU
UN MAGISTRU AL GEOGRAFIEI
ROMÂNEȘTI DIN SECOLUL XX

Șerban DRAGOMIRESCU

OMAGIU PROFESORULUI VINTILĂ MIHĂILESCU

La împlinirea a 125 de ani de la nașterea academicianului Vintilă Mihăilescu, în spațiul generos al Muzeului „Casa Mureșenilor” din Brașov a avut loc, în ziua de 16 octombrie 2015, cea de a X-a ediție, jubiliară, a ciclului de manifestări, început în 2006, sub titlul „Mari geografi brașoveni”. Ea a fost dedicată, în 2015, acestui magistru al geografiei românești, care, este drept, nu a fost prin biografia sa legat direct de Brașov, dar prin opera sa geografică, de mare profunzime și întindere de peste 350 de titluri, într-o

Prof. Vintilă Mihăilescu

viață activă de peste 65 de ani în geografie, a acoperit întreaga țară. Identificăm în opera sa științifică lucrări ce cuprind, în ample sinteze, de referință, direct orașul și județul Brașov, nu departe de centrul geometric al țării, dar și episodic, punctual, locuri din această arie de convergență carpatică din centrul geografic al țării (Piemontul Sohodol, Piemontul Satulung, aria carstică Fundata ș.a.).

Organizatorilor tradiționali (Consiliul Județean Brașov, Muzeul „Casa Mureșenilor” și Inspectoratul Școlar al Județului Brașov) li s-a alăturat, din anul 2015, și Academia Română, prin Divizia de Istoria Științei din cadrul Comitetului Român de Istoria Filosofiei, Științei și Tehnicii (CRIFST), care are o filială aici, la Brașov, ceea ce îi asigură, vrem să credem, o autoritate sporită.

Ne-am propus să aducem în fața auditoriului, numeros și avizat, specialiști geografi cu experiență, care au beneficiat direct, de-a lungul deceniilor, de îndrumările celui care, aureolat târziu, înspre amurgul vieții, și de titluri academice, a rămas pentru toți colaboratorii *Profesorul* iubit și stimat.

Cuvintele de bun venit au fost rostit de directorul instituției gazdă, dr. Valer Rus,

de inspectorul de specialitate prof. dr. Ciprian Șandor, reprezentant al Inspectoratului Școlar Județean, și de prof. Mioara Popica, vicepreședinte al Filialei Brașov a Societății de Științe Geografice.

În comunicarea sa, dr. Lucian Badea a evocat cu emoție amintirile unui fost student de la Secția de geografie a Universității din București, la sfârșitul anilor '40, de la ultimul curs susținut de profesorul Vintilă Mihăilescu, înainte de îndepărtarea sa samavolnică de la catedră. Cursurile sale, cu o retorică însuflețită, se bazau pe logica unei experiențe dobândite din cunoașterea terenului și permanent confruntate cu metodologia transmisă

de Simion Mehedinți, mentorul său. Dezvoltase principiul lui Mehedinți că „geografia se învață cu pasul”, așa încât excursiile de o zi la Greaca, în fruntea Câmpiei Burnasului, la Fălăștoaca sau în carierele din jurul Bucureștiului, de la Plumbuita, erau tot atâtea prilejuri de a participa la dezbateri ad-hoc privind ipotezele problemelor ridicate. Revenirea profesorului Vintilă Mihăilescu în câmpul activ al cercetării geografice în 1958, odată cu unificarea tuturor forțelor de specialitate în Institutul de Geologie și Geografie al Academiei Române (institut pe care-l fondase în 1944, într-o conjunctură paradoxal favorabilă în plin război, sub egida Ministerului Educației, cu titulatura de Institutul de Cercetări Geografice al României, dar pe care a fost obligat, abuziv, și să-l părăsească), a constituit anularea unei nedreptăți. Discret și modest, dar demn, nu s-a plâns niciodată de aceste abuzuri. Vorbitorul a avut privilegiul de a lucra nemijlocit, sub îndrumarea profesorului, timp de 20 ani, participând la elaborarea celor mai importante lucrări ale noului institut academic, cu forțe tinere, însuflețite de energia și înțelepciunea magistrului.

Un martor avizat al ultimului deceniu de activitate a profesorului Vintilă Mihăilescu a fost dna dr. Elena Teodoreanu, cercetător geograf între 1966 și 1975 la Institutul de Geografie din București și apoi, după îndepărtarea sa din motive politice, la Institutul de Balneologie, Fizioterapie și Recuperare Medicală din București, unde a ajuns șefa Laboratorului de Bioclimatologie. Titlul comunicării, *Prima teză de topoclimatologie, ultima teză de doctorat sub conducerea profesorului Vintilă Mihăilescu*, ne introduce într-un domeniu preferat de preocupări științifice ale profesorului în ultimele sale decenii de activitate. În anii de sfârșit al deceniului șase din secolul trecut profesorul a creat și promovat consecvent termenul de topoclimatologie. Teoretic, acesta era perfect justificat, mai rămânea să fie aplicat și dovedit argumentat într-un studiu regional, cu precădere într-un relief accidentat. Doamnei Elena Teodoreanu i s-a îngăduit, în 1977, susținerea tezei de doctorat în Institutul de Geografie, unde o elaborase, sub îndrumarea atentă a profesorului. A fost ultima teză susținută în prezența Domniei Sale. Evident, teza a fost superlativ apreciată și curând publicată în Editura Academiei Române, la doi ani după decesul profesorului, în 1980, sub titlul *Culoarul Rucăr-Bran. Studiu climatic și topoclimatic*. Termenul a fost curând adoptat și de Uniunea Geografică Internațională, constituindu-se în sânul ei o comisie de topoclimatologie ce a organizat, în România, în 1987, un simpozion de succes, cu o largă participare internațională, în care meritele profesorului au fost subliniate. Îmi face plăcere să evoc faptul că am asistat la desemnarea acestei unități transcarpatice ca etalon de aplicare a acestei noi noțiuni, în vara anului 1958, când profesorul și familia sa au petrecut vacanța de vară în satul Fundățica din acest culoar, între Bucegi și Piatra Craiului, la poalele Leaotei, prilej cu care am peregrinat pe cumpăna de ape a acestui culoar, însoțindu-l pe profesor. A tras serios atunci în favoarea acestei alegeri a subiectului unei teze existența, la Fundata, a unei stații meteorologice sinoptice de altitudine din rețeaua de bază a țării, cu posibilități de corelare la stațiile vecine Predeal, Vârful Omul și Câmpulung.

În continuare a fost citit mesajul doamnei profesor Violette Rey, de la École Normale Supérieure din Lyon, membru de onoare al Academiei Române, care a evocat sprijinul consistent pe care i l-a acordat profesorul în momente de cumpănă profesională. Ajunsă în România, spre sfârșitul anilor '60, alături de soțul său, inginer consultant la una din uzinele brașovene pentru trei ani, își vedea năruite aspirațiile profesionale. Era absolventă a cursurilor de masterat în geografie și se pregătea pentru dobândirea titlului de doctorat în ciclul 3, cu o temă ce-i era accesibilă în spațiul francez. Profesorul André Blanc, de la Universitatea Paris-Nanterre, îndrumătorul ei în studii

doctorale, un bun cunoscător al realităților românești din acele timpuri, i-a sugerat să se consulte cu profesorul Vintilă Mihăilescu, pe atunci director adjunct al Institutului de Geologie și Geografie al Academiei. Acesta, inițiator al studiilor de geografie urbană în România, n-a ezitat să-i recomande studiul geografic complex al orașului în care începea să se acomodeze. Astfel s-a născut volumul *Brașov – une vocation urbaine*, apărut la Paris în 1975, sub egida Bibliotecii Naționale a Franței. Lucrarea satisfăcea în Franța, cu prisosință, exigențele unei teze, dar oferea geografilor români un model de referință într-o epocă de transformări profunde social-economice. Condițiile social-politice de atunci au făcut adesea elaborarea unei atari lucrări dificilă, uneori chiar ingrată, îndemnând la renunțare. Îndrumările profesorului au fost neprețuite și au deschis calea atașamentului profund al dnei profesor Violette Rey față de pământul și poporul român, ilustrat prin tezele încurajate în cotutelă și apariția atlasului despre România, în ediții franceză (2000) și română (2006), al cărui inițiator și principal coordonator a fost.

Ultima expunere a aparținut profesorului asociat Șerban Dragomirescu, sub un titlu ușor polemic, *Avatarurile consacării academice a profesorului Vintilă Mihăilescu*. Au fost amintite momentele principale ale acestei consacări, extinsă pe mai bine de trei decenii, nu lipsită de obstacole, în raport cu frământatul ev social-politic parcurs. Promovat membru corespondent al Academiei Române în 1939, pe baza recomandării elogioase a profesorului Simion Mehedinți¹, după 9 ani, în 1948, este epurat, dimpreună cu magistrul său și alți 112 membri ai înaltului for. În 1974, după 26 de ani de la absurda măsură, se revine și este reintegrat în Academie, ca membru titular. În anul următor este invitat să-și susțină discursul de recepție, *Gândirea geografică românească în secolul nostru*, cu răspunsul dat, cu aleasă eleganță, în sfera cugetării, de academicianul George Murgeanu. Se pune astfel capăt unei nedreptăți, depășită cu demnitate de cel care a tras brazdă adâncă în ogorul fertil al geografiei țării noastre.

În finalul sesiunii, potrivit tradiției, organizatorii au oferit elevilor merituoși, distinși la Olimpiada națională și alte concursuri naționale de profil, precum și profesorilor lor îndrumători, premii, conștând din publicații de specialitate, oferite generos de sponsorii noștri: Institutul Goethe – București, National Geographic România – București, Editura Corint – București, Asociația Personalului Didactic „Simion Mehedinți” – Focșani, Editura Terra – Focșani, Centrul de Ecologie Montană – Moeciu de Sus și Muzeul „Casa Mureșenilor” – Brașov.

Pentru ediția din anul 2016 manifestarea va fi consacrată membrilor Academiei Române născuți în județul Brașov în cei 150 de ani de la înființare, pe care înaltul for îi celebrează în acest an.

¹ Primul geograf admis în Academia Română a fost Simion Mehedinți, ctitor și doctrinar al geografiei moderne în România, ales în 1908 ca membru corespondent și titular în 1915. De prestigiul și autoritatea sa morală se vor lega toate desemnările și alegerile ulterioare de geografi în Academie, discipoli ai săi: George Vâlsan (1885-1935), corespondent în 1919 și titular în 1920, Constantin Brătescu (1882-1945), corespondent în 1919, Vintilă Mihăilescu (1890-1978), corespondent în 1939, și N.Al. Rădulescu (1908-1989), corespondent în 1948. Toți figurau în Secțiunea științelor istorice. Cu dublă valență, de geolog și geograf, propus de Ion Simionescu, a fost ales membru corespondent în Secțiunea științifică, în 1935, Mihai David (1886-1954).

Lucian BADEA

GÂNDURI ALE UNUI FOST STUDENT

PENSÉES D'UN ANCIEN ÉTUDIANT

Résumé: De la Chaire de géographie de l'Université de Bucarest et comme directeur de l'Institut de Recherches Géographiques (fondé par lui en 1944), le Professeur Vintilă Mihăilescu a servi la géographie pendant plus de 60 ans, jusqu'aux derniers jours de sa vie. Par sa conception scientifique, par son œuvre riche et très variée, par toute son activité didactique et de recherche, néanmoins par son mode de comprendre la coopération et d'entraîner des collaborateurs, il a réussi à consacrer la géographie roumaine à l'échelon des sciences modernes aux multiples utilisations. Le but principal suivi par le professeur a été celui de comprendre la géographie, en son essence, comme une science des relations entre les composantes de la géosphère et de ses conditionnements permanents pour l'existence et les actions de l'homme. C'est pour cela que la géographie doit être comprise en son essence, non seulement par la recherche géographique, mais surtout par tous les échelons de l'enseignement, par sa valeur instructive et, non moins, éducative.

Ne întoarcem gândurile cu mai mult de șase decenii și jumătate în urmă, mai precis în anul 1948, anul aducător de reformă și în învățământul superior (sub influența sovietică), când s-a înființat Facultatea de Istorie și Geografie, în fapt o unire a Secțiilor (Catedrelor) de istorie și de geografie ale Universității din București.

În toamna aceluia an am obținut examenul de admitere și, la începerea cursurilor, am constatat că patru dintre aceste cursuri, și anume, cele mai importante, aveau ca titulari profesori membri ai Academiei Române. Unul dintre aceste cursuri – Geografia fizică generală, curs extins pe întregul an – era predat de Prof. Vintilă Mihăilescu, șef de catedră și director al Institutului de Cercetări Geografice (înființat de Domnia Sa cu câțiva ani în urmă). Era un curs de bază, dar nu numai aceasta stimula interesul studenților. Pe de o parte era conținutul cursului (un fel de abecedar pentru oricine dorește să se apropie cu adevărat de științele geografice), iar pe de altă parte era modul în care profesorul V. Mihăilescu se adresa auditoriului, prin felul său de a fi în permanență cu o anumită voioșie, folosind adesea glumele și mai ales ironia, fără, însă, a abandona, chiar în treacăt, seriozitatea obligatorie a cadrului universitar. Trata cu ironie chiar momentele mai grave care pe altcineva, într-o anumită măsură, l-ar fi iritat.

În acea perioadă, conducea, ca director al Institutului de Cercetări Geografice, ședințele publice de comunicări ale institutului, programate din două în două săptămâni, miercurea la ora 18:00, în amfiteatrul George Vâlsan (de la etajul III) al facultății. Deși începător în ale geografiei, am participat la câteva ședințe, atras mai ales de savoarea discuțiilor, adesea foarte critice, dar cu miez și decență, în urma cărora Domnia Sa trăgea concluzii pline de învățăminte. Era o atmosferă de ținută științifică înaltă, care atrăgea și stimula interesul oricui pentru știință, pentru largirea câmpului cunoașterii.

Din păcate, numai după un an, în 1950, această atmosferă de învățământ elevat și păstrător al căilor normale pe care a mers mai mult de o jumătate de secol, avea să se întunece brusc, lovită de valul epurărilor, cu pretenția eliminării tuturor acelor care s-ar fi opus și ar fi reprezentat un anumit pericol pentru construcția societății socialiste (chiar dacă trupele lui Stalin încă ocupau România). Acest val distrugător a eliminat din Facultatea de Geografie pe câțiva dintre oamenii de bază ai facultății și, implicit, ai geografiei românești: profesorii Vintilă Mihăilescu, Ion Conea, asistenții și

șefii de lucrări I. Vintilescu, Atanasie Bârsan, Ana Rădulescu-Conea. Acuzația generală, obișnuită în acea vreme, consta în sloganul pretutindeni și mereu invocat: „oameni aserviți (în fel și chip) regimului burghezo-moșieresc, cu gândire care nu poate sluji educării generației tinere, pe umerii căreia se sprijină construcția socialismului”. Era un mod primitiv pentru ascunderea adevăratei intenții a regimului: înlocuirea cadrelor didactice cu elemente noi, membri de partid, indiferent de pregătirea și capacitatea lor, dar întru totul devotați noului regim impus prin uriașa fraudă a așa-ziselor alegeri din 1946.

După alți doi ani (în 1952), situația dezvoltării geografiei a căpătat un curs favorabil prin reorganizarea Institutului de Cercetări Geografice, care a căpătat un statut nou ca instituție independentă, cu gestiune și organigramă proprie, în care au fost pentru prima dată încadrați membri care se ocupau numai cu cercetarea, fără a mai avea implicații permanente și norme în învățământ, dar rămânând în legături strânse cu aceștia, mai ales că institutul se afla sub autoritatea Ministerului Învățământului. Cu alte cuvinte, pentru prima dată s-a oficializat profesiunea de cercetător geograf.

În noua structură au fost reîncadrați prof. Ion Conea și Alexandra Bunesco și au fost repartizați primii trei absolvenți (între care m-am aflat și eu), care și-au început activitatea de cercetare în cadrul unor programe de anvergură, urmând, într-o mare măsură, tradițiile științei geografice românești și ceea ce începuse (în cei câțiva ani de existență) unitatea de cercetare înființată și condusă de profesorul Vintilă Mihăilescu.

Au trecut cinci ani de încercări pentru continuarea drumului inițiat de mentorii geografiei românești în lucrări de mai mare cuprindere cu formarea unor noi generații de geografi (inițiați în cercetare și pentru învățământul geografic superior), dar și cu preocuparea de diminuare, și chiar de evitare, a influențelor și măsurilor impuse în conjunctura politică devenită cuvânt de ordine. După această perioadă (mai puțin productivă) a intervenit un fapt de importanță deosebită: în cadrul Academiei a luat ființă un institut sub titulatura de Institutul de Geologie și Geografie, în care era inclus Institutul de Cercetări Geografice, precum și colectivul de geografi care funcționa în cadrul Academiei Române (pe lângă Secția de Științe Geonomice), iar profesorul Vintilă Mihăilescu devenea director adjunct al noului institut, fără îndoială cu atribuții și preocupări speciale pentru sectoarele de geografie, cele care precumpăneau în acest nou cadru de organizare.

Revenirea profesorului V. Mihăilescu după 8 ani în fruntea unității de cercetare pe care o înființase, dar acum aflată la alte proporții (judecate cantitativ și calitativ) și într-o altă ambianță spirituală, a însemnat, practic, un moment hotărâtor și cu semnificație cu totul aparte. Aceasta pentru că s-au creat condițiile favorabile pentru realizarea acelor lucrări mari, reprezentative, de interes național (ca *Monografia Geografică a R.P. Române*, 1960; *Geografia Văii Dunării Românești*, 1968; *Atlasul Geografic Național*, 1972-1979 etc.) pe care le-au dorit chiar cei care au reușit înființarea, în 1875, a Societății Române de Geografie sau au fost înscrise ca obiective principale în programul inițial al Institutului de Cercetări Geografice.

Este de subliniat acest moment pentru importanța sa, nu numai din perspectiva dezvoltării pe o linie corectă a științei geografice, ci și din latura unui anumit interes personal ca cercetător pentru că, după un număr de ani, deveneam din fostul student un colaborator al magistrului. După ce i s-a reconfirmat dreptul de a conduce doctoratul, a fost primul care m-a implicat în comisiile pentru examenele obligatorii ale stagiului de doctorand sau ca referent oficial pentru susținerea unor teze.

Având în vedere cei 65 de ani de prodigioasă activitate didactică, de cercetare și

de organizare a unei atât de ample activități, nu este ușor de definit în detaliu rolul cu totul aparte avut de Prof. Vintilă Mihăilescu în dezvoltarea științei moderne geografice românești. Cert este că a fost și a rămas unul dintre mentorii care au avut un rol decisiv în afirmarea cercetării geografice și în asigurarea progresului școlii geografice românești.

Opera sa științifică, începând cu ceea ce a publicat înaintea tezei de doctorat – *Vlășia și Mostiștea (Evoluția geografică a două regiuni din Câmpia Română)*, apărută în „Buletinul Societății Regale Române de Geografie” din 1924 – și până la ultimele volume publicate în anii ‘60-’70 ai secolului trecut (la care se adaugă mulțimea de articole și note), este nu numai foarte bogată în titluri (sigur cea mai amplă ca număr de titluri), dar și foarte variată, întrucât conține o mulțime nebănuită de forme de concretizare a unor idei fundamentale, inclusiv de moduri de abordare a unei problematice geografice deosebit de complexe. Nu este nicio exagerare dacă se afirmă că opera sa include toate formele cunoscute de observare și analiză, de interpretare, comentare și prezentare a informației geografice. Iar aceasta, atât în opera scrisă, publicată, cât și în opera didactică de comunicare de la catedră.

Temperamentul și pregătirea sa multilaterală (geografică, istorică, filosofică, chiar juridică) nu puteau să-l țină departe de frământările științei geografice, uneori de mare intensitate, cu cauze în interiorul ca și din afara ei. S-a dedicat acestei științe, atras de capacitatea de discernere și de definire a realității terestre judecate de la nivelul localităților la planetă și de capacitatea ei de generalizare. A fost nu numai convins, ci chiar fascinat de ideea geografiei ca știință a relațiilor dintre geosfere. De aceea, întreaga sa activitate a fost marcată de acest principiu fundamental.

Departa de a fi fost un profesor distant, nu s-a izolat în studiu adâncit, ci s-a implicat fără răgaz în frământările unei științe obligate nu numai de a se sluji pe sine prin acumulările obișnuite și necesare oricărui progres, dar să se și adapteze permanent și rapid la necesitățile impuse de relațiile în continuă schimbare dintre om (societate) și mediul natural, ca și de marile evenimente sociale. Drept urmare, opera profesorului Mihăilescu este reprezentată, așa cum s-a subliniat adesea, nu numai de un număr mare de lucrări, dar este și foarte variată, constituită din comunicări, studii, articole, note, monografii asupra unor fenomene sau regiuni geografice numeroase, cu profund caracter teoretic. La acestea se alătură un număr nu mai puțin impresionant de recenzii, prezentări, prefețe, note critice, descrieri și lecturi geografice, manuale de liceu, cursuri universitare, toate menite să reflecte edificator complexitatea activității sale științifice și didactice.

Opera sa este, în adevăr, această amplă și foarte variată însumare de lucrări științifice de o varietate a conținutului puțin obișnuită, dar este, totodată, și o însumare de *atitudini*, înscrise întru totul crezului său științific pe care l-a păstrat și apărut cu consecvență, în ciuda dificultăților mari pe care România le-a cunoscut încă dinaintea Primului Război Mondial. Și tocmai acest aspect al *atitudinii de apărare și păstrare a integrității și scopului final al științei geografice* se cunoaște mai puțin. Punerea lui în evidență trebuie să rămână ca o obligație a generației actuale de geografi, mai ales a acelor care au avut în mai mică măsură posibilitatea cunoașterii operei și atitudinii profesorului, în egală măsură științifică, didactică, civică.

Prin felul său de a fi, nu numai că nu a refuzat dialogul și colaborarea, dar le-a cultivat ca un stil de lucru foarte productiv. Am mai afirmat, cu altă ocazie, că a dorit și susținut discuția științifică principială și la obiect ca mijloc de stimulare a gândirii constructive pentru că aceasta este calea sigură spre progres. Toți cei ce l-au ascultat și înțeles, antrenându-se în modul său de a gândi, în dialogul pe o anumită temă (dialog

desfășurat deseori chiar contradictoriu), au avut numai de câștigat. Uneori, preocupat de o problemă insuficient clarificată și definită, era cel care provoca și stimula discuția contradictorie. În ambianța Institutului de Geografie pe care îl crease și în care a revenit în 1958 ca director adjunct, am avut șansa participării la astfel de discuții (de cele mai multe ori în doi), pe care le stârnea direct și cu oarecare ironie, dar nu dezarmantă și nici cu sensul faptului derizoriu dus pe calea respingerii. Ne-am lansat deseori în discuții cu opinii diferite asupra unor aspecte insuficient de clare și pretinse noutăți, de la definirea și utilizarea unor termeni, până la concepții de fond și ipoteze, cu opinii opuse, dar foarte utile pentru progresul abordărilor ulterioare, în care de multe ori mă arătam în dezacord și sceptic.

Drept dovadă a acestui gen de dialog, plin de învățăminte, cu riscul de a mă repeta, revin asupra dedicației de pe una din ultimele sale cărți (publicată în 1977) pe care mi-a oferit-o la apariție:

Pentru scurt timp, fostului meu student L.B., cu o întrebare la care nu-i obligat să-mi răspundă: Ce s-ar fi făcut credința, nu numai cea religioasă, dar și cea științifică, fără un Toma Necredinciosul?

În adevăr, ce s-ar face știința fără acei convinși drept-credincioși ai științei care n-ar putea să-și exprime îndoiala și necredința față de conceptele și preceptele științei încă insuficient de clar definite și încă nevalidate de practica cercetării? În mod sigur s-ar diminua până la anulare opiniile științifice critice, academice. Și prin aceasta, sigur s-ar diminua până la eliminare posibilitățile de progres spiritual.

Elena TEODOREANU

AMINTIRI DESPRE PRIMA LUCRARE DE TOPOCLIMATOLOGIE, ULTIMA LUCRARE DE DOCTORAT SUB CONDUCEREA PROFESORULUI VINTILĂ MIHĂILESCU

Résumé : Souvenirs sur la première thèse de topoclimatologie réalisée en Roumanie et la dernière thèse de doctorat sous la coordination du professeur Vintila Mihăilescu. On évoque, par la mémoire personnelle de l'auteur, certains moments liés à l'élaboration de cette thèse pendant les années '70 du XXème siècle. On essaie d'esquisser un portrait du grand maître.

Sunt unele întâlniri în viață, mai ales în tinerețe, care ne marchează destinul și ne influențează și în perioada maturității.

Pentru a vorbi despre importanța pe care a avut-o profesorul în viața mea, trebuie să amintesc câte ceva din viața mea și a familiei mele. În anul 1959, când am terminat Facultatea de Geografie, am răătăcit vreo șapte ani în afara profesiei, dat fiindcă aveam un dosar politic necorespunzător. Trebuie să spun că tatăl meu, care absolvise Facultatea de Teologie din București, și-a luat licența și în Geografie, ca urmare a participării la cursurile profesorului Simion Mehedinți, pe care l-a îndrăgit și cu care a rămas prieten și căruia, ca preot, i-a fost și duhovnic. L-am cunoscut și eu pe profesorul Mehedinți și am urmat și eu Geografia. Dar tot în anul în care am absolvit eu, tatăl meu a fost condamnat într-un proces politic, fapt care s-a răsfrânt și asupra familiei.

În 1964 a avut loc marea amnistie politică, tatăl meu a fost eliberat și a venit acasă. Într-o zi s-a întâlnit pe stradă cu profesorul Vintilă Mihăilescu, care-i fusese asistent la facultate. Acesta l-a invitat să slujească la parastasul profesorului Mehedinți. Stând apoi de vorbă, profesorul Mihăilescu a aflat că și eu am absolvit Geografia, dar n-am putut să proferez, din pricina biografiei. Profesorul i-a spus atunci tatălui meu:

Părinte, la Institutul de Geografie am un post de geograf [asistent de cercetare]. Să vină fiica Dumitale, să depună o cerere pentru concurs.

Acest fapt s-a petrecut în octombrie 1965, în decembrie a avut loc concursul și astfel, în ianuarie 1966, am intrat în Institutul de Geografie al Academiei.

Profesorul Vintilă Mihăilescu coordona, în acea perioadă, geografia românească, cu experiența sa universitară, de cercetare, dar și cu experiența de viață personală.

Era, în acei ani, o ușoară destindere, după perioada de cercetare geografică sub îndrumarea strictă a cercetătorilor sovietici. Joia după-amiaza avea loc, în sediul din str. Dr. Burgele, ședința cu două comunicări, una de geografie fizică și una de geografie economică, după care urmau întrebări, discuții, iar la sfârșit profesorul făcea o sinteză a celor prezentate și încheia ședința cu un cuvânt, de obicei cu o vorbă de duh legată de cele discutate mai înainte.

Profesorul Vintilă Mihăilescu, ca toți profesorii și îndrumătorii de vocație, ajuta pe oricine apela la dânsul, avea o anume disponibilitate și răbdare cu fiecare, asculta toate ideile noastre și dădea un sfat celui ce-l cerea. Unele persoane spuneau că este prea îngăduitor cu unii tineri, care nu dădeau, de la primii pași, rezultate remarcabile. De fapt, profesorul considera că este necesar de a da fiecărui începător, și chiar unuia mai avansat, o a doua șansă, atunci când pe prima n-o putuse valorifica destul. Discuta

geografie fizică, geografie umană, dar și istorie, muzică, literatură cu acea deschidere firească a geografilor, oameni de cultură, precum înaintașii săi Simion Mehedinți, George Vâlsan, sau contemporanii Victor Tufescu, Ion Conea, Nicolae Rădulescu.

Când am venit eu în Institut, se discuta, de câțiva ani, și se puneau la punct principiile topoclimatologiei, știință care începuse să se contureze relativ simultan în mai multe țări, unde geografii climatologi simțeau nevoia de a profila aspectul de climatologie locală aplicată, în funcție de condițiile particulare ale suprafeței subiacente. În afară de aceasta, se sublinia astfel latura geografică a climatologiei-meteorologiei, care era tot mai mult atribuită fizicii atmosferice. Împreună cu micul colectiv de climatologie din Institut, problemele se creionaseră întâi prin discuții, apoi prin câteva articole¹. Se discuta și se nuanța și problema microclimatologiei, susținută în special de școala de climatologie de la Iași, sub conducerea profesorului Ion Gugiuman.

În 1969 m-am prezentat la examenul pentru admiterea la doctorat la profesorul Mihăilescu. Mi-a dat ca teme de referat: *Microclima și topoclima și Izvoare de informații în studiul climei României*, teme care au făcut obiectul prezentării în ședințele de comunicări, unde au suscitat discuții și am primit sfaturi și aprecieri. Cu privire la topoclimatologie, lucrurile erau deja pornite pe făgaș, eu a trebuit să mă lupt să aduc unele noutăți bibliografice și de idei, pentru a justifica un nou material² referitor la problemele de microclimatologie – topoclimatologie. Cât privește izvoarele de informare asupra climei României, îmi amintesc că citisem cu multă stăruință tot ceea ce găsisem cu privire la clima României, lucrările cronicarilor moldoveni și munteni, dar și ale cronicarilor turci care acompaniau trupele otomane, când acestea treceau Dunărea, să prade pământurile noastre, de asemenea am consultat buletine meteorologice vechi, am citit impresiile călătorilor străini despre țările române, și chiar literatură (de la poetul roman Ovidiu, până la Mihail Sadoveanu). Citam, la un moment dat, un cronicar turc, Mehmed Neşri, care povestea că era atât de cald în Valahia, în vara aceea, 1462, încât „pe zalele de fier ale gaziilor se putea face chebap”. Profesorul a râs ușor și la sfârșit a spus că l-am delectat cu *1001 de nopți*.³ Se punea problema ce subiect să aleg pentru teza de doctorat. Profesorul a sugerat să fac o teză de topoclimatologie, o aplicare directă a principiilor pe care școala de climatologie românească le discutase sub aspect teoretic și practic și la care începusem să particip și eu, în ideea conturării *Hărții topoclimatice a României*. În acest sens fac o paranteză, amintind de dedicația pe care mi-a făcut-o în aprilie 1968 pe *Geografia teoretică* ca un stimulent pentru cercetarea topoclimatică: „Topoclimatoloagei în devenire pentru a-i întări convingerea că geografia e geografie chiar când se ocupă numai de atmosferă”. Mi-a sugerat *Culoarul Rucăr-Bran, studiu climatic și topoclimatic*. Am acceptat cu interes, dar și cu grijă, fiind conștientă că, dacă în partea referitoare la climă aveam un drum deschis prin câteva lucrări deja tipărite⁴, în domeniul topoclimatologiei

¹ Un articol scris în 1965, de profesorul Mihăilescu, Gh. Neamu și Octavia Bogdan, apoi un alt articol al celor doi tineri cercetători împreună cu Elena Mihai, după aceea în alte articole referitoare la cercetările din Valea Dunării (1969).

² Referatul a fost publicat apoi în revista „Progresele Științei”, în 1971.

³ Acest referat mi-a folosit mult în cartea *Muzele și vremea*, pe care aveam să o public mai târziu, în 1983, apoi în cartea *Se schimbă clima? O întrebare la începutul mileniului*, 2007, în câteva comunicări susținute la congrese din străinătate și, mai nou, în lucrarea *În căutarea timpului trecut*, în prezent sub tipar.

⁴ *Clima Bucegilor*, de Șt. M. Stoenescu, 1951, și *Depresiunea Brașov. Studiu climatic*, de Elena Mihai, 1975, precum și prin doctorate susținute, la Cluj, 1975, *Clima Olteniei deluroase*, de Gh. Neamu, și la Iași, 1976, *Potențialul climatic al Bărăganului*, de Octavia Bogdan.

erau numai câteva articole, fie teoretice, fie referitoare la profile topoclimatice, obținute prin cercetări expediționare pentru regiuni restrânse (îndeosebi pe Valea Dunării).

Am început să lucrez la teză, am început să fac deplasări pe teren, să instalez aparate înregistratoare, să merg, alături de colegi sau cu familia, să fac determinări de teren, prin sondaje sau cu aparatura de înregistrare, la Moeciu, Bran, Brașov, Fundata, Fundățica, Podu Dâmboviței, Rucăr, vara, primăvara sau toamna sau chiar iarna. Veneam la profesor cu întrebări, îi puneam în față problemele care mă preocupau. Îmi citea materialul scris, discutam, mă lămură, îmi dădea sugestii. Aveam totală libertate de lucru, de exprimare, profesorul intervenea foarte discret acolo unde lucrurile nu erau clare sau insuficient justificate.

Cum profesorul avea abonament la concertele săptămânale de la Ateneu, după plecarea nepotului celui mic în străinătate, ne oferea de multe ori biletul disponibil, mie sau soțului meu. Mă bucuram, căci în afară de faptul că ascultam muzică, aveam prilejul să stăm de vorbă în pauze, fără să am sentimentul că îl solicit prea mult, cum aș fi simțit dacă mi-aș fi permis să stau de vorbă jumătate de oră, când venea la Institut. Cu această ocazie, discutam nu numai geografie, sau anume climatologie, ci muzică, literatură, subiecte de viață.

Avea o grijă deosebită pentru tinerii pe care-i remarcase, pentru strădania, inteligența, cunoștințele, probitatea lor științifică. Îmi amintesc că era îngrijorat că un tânăr pe care-l aprecia în mod deosebit se risipea, după părerea sa, în tot felul de activități mărunte sau colaterale, fără să finalizeze o lucrare mare, pe măsura posibilităților sale. M-a onorat, mărturisindu-mi această preocupare, sugerându-mi să-l sfătuiesc și eu pe acel coleg, în vederea angajării într-o lucrare concretă, personală, menită să dea măsura capacității lui.

Avea un umor subtil, uneori deconcertant, dădea uneori impresia că ia totul *à la légère*, deși, dincolo de aerul ușor amuzat, privea toate problemele, fie ele științifice sau de viață, cu gravitate.

Mi-a dat câteva sfaturi esențiale, care mi-au rămas permanent în minte, le-am aplicat și le-am transmis și eu studenților sau cercetătorilor tineri care mi-au cerut ulterior sfatul. De exemplu:

- m-a sfătuit să am grijă să nu fac fraza lungă. Ca orice tânăr care, când știe ceva, vrea să spună totul dintr-o răsuflare, aveam fraza lungă, uneori cu mai multe idei în ea, ceea ce îngreuna înțelesul. L-am ascultat. Am divizat în două sau trei părți un întreg paragraf, textul s-a limpezit;

- mi-a spus că, după ce scriu ceva, să pun materialul în sertar și să-l scot și să-l citesc după două săptămâni sau mai mult. Va fi un text nou chiar pentru mine, în care eu singură voi observa ceea ce nu e clar, ceea ce se cere subliniat sau suprimat.

Teza de doctorat, odată terminată în primăvara anului 1975, a trecut prin diverse avataturi legate, în primul rând, de dosarul personal politic (teza mi-a fost respinsă de Comitetul de partid al Academiei), dar și de unele discuții teoretice referitoare la microclimatologie – topoclimatologie (școala de la Iași) și a fost susținută abia peste doi ani, în urma acordului dat de Comitetul de Partid „Sănătatea” (din vara anului 1975 lucram la Institutul de Balneologie), dar și a acordului între conducătorii de școli asupra terminologiei legate de noțiunile de microclimatologie – topoclimatologie. Partea de topoclimatologie se încheia cu o hartă topoclimatică a culoarului Rucăr-Bran, în culori, ceea ce era o premieră în domeniu, fiind astfel prima hartă topoclimatică a unei regiuni, bazată pe materialele elaborate și publicate în revistele Institutului de către colectivul

de topoclimatologie.⁵

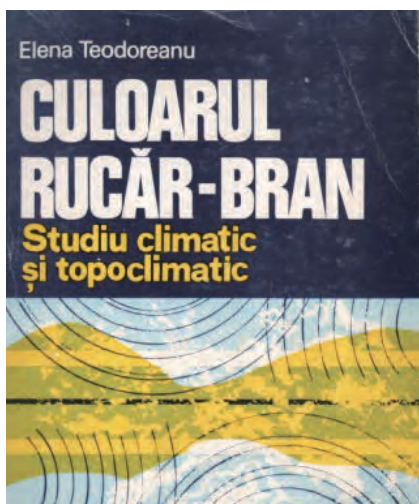
Lucrarea a avut ca motto o frază din *Geografia fizică a României*, publicată de profesorul Vintilă Mihăilescu, în 1969:

Este atât de variată în amănunte, clima (mai exact, topoclima) Carpaților, între altitudinile de 600 și 1800 m, încât fiecare masiv, fiecare culme, fiecare depresiune sau vale ar merita un studiu special. Nicăieri, adică, perspectivele de analize topoclimatice nu sunt mai promițătoare de rezultate interesante pe plan fundamental și practic decât în spațiul muntos (p. 179).

Profesorul, cu modestia caracteristică marilor personalități, s-a împotrivit ca acest motto să apară în lucrare. La mulțumirile pe care le-am exprimat după acceptarea tezei, în ședința publică, în cuvântul adresat celor care m-au ajutat să finalizez această lucrare, am spus acest lucru și am văzut că profesorul a zâmbit, acceptând mărturisirea acestui mic secret și s-a exprimat față de persoana de alături asupra faptului că acel cuvânt de mulțumire a fost foarte elaborat.

Teza de doctorat a fost deci susținută în octombrie 1977.⁶ Lucrarea a fost publicată apoi în 1980, la Editura Academiei.

În primăvara anului următor, 1978, profesorul Vintilă Mihăilescu a trecut la cele veșnice. Apucase să mai facă un referat de doctorat, care a fost citit la susținere, în absența sa. Am regretat atunci că nu am putut să ofer un exemplar tipărit cu dedicație și

mulțumiri profesorului iubit și respectat, celui care a avut încredere într-o tânără cercetătoare, dându-i o sarcină nu tocmai ușoară, dar deschizându-i astfel, după o perioadă de strădanie științifică și luptă de supraviețuire, drumul spre împlinirea profesională.

La 25 de ani de la săvârșirea sa din viață, am publicat un material⁷ despre profesorul Mihăilescu și teza mea de doctorat.

La împlinirea a 125 de ani de la nașterea sa, îmi fac o datorie de onoare în a readuce în memoria celor de azi personalitatea unui stimat profesor din secolul trecut, educator și îndrumător al unei întregi generații de tineri geografi.

⁵ Articole referitoare la principiile hărții topoclimatice (1973 și 1976) și, după publicarea de către întregul colectiv a primei *Hărți topoclimatice a României*, în culori, în 1977, sc. 1: 1.500.000, pentru *Atlasul Național al României*.

⁶ În ședința prezidată de profesorul Grațian Cioflica, prezentarea a fost făcută de profesorul Vintilă Mihăilescu, îndrumătorul de doctorat, și de referenții profesorului Ion Gugiuman de la Iași, profesorul Gh. Pop de la Cluj și dr. doc. Petre Găstescu, cerc. șt. I, de la Institutul de Geografie. S-au mai consemnat peste 70 de referate ale cercetătorilor.

⁷ Elena Teodoreanu, *Prima lucrare de topoclimatologie, ultima lucrare de doctorat sub conducerea profesorului Vintilă Mihăilescu*, în „Studii și Cercetări de Geografie”, t. XLIX, pp. 59-62.

Violette REY

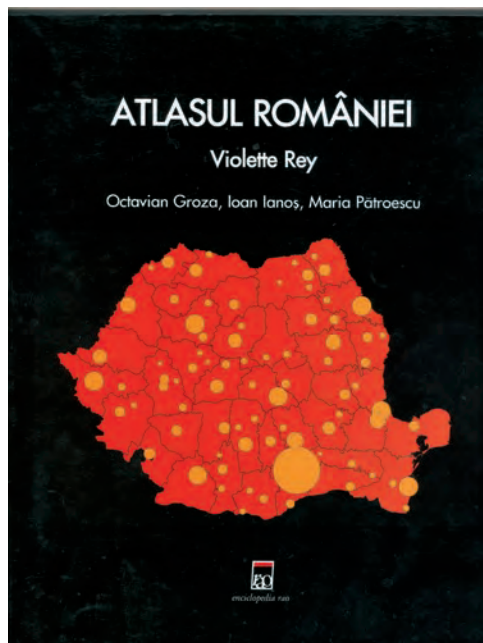
UN MAGISTRU AL GEOGRAFIEI SECOLULUI XX

Toujours avec émotion et fierté, à la question: «Avez-vous rencontré le professeur Vintila Mihailescu?», j'aime à répondre qu'il a été mon maître et que l'estime, la sympathie et le respect accompagnent toujours sa mémoire.

Studiați „orașul meu” din Brașov ... În mod cert puteți analiza toate aceste cartiere noi ce cresc în periferie. Dar de ce să deveniți un urbanist-sociolog acum, când n-ați folosit încă instrumentarul geografic dobândit în ultimii 40 de ani?!

De ce să nu începeți studiul dumneavoastră prin observarea unui alt oraș – Câmpulung – oraș mai mic și într-o așezare aproape simetrică în raport cu Brașovul? Așa veți pătrunde într-o manieră mai largă și mai geografică în problema urbanizării curburi carpatice ...

Astfel a decurs prima mea convorbire cu Prof. Vintilă Mihăilescu, în toamna anului 1967, la București, la sediul Institutului de Geografie (pe atunci de Geologie și Geografie), unde profesorul era conducătorul Departamentului de geografie.

Volumul *Atlasul României*, apărut la Editura RAO, coordonator Doamna Violette Rey.

M-am întors la domiciliul meu din Brașov cu o perplexitate ce trăda dezamăgirea din cauza imenselor dificultăți neprevăzute și necunoscute ce mi se împotriveau.

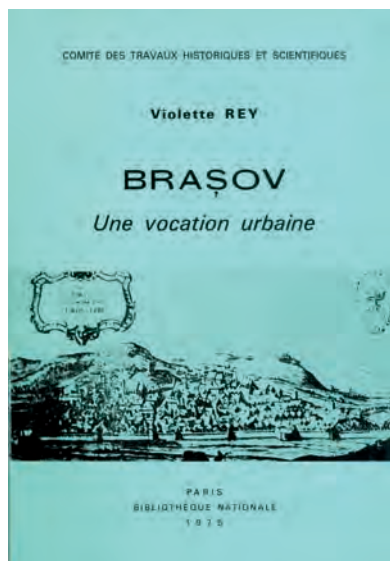
Părăsisem abia băncile universității în iunie, obișnuită cu analiza la scară mare, asociind harta topografică cu practica de teren pentru a mă pregăti pentru examenele de agregare, hotărâtă să cercetez noi direcții mai „moderne”, încurajată de Prof. André Blanc, așa că mi-am însușit proiectul unei teze privind modelul „socialist” al „orașului nou”, pornind de la cazul Brașov. Caracterul explorator al temei, interesul crescând în raport cu experiențele scandinave și anglo-saxone erau incitante, dar mai rămânea o piedică, imposibilitatea de a obține hărțile necesare, ca și cvasi-imposibilitatea de a realiza anchete, totul ... mai puțin acest sfat al Prof. V. Mihăilescu.

În cursul mai multor întrevederi cu Prof. Mihăilescu, între 1967 și 1969, am reținut esențialul mesajului: evaluarea unei probleme constă în articularea ei

teritorială și greutatea ei istorică, ceea ce conferă geografiei calitatea unor cunoștințe integrate ale organizațiilor teritoriale.

O atare orientare clarvăzătoare Vintilă Mihăilescu și-a clădit-o cu pasiune într-o jumătate de secol, formulare tinerească, dezvoltată pe o cultură umanistă, multilingvă. Expresiile sale favorite se înrădăcinau în ideea integrării, atât spațiale, cât și a interrelațiilor dintre fenomenele de la suprafața terestră. Într-un text din 1968 al volumului său *Geografia teoretică (principii fundamentale, orientare generală în știința geografică, 250 p.)*, a cărui modernitate era valabilă încă în 1990, el receptează geografia, încearcă să o desprindă din dihotomia sterilă: geografie generală, geografie regională și din riscul sfărâmării unității ei pe seama unor demersuri foarte analitice, prea specializate.

Savant, umanist și modern, cu spirit riguros, având ochiul și urechile în alertă asupra a ceea ce întâmplă în lume, știa să provoace efort și știa să depășească vicisitudinile. Îi datorez câteva prietenii solide, care au știut să braveze timpurile și să mențină scrisul ca loc și legături de schimburi. Îi datorez mult în dragostea mea pentru pământul României. În ciuda vicisitudinilor istoriei a fost în legătură cu marii geografi ai epocii sale. Întotdeauna, cu emoție și mândrie, la întrebarea: „L-ați cunoscut pe profesorul Vintilă Mihăilescu?”, îndrăgesc să răspund că mi-a fost un magistru și întotdeauna simt cum stima, simpatia și respectul însoțesc amintirea sa.

Lucrarea de doctorat de gradul III elaborată la sugestia Prof.

Vintilă Mihăilescu, în timpul stagiului brașovean al autoarei.

Șerban DRAGOMIRESCU

AVATARURILE CONSACRĂRII ACADEMICE A PROFESORULUI VINTILĂ MIHĂILESCU

LES AVATARS DE LA CONSÉCRATION ACADÉMIQUE DU PROFESSEUR VINTILA MIHAILESCU

Résumé: L'auteur, un des proches jeunes collaborateurs du maître, évoque les moments les plus importants, parfois contradictoires, de la consécration académique du professeur Vintila Mihailescu. Il faut se placer entre 1939, date de son élection comme membre correspondant de l'Académie Roumaine suivant la recommandation très favorable de son maître, le professeur Simion Mehedinți, et 1974, quand il est élu membre titulaire. On mentionne dans ce laps de temps le moment pénible de 1948, quand le régime communiste totalitaire, installé au pouvoir, a évincé, pour des raisons politiques, 114 membres du haut forum, tous de haute tenue scientifiques et reconnaissance internationale. Parmi eux, le professeur Vintila Mihailescu et son maître, le professeur S. Mehedinți, aussi. Une période difficile qu'il a pu et su la surmonter par son humour, par ses apparences et, dans un sens plus large, à l'aide de la famille des géographes qui l'estimait. La consécration sera couronnée par la soutenance du traditionnel discours d'exception, «La pensée géographique roumaine lors de notre siècle», 19 avril 1975, le jour même de son 85ème anniversaire.

Alegerea profesorului Vintilă Mihăilescu în Academia Română, în 1939, s-a făcut în urma unei elogioase recomandări a profesorului Simion Mehedinți (primul titular al unei catedre de geografie în învățământul superior românesc, Universitatea din București, 1901), din care cităm:

Unul dintre cei care au contribuit și contribuie în chip vădit la munca geografică în România este și dl profesor Vintilă Mihăilescu, profesor de geografie la Universitatea din București. Pe lângă lucrări mai mărunte, d-sa a... tipărit în anii din urmă și o sinteză asupra pământului românesc, sub titlul *România, Geografie fizică*, prețuită de toți specialiștii¹.

Era momentul schimbării de ștafetă, Simion Mehedinți se retrăsese în anul precedent de la catedra universitară, protestând la desprinderea geografiei de la științele sociale, deci de la istorie. Geografia românească, deopotrivă știință cauzală și explicativă, și-a dovedit caracterul integrator, principiu promovat consecvent de S. Mehedinți, ce și-a dovedit vitalitatea chiar în condiții vitrege.

Un moment tragic pentru întreaga știință românească s-a produs în vara anului 1948 când, prin restructurarea Academiei R.P.R., peste 110 membri ai Academiei Române au fost înlăturați, printre care și profesorul Vintilă Mihăilescu, alături de mentorul său, Simion Mehedinți, și de mai tânărul său coleg geograf, profesorul N.Al. Rădulescu, abia ales membru corespondent cu doar două luni înainte. Înlăturarea profesorului V. Mihăilescu din Academie a condus și la eliminarea sa din învățământul superior și din direcția Institutului de Cercetări Geografice al României (ICGR), înființat de el în 1944. Cu tact și dibăcie și nu fără umor, punând în valoare polivalența pregătirii sale geografice, a reușit să se încadreze la ICSOR, institut nou, ce planifica dezvoltarea

¹ *Analele Academiei Române, Dezbaterile*, LIX (1938-1939), pp.183-184.

orașelor țării. Alături de alți geografi, eliminați din profesia de bază de dascăl, obligați să supraviețuiască, a creat o direcție nouă în geografia României, geografia aplicată, domeniu devenit de interes în geografia internațională, de vreme ce Uniunea Geografică Internațională a înființat, în anii '60, o comisie specială cu această titulatură, intens frecventată nu numai de est-europeni. Desigur, primii zece ani ce au urmat acestui moment dur au fost marcați de frustrări materiale dar mai ales morale. Fire optimistă, cu spirit de toleranță și umor, a înfruntat curajos această epocă de silnicio. Chemat să pună bazele unui viitor centru urban, pe valea Bistriței, cu o industrie articulată pe seama resurselor minerale existente, pornește de la studiul atent de geomorfolog al terenului și însumează acei factori urbigeni, inclusiv social-economici și istorici, ce vor conduce la constituirea municipiului Onești. Era mândru de această realizare.

În 1957, conducerea Academiei înființează un Colectiv de geografie în clădirea centrală a instituției, în fruntea căruia este numit profesorul Vintilă Mihăilescu, asistat de profesorul Victor Tufescu. Avea caracterul unui laborator de creație științifică pentru tinerii învățăcei ce eram atunci. Cum elaborarea contribuțiilor românești la *Monografia geografică a R.P. Române*, la care se angajase conducerea Academiei față de cea a Uniunii Sovietice, întârzia, s-a hotărât, în 1958, unificarea tuturor forțelor de cercetare în cadrul unui Institut de Geologie și Geografie sub autoritatea Academiei Române. Astfel, Colectivul de geografie s-a asociat cu vechiul ICGR, creându-se o echipă solidă, în majoritate tineri, ce vor duce la bun sfârșit, în 1960, sarcina întocmirii *Monografiei*, apărută în două volume compacte, cu două anexe de hărți, lucrare ce prefațează amplele sinteze realizate de acest institut în următoarele decenii (*Atlasul Național al României și Geografia României*, 5 vol.). În același an, 1960, România este readmisă în Uniunea Geografică Internațională, la congresul acesteia de la Stockholm, și reintră în circuitul mondial de valori. În fruntea acestui Institut a fost numit profesorul Virgil Ianovici, o mână autoritară de bun organizator, iar ca adjunct al său pentru Departamentul de geografie, nimeni altul decât profesorul V. Mihăilescu. Era începutul unei reconsiderări, care i-a permis profesorului să se aștearnă pe scris și să publice, în cele două decenii ce i-au mai fost hărăzite, cele mai importante lucrări, de sinteză dar și de cugetare geografică, ce-l ilustrează astăzi, și să-și reînnoiască vechile legături profesionale. În acești ani, societățile de geografie din Franța, Polonia, Italia și Serbia l-au onorat cu titlul de membru de onoare, iar cea din România l-a ales președinte în exercițiul 1968-1972, după care a devenit președintele de onoare al acesteia.

În 1970, la împlinirea vârstei de 80 de ani, Editura Științifică a inițiat, prin redactorul ei șef, Vasile Stănescu, astăzi membru de onoare al Academiei Române, publicarea volumului său memorialistic *Drumul meu în geografie*², o savuroasă profesiune de credință, o radiografie a drumului parcurs cu demnitate și încredere de cel care a semănat în mai toate laturile geografiei românești puncte de vedere, jaloane de la care trebuie să pornească orice tânăr ce se înscrie pe drumul cunoașterii și afirmării geografice. Despre această perioadă dură, peste care profesorul trece cu multă discreție și modestie în acest volum autobiografic apărut când împlinea 80 de ani, scrie și „*Revue Roumaine de Géographie*”³ din același an, editată de Academia Română, care dedică un volum omagial unui număr de 24 de autori din 10 țări.

La 1 martie 1974, într-o mică deschidere de liberalizare a promovării în Academia

² *Drumul meu în geografie*, Editura Științifică, București, 1970, 144 p.

³ „*Revue Roumaine de Géographie*”, Editura Academiei, București, 1970, t. 14, 180 p.

R.S. România, operată de regimul totalitar, profesorului Vintilă Mihăilescu i se recunoaște calitatea de membru al înaltului for, fiind confirmat membru titular. Trecuseră 26 de ani de la retragerea samavolnică a titlului de membru corespondent. Era o recunoaștere întârziată a fidelității sale față de instituția care i-a acordat, în 1924, premiul „Hillel”, iar în 1963, premiul „Gh. Munteanu-Murgoci”⁴.

La 19 aprilie 1975, în chiar ziua sa aniversară, la împlinirea vârstei de 85 de ani, profesorul Vintilă Mihăilescu rostește tradiționalul discurs de recepție, intitulat *Gândirea geografică românească în secolul nostru*, o admirabilă frescă a contribuțiilor românești la istoria gândirii geografice contemporane.

În spiritul formulat de S. Mehedinți, încă de la începutul secolului XX, a contribuit hotărâtor la cristalizarea unei concepții geografice clare, a unei gândiri logice, căreia i-a rămas cu consecvență fidel. În preambulul discursului său aduce un vibrant omagiu predecesorilor săi în Academie – S. Mehedinți și G. Vâlsan. Este citat și Emmanuel de Martonne pentru impulsul dat cercetărilor de teren și intensă sa acțiune cultural-științifică „ce a lăsat urme adânci în mișcarea geografică românească”⁵.

Răspunsul tradițional a fost rostit de academicianul George Murgeanu, distins geolog, printr-o frumoasă prelegere de cultură, făcând elogiul titularului și punctând, în perfectă cunoștință de cauză, contribuțiile esențiale ale colegului său, care a trebuit să aștepte... 35 de ani.

Și astfel se încheie, în chip fericit și demn, avaturile consacrării academice a profesorului Vintilă Mihăilescu.

Prof. Vintilă Mihăilescu rostind alocuțiunea de bun-venit participanților la Simpozionul Internațional de Geografie Fizică a Carpaților, București, 1970; de la stânga la dreapta: Prof. Tiberiu Morariu, membru corespondent al Academiei Române; acad. Sabba Ștefănescu, președintele Secției de geologie, geofizică și geografie a Academiei; acad. Șerban Țițeica, vicepreședinte al Academiei; Prof. Virgil Ianovici, membru corespondent al Academiei, director al Institutului de Geografie al Academiei.

⁴ Șerban Dragomirescu, *Vintilă Mihăilescu și Academia Română*, în vol. *Studii și cercetări de geografie*, Editura Academiei Române, București, 1990, t. XXXVII, pp. 13-17.

⁵ *Gândirea geografică românească în secolul nostru*, în vol. *Studii și cercetări de geologie, geofizică și geografie*, Seria Geografie, Editura Academiei, București, 1975, t. XXII, pp. 9-23.

Prof. Vintilă Mihăilescu rostindu-și discursul de recepție în Academia Română, 18 aprilie 1974.

Vintilă Mihăilescu, tânăr licențiat al Secției de geografie a Universității din București.

Vizita la Cluj a doamnei Hélène Leconte, fiica marelui geograf francez Emmanuel de Martonne, împreună cu Prof. Robert Ficheux și soția, la rectorul Universității Babeș-Bolyai din Cluj, acad. Ștefan Pascu. În dreapta oaspetelui de seamă, Prof. Vintilă Mihăilescu.

Volumul memorialistic autobiografic al profesorului Vintilă Mihăilescu.

De la stânga la dreapta: Prof. Vintilă Mihăilescu alături de Prof. Victor Tufescu și Prof. Constantin Herbst, însoțindu-l la plecarea spre Varșovia pe Prof. Jerzy Kostrowicky, directorul Institutului de Geografie al Academiei Poloneze de Științe, 1958. (foto Șerban Dragomirescu)

Prof. Vintilă Mihăilescu în mijlocul participanților la celebra excursie de studii condusă de Prof. Emmanuel de Martonne în România (1921) începută în Munții Apuseni.

ACADEMIA REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA Institutul de geografie	UNIVERSITATEA din BUCUREȘTI Facultatea de geologie și geografie	SOCIETATEA DE ȘTIINȚE GEOGRAFICE
--	--	--

Vă invită să luați parte la sărbătorirea
prof. dr. doc. VINTILĂ MIHĂILESCU
cu prilejul împlinirii a 80 de ani, sărbătorire care va avea
loc în ziua de sâmbătă, 18 aprilie 1970, orele 12 în aula
Academiei Republicii Socialiste România, Calea Victoriei 125.

Instituțiile organizatoare ale sărbătoririi Prof. Vintilă Mihăilescu la împlinirea vârstei de 80 de ani în aula Academiei Române.

Prof. Vintilă Mihăilescu în prezidiul unei Conferințe de climatologie, 1966.

REZULTATELE ELEVILOR LA OLIMPIADELE ȘI CONCURSURILE ȘCOLARE LOCALE, JUDEȚENE ȘI NAȚIONALE

OLIMPIADA DE GEOGRAFIE

Premiul III

- *BUCUR Marina-Bianca*, de la Colegiul Național „Andrei Șaguna” Brașov, prof. coordonator dr. Ciprian-Gabriel Șandor.

Premiu special

- *HOOS Maria-Melinda*, de la Școala Gimnazială Nr. 13 Brașov, prof. coordonator Raluca Micu;
- *ASOLTANEI Daniel-Cristian*, de la Colegiul Național „Andrei Șaguna” Brașov, prof. coordonator Codruța Preda;
- *STOICA Andreea-Diana*, de la Colegiul Național „Andrei Șaguna” Brașov, prof. coordonator Loredana Szeker.

CONCURSUL DE COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE ALE ELEVILOR DIN ÎNVĂȚĂMÂNTUL LICEAL, LA DISCIPLINA GEOGRAFIE

Premiul I și Premiul II

- *MUȘETESCU Cristian-Ioan*, de la Colegiul de Științe ale Naturii „Emil Racoviță” Brașov, prof. coordonator dr. Cristina Moldovan;
- *MATIFĂLEAN Cosmin-Florin*, de la Colegiul „Nicolae Titulescu” Brașov, prof. coordonator Septimius Trif.

CONCURSUL NAȚIONAL DE GEOGRAFIE TERRA

Premiul I

- *ANGHEL Andreea*, de la Școala Gimnazială Nr. 3 Codlea, prof. coordonator Claudia Ungureanu;
- *STĂNIȘOR Raluca-Simona*, de la Școala Gimnazială Nr. 3 Codlea, prof. coordonator Claudia Ungureanu;
- *GĂITAN Mihnea-Victor*, de la Colegiul Național de Informatică „Grigore Moisil” Brașov, prof. coordonator Mădălina Constantin.

Premiul II

- *HOSOPSCI Bianca-Ioana*, de la Școala Gimnazială Nr. 1 „Gheorghe Crăciun” Zărnești, prof. coordonator Pepi Țilea;
- *CRAP Florin-Alexandru*, de la Școala Gimnazială Nr. 13 Brașov, prof. coordonator Raluca Micu.

Premiul III

- *BODEAN Ioan-Paul*, de la Școala Gimnazială Nr. 2 Codlea, prof. coordonator Claudia Floroiu;
- *PANAIT Iulia*, de la Liceul Teoretic „George Moroianu” Săcele, prof. coordonator Cristi Teodoroiu;
- *DINU Ana-Maria*, de la Colegiul Național „Andrei Șaguna” Brașov, prof. coordonator Loredana Szeker;
- *NEGULICI Andrei-Daniel*, de la Școala Gimnazială Nr. 30 Brașov, prof. coordonator Pompilia Tișulescu.

Mențiune

- *NEAGOE Davide-Ioan*, de la Școala Gimnazială Nr. 2 Codlea, prof. coordonator Claudia Floroiu.

CONCURSUL GEOMONDIS

Premiul I

Echipajul format din elevii:

- *VEREȘ Vicențiu*, de la Colegiul Național „Andrei Șaguna” Brașov,
- *MIRCAN Vlad*, de la Colegiul Național „Andrei Șaguna” Brașov,
- *BUCUR Bianca*, de la Colegiul Național „Andrei Șaguna” Brașov,
- *VANCEA Dragoș*, de la Colegiul Național „Andrei Șaguna” Brașov, prof. coordonator dr. Ciprian-Gabriel Șandor.

OLIMPIADA NAȚIONALĂ INTERDISCIPLINARĂ „ȘTIINȚELE PĂMÂNTULUI”

Mențiune

- *HRECINUC Mihai*, de la Colegiul Național „Andrei Șaguna” Brașov, prof. coordonator geografie dr. Ciprian-Gabriel Șandor.

CONCURSUL DE PROIECTE DE MEDIU DE LA MUNCEL – IAȘI

Premiul II

- *MATIFĂLEAN Cosmin-Florin*, de la Colegiul „Nicolae Titulescu” Brașov, prof. coordonator Septimius Trif.

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ DE COMUNICĂRI
„ȚARA BÂRSEI”
12-13 MAI 2016

MONARHIA CONSTITUȚIONALĂ A
ROMÂNIEI LA 150 DE ANI

Cătălina-Mariana CREȚU

MONARHIA ROMÂNEASCĂ ȘI PROIECTUL UNEI SOCIETĂȚI

THE ROMANIAN MONARCHY – A PROJECT OF A MODERN SOCIETY

Abstract: *In recent years, the Romanian Monarchy regained its place (that positive picture, lost during the Communist era) in the collective mentality. We assign this important change to several grounds: the current reality (political, cultural, and social) is comparatively inferior to that of the Monarchy (briefly, the idealistic vision of the Constitutional Monarchy).*

Secondly, we must note the human need for coherence of all existential levels, valid for all nations, the aspiration to have stable and understandable social and political structures. Therefore, in the context in which modernity cannot give all that to the Romanians, the monarchical model seems to be the most coherent possible.

The Romanian Monarchy, even if much younger than other European royal houses, succeeded in a short period time to impose a project of a modern society.

The considerations of this study aim to find the historical explanations that have favored all those transformations and how the royal decisions have influenced the Romanian history.

We'll try to get equidistant interpretations, either pro-monarchic or against royalty, as some historians tend to regard the Monarchy as the unique factor in the evolution of Romania or, on the contrary, others forget completely (especially in the Communist regime ... and not only) the importance of the Monarchy in our history.

Specific findings of this communication will be sufficient, at least at the level provided, to demonstrate the role of Monarchy and its performances in Romania.

Venirea lui Carol I pe teritoriul nostru, în 1866 – sub titulatura de principe, apoi, din 1881, ca rege al României – a fost consecința unor cauzalități externe, dar și o alegere a unei elite politice românești capabile să înțeleagă cursul istoriei. Prin urmare, a fost alegerea (și „acceptarea”) cea mai înțeleaptă a liderilor politici și a societății românești, în condițiile în care unitatea dobândită cu șapte ani înainte de aducerea lui Carol era amenințată.¹ Se poate ca obținerea independenței să nu se fi întreprins în deceniile secolului al XIX-lea și cu atât mai mult fără Carol I.²

Continuarea domniei lui Cuza era imposibilă în conjunctura politică internă și, chiar dacă aceasta n-ar fi existat, este greu de imaginat că relațiile româno-otomane s-ar fi schimbat. Fără Carol I, cu tot ce reprezenta el în Europa, de la nume până la respectul impus inclusiv pe plan extern, independența rămânea un vis frumos al secolului al XIX-lea.

Deși Cuza a început procesul de modernizare a celor două principate române, Carol I le-a găsit într-un punct incipient al înnoirii, foarte departe de Europa Occidentală.

Astfel, principele german demarează proiectul societății românești și reușește să transforme România într-un stat modern cu instituții funcționale, un stat cu decizii politice coerente.

Alegerea lui Carol I nu s-ar fi putut realiza, totuși, fără ipostazele externe, prielnice Principatelor prin noile politici ale suveranilor europeni, și ideile naționaliste

¹ Recunoașterea Unirii Principatelor doar pe perioada domniei lui Cuza.

² De exemplu, în Războiul pentru Independență, Carol I deține comanda supremă; un principe român nu ar fi obținut-o niciodată.

răspândinte în Europa aceluia secol. Nimeni nu poate contesta implicarea lui Napoleon III, personalitatea care deținea frâiele Europei în acea epocă, în chestiunile românești.

Răspunsul referitor la un presupus destin „dramatic” al Principatelor este afirmativ: fără Carol I, unirea era anulată. Strategia principelui străin a fost cea mai plauzibilă în momentul respectiv.³

Perioada monarhiei românești a fost aceea în care suveranul avea puterea de a hotărî în cele mai multe probleme de stat. O putere excesivă, am spune, pentru democrația actuală, totuși deznodământul problemelor a fost în concordanță cu interesele statului. Trebuie spus că, cel puțin, Carol I și-a folosit autoritatea cu discernământ și, în unele momente, cu prudență. De pildă, momentul 1914, când după Rege singura alianță posibilă era cu Germania (cu care încheiase un tratat secret din 1883), acesta acceptă punctul de vedere al majorității din Consiliul de Coroană – neutralitatea.

Carol I a condus efectiv politica externă a României până la Primul Război Mondial; sigur, s-a apropiat de Germania și Austro-Ungaria, de prima nu numai datorită unor considerente subiective – ca originea, ci și datorită unor strategice, mai ales după ce Franța și-a pierdut poziția de stat lider în Europa, după 1870.⁴ Apropierea de Germania a fost cauzată și de dorințele hegemonice ale Rusiei în sud-estul Europei.

Pe plan intern a ținut la stabilitatea scenei politice, impunând un sistem al celor două partide care ajungeau succesiv la putere.⁵

Modernizarea țării a început-o cu infrastructura; rapid, după modelul german, inaugurează un sistem funcțional de căi ferate.⁶

În cultură susține universitățile, intelectualitatea, creând fundația ce-i purta numele, „Fundația Universitară Regele Carol I”.

Singurul lucru ce i se poate imputa monarhului este lipsa unor reforme autentice pentru țărănime, ceea ce a dus la Răscoala de la 1907.

Regele Ferdinand, un erudit văzut în umbra Reginei Maria, a intrat în război alături de Antanta, deși era german prin naștere.

A rămas în memoria colectivă ca monarhul „Întregitor” al României Mari, monarhul care a patronat în anii de după război cele mai importante reforme: votul universal și reforma agrară, reforme ce au simbolizat un alt pas spre modernitate.

O personalitate marcantă a Casei Regale care a influențat scena politică românească a fost, mai ales în anii războiului, Regina Maria. Se pare că – așa reiese și din *Jurnalul* său – ea a fost forța de care a avut nevoie România pentru a se revigora în perioada retragerii în Moldova și după eșecurile de pe front. Regina Maria era cea care lua decizii în locul Regelui, prea afectat de realitățile războiului.⁷

O schimbare în atitudinea regalității față de putere o va avea Carol II, va governa într-o opoziție vizibilă comparativ cu cea a tatălui său. El a fost rege jucător cu o autoritate crescută, iar după februarie 1938 devine principalul actor politic al statului. A avut un regim dictatorial, totuși știm că sistemul aparține a funcționat doar atunci când a fost controlat de Carol I, apoi s-a deteriorat, în anii interbelici.

³ Lucian Boia, *Suveranii României. Monarhia o soluție?*, Editura Humanitas, București, 2014, p. 23.

⁴ Este vorba de Războiul franco-prusac, care a avut ca urmări unificarea Germaniei și sfârșitul politic al lui Napoleon III.

⁵ Rotativa guvernamentală introdusă în anul 1895 de către Carol I, prin care cele două partide (Partidul Național Liberal și Partidul Conservator) alternau la guvernare o dată la patru ani.

⁶ În 1869 s-a inaugurat prima linie de cale ferată, iar în 1899 existau 3000 de km.

⁷ Lucian Boia, *op. cit.*, pp. 48-49.

Cazul metodei carliste autoritare de guvernare nu a fost specific doar României interbelice, ci și altor regimuri europene. Majoritatea regimurilor interbelice europene aleg drumul dictaturii și totalitarismului.

Carol II rămâne „Regele Culturii”⁸; pe lângă faptul că recunoștea talentele, „le-a dat impresia” intelectualilor că „reprezintă ceva în societatea românească”⁹. Tot el – spre deosebire de Carol I, un rege elitist – a vrut să fie considerat „rege al țăranilor” și proiectul său și-a găsit susținerea în persoana lui Dimitrie Gusti.¹⁰ Scopul Fundației culturale „Principele Carol” era tocmai de a ridica satele pe toate planurile.¹¹ Protector al Academiei, Regele avea un cuvânt decisiv în nominalizarea candidaților pentru locurile de academician.¹²

Din perspectiva culturală, lui Carol II nu i se poate reproșa nimic, oamenii de cultură deveniseră cunoscuți și în afara granițelor țării. A sprijinit tinerii intelectuali care s-au impus ca lideri de opinie în deceniile interbelice.¹³

Sfârșitul domniei sale a rămas controversat, totuși Carol II nu a avut nicio vină pentru pierderile teritoriale din anul 1940 – erau consecința realităților existente în Europa. Singura întrebare ar fi: cum era mai bine, rezistența sau acceptarea? De fapt, Carol II a respectat opinia Consiliului de Coroană.¹⁴

Ultimul rege, Mihai I, a fost cel care nu a avut niciun fel de autoritate, nici în timpul Regenței, nici după abdicarea lui Carol II, dar a jucat un rol decisiv pentru istoria noastră: episodul 23 august 1944, atunci când Regele a fost actorul principal al loviturii de stat împotriva regimului antonescian.¹⁵

Regele Mihai a fost apoi singurul rămas la putere „dintre oamenii politici democrați” care a condus rezistența anticomunistă până în 1947.¹⁶ După abdicarea sa, monarhia constituțională românească dispare, iar România devine o republică condusă de comuniști.

Strategia comunistă pentru scoaterea monarhiei din istoria națională a fost denigrarea și ignorarea acestei perioade. Manipularea și îndocrinarea comunistă antimonarhică a reușit în totalitate.

Doar acum, după 27 de ani, putem spune că reminiscențele acelei denigrări par a fi înlăturate.¹⁷

⁸ Felix Aderca, *Regele culturii*, în „Adevărul”, 6 noiembrie 1937.

⁹ Lucian Boia, *Capcanele istoriei. Elita intelectuală românească între 1930 și 1950*, Editura Humanitas, București, 2011, p. 112.

¹⁰ *Ibidem*, p. 114.

¹¹ *Ibidem*, p. 116.

¹² Z. Ornea, *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996, p. 209.

¹³ Mircea Eliade, *Memorii II*, Editura Humanitas, București, 1991, p. 49.

¹⁴ Henri Prost, *Destinul României (1918- 1954)*, Editura Compania, București, 2006, p. 211

¹⁵ *Ibidem*, p. 219.

¹⁶ *Ibidem*, pp. 248-251.

¹⁷ Cf. Sondaj INSCOP, mai 2014.

Lăcrămioara MANEA

CĂRȚI DIN BIBLIOTECA REGALĂ ÎN COLECȚIILE MUZEULUI TULCEAN

ROYAL LIBRARY BOOKS IN THE COLLECTIONS OF TULCEA MUSEUM

Abstract: *In the Collections of "Gavrilă Simion" Eco-Museum Research Institute of Tulcea there are a few copies of modern Romanian books printed after 1830, which entered through transfer from the Romanian Academy Library in 1978 and which belonged to the Royal Library from Cotroceni. The books are especially literature, history, law and religion, tied in leather combined with percale and having the cypher or the monogram ex-libris of King Charles I and King Charles II under different variants. Some books have the royal monogram applied on the book stub (the supralibros type), and others have the following stamp on them: «Bibliothèque de S.A. le Prince Charles» meaning "The Library of His Royal Highness Prince Charles", future King of Romania Charles II.*

Pe lângă cei 150 de ani de regalitate (1866-2016), se împlinesc totodată și 150 de ani de la înființarea Academiei Române, care, la 1866, se constituia sub numele de Societatea Literară Română, cu scopul de a stabili ortografia limbii române, de a elabora și de a publica dicționarul și gramatica limbii române. În 1867, aceasta își schimbă denumirea în Societatea Academică Română, iar din 1879 este declarată institut național sub titulatura cunoscută până în prezent – Academia Română. Domnitorul Carol I devine membru de onoare al Societății Academice Române în 1867, apoi protector și președinte de onoare al Academiei Române (1879-1914).¹

În anul 1891 se înființează Fundațiunea Universitară „Carol I”², pentru edificiul căreia Regele donează 200.000 de lei. Bine-cunoscuta clădire a Fundației (azi Biblioteca Centrală Universitară București) a fost amplasată în fața Palatului Regal (azi Muzeul Național de Artă al României) și a fost inaugurată cu fast în anul 1895. De asemenea, Biblioteca Fundației (la început cu 3.400 de volume) precum și un fond de întreținere au fost asigurate de către Regele Carol I. Sub domnia Regelui Ferdinand această fundație și-a urmat menirea sa culturală, la fel și în timpul lui Carol al II-lea, când biblioteca număra peste 2.500.000 de cărți.³ În anul 1907, la Biblioteca Fundației Universitare „Carol I”, în calitate de custode, și-a început activitatea de bibliotecar Gheorghe Teodorescu Kirileanu (1872-1960), iar din 1909 a fost numit bibliotecar al Casei Regale, devenind unul dintre personajele îndrăgite de către membrii familiei domnitoare, mai ales în vremea lui Carol I și a lui Ferdinand. Se știe că biblioteca era așezată în aripa stângă a Palatului, vis-à-vis de Biserica Cretzulescu, și se mai spune că avea cca 30.000 de volume în timpul Regelui Carol I. Ca bibliotecar, G.T. Kirileanu trebuia să prezinte constant Regelui liste bibliografice de achiziții, să se ocupe de prelucrarea și de organizarea

¹ Gabriel Ștrempel, Dimitrie A. Sturdza: *Academia – cel dintâi institut de cultură națională*, în „Magazin istoric”, 1, 1993, pp. 13-14.

² În acest an sărbătorim și împlinirea a 125 de ani (1891-2016) de la înființarea Fundației Universitare „Carol I”.

³ Al. Tzigara-Samurcaș, *Fundația Universitară Carol I*, în „Boabe de grâu”, III, 6, 1932, pp. 193-194.

colecțiilor și să întrețină relații cu celebri legători de carte din capitală și nu numai.⁴

Într-adevăr, cărțile din biblioteca regală sunt frumos și elegant legate, cu materiale de calitate, după cum vom vedea, nu doar în piele de Cordoba, după cum s-ar putea crede.

Cea de-a doua fundație regală, în ordine cronologică, i-a aparținut Prințului Carol (Fundatia Culturală Regală „Principele Carol”) și a fost creată după Primul Război Mondial în Palatul de la Cotroceni.⁵ Construcția Palatului Cotroceni a început în anul 1893, din ordinul lui Carol I. Palatul a fost destinat Principilor moștenitori Ferdinand și Maria, care s-au mutat aici în 1896, pe când Prințul Carol, viitorul Rege Carol al II-lea, avea numai trei ani. Prin anul 1922, conform însemnărilor memorialistice ale lui Kirileanu, Principele Carol se interesa personal de apariții editoriale pentru biblioteca fundației sale, chiar la bibliotecarul Curtii.⁶

În anul 1927, Regele Ferdinand, cu puțin timp înainte de a muri, a pus bazele Fundației Regale „Ferdinand I”, la care „moș” Ghiță Kirileanu, cum îi spuneau membrii Familiei Regale, a fost numit secretar general. În 1930, la venirea lui Carol al II-lea, G.T. Kirileanu a fost obligat să părăsească postul de bibliotecar regal, rămânând totuși secretar al Fundației Regale până în anul 1935. Din 14 aprilie 1933 fusese fondată, la Cluj, Uniunea Fundațiilor Culturale Regale, iar în 1934 a fost creată Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”. Prin legea din 13 mai 1944, patrimoniul material și cultural al Uniunii Fundațiilor Regale precum și cel al Fundației pentru Literatură și Artă au trecut la Fundația „Regele Mihai I”.⁸

*

Am făcut această scurtă prezentare a bibliotecii și a fundațiilor culturale regale din România deoarece, prin acestea, regalitatea a susținut enorm cultura, sub egida lor tipărindu-se numeroase lucrări de valoare ale neamului nostru, lucrări care au fost dăruite bibliotecilor publice românești în secolul trecut. Se păstrează unele exemplare de carte ce au aplicată pe coperta interioară o etichetă *ex-libris* a Fundațiilor Culturale Regale, cu monograma regală și cu dimensiunea de 9×6 cm, pe care citim următoarele: *Această carte este dăruită de Majestatea Sa Regele Carol II prin Fundațiile Culturale Regale pentru înzestrarea bibliotecelor publice și propășirea culturii românești* (Fig. 1). Pe de altă parte, introducerea de mai sus s-a dorit pentru o mai bună înțelegere a subiectului nostru cu privire la prezența, în colecțiile Institutului de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea, a 16 exemplare de carte românească modernă, care au aparținut, majoritatea, Bibliotecii regale de la Cotroceni.

După evenimentele de la 1947-1948, din ceea ce s-a putut salva, o mare parte din cărți a ajuns fie la Biblioteca Academiei Române, fie, din 1955, la Biblioteca Centrală de Stat care, după 1989, devine Biblioteca Națională a României, fie în alte depozite din țară. Este cunoscut faptul că biblioteca Regelui Ferdinand cu peste 5.000 de volume, mai ales de botanică (domeniu pentru care Regele făcuse o adevărată pasiune), a fost

⁴ G. Ștrempel, G.T. Kirileanu – un bibliotecar regal, în „Revista Bibliotecii Naționale a României”, XII, 2, 2006, pp. 18-19.

⁵ D. Gusti, *Les Fondations Culturelles Royales de Roumanie*, Bucarest, 1936, pp. 14-17.

⁶ G.T. Kirileanu, *Bibliotecar la Palatul Regal (VIII)*, în „Magazin istoric”, 1, 1993, p. 19.

⁷ După anul 1935 G.T. Kirileanu s-a retras definitiv la Piatra Neamț, aducând cu el o bibliotecă imensă, dăruită acestui oraș, bibliotecă ce îi poartă numele (G. Ștrempel, *loc. cit.*, p. 20).

⁸ Al. Tzigara-Samurcaș, *Din viața Fundațiilor Regale. O eclipsă trienală (I)*, București, s.n., 1944, pp. 3-4.

arsă în curtea Palatului Cotroceni. De asemenea, numeroase cărți cu semnătura și/sau cu monograma Reginei Maria au ajuns inițial într-un depozit din Craiova, apoi în fondurile Bibliotecii Naționale a României.⁹ În prezent, o mică parte din biblioteca regală (aproximativ 670 de volume) se păstrează la Castelul Peleş, unde Regele Carol I ar fi adus cca 3.000 de lucrări. Și în Biblioteca Palatului Cotroceni sunt cărți din biblioteca regală, returnate în ultimele decenii Muzeului Național Cotroceni de către Biblioteca Academiei Române și Biblioteca Națională a României.

Cele 16 cărți din colecțiile speciale ale muzeului tulcean provin de la Biblioteca Academiei Române, în urma unui transfer de fonduri din anul 1978. Toate poartă ștampila „Biblioteca Academiei Republicii Populare Române”, folosită de prestigioasa instituție până în 1965. Cărțile, imprimate după anul 1830, sunt mai ales de literatură, istorie, drept și religie, purtând cifrul sau *ex-librisul*-monogram al Regilor Carol I și Carol al II-lea, sub diverse variante. Cifrul regal este, de fapt, monograma unui membru al Familiei Regale ce constă în inițiala numelui monarhului, având deasupra coroana regală. Cifrul se folosește pentru însemnarea obiectelor ce-i aparțin unui membru al Familiei Regale, în cazul nostru, pentru particularizarea cărților din Biblioteca regală. Membrii Familiei Regale aveau cifruri atât personale, cât și comune, ale cuplului regal sau princiar.¹⁰

În general, legăturile volumelor nu sunt extrem de prețioase, așa cum am fi tentați să credem când vorbim de o bibliotecă regală, ci mai degrabă elegante. Cărțile sunt legate în piele de culoare brună, albă, albastră sau roșie, uneori combinată cu percal (percalină)¹¹ sau carton marmorat, altele legate numai cu percal. Dungile aurii, care separă materialele folosite, sunt des întâlnite pe coperte. Forțaful este din mătase ori din hârtie marmorată (cu modele „ochi de pisică” și „coadă de păun”), dar întotdeauna asortat copertelor. Șnitul cărților este, de cele mai multe ori, aurit sau marmorat, desăvârșind aspectul rafinat al lucrărilor.

În ceea ce privește variantele monogramelor regale, cărțile au ștampile *ex-libris* pe pagina de titlu sau pe interiorul copertei. Unele cărți au monograma regală aurită și presată la rece pe cotor (tip *supralibros*). În total, am identificat 16 exemplare de carte românească, din care 11 poartă monograma Regelui Carol I și a Reginei Elisabeta, iar 5, pe cea a Regelui Carol al II-lea.

Din cele 11 cărți cu monograma lui Carol I, 6 prezintă și o ștampilă mai puțin cunoscută, „Bibliothèque de S.A. le Prince Charles” (Biblioteca Alteței Sale Principele Carol, viitorul Rege Carol al II-lea al României) (Fig. 4). Exemplarele sunt în general ediții prime ale unor lucrări de căpătâi pentru istoria, literatura sau cultura poporului român, demne în vederea formării tânărului prinț al Casei Regale, dacă menționăm volume precum: Dimitrie Cantemir, *Hronicul Romano-Moldo-Vlahilor*, Iași, 1835; Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldaviei*, ediția a 2-a, Iași, 1851; Vasile Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*, București, 1866. Așadar, putem spune că astfel de lucrări achiziționate de Casa Regală au ajuns la un moment dat în biblioteca de la Cotroceni și au stat la baza educației Principelui Carol, care avea propria-i bibliotecă.

Monograma ștampilată a lui Carol I se repetă cel mai des în varianta literelor „C” și „E” înălțuite, cu cifra „I” în interiorul buclei, înălțuirea formând o cruce în centru.

⁹ Mariana Jaklovsky, *Însemne pe carte*, în „Revista Bibliotecii Naționale a României”, VIII, 1, 2002, pp. 12-13.

¹⁰ Sandra Gătejeanu Gheorghe, *Eticheta regală*, Editura Curtea Veche, București, 2014, p. 37.

¹¹ Percalul de legătorie este o pânză de bumbac rezistentă, subțire și netedă ca textură, imitând într-o oarecare măsură pielea.

Literele sunt echilibrate, cu contururi duble și filigranate, cu ornamente puține, stilizate pe colțuri și coroana deasupra literelor (Fig. 2). Este considerat ca un cifru comun al Regelui Carol I și al Reginei Elisabeta, o variantă preferată de Familia Regală.¹² Această șampilă apare pe pagina de titlu sau pe interiorul primei coperte a cărților păstrate la Tulcea, dintre care enumerăm: Antioh Cantemir, *Satire și alte poetice compuneri*, ediția a 2-a, Iași, 1858; I. Heliade-Rădulescu, *Litteratura. Critică*, București, 1860 ș.a. O frumoasă variantă a cifrului personal al Reginei Elisabeta apare cu două litere „E” înlănțuite, ce formează o cruce în mijloc. Stilul literelor este altul, acestea fiind alungite și foarte ornamentate (Fig. 3). Singurul volum, din cele 11, cu această monogramă șampilată, care i-a aparținut Reginei Elisabeta, este lucrarea lui Willibald Șt. Teutschländer cu privire la istoricul Parohiei Bisericii Evanghelice din București (*Geschichte der evangelischen Kirchen-Gemeinde*), publicată de Johann Weiss în anul 1869. Pe cotorul cărților apare un *supralibros* discret, aurit, format din doi „C” înlănțuiți, cu coroana deasupra.

Se cunosc și alte variante ale monogramelor Regelui Carol I, dar care nu se regăsesc pe exemplarele păstrate în muzeul tulcean. Amintim și noi câteva: un singur „C” sau un singur „E” având coroana deasupra, variante fără cifra „I” în interiorul buclei, cu literele „C” și „E” foarte ornamentate și cu semilună pe colțurile exterioare ale literelor etc. De asemenea, *supralibrosurile* de pe copertele cerute la comandă puteau fi și creații originale ale legătorilor, precum este cazul editurii Socec.¹³

Pentru claritate, descriem mai jos cele 11 volume de carte românească modernă, în ordine cronologică, care poartă cifrul regal al lui Carol I și al reginei, 6 dintre acestea având și șampilă „Bibliothèque de S.A. le Prince Charles”, după cum am menționat.

1. Cantemir, Dimitrie, *Hronicul Romano-Moldo-Vlahilor*, tom 1, Iași: În Tipografia Sfintei Mitropolii, 1835. Pe pagina de titlu șampilă „Bibliothèque de S.A. le Prince Charles”, pe fila de gardă – *verso* – cifrul comun al Regelui Carol I și al Reginei Elisabeta. Legătura din piele brună combinată cu carton marmorat, ornamente imprimate, forțat și șnit marmorate, cotor lipsă.

2. Cantemir, Dimitrie, *Descrierea Moldaviei*, ediția a 2-a, Iași: Tipografia francezo-română, 1851.¹⁴ Pe pagina de titlu șampilă cu cifrul comun al Regelui Carol I și al Reginei Elisabeta. Legătura din piele roșie combinată cu percal roșu, dungi aurii, cotor ornamentat.

3. Barițiu, George, Munteanu, Gabriel, *Dicționar germano-român*, tom I-II, Brașov: În Tip. Römer și Kamner, 1853-1854, cu text paralel lb. germană și română. Pe pagina de titlu șampilă cu cifrul comun al Regelui Carol I și al Reginei Elisabeta, precum și șampilă *ex-libris* „Bibliothèque de S.A. le Prince Charles” (Fig. 5). Legătura combinată din piele brună cu percal, cotor cu nervuri profilate, cu ștanțe aurii ornamentale și cu *supralibros* în caseta inferioară (Fig. 10).

4. Cantemir, Antioh, *Satire și alte poetice compuneri*, traduse din rusește de A. Donici și C. Negruzzi, ediția a 2-a, Iași: Tipografia lui A. Bermann, 1858. Pe pagina de titlu șampilă cu cifrul comun al Regelui Carol I și al Reginei Elisabeta, precum și șampilă *ex-libris* „Bibliothèque de S.A. le Prince Charles”. Coperta 1 și cotorul lipsă.

5. Heliade-Rădulescu, I., *Litteratura. Critică*, vol. 1, București: Tipografia Heliade și Asociați, 1860. Pe pagina de titlu șampilă cu cifrul comun al Regelui Carol I și al Reginei Elisabeta, precum și șampilă *ex-libris* „Bibliothèque de S.A. le Prince Charles”

¹² Sandra Gătejeanu Gheorghe, *op. cit.*, p. 37.

¹³ Mariana Jaklovsky, *loc. cit.*, p. 13.

¹⁴ Ediția I a apărut sub numele de *Scrisoarea Moldovei* în 1825, la Neamț, în traducerea lui Ioan Nemișescu.

(Fig. 7). Legătura combinată din piele brună cu percal, cotor cu nervuri profilate, cu ștanțe aurii ornamentale și cu *supralibros* în partea inferioară.

6. Alecsandri, Vasile, *Poezii populare ale românilor*, București: Tipografia Lucrătorilor Asociați, 1866. Pe pagina de titlu ștampila cu cifrul comun al Regelui Carol I și al Reginei Elisabeta, iar pe pagina de titlu falsă ștampila *ex-libris* „Bibliothèque de S.A. le Prince Charles”. Legătura din piele brună combinată cu percal, cotor cu nervuri profilate, cu ștanțe aurii ornamentale și cu *supralibros* în partea inferioară, forțat din hârtie marmorată „coadă de păun”, asortat copertelor (Fig. 9 și 12).

7. Odobescu, Alex. I., Aurelian, P.S., *Notice sur la Roumanie principalement au point de vue de son économie rurale, industrielle et commerciale*, Paris: Librairie A. Franck, 1867. Pe pagina de titlu ștampila „Bibliothèque de S.A. le Prince Charles”, pe fila de gardă – verso – cifrul comun al Regelui Carol I și al Reginei Elisabeta. Legătura din piele roșie combinată cu hârtie marmorată, cotor cu nervuri profilate, cu ștanțe aurii ornamentale și cu *supralibros* în partea inferioară.

8. Teutschländer, Willibald Ștefan, *Geschichte der evangelischen Kirchen-Gemeinde*, Bukarest: Gedruckt bei Johann Weiss, 1869. Pe pagina de titlu monograma ștampilată a Reginei Elisabeta (Fig. 6). Legătura din percal albastru cu chenar și ornament floral imprimat, cotor cu dungi și ornamente florale aurii, șnit aurit (Fig. 11).

9. Peucescu, Gr.G., *Tractatul obligațiunilor*, vol. 1, București, 1884. Pe pagina de titlu ștampila cu cifrul comun al Regelui Carol I și al Reginei Elisabeta. Legătura combinată din piele brună cu percal.

10. Peucescu, Gr.G., *Tractatul obligațiunilor*, vol. 2, București, 1891. Pe pagina de titlu ștampila cu cifrul comun al Regelui Carol I și al Reginei Elisabeta. Legătura combinată din piele brună cu percal.

11. *Stephansturm – Kalender für 1904*, von Baronin Josè Schneider-Arno. Pe fila de gardă – verso – cifrul comun al Regelui Carol I și al Reginei Elisabeta; exemplar cu dedicație-autograf pentru Regele Carol I al României, semnată de baronul Josè Schneider-Arno și datată Viena, decembrie 1903. Legătura din piele albă cu ștanțe aurii și desen imprimate, forțat din mătase, șnit aurit (Fig. 13-14).

Monograma sau cifrul Regelui Carol al II-lea este mult mai simplu, cu două litere „C” înălțuite în interiorul cercului și coroana deasupra.¹⁵ Exemplarele din colecțiile muzeului tulcean au fost dăruite ori au văzut lumina tiparului sub egida Uniunii Fundațiilor Culturale Regale sau a Fundației pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”. Unele sunt deosebit de prețioase fiind exemplare numerotate, nepuse în comerț, imprimate pe hârtie specială Vidalon. Acestea au fost legate la comandă, în piele roșie combinată cu percal roșu, cu dungi aurii pe coperta superioară. Pe cotorul cărților, în partea inferioară, este imprimat *supralibrosul* lui Carol al II-lea, discret, aurit, cu coroana regală deasupra. Cele 5 volume la care facem referire le prezentăm, de asemenea, în ordine cronologică.

1. Rosetti, Radu D., *Dincolo de hotare. Note de călătorie*, ediția a 2-a, București: Cultura Națională, 1923. Pe coperta interioară eticheta *ex-libris* a Fundațiilor Culturale Regale, cu monograma Regelui Carol al II-lea (Fig. 1); exemplarul a fost dăruit „pentru înzestrarea bibliotecilor publice”, în fapt Bibliotecii Academiei Române. Legătura din piele brună combinată cu percal.

2. Antipa, Grigore, *Chestiunea Dunării. Conferință ținută la Fundația Universitară Carol*

¹⁵ Mariana Jaklovsky, *loc. cit.*, p. 13.

I în ziua de 23 martie 1924, [București]: Cultura Națională, [1924]. Pe coperta interioară eticheta *ex-libris* a Fundațiilor Culturale Regale, cu monograma Regelui Carol al II-lea; exemplar dăruit Bibliotecii Academiei Române. Legătura din piele brună combinată cu percal.

3. Gusti, D., *Les Fondations Culturelles Royales de Roumanie*, Bucarest: Union des Fondations Culturelles Royales, 1936. Lucrarea a apărut sub egida Uniunii Fundațiilor Culturale Regale (Fig. 15). Legătura din piele roșie combinată cu percal roșu, cu dungi aurii; cotor cu ștanțe aurii și *supralibrosul* în partea inferioară, forțat din mătase roșie.

4. Constantin-Weyer, M., *Trecutul Domnului Monge*: traducere din limba franceză de Radu Boureanu, București: Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1937. Exemplarul 9, pe hârtie Vidalon, din cele 25 numerotate și nepuse în comerț. Legătura din piele roșie combinată cu percal roșu, cu dungi aurii; cotor cu ștanțe aurii și *supralibrosul* în partea inferioară, forțat din mătase roșie.

5. Țincu, Bucur, *Apărarea civilizației*, București: Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1938. Exemplarul 9, pe hârtie Vidalon, din cele 26 numerotate și nepuse în comerț (Fig. 16). Legătura din piele roșie combinată cu percal roșu, cu dungi aurii; cotor cu ștanțe aurii și *supralibrosul* în partea inferioară (Fig. 8); forțat asortat copertelor, din hârtie marmorată.

În concluzie, considerăm că cele 16 exemplare de carte românească modernă păstrate în instituția tulceană, cu monograma Regilor Carol I și Carol al II-lea, sunt importante în ceea ce privește reconstituirea, în timp, a Bibliotecii Regale, atât cât se mai păstrează în biblioteci și muzee din țară, salvată în parte de furia regimului comunist.

1. Eticheta *ex-libris* „Fundațiile Culturale Regale”.

2. Ștampila *ex-libris* cu cifra comună al Regelui Carol I și al Reginei Elisabeta.

3. Ștampila *ex-libris* cu cifra personală al Reginei Elisabeta.

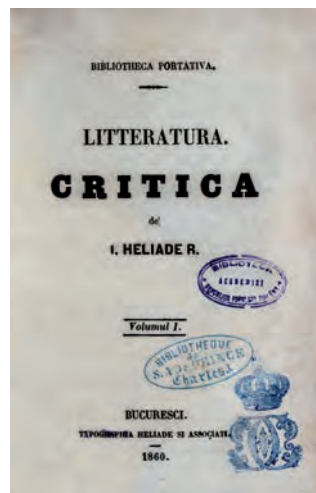
4. Ștampila *ex-libris* „Bibliothèque de S.A. le Prince Charles”.

5. George Barițiu, Gabriel Munteanu, *Dicționar germano-român*, tom I-II, Brașov: În Tip. Römer și Kamner, 1853-1854 – Pagina de titlu cu monograma și ștampila *ex-libris*.

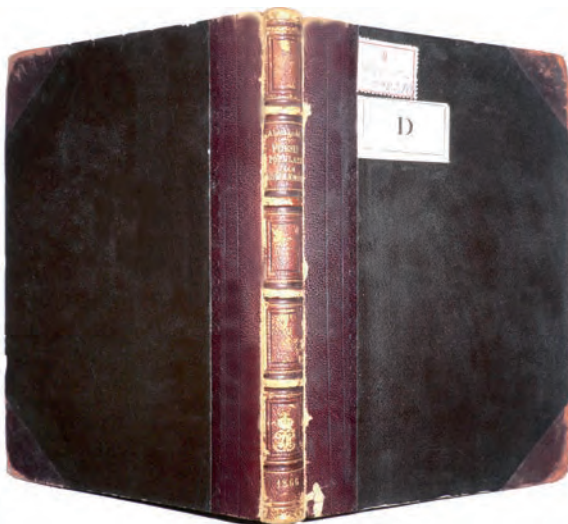
6. Willibald Șt. Teutschländer, *Geschichte der evangelischen Kirchen-Gemeinde*, Bukarest: Gedruckt bei Johann Weiss, 1869 – Pagina de titlu cu monograma Reginei Elisabeta.

7. Ion Heliade-Rădulescu, *Litteratura. Critică*, vol. 1, București: Tipografia Heliade și Asociați, 1860 – Pagina de titlu cu monograma și ștampila *ex-libris*.

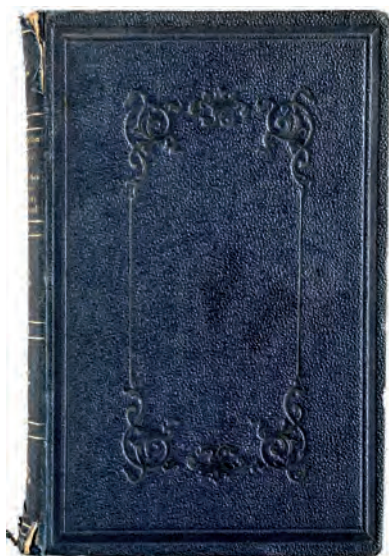
8. Bucur Țincu, *Apărarea civilizației*, București: Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1938 – Legătura din piele roșie combinată cu percal și *supralibrosul* pe cotor.

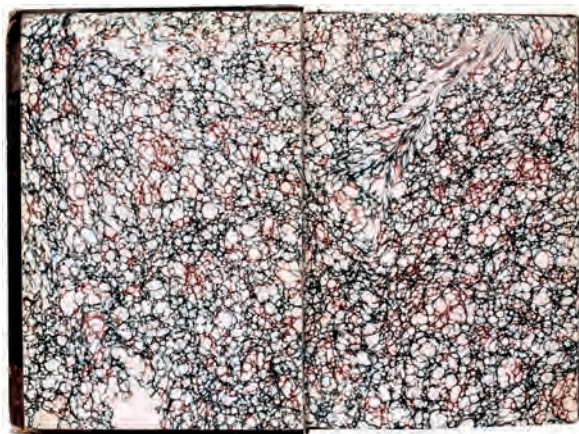
9. Vasile Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*, București: Tipografia Lucrătorilor Asociați, 1866 – Legătura cu *supralibros*.

10. George Barițiu, Gabriel Munteanu, *Dicționar germano-român*, tom I-II, Brașov: În Tip. Römer și Kamner, 1853-1854 – Legătura cu *supralibros*.

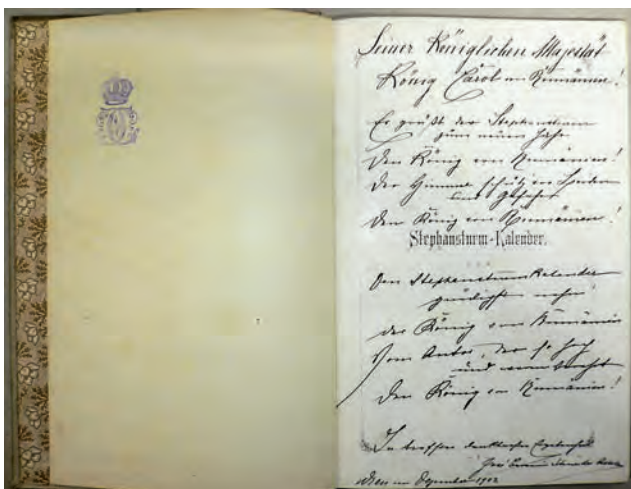
11. Willibald St. Teuschländer, *Geschichte der evangelischen Kirchen-Gemeinde*, Bukarest: Gedruckt bei Johann Weiss, 1869 – Legătura din percal albastru cu ornament floral incizat.

12. Vasile Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*, București: Tipografia Lucrătorilor Asociați, 1866 – Forzațul marmorat asortat copertelor.

13. *Stephansturm - Kalender für 1904* – Legătura din piele albă cu ștanțe aurii.

14. *Stephansturm - Kalender für 1904* – Monograma regală și dedicația-autograf pentru Regele Carol I, semnată de baronul Josè Schneider-Arno, Viena, decembrie 1903.

15. D. Gusti, *Les Fondations Culturelles Royales de Roumanie*, Bucarest: Union des Fondations Culturelles Royales, 1936.

16. Bucur Țincu, *Apărarea civilizației*, București: Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1938 – Exemplar numerotat.

Andreea-Maria CROITORU

REGELE CAROL I ȘI MODERNIZAREA MARINEI ROMÂNE

KING CAROL I AND THE MODERNIZATION OF THE ROMANIAN NAVY

Abstract: *The most important step made in the process of the Romanian national Fleet creation was given on the Army Ordinance, signed by the War ministry, the general Florescu, in the absence of the Reigning Prince, on October 6th, 1860. This document stipulates the unification of the Danube Flotilla.*

In the next years, the Romanian authorities were preoccupied with the development of the navigations instruments and of the arms for the Fleet, because they knew that the mirror of the prosperity of a state is given even by the Navy endowment level. Prince Carol of Hohenzollern when he took up the Romania's reins was also convinced of that truth.

King Carol I had a very large and well defined conception of the necessity of a Navy power in the development of a country with so many waters and he also knew that a good Navy was not created by mistake or at random but was resulted from a very elaborate preparation of the complex elements which were composing it.

Along his reign and because of his beliefs, Carol I sustained the people who tried to throw off the ignorance and inertia, for persuading the others that a Navy power must be built with all the precaution and tenacity.

Cu 150 de ani în urmă...

„Înconjurat și sprijinit de frunțașii țării, pentru care am avut întotdeauna o adâncă recunoștință și o vie afecțiune, am reușit să ridic, la gurile Dunării și pe Marea Neagră, un stat înzestrat cu o bună armată și cu toate mijloacele, spre a putea menține frumoasa sa poziție și realiza odată înaltele sale aspirațiuni. Succesorul meu la tron primește, ia dar o moștenire, de care el va fi mândru și pe care o va cârmui, am toată speranța, în spiritul meu, călăuzit fiind prin deviza: «Totul pentru țară, nimic pentru mine»... Am trăit și mor cu deviza care strălucește în armele României: «Nihil sine Deo!»”

Fragment din Testamentul Regelui Carol I, redactat la 14/26 februarie 1899

Primul pas efectuat în procesul constituirii Flotei naționale a României l-a reprezentat Ordinul de Zi pe toată Oastea Română, dat de Ministrul de Război, generalul Florescu, în absența Domnitorului Alexandru Ioan Cuza, la 6 octombrie 1860, act prin care se hotăra ca toată flota de pe Dunăre să formeze un singur Corp.

Aprobând cele cuprinse în raportul ministrului de război, la 22 octombrie 1860, Domnitorul Al.I. Cuza, prin înaltul Ordin de Zi nr. 173, a decretat Unirea definitivă a Flotilelor de pe întregul curs al Dunării într-un singur Corp, numindu-l pe colonelul Nicolae Steriade¹ pe postul de Comandant superior al întregului Corp, iar pe căpitanul

¹ Colonelul Nicolae Steriade a fost primul comandant al Flotei Moldovei (1859) și primul comandant al Flotei unite a Principatelor Române (1860-1863). A susținut asiduu procesul de dotare și modernizare a capacității primului nucleu al viitoarei Marine Militare Române. (Andreea Atanasiu-Croitoru, Tanța Mândilă, Ion Rîșnoveanu, Florin Stan, Andrei Vochițu, *Istoria Statului Major al Forțelor Navale Române. 1860-2010. Monografie*, coord. Olimpiu Manuel Glodarenco, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, București, 2010, pp. 175-176. Se va cita în continuare *Istoria Statului Major al Forțelor Navale Române. 1860-2010. Monografie*).

Constantin Petrescu², în cel de ajutor al său.

Importanța actului de Unificare a Flotilelor este de netăgăduit, constituirea Flotei Unice a Principatelor Unite reprezentând începutul unei noi epoci de organizare pe baze moderne a Marinei Militare Române.

Având în componere 6 șalupe-canoniere, prima Flotilă Militară a statului modern român a fost dispusă în șase baze, în porturile Chilia, Ismail, Galați, Brăila, Giurgiu și Calafat.

În anii ce vor urma, autoritățile române se vor preocupa de dezvoltarea mijloacelor de navigație și a armamentului din înzestrarea Flotei, știut fiind faptul că oglinda stării de prosperitate a unui stat e dată și de nivelul de dezvoltare a forțelor maritime. De acest adevăr era convins și Principele Carol de Hohenzollern atunci când a preluat destinele României. A demonstrat aceasta încă de la sosirea sa în țară. Urmând să facă o călătorie la Constantinopol, la 11 octombrie 1866, Domnitorul Carol întreprinde primul său voiaj pe Dunăre cu avizoul „România”³, care îl transportă la Rusciuc cu întreaga suită și unde este primit cu toate onorurile cuvenite, de Mithat Pașa; după această întâlnire își continuă drumul spre Varna, unde îl aștepta iahtul imperial turcesc „Izedin”. La întoarcerea din Cospoli preferă aceleași mijloace de transport pe apă, revenind la Giurgiu cu avizoul „România”.

Pentru a cunoaște cât mai bine țara peste care fusese chemat să domnească, întreprinde, în același an, o călătorie pe Dunăre de la Oltenița la Galați, iar un an mai târziu continuă călătoria pe Dunărea maritimă, de a cărei importanță era atât de convins, încât personal a studiat problema găsirii unei ieșiri la mare pe teritoriul românesc și, ca o consecință, a propus construirea unui canal deviat din brațul Chilia, la capătul căruia urma să se construiască un port maritim. În această călătorie a fost însoțit de prim-ministrul Dimitrie Brătianu care, la întoarcere, a alcătuit proiectul de lege ce avea la bază studiile Domnitorului Carol I, proiect care a fost votat în unanimitate de Corpurile Legiuitoare, în anul 1868.

Din lipsa sumei necesare, propunerea a rămas în stadiu de proiect până în anul 1876, când au început să fie acordate primele fonduri pentru punerea lui în practică, dar evenimentele care s-au petrecut în toamna acelui an, în preajma Războiului de Independență, au împiedicat continuarea lucrărilor.

Domnitorul Carol I a fost cel care, fără îndoială, a organizat Marina Română pe principii moderne, dându-i chiar o cât mai mare independență în speranța că astfel se va putea dezvolta mai lesne.

Îmbarcat la bordul iahtului regal „Ștefan cel Mare”⁴, Carol I împreună cu suita Sa au întreprins, în anul 1869, o călătorie de la Oltenița la Sulina. După inspectarea

² Colonelul Constantin Petrescu s-a numărat printre primii ofițeri ai Flotei Munteniei. În anul 1850, când Flotila Munteniei s-a constituit într-un corp aparte, a fost numit comandant al acesteia. Din anul 1860 este numit ajutor al primului comandant al Corpului Flotei, al cărui comandant va deveni și el în perioada 1864-1866. (*Istoria Statului Major al Forțelor Navale Române. 1860-2010. Monografie*, p. 177).

³ „România” (ex-„Prințul Vgoride”) a fost prima navă cu zbaturi, cu vapor, a Marinei Militare (1861). Numele i-a fost dat de Domnitorul Alexandru Ioan Cuza în onoarea Unirii Principatelor. Sub comanda căpitanului Anton Barbieri a participat la luptele de pe Dunăre în timpul Războiului de Independență, iar în vreme de pace a fost nava Familiei Regale. (*Dicționar Enciclopedic de Marină*, vol. I, Editura Societății Scriitorilor Militari, București, 2006, p. 437. Se va cita în continuare DEM I).

⁴ „Ștefan cel Mare”, navă de război prevăzută în programul naval aprobat de Domnitorul Alexandru Ioan Cuza. Comandată în 1865 la Șantierul Naval Mayer, Linz (Austria) și adusă în țară în 1867. Deși militară, a fost folosită și ca iaht regal. (DEM I, p. 484).

amănunțită a lucrărilor pe care le executa Comisia Europeană a Dunării, Suveranul și-a continuat călătoria până la Sevastopol cu nava „Taurida”, ce aparținea unei societăți particulare rusești. Era evidentă necesitatea realizării unui program naval minimal la mare. Problema nu era ușor de rezolvat atât din punct de vedere financiar, cât și din cauza faptului că ieșirea la mare se afla sub stăpânire străină.

Proiectul de organizare a Marinei începe să fie conturat mai clar în 1870, ministru de Război fiind generalul Ion Emanoil Florescu⁵. Un pas important se face în direcția pregătirii personalului specializat, astfel încât tineri bine pregătiți și selecționați prin concurs încep să fie trimiși la Academii Militare străine, unde puteau face inclusiv pregătire practică la bordul navelor-școală din Flotele respective. Și chiar în 1870, doi tineri au plecat în Franța la pregătire. Nici clasa subofițerilor nu a fost lăsată de o parte și la Galați a luat ființă prima școală inferioară de cadre.

Domnitorul Carol I a fost preocupat îndeaproape și de executarea marilor lucrări fluviale și maritime, care aveau strânsă legătură cu dezvoltarea puterii noastre maritime și fluviale. În timpul domniei sale s-au pus pietrele fundamentale la construcția porturilor Galați și Brăila, solemnitate la care a participat, și cu această ocazie a efectuat și un voiaj pe Dunărea maritimă, vizitând, în amănunt, porturile basarabene și dispunând luarea de măsuri urgente pentru îndreptarea neajunsurilor constatate.

În ambițiosul proiect de punere a bazelor Marinei de Război cu scopul de a ne afirma dreptul nostru în apele teritoriale, Domnitorul Carol a fost susținut de unul dintre cei mai de valoare marinari, maiorul Nicolae Dimitrescu-Maică⁶, căruia i-a încredințat și comanda micilor nave românești.

În 1870 a fost comandată în Franța canoniera „Fulgerul”⁷, care, adusă în țară în anul următor, formează împreună cu iahtul regal „Ștefan cel Mare” și avizoul „România” prima diviziune de instrucție în grupare.

Această mică diviziune navală a întreprins câteva călătorii pe Dunăre, în special pe Dunărea maritimă, vizitând porturile Sulina și Tulcea, unde se schimbă pentru prima dată vizite protocolare cu autoritățile locale turcești, afirmându-se prin aceasta ca o forță navală independentă și deci pe picior de egalitate cu forțele navale străine care intrau pe Marea Neagră și pe Dunăre.

În războiul din 1877-1878, în urma prevederilor tratatului de alianță cu Rusia, navele românești au fost alăturate flotelor rusești cu parte din echipaj și ofițeri, restul a fost repartizat la bateriile de coastă și pus sub comanda maiorului Nicolae Dimitrescu Maică.

Maică a fost cel care a tras primul foc de tun asupra bateriilor de la Vidin,

⁵ Ion Emanoil Florescu (n. 1819, Râmnicu Vâlcea – d. 1893, Paris), general de armată, om politic român, a adoptat numeroase reforme în calitate de președinte al Consiliului de Miniștri, ministru de Război și ministru de Interne. De asemenea, a îndeplinit timp de două mandate funcția de președinte al Senatului.

⁶ Contraamiralul Nicolae Dimitrescu-Maică (n. 1846, București – d. 1902, Galați), supranumit *ctitorul Marinei Militare*, a fost unul dintre comandanții Flotei Române care s-a distins în mod deosebit în timpul Războiului de Independență, fiind artizanul scufundării monitorului otoman „Podgorița”. A inaugurat prima școală de marină, în 1882, iar din inițiativa sa, doi ani mai târziu, s-a pus fundamentul portului militar de la Țiglina – Galați, necesar adăpostirii navelor în timpul iernii. (*Istoria Statului Major al Forțelor Navale Române. 1860-2010. Monografie*, p. 181).

⁷ „Fulgerul”, canonieră construită la Toulon în 1873. A intrat în serviciul Marinei Române în iunie 1874, fiind a treia navă cu vapor din flotila fluvială. În timpul Războiului de Independență a intrat în componerea flotei ruse sub numele de „Marele Duce Nicolae” și a participat la luptele desfășurate pe Dunăre. (DEM I, pp. 218-219).

aflându-se alături de Carol I, lângă care a căzut un obuz tras de bateriile turcești pe care domnitorul l-a salutat cu legendarele cuvinte: „Asta-i muzica ce-mi place !”

Maiorul Murgescu, care comanda gruparea pusă la dispoziția flotei ruse, a luat parte, cu șalupea torpiloare „Rândunica”, la torpilarea cuirasatului turcesc „Lufti Gelil”, aflat pe canalul Măcin.

După încheierea păcii, la 1878, obținându-se Dobrogea și întreaga Deltă, România a devenit o țară maritimă și Domnitorul Carol a dat impulsul necesar în comandarea rapidă a unor nave maritime care să apere coasta, apele teritoriale și interesele noastre pe apă.

Prima navă cu care s-a început instrucția marinărească la mare, în anul 1880, a fost canoniera „Grivița”⁸, construită la Triest.

Un an mai târziu, Austro-Ungaria prezentând Comisiei Europene a Dunării un proiect de regulament pentru poliția de navigație care lovea în libertatea și suveranitatea țării noastre, guvernul țării a protestat cu toată energia, iar M.S. Regele Carol I, în mesajul de deschiderea Corpurilor legiuitoare, a spus răspicat:

Interesele cele mai vitale ne impun a veghea ca cel puțin pe această mare arteră de comunicație să nu suferim condițiuni, care să împiedice libertatea noastră în dezvoltare. Destinele României au fost și sunt legate de libertatea Dunării.

Consecvent acestui adevăr afirmat în fața lumii, s-au luat măsuri urgente pentru crearea unei flote de poliție pe Dunăre și pentru comandarea de nave puternice la mare. În acest scop, o comisie a fost trimisă în Anglia pentru a stabili caracteristicile navelor și pentru a lua măsuri pentru construirea lor în cel mai scurt timp: nava-școală „Mircea”⁹, crucișătorul „Elisabeta”¹⁰, „Alexandru cel Bun”¹¹, șalupele „Opanez”, „Siretul”, „Bistrița”. În privința numelor cu care au fost botezate navele, s-a stabilit ca o parte din ele să fie botezate cu numele marilor voievozi sub care marina a cunoscut o frumoasă dezvoltare, iar o altă parte să poarte numele redutelor cucerite de trupele noastre, în războiul din 1877-1878.

Pentru a se asigura buna funcționare a acestor bastimente precum și pentru

⁸ „Grivița”, canonieră construită la Șantierul „Stabilimento Tecnico Triestino”, Triest (Imperiul Austro-Ungar), adusă în țară în 1880, a jucat un rol extrem de important în pregătirea marinarilor români. A participat la Războiul Balcanic din 1913. În anii Primului Război Mondial a îndeplinit numeroase misiuni pe mare și Dunăre. În 1919, după 40 ani, a fost scoasă din serviciu. (DEM I, pp. 241-242).

⁹ „Mircea”, prima navă-școală cu vele a Marinei Militare, de tipul bric (cu doi arbori), construită în Anglia la Șantierul „Thames Iron Works”, Londra. A intrat în dotarea marinei noastre în 1882. În 1896-1899, de pe bordul ei s-au executat ridicări topografice ale litoralului românesc pe baza cărora s-a realizat prima hartă maritimă, care a fost premiată, în anul 1900, cu Medalia de aur la Congresul internațional de la Paris. În 1888 rezistă unei puternice furtuni izbucnite în Marea Neagră. În 1931 este scoasă din serviciu, iar în 1944, la Galați, este lovită în plin de o bombă rusească și distrusă. (DEM I, pp. 336-337).

¹⁰ „Elisabeta”, crucișător ușor, construit în anul 1888 în Șantierul Naval „Armstrong”, Newcastle (Anglia). A fost cea mai însemnată navă a Marinei Militare Române dinaintea Primului Război Mondial, rămânând timp de 25 de ani nucleul Diviziei de Mare. În 1923, după un serviciu de 30 de ani, crucișătorul a fost dezafectat. În 1905, la bordul său a fost instalată prima stație de radiotelegrafie din marină, cu bătaie de circa 100 km. (DEM I, pp. 194-195).

¹¹ „Alexandru cel Bun”, primul puitor de mine fluvial românesc. Construit în Anglia, a intrat în serviciu în 1882. A jucat un rol important în formarea specialiștilor mineri ai Marinei Militare și a îndeplinit misiuni de cercetare hidrografică. În Primul Război Mondial a efectuat misiuni de poliție fluvială și instalare de baraje de mine pe canalul Sulina. În 1919 a fost scos din Ordinea de bătaie a Marinei Militare, după 37 de ani de serviciu. (DMR I, p. 10).

posibilitățile de reparare, în anul 1884, cu sprijinul dat de prim-ministrul țării, Ioan C. Brătianu, s-a început construirea Arsenalului Marinei la Galați. Tot acum s-au pus bazele portului militar și ale depozitelor fluviale la Țiglina.

Instrucția marinărească de luptă a echipajelor a continuat pe micile nave întrunite în formațiuni, atât la mare, cât și la Dunăre, până la anul 1885, când a izbucnit războiul bulgaro-sârb și toate navele maritime și fluviale au fost concentrate pe frontiera Dunării de Sud, spre Severin, pentru a face paza frontierei de apă. Evenimentul era considerat de maximă importanță, în presa vremii fiind subliniat faptul că această recunoaștere de către factorii conducători a necesității unei forțe navale maritime era un lucru benefic în apărarea frontierelor țării. În timpul războiului bulgaro-sârb, bricul „Mircea” a fost lovit de un glonte de armă tras de trupele de la Vidin, fapt pentru care guvernul bulgar a trebuit să prezinte scuze oficiale.

În anul 1886 este adoptată o lege completă de organizare a flotei militare, marinei comerciale, Inspectoratului General de poliție a navigațiunii și porturilor, tribunalelor maritime, serviciului de piloți și serviciului de scăpare în caz de naufragiu, lege care a stat la baza pe care s-a ridicat Marina României din epoca modernă.

Instrucția marinărească a continuat să fie desăvârșită pe cele două nave reprezentative ale Marinei, bricul „Mircea” și crucișătorul „Elisabeta”. De altfel, măiestria marinarilor a fost dovedită chiar în timpul celebrei furtuni din 1888, când, după trei zile de luptă, au reușit să o învingă și să se refugieze la Constantinopol pentru a-și repara avariile suferite la velatură și la corp.

În perioada următoare, marinele străine au făcut invitații de participare la diferite evenimente tinerei noastre Marine. Desigur, port-stindardele noastre au fost tot bricul „Mircea” și crucișătorul „Elisabeta”. Cele două bastimente au fost alese să reprezinte țara la mari depărțări, la Serbările columbiene de la Genova, în anul 1892, și mai târziu, în 1898, la inaugurarea canalului de la Kiel.

Carol I a susținut inclusiv cercetarea marină, un exemplu constituind sprijinul pe care l-a oferit eminentului cercetător Grigore Antipa care, în toamna anului 1892, a cerut o audiență Regelui pentru a-i prezenta un memoriu „asupra nevoei introducerii unei pisciculturi naționale în apele României”. Regele l-a ascultat cu bunătate și bunăvoință: „În capul său – scria Grigore Antipa – chestiunea economică a pescăriilor ca ramură principală a avuției țării era perfect studiată și formulată și nu aștepta decât omul cu pregătirea necesară ca să o poată organiza”. Luând cunoștință de planurile oceanografului român, Regele i-a răspuns că „viitorul este la Mare, acolo trebuie să ne afirmăm prin studii serioase” și a cerut imediat lui Take Ionescu – invitat și el la dejun – să facă intervenția necesară la Ministerul de Război. Ambarcat pe crucișătorul „Elisabeta” și pe canoniera „Grivița”, Antipa a putut astfel studia, în perioada anilor 1893-1895, „repartiția spațială a faunei planctonice și benctonice pe întinsul întregii zone litorale a Mării Negre”, aceasta fiind prima cercetare oceanografică românească în Marea Neagră.¹²

Un alt eveniment remarcabil a fost cel în care toate navele de Dunăre și Mare au luat parte la inaugurarea canalului Sulina, în prezența Regelui Carol, care, la banchetul oferit de Comisia Europeană a Dunării, a ținut să arate răspicat importanța căilor de comunicație pe apă pentru noi și interesul vital al României în menținerea libertății

¹² Andreea Atanasiu-Croitoru, *Grigore Antipa și Marina Militară Română*, în „Marina Română”, an XX, nr. 7 (145), octombrie-decembrie, 2010, pp. 57-58.

navigației pe marea arteră fluvială care este Dunărea.

Tot acesta este și anul în care sunt date navigației mai multe bastimente precum: „Prutul”, destinat să facă poliția pe frontiera Prutului, și șalupele „Trotuș”, „Vedea”, „Argeș”, „Teleorman” pentru poliția pe Dunăre.

Două evenimente de maximă importanță au loc în perioada imediat următoare. Primul l-a constituit trecerea, cu înalta aprobare a M.S. Regelui, a Căpităniilor porturilor fluviale și maritime sub administrația Marinei și aceasta pentru că devenise evident faptul că toate instituțiile care au legătură cu apa trebuie să fie concentrate sub aceeași administrare. Cel de-al doilea eveniment a fost reprezentat de întocmirea și votarea legii definitive de organizare a Marinei Militare, bazată pe principiile: întrunirea sub același comandament a navelor special construite pentru a lupta pe anumite teatre de luptă și, desigur, comandamentul unic. Au luat ființă atunci: Divizia de Mare, la Constanța, și Divizia de Dunăre și Comandamentul Marinei, la Galați. În ceea ce privește navele Diviziei de Mare, crucișătorul „Elisabeta”, bricul „Mircea”, canoniera „Grivița” și torpiloarele „Smeul”, „Năluca”, „Sborul” au continuat instrucția navigației de luptă, luând parte la toate manevrele care s-au desfășurat pe mare și în Deltă.

În momentul în care Marina a fost subordonată Inspectoratului General, condus de Principele Ferdinand, prim-ministrul Dimitrie Sturdza, ministrul de Război și șeful Marelui Stat Major, delegați de Regele Carol I, au trecut în inspecție toate navele concentrate la Sulina, în anul 1886. După manevrele și exercițiile la care au asistat, prim-ministrul, la banchetul dat la Constanța, a raportat Suveranului rezultatele foarte bune constatate și a afirmat că va susține cu toată tăria creditele necesare dezvoltării marinei, astfel încât Flotila noastră să devină Flotă. Din păcate, însă, criza economică prin care a trecut țara nu a permis acordarea creditelor cerute.

Navele existente și-au continuat instrucția de luptă, întreruptă doar de serbările date la Constanța în cinstea escadrei ruse aflate sub conducerea Marelui Duce Nicolaevici, care a întreprins o vizită oficială în țara noastră în anul 1901. Acesta a fost primit în orașul de la malul mării chiar de Altea Sa Regală Principele Ferdinand, în calitate de reprezentant al M.S. Regelui Carol I.

Un an mai târziu, crucișătorul „Elisabeta” primește însărcinarea din partea M.S. Regelui Carol I să întoarcă vizita flotei rusești la Sevastopol, unde este primit cu onoruri deosebite de autoritățile locale și de flota din Marea Neagră.

Un alt eveniment important a avut loc în 1903, când este construit la extremitatea digului mare, în estul portului, farul de aterizare cunoscut sub numele de „Farul Carol I”¹³.

Anul 1905 aduce cu sine un alt tip de eveniment, care a dat prilejul ofițerilor și echipajelor noastre să facă dovada deplină a pregătirii de luptă și, mai ales, a valorii lor morale. Cuirasatul „Potemkin” și torpilorul „Flag” din Flota Rusă a Mării Negre, înfrângând disciplina escadrei, s-au revoltat contra ofițerilor pe care i-au aruncat peste bord, părăsind apoi Sevastopolul.¹⁴ După trei zile de navigație pe mare, navele răzvrătite,

¹³ Este un turn de granit înalt de 18 m, cu dungi orizontale albe și negre pe o fundație paralelipipedică de piatră. Vizibilitate: 12 Mm. Dispunea de un nautofon ce emitea semnal sonor la fiecare minut, timp de 8 secunde. În urma extinderii portului farul a devenit lumină interioară. (Andreea Atanasiu, *Farurile istorice românești*, în *Dicționar Enciclopedic de Marină*, vol. II, Editura SEMNE, București, 2008, p. 67).

¹⁴ Andreea Atanasiu, *Episodul „Potemkin” într-un document original – Jurnalul Istoric al Diviziei de Mare*, în „Buletinul Muzeului Militar Național «Regele Ferdinand I»”, nr. 6, serie nouă, Editura Alpha MDN, București, 2008, pp. 55-63.

terminând proviziile de combustibil și hrană, s-au prezentat în fața Constanței ca să obțină, sub amenințarea tunurilor, cele necesare. Grație reacției energice a crucișătorului „Elisabeta” și a navelor noastre, care le-au oprit pe cele rusești cu lovituri de tun, echipajele răzvrătite s-au predat, iar navele au fost luate în stăpânire de autoritățile noastre navele, arborând pavilionul național. Mai târziu, au fost predate de M.S. Regele Carol I escadrei ruse, sosită la Constanța ca să le ia în primire.¹⁵

Acest incident, semnal prevestitor al revoluției bolșevice, care avea să izbucnească cu atâta furie câțiva ani mai târziu, a avut urmări fericite, oricât ar părea de ciudat, pentru soarta Marinei Române, prin faptul că a demonstrat nevoia imperioasă de a deține la mare o forță navală, care să apere frontiera de un atac în timp de război și de orice ofensă adusă chiar și în timp de pace.

Începând cu anul 1906, din îndemnul Regelui Carol I, ministrul Apărării Naționale, generalul Gheorghe Manu¹⁶, om cu vederi ambițioase, a acordat credite serioase pentru crearea unei marine moderne la Dunăre, care să poată apăra, în cooperare cu armata de uscat, frontierele noastre de apă și gurile Dunării.

Profitând de ocazia aniversării a 40 de ani de domnie a Regelui Carol I, Marina Militară a ținut să-și exprime admirația și devotamentul către Marele Rege, Ctitor al Marinei Regale, însărcinând o delegație, compusă din comandanți din Marină, să înmâneze Suveranului un Far, simbol al Luminilor căilor de comunicație pe apă, către care trebuie să-și îndrepte privirile, de aici înainte, neamul românesc. Regele Carol I a primit delegația Marinei și i-a adresat cuvinte de laudă pentru progresele realizate și a ținut să o asigure că Farul primit în dar îi va aminti întotdeauna atât de faptele de arme săvârșite de bateriile Marinei, care au luptat așa de vitejește chiar sub ochii săi, cât și de salupele care au torpilat cuirasatul turc în Războiul de Neatârnare.

Pe bună dreptate, anul 1906 este considerat începutul celei de-a doua înfloriri a Marinei Militare.

Navele comandate în Anglia și Austria au fost aduse în țară: 8 vedete au venit pe Marea Nordului, Rin și Dunăre, iar 4 monitoare au fost remontate în Arsenalul Marinei de la Galați și lansate la apă în anul 1907, în prezența M.S. Regelui Carol I, a Familiilor Regală și Princiară, a membrilor guvernului și marilor demnitari ai țării. În ideea unei apropieri cât mai puternice între armata de uscat și Marină, vedetele au primit numele eroilor căzuți la Plevna: căpitan Valter Măracineanu, maior Șonțu, locotenent Călinescu, maior Ene, maior Grigore Ion, maior Giurescu, căpitan Bogdan, căpitan Romano. Monitoarelor li s-a dat numele celor mai de seamă bărbați de stat de până la acea vreme: Lahovari, Brătianu, Catargiu, Kogălniceanu.

În același timp cu operațiunea de construire a navelor a fost comandat armament cu muniție de diferite calibre pentru nave și a fost mărit și Arsenalul din Galați pentru a putea face față parcului de nave din ce în ce mai mare al Marinei noastre.

La bordul iahtului regal „Ștefan cel Mare”, luxos și confortabil, M.S. Regele Carol

¹⁵ Contraamiral de flotilă dr. Alexandru Mîrșu, dr. Andreea Atanasiu-Croitoru, comandor dr. Ion Custură, comandor Tiberiu Liviu Chodan, *De la Divizia de Mare la Flotă. 1896-2011. Monografie*, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, București, 2011, p. 189.

¹⁶ Gheorghe Manu (n. 1833, București – d. 1911, București), om politic, general de armată, a condus artileria Armatei de operații pe fronturile Războiului de Independență, prim-ministru al României. Personalitate politică cu o bogată experiență, Gheorghe Manu a ocupat funcții importante în stat, printre care președinte al Consiliului de Miniștri, ministru de Război, ministru de Interne, primar al Capitalei, președinte al Adunării Deputaților.

I a întreprins tot mai dese călătorii pe Dunăre de la Turnu Severin la Sulina, escortat de întreaga escadră de monitoare și vedete.

În anul 1909, când la Sevastopol era adus pe calea mării cu onorurile cuvenite corpul Marelui Duce Nicolaevici¹⁷, unchiul Țarului tuturor rușilor, mort în Franța, contraamiralul Eustațiu Sebastian¹⁸, comandantul Marinei, a primit însărcinarea să reprezinte pe Suveran la ceremonialul desfășurat în Crimeea și să prezinte Împăratului Nicolae expresia sentimentelor de durere ale Regelui Carol I și ale întregii Familii domnitoare a noastre. Țarul a mulțumit, amintind Comandantului Marinei de legătura sufletească țesută între marina românească și cea rusească, cu 32 de ani mai înainte, când luptau împreună pe Dunăre, în Războiul de Neatârnare.

La întoarcere, comandantul Marinei, odată cu raportul asupra modului cum și-a îndeplinit misiunea, a arătat Regelui Carol I și lipsurile mari de care sufereau navele noastre și a avut astfel ocazia să vadă cât de bine era informat Suveranul asupra acelor guvernanți care nu înțelegeau importanța marinei militare în dezvoltarea noastră politică, economică, socială și militară.

În 1909 și 1914, escadra de Dunăre ia parte la Manevrele Regale din Dobrogea, repetând aproape acțiunea de foc pe care, șapte ani mai târziu, avea s-o execute în mod real, în acțiunile din Dobrogea.

Legătura sufletească dintre Marină și membrii dinastiei domnitoare s-a strâns tot mai mult în campaniile de vară, când micii Principi și Prințesele își petreceau multe ore în mijlocul marinarilor pe navele Marinei Militare „Elisabeta” și „Mircea”, precum și pe navele de comerț, ca „Regele Carol I”¹⁹, „România”²⁰, „Dacia”²¹, „Împăratul Traian”²², nave comandate de ofițeri activi din Marina de Război.

Campania din 1913 a dat ocazia Marinei să facă dovada pregătirii temeinice de luptă la Dunăre, dar și prilejul să constate că nu dispunea la mare de numărul de nave necesar pentru apărarea intereselor noastre vitale pe apă. În timpul acțiunilor contra bulgarilor, navigația vaselor de comerț sub pavilion românesc a fost întreruptă, fiindcă

¹⁷ Episodul este descris în amănunt în *Jurnalul istoric al Diviziei de Mare* al cărui text se regăsește integral în: Contraamiral de flotilă dr. Alexandru Mirșu, dr. Andreea Atanasiu-Croitoru, comandor dr. Ion Custură, comandor Tiberiu Liviu Chodan, *De la Divizia de Mare la Flotă. 1896-2011. Monografie*, pp. 239-240.

¹⁸ Contraamiralul Eustațiu Sebastian (n. 1856, București – d. 1943) și-a legat definitiv numele de unele din cele mai importante evenimente din Marina Română. Unul dintre acestea l-a constituit salvarea bricului „Mircea”, la comanda căruia se afla, din celebra furtună în care a fost surprins în 1888. Tot el este și cel care a emis, la 15 august 1916, ordinul de intrare a Marinei Militare Române în Primul Război Mondial: „Marinari, suntem în război cu Austro-Ungaria. Să avem ochiul deschis și brațul gata să lovim tot ce ne va sta în cale, pentru dezrobirea fraților noștri. Aștept de la marinarii noștri fapte mari și înălțătoare. Acest război pe viață și pe moarte să arate țării rostul Marinei de Război și faptele sale să rămână pe veci înscrise în istoria țării. Să trăiască întregul neam românesc!”. A fost comandant al Marinei în perioada 1909-1917. (*Istoria Statului Major al Forțelor Navale Române. 1860-2010. Monografie*, pp. 192-195).

¹⁹ „Regele Carol I”, pasager, construit în 1897 în Șantierul Naval „The Fairfield Gervon”, Glasgow (Anglia). Putea fi transformat în crucișător auxiliar și armat cu tunuri. În 1941 s-a scufundat în portul Varna (pe larg: Valentin Ciorbea, Carmen Atanasiu, *Flota Maritimă Română. Un secol de istorie modernă, 1895-1995*, Editura Fundației „Andrei Șaguna”, Constanța, 1995).

²⁰ „România”, pasager, construit în 1905 în Șantierele Navale „Chantiers et Ateliers de la Loire”, Saint-Nazaire (Franța). Putea fi transformat în crucișător auxiliar. În 1944 s-a scufundat în rada portului Kersones. (*Ibidem*).

²¹ „Dacia”, pasager, construit în 1907 în Șantierele Navale „Chantiers et Ateliers de la Loire”, Saint-Nazaire (Franța). În 1944 a fost cedat URSS. (*Ibidem*).

²² „Împăratul Traian”, pasager, construit în 1906 în Șantierele Navale „Chantiers et Ateliers de la Loire”, Saint-Nazaire (Franța). În 1927 a eșuat la 5 Mm Sud de Capul Tuzla. (*Ibidem*).

nu exista posibilitatea garantării siguranței acestor nave pe mare.

Misiunile care au revenit Marinei în timpul acestei campanii au fost de: poliție a apelor fluviale, aducere a mijloacelor de transport pe Dunăre, executare a podului de la Turnu Măgurele și, în special, de sprijin al trecerii trupelor peste Dunăre, primele misiuni fiind efectuate de poliția fluvială, executând transportarea și construirea podului de șleपुरi; nu a avut însă ocazia să acționeze cu foc, deoarece trupele bulgare au părăsit garnizoanele din porturile dunărene, retrăgându-se în interior.

La mare, crucișătorul „Elisabeta” și nava-școală „Mircea” au fost retrase la Sulina pentru a apăra acest punct de o mare importanță pentru noi, iar navele de comerț au fost oprite în porturi, deoarece puteau să fie ușor atacate de navele bulgărești bazate în condiții strategice favorabile față de linia de comunicație Constanța – Bosfor.

Învățămintele trase din această campanie au determinat factorii răspunzători să comande de urgență, în Italia, 4 distrugătoare și un submarin, în Franța (acesta din urmă putând fi achitat din sumele strânse prin subscripție publică), pentru a putea face față nevoilor imperioase de apărare a intereselor noastre pe apă.

În anul 1914, la Constanța, Regele Carol I și Familiile Regală și Princiară au primit vizita Țarului Rusiei, venit cu iahtul imperial „Standard” și escortat de nave aparținând flotei ruse pe Marea Neagră.²³

Războiul izbucnit în 1914 ne-a surprins fără navele comandate în Italia, deoarece, nefiind încă terminate, distrugătoarele au fost rechiziționate de guvernul italian; integrate în flota lor, distrugătoarele noastre au luptat sub pavilion italian. Submarinul, la rândul lui, a fost rechiziționat de flota franceză.

Escadra de monitoare și vedete a fost dislocată de îndată la Turcșmil, de unde au trecut la organizarea și apărarea capului de pod de la Turtucaia – Oltenița.

Regele Carol I a urmărit cu toată atenția desfășurarea operațiunilor pe frontul de Vest și chiar a prevestit, după înfrângerea de la Marna, că războiul se va termina prin revoluție în 4-5 ani.

La 27 august 1914, Regele Carol I a apus, iar vestea a zguduit puternic pe toți marinarii care se simțeau atât de legați sufletește de regele lor, considerat Ctitor al Marinei de Război și Înaltul ei Protector.

Regele Carol I a avut o concepție largă și bine definită asupra rostului Puterii Maritime în dezvoltarea unei țări cu ieșire la mare și convingerea sa era aceea că o marină nu se datorează întâmplării și nu se improvizează, ci rezultă din pregătirea minuțioasă a elementelor complexe care o compun.

Consecvent acestei credințe, Carol I a susținut tot timpul domniei sale pe cei care căutau să învingă ignoranța unora și inerția altora, pentru a-i convinge că o putere maritimă trebuie construită cu toată prevederea și cu toată perseverența.

²³ Vizita este descrisă pe larg în: Andreea Atanasiu-Croitoru, *Un împărat vizitează un rege – 14 iulie 1914*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române”, tom XII, Editura Muzeului Marinei Române, Constanța, 2009, pp. 19-28.

1874 Canoniera Fulgerul

1888 Cruciaătorul Elisabeta

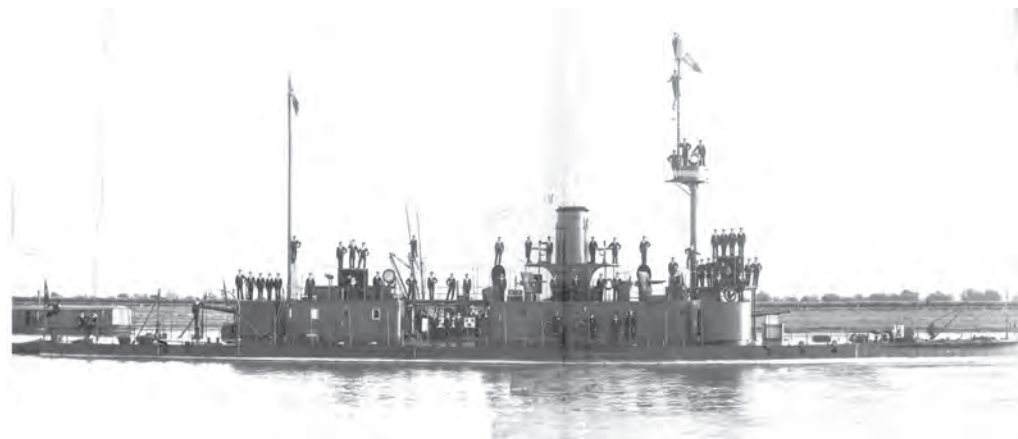
1895 Bricul Mircea

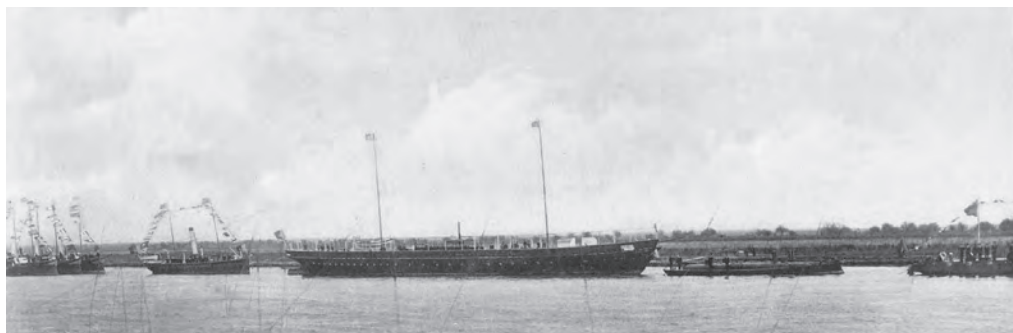
1898 Hala mecanică Arsenalul Marinei

Torpilorul Zborul

Monitorul Lascăr Catargiu

1896 Divizia de Dunăre

Canoniera Grivița

Cătălin STĂNESCU, Rodica NIȚU

CÂMPULUNG MUSCEL – FILE REGALE DE POVESTE

CÂMPULUNG MUSCEL – PAGES FROM A ROYAL TALE

Abstract: The paper presents several pages of royal history, unfolded in the first capital town of the independent medieval state. From the very first moments of his reign, the first king of the Romanians, Carol I, wanted to know his country, the ones over whom he would rule for 48 years. He wanted that to better understand the Romanian people, their customs, traditions, desires and shortcomings. Muscel area was among the first visited regions, perhaps due to its long, beautiful history, but mostly because Carol I wanted his royal summer castle constructed in an area of high hills. Only the local people's stubbornness had to make the Peles Castle be built in another area. The king chose to forget this event and came to cherish the Muscel environs, returning there in 1875, 1878 and 1891. He did not come alone, but accompanied by Queen Elizabeta, who fell in love with the Muscel national costume, adopting it at the Royal Court in 1885. King Carol I moved the Pedagogical High School from Bucharest to Campulung. The institution was built in the area where the King wanted his summer castle to be constructed. In 1891 Muscel zone was visited by Prince Ferdinand, Elena Văcărescu and the Royal Family. This paper also presents the story of Ferdinand and Elena Văcărescu, an unfulfilled love.

After the marriage of Ferdinand with Maria, a new step is made towards the bounding between the Royal Family and Muscel area. Queen Mary became friends with a woman from Muscel, Sarmiza Bilcescu Alimanisteanu, the queen's Romanian language teacher. In 1925 King Ferdinand declares Campulung a spa town.

Câmpulungul este, în viziunea marilor istorici ai secolelor XIX-XX, un oraș cu un rol important în ceea ce privește constituirea Țării Românești, fiind unul din puținele orașe din Țara Românească menționat cu diferite denumiri în mai multe limbi străine: Longus Campus în limba latină, Dolgopole în limba slavonă, Langrowe și Langnaw în limba germană, Hosszúmező în limba maghiară. Este, de asemenea, cetatea întemeietorilor de țară, știut fiind faptul că aici și-au avut reședința de scaun voievozii Basarab I, Nicolae Alexandru Basarab și, pentru o perioadă, Vladislav Vlaicu.

Totuși, ca multe alte orașe medievale din Țara Românească, și Câmpulungul s-a format înainte de încheierea statului medieval¹, reprezentând de la începuturi o colectivitate privilegiată și, în bună parte, închisă. Orașul își are sorgintea într-o veche așezare sătească, ce a cunoscut o dezvoltare economică deosebită, într-un răstimp relativ scurt, devenind un târg-oraș cunoscut, evoluția sa fiind datorată dezvoltării producției de mărfuri, schimburilor de produse și, nu în ultimul rând, unei situații geografice de excepție, pe drumul comercial care lega Transilvania de Țara Românească.²

Anul 1521 reprezintă un moment cu adevărat istoric, atât pentru oraș, cât și pentru întreaga țară. Județul Neacșu emite din cancelaria orașului o scrisoare redactată în limba română către Hans Benkner, judele Brașovului, prin care îl informează asupra năvălirilor oștirilor turcești din zona Dunării. O frumoasă prezentare asupra apariției limbii române la Câmpulung o întâlnim la Nichita Stănescu:

De aici, din Câmpulung Muscel, fusese trimisă odinioară scrisoarea

¹ Constantin Șerban, *Geneza orașelor medievale românești*, în „Studii și articole de istorie”, XIV/1969, p. 66.

² Nicolae Iorga, *Drumurile de comerț creatoare ale statelor românești*, București, 1928, p. 14.

boierului Neacșu, primul text compact scris în limba română și păstrat, căci ne gândim că vor mai fi fost și altele, arse și risipite de timp, poate chiar mai vechi. La câteva strigăte mai în sus de Câmpulung și spre stânci, din Rucăr, se știe, ciobanii au adus cântecul Mioriței prin munți, până la Întorsura Buzăului, și de aici, din gură în gură, ca sărutul, în pretutindinea țării³.

Regele Carol I (1839-1914), întemeietorul Dinastiei Române, a fost ales de elita politică românească dintre principii Europei și adus pe Tronul țării, pentru a consolida unirea celor două Principate, Moldova și Țara Românească, pentru a conferi prestigiu noului stat, pentru a calma luptele interminabile pentru putere între facțiunile interne și pentru a reprezenta un factor de stabilitate, într-un moment crucial al dezvoltării României. Se împlinea, astfel, o mai veche dorință a Divanurilor ad-hoc: Domnul străin. A urmat o adevărată aventură a sosirii în Principate, fiindcă ne găsim într-un moment de extremă tensiune între Prusia și Austria (care nu devenise încă Austro-Ungaria). Carol de Hohenzollern nu îndrăznea să vină pe față în țară, traversând toată împărăția austriacă, fiindcă risca să fie arestat. Atunci, sub un nume fals, a luat un pașaport elvețian și, însoțit de un prieten și de nepotul lui Bălăceanu (stagiar într-o școală militară în Franța), s-a urcat pe un vapor care venea pe Dunăre (pe vas se găsea și Ion Brătianu). A călătorit în cea mai mare parte a drumului cu trenul, dar i-au trebuit nouă zile pentru a ajunge în Principate, timp în care a trecut prin Zürich, Viena, Bratislava, Pesta și Timișoara. Voiajul a fost nu numai istovitor, ci și plin de pericole: Prusia, țara natală a lui Carol, era pe picior de război cu Austria, pe care fusese nevoit s-o traverseze dintr-un capăt în altul. Avea numele fals de Carol Hettingen, dându-se drept negustor care mergea la Odesa cu afaceri.

La Turnu Severin, Carol a pus pentru prima oară piciorul pe pământ românesc, după care a parcurs un traseu cu trăsura în aproximativ 24 ore, care avea să rămână în istorie sub numele de „Drumul lui Carol”. Pentru tânărul prinț, cel obișnuit cu civilizația apuseană, aspectul balcanic al localităților întâlnite a constituit un șoc.

Încă din primii ani de domnie, Carol I a dorit să-și cunoască țara. Din jurnalul său aflăm că viitorul rege vizita biserici, școli, vorbea cu autoritățile, dar și cu oamenii simpli, fiind primit cu entuziasm. Unul din obiectivele vizitelor îl constituia alegerea locului pentru castelul său, în concordanță cu numele Hohenzollern (*hoch* = înalt și *aullern* = colină). Astfel a ajuns Carol I în Muscel pentru prima dată pe 1/13 octombrie 1866, o vizită neoficială, descrisă astfel:

... un drum foarte greu, dar foarte pitoresc, și care adesea oferă priveliști întinse asupra lanțului Carpaților și atinge un șir de sate frumoase, locuințe solide și bine îngrijite ale unor țărani de munte avuți, incomparabile cu tristele localități ale câmpiei⁴

și merge la Câmpulung, descris ca fiind un orașel frumos, în mijlocul munților. Este probabil ca acum principele să fi ales locul pentru viitorul său castel. Însă muscelenii au refuzat să-i vândă pământ Domnitorului Carol I, în zona Crețisoara, negociator din partea Familiei Suverane fiind Ion Kalinderu. Preotul Ioan Răuțescu a consemnat că Vodă Carol ar fi vrut să-și facă în Câmpulung reședința sa de vară, atât pentru trecutul istoric al orașului, cât și pentru clima și natura de o mare frumusețe, dar negăsind aici bunăvoință și inimi înțeleghătoare, a renunțat. În ciuda neînțelegerii de către moșnenii

³ http://www.poezie.ro/index.php/prose/1813303/Din_lung_prelung_de_Câmpulung.

⁴ *Jurnalul Regelui Carol I*, vol. I (1881-1887), Editura Polirom, Iași, 2007, p. 54.

orașului a ofertei avantajoase pe care Domnitorul le-a făcut-o atunci când a vrut să cumpere teren pentru castelul său, câmpulungenii au iubit și respectat dinastia Hohenzollern. Refuzul obștii moșnenilor a dus la mutarea centrului de interes către Valea Prahovei, la Sinaia, unde, în toamna anului 1873, a început construcția Castelului Peleş.

Prima vizită oficială a lui Carol I la Câmpulung a fost consemnată între 19/31 și 24 iulie/5 august 1868. Memoriile sale cuprind ample pasaje cu privire la acest eveniment. Muscelenii i-au pregătit o primire călduroasă și l-au rugat să le deschidă valea printr-un drum spre granița cu Transilvania, domnitorul promițând, cu înțelepciune, următoarele: „Cu a dumneavoastră îngrijire și cu brațele locuitorilor, sper în curând a avea acest drum atât de dorit și de folositor pentru țară”⁵. A avut un mesaj și către locuitorii din Dragoslavele:

Sunt prea bucuros aflându-mă în mijlocul vostru, în aceste locuri așa de grele și mărețe, care în curând se vor ușura prin brațele voastre; primirea voastră mă face a mă îngriji de traiul vostru cel bun, care e și fericirea mea⁶.

Mai mult, a străbătut călare, cu câțiva ingineri, regiunea, spre a găsi el însuși linia cea mai bună și mai ușoară pentru acest drum. A fost aleasă valea de la poalele Nămăeștilor, iar în anul 1869 au început lucrările la linia Câmpulung – Giuvala, unde au fost folosite trupe de geniu și lucrători specialiști italieni. Sunt momentele în care Carol I se atașează de această zonă, așa explicându-se revenirea sa în Muscel, în anul 1875, însoțit de Principesa Elisabeta. Monografia preotului Răuțescu consemnează că perechea princiară a fost găzduită în casa lui Sterie Steriu, un fruntaș local.⁷ Vizita a fost surprinsă și în memoriile viitorului rege:

Aniversarea suirii principelui pe tron se sărbătorește, de astă dată, în munți, la Câmpulung Muscel, și prin aceasta serbarea are o deosebită înfățișare populară⁸.

Cu ocazia împlinirii a 12 ani de domnie și a unui an de la proclamarea independenței de stat, Carol I a întreprins o vizită de lucru în județele din sudul țării.⁹ A vizitat trupele române care staționau la Rahova și Vidin, apoi a trecut prin Oltenia, vizita încheindu-se în orașele Pitești, Curtea de Argeș, Câmpulung, Târgoviște. La bariera orașului Câmpulung, unde era ridicat un arc de triumf, Măria Sa a fost întâmpinat de domnul primar și de consiliul comunal, cu pâinea și sarea tradiționale, împreună cu capii autorităților și un numeros public. La biserica din oraș s-a celebrat un *tedium* și corul vocal al mănăstirii a cântat imnuri. De la bariera orașului și până la casele domnului S. Nicolau, primarul localității, toate locuințele erau pline cu doamne și domnișoare în costume tradiționale, care se întreceau în a arunca flori, iar întreaga populație aclama cu entuziasm. Ajungând la reședință, a fost primit la scară și, oferind grațios brațul doamnei Nicolau, s-a urcat în salonul de recepție, unde s-a făcut prezentarea autorităților civile și militare și a domnilor notabili ce așteptau. În cadrul prânzului oferit, domnul primar al orașului a închinat un toast în sănătatea Măriei Sale.

În ziua de 13 mai 1878, Carol I a făcut o excursie în trăsură la Rucăr. Plecarea a avut

⁵ *Memoriile Regelui Carol I al României*, vol. IV, Editura Tipografiei Ziarului „Universul”, București, 1912, p. 22.

⁶ Ioan Răuțescu, *Câmpulung Muscel. Monografie istorică*, Editura Ars Docendi, București, 2009, p. 55.

⁷ *Ibidem*, p. 56.

⁸ *Memoriile regelui Carol I al României*, vol. V, ..., p. 38.

⁹ Sterian Pricope, *Istории neconvenționale din Muscel*, vol. III, Editura Larisa, Câmpulung, 2015, p. 9.

loc dimineața, oprind în cale la Nămăești, spre a vizita mănăstirea, a cărei biserică, săpată în stâncă, merita a fi văzută. În comuna Mateiaș a examinat cu cel mai viu interes noua șosea (împreună cu lucrările de artă ce erau construite în acea perioadă) care, ocolind muntele numit Piatra Nămăeștilor, merge până la Dragoslavele. La Dragoslavele, aflând că există doi răniți din Războiul de Independență, Carol I a ținut să-i cunoască și să-i decoreze. A ajuns apoi la Rucăr, unde era așteptat de fruntașii comunei, de elevi și de rucăreni și rucărence în straie de sărbătoare.¹⁰

La Rucăr a mers în casele domnului Baștea, cel mai însemnat dintre moșnenii acelei comune. Aici, Carol I a admirat cu deosebire costumul național al gazdei și al locuitorilor. La masa de seară a cântat muzică Regimentul 3, sub conducerea domnului inspector general Hibs.

În cursul acestei vizite se înfiripă și dragostea veșnică dintre Regina Elisabeta și costumul național muscelan, cel ce până atunci era considerat drept un strai demn de a fi purtat doar de țărani. Din acel moment, la Curtea regală s-a adoptat moda costumului tradițional românesc, Regina Elisabeta chiar scriind în introducerea la cartea *Arta de a lucra cu suveica* următoarele:

Oare există un tablou mai încântător decât o țărăncă româncă, îmbrăcată în costum popular, cu fustă roșie sau oranj, cu broboadă galbenă aruncată peste coștile negre, cu ochi mari, negri și luminoși, cu ulciorul verde pe cap, grăbindu-se spre casă, sau o doamnă româncă, cu vestimente splendide, cu un minunat vâl alb sau galben, lucrând la un război de țesut?¹¹

Regina încuraja și doamnele din suita ei să se înveșmânteze în straiul tradițional. Pictorul american George Healy a înfățișat-o într-un portret în costum național de Muscel. Exemplul Reginei a fost urmat de Regina Maria, de Princesele Elisabeta, Maria și Ileana, dar și de majoritatea doamnelor din înalta societate românească.

Carol I s-a implicat și în procesul extrem de dificil și de complex al formării principalelor instituții de educație ale țării.

În data de 22 noiembrie 1867, la București, au fost deschise cursurile celei de a doua școli normale din Principatele Române. Sociologul Dimitrie Gusti, ministrul Instrucțiunii Publice și al Cultelor, a înaintat un raport Domnitorului Carol I în care sublinia, printre altele: „Nu vom avea școli bune sătești decât cu condițiunea de a avea mai întâi învățători capabili și la înălțimea chemării lor”¹². În urma acestei solicitări, Domnitorul Carol I a semnat decretul prin care s-a înființat Școala Normală din București, aceasta funcționând între anii 1867 și 1896. Problemele avute cu localul de școală l-au determinat pe Regele Carol I să înceapă demersurile pentru a strămuta Școala Normală „Carol I” din București la Câmpulung în anul 1887. Terenul pe care urma să se construiască localul de școală a fost ales de Dimitrie Sturdza și Spiru Haret, lângă Biserica Flămânda, unde funcționase o școală cu întreținere gratuită pentru elevi. Tratatul pentru cumpărarea a 10 hectare de pământ s-au purtat între Dimitrie Sturdza – ministrul Instrucțiunii Publice și Istrat Rizeanu – primarul de atunci al orașului. Muscelenii au fost bucuroși de asemenea decizie. Planul construcției

¹⁰ *Ibidem*, p. 15.

¹¹ <http://www.identitateromaneasca.ro/port-popular/item/206-regina-elisabeta-a-romaniei-introduce-moda-portului-popular-la-curtea-regala/206-regina-elisabeta-a-romaniei-introduce-moda-portului-popular-la-curtea-regala>.

¹² Adrian Săvoiu, *Câmpulung Muscel. Scrinul cu amintiri*, Editura Ars Docendi a Universității București, 2008, p. 62.

școlii a fost întocmit de arhitectul Socolescu, lucrările de construcție au fost conduse de Giovanni Batista Dreina, iar piatra de fundație s-a pus în anul 1892. Construcția școlii a costat 12.000 galbeni oferiți de Carol I încă din 22 decembrie 1867 pentru „clădirea unui edificiu propriu în care se va așeza Institutul Pedagogic din București, menit a da învățători comunelor rurale”¹³ și s-a încheiat în anul 1896, când școala a fost inaugurată. Începea o nouă etapă în istoria acestei instituții de învățământ, ctitorie a Regelui Carol I, cel care a spus: „În ziua aceea voi fi pe deplin mulțumit, când fiecare român va ști să scrie și să citească, căci numai atunci traiul său moral și material va fi asigurat”¹⁴.

În timpul vizitelor sale prin oraș, Regele Carol I obișnuia să îi salute pe câmpulungeni, mai ales de la balconul apartamentului regal oferit de un hotel câmpulungean. Este vorba despre Hotelul Regal, construit la sfârșitul secolului al XIX-lea de primul proprietar, Niță Ștefănescu. Hotelul are o arhitectură aparte, fiind în forma literei U, adaptat străzilor perimetrare. La etajul clădirii, punând în valoare priveliștea și însoțirea optimă, se afla apartamentul regal, cu un salon rotund, înconjurat de un balcon. Regele privea furnicarul: târgoveți care își prezentau mărfurile, bunătățile și frumusețile, precum și mulțimea de cumpărători sau gură-cască, ce treceau prin zona târgului, pentru a simți atmosfera ca de sărbătoare, sau birjele orașului ce transportau turiștii.

Regelui Carol I nu-i erau străine nici cele două mari puncte de atracție pe care Câmpulungul le oferea vilegiaturiștilor: Grădina Publică *Merci* și Bulevardul *Pardon*. Destinele lor s-au împletit armonios și nu ar fi putut exista decât împreună. Trebuie să amintim și faptul că bulevardul a avut și denumirea Alea Prințesele Carol.

O altă filă de poveste este reprezentată de vizita Prințului Ferdinand și a Elenei Văcărescu, în luna mai 1891, cu prilejul unei excursii a Familiei Regale.

Familia regală cu principele moștenitor Ferdinand și toți curtenii și doamnele de onoare au fost în excursiune în județul Muscel. Au vizitat Rucărul, defileul Dâmbovicioarei, au intrat în peșteră și au ieșit la Pajura. Dar în această călătorie, printre brazi, mestecăni și anini, s-a născut o dragoste. Principele moștenitor s-a îndrăgostit de domnișoara Elena Văcărescu, doamna de onoare a reginei Elisabeta. Dragostea a fost înconjurată de regină, uitând că mărităsurile și însoțitorii celor destinați să poarte Coroana și sceptrul se fac sub controlul rațiunii politice.¹⁵

Zilele de fierbere și neliniști, după aflarea idilei, au fost evocate de Elena Văcărescu în memorii:

Întorcerea noastră din plimbarea idilică de la Câmpulung nu a fost lipsită de amărăciune. La București încă de la primele audiențe pe care le acorda regele, a aflat că taina logodnei noastre fusese dezvăluită. Dojana lui nu a fost blândă. Am plecat capul, dându-mi seama că iubirea noastră fusese dată în vileag... Regele ne surghiuni pe Regină, pe prinț și pe mine în fundul micului apartament atât de primitiv altădată, devenit acum cameră de tortură... De-a lungul acelor după amiezi chinătoare auzeam venind din curte zgomotul trăsurilor acestor rău prevestitori: soseau câte unul sau mai mulți deodată, cu pasul solemn, întunecat la față, pe chipul lor neputându-se citi

¹³ *Ibidem*, p. 65.

¹⁴ *Memoriile Regelui Carol I al României*, vol. V, ..., p. 43.

¹⁵ Constantin Bacalbașa, *Bucureștii de altă dată 1885-1900*, vol. II, Editura Ziarului „Universul” Soc. Anonimă, București, 1928, p. 135.

nimic. Veneau unul după altul să-și îndeplinească rolul de călău... Călăii [așa cum îi numea Elena Văcărescu pe miniștrii care deliberau căsătoria regală] l-au pus pe Ferdinand să aleagă: tronul României sau Elena Văcărescu. Iar Ferdinand a ales să fie rege¹⁶.

Elena Văcărescu a luat calea exilului spre Paris, renunțând să mai revină vreodată în România. Ferdinand, retras la Sigmaringen, amenința cu sinuciderea, dar în scurt timp rațiunea de stat a învins sentimentele, fie ele oricât de sincere și curate.

Ferdinand s-a căsătorit cu Maria de Edinburgh, nepoata Reginei Victoria a Marii Britanii. Cei doi s-au logodit imediat după cea de-a doua întâlnire pusă la cale de părinți și, după cum nota Regina Maria în *Povestea vieții mele*, „aproape nu ne cunoșteam”¹⁷. Prințesa Maria, viitoarea regină, a avut parte de o primire călduroasă la intrarea în România, urmată de o serie de ceremonii și recepții oficiale.

Românii sunt latini. Vorbesc cu inima și cu mâinile. Din primul moment o adoptă pe Maria. În spatele acestei spontaneități afective se ascunde ceva mai profund. Începutul, poate, al unui sentiment monarhic profund în România. După aproape treizeci de ani de monarhie prusacă serioasă și competentă, dar care duce lipsă de imaginație, a venit în sfârșit momentul pentru o regalitate care vorbește sufletului. Este un dialog care între Maria și poporul român va continua, în ciuda vicisitudinilor istorice, timp de patruzeci și cinci de ani.¹⁸

Maria a întâmpinat dificultăți mari în adaptarea la noua sa condiție de soție a Principelui moștenitor al Coroanei României. Lumea de la București, latină și ortodoxă, era foarte diferită de lumea anglo-saxonă și protestantă în care crescuse.

Nu am fost adusă în România pentru a fi adorată și răsfățată, ci pentru a face parte din construcția imaginată de regele Carol. Am fost importată, pentru a fi șlefuită, educată și antrenată conform viziunii marelui bărbat.¹⁹

Totul i se părea ciudat și straniu în noua sa țară, de la arhitectura edificiilor din București până la mohorâtele încăperi ale Palatului regal în care trebuia să locuiască.

Bântuiam tristă ore întregi, singură în camerele acelea pe care le uram, încăperi grele, nemțești, opulente, pline de ornamente apăsătoare, pompoase, fără vreun ungher în care să te poți adăposti. Totul era „Altdeutsch” și nu de cea mai bună calitate.²⁰

La rândul său, Prințesa Maria a încercat să se adapteze condițiilor oferite, un prim pas fiind acela al studiului limbii române. Și cine putea fi mai nimerit în a-i preda ore de limbă română decât o musceleancă. Aceasta avea o personalitate aparte, o educație artistică excepțională și o cultură generală ieșită din comun. Sarmiza Alimănișteanu face parte din prima generație de femei care a încercat să schimbe atitudinea față de femeie în general, nu numai ca mamă și soție. Concepțiile sale în ceea ce privește viitorul femeii s-au conturat clar în teza sa de doctorat, unde și-a definit poziția în marea dezbatere a vremii privind destinul și cariera permanentă a femeii în lume. Pentru prima dată în istoria Universității, la 12 iunie 1890, la Facultatea de Drept din Paris, o femeie își susține

¹⁶ Elena Văcărescu, *Memorii*, Editura Văcărescu, Cluj-Napoca, 1989, p. 121.

¹⁷ Maria, Regina României, *Povestea vieții mele*, vol. I, Editura Eminescu, București, 1991, p. 288.

¹⁸ Guy Gauthier, *Missy, Regina României*, Editura Humanitas, București, 2010, p. 70.

¹⁹ Regina Maria, *The Story of a Good Man. King Ferdinand of Romania*, Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond Regina Maria, vol. III, dosar 7, apud Diana Mandache, *Regina Maria a României. Capitole târzii din viața mea. Memorii redescoperite*. Editura ALLFA, București, 2011, p. XXIII, p. 105.

²⁰ *Ibidem*, p. 107.

teza de doctorat. Ziarele vremii consemnau acel eveniment la loc de cinste, anunțând titlul lucrării: *Despre condițiunea legală a mamei în dreptul român și francez*.

Prințesa Maria a apreciat-o foarte mult pe Sarmiza Bilcescu-Alimănișteanu, au devenit prietene, iar prietenia lor a durat până la moartea Sarmizei. Chiar și după ce aceasta s-a retras la țară, la Valea Româneștilor, Regina a vizitat-o. A fost ultima vizită, întrucât în data de 26 august 1935 Sarmiza a murit, dispărând astfel „mama celor necăjiți și lipsiți, sprijinul studențimii”²¹. A fost înmormântată în costum național, sub florile Muscelului, privegheată chiar de Patriarh. Nu s-au ținut discursuri, a cântat numai corul călugărițelor de la Năməești, alături fiind prietenile sale: Sabina Cantacuzino, Eliza Brătianu, Pia Alimănișteanu, Nadia Duca. Patru mii de țărani musceleni în port național au fost de față. Prezența lor tăcută și îndurerată a fost marele omagiu demn de viața vrednică a Sarmizei. Regina Maria a trimis o telegramă de condoleanțe fiului Sarmizei, în care îi scria: „Te rog a primi cele mai sincere condoleanțe la moartea vrednicei tale mame, care a fost una dintre cele mai distinse și mai destoinice dintre femeile române”²².

O ultimă filă regală despre Câmpulung, pe care o prezentăm în această lucrare, pare chiar o poveste de acum aproape un secol. În data de 10 februarie 1925, prin Înalț Decret Regal dat de Regele Ferdinand, Câmpulungul devenea stațiune balneoclimaterică.²³ În Regulamentul instituțiilor hidrominerale și climaterice din anul 1924 se precizau condițiile prin care o zonă era declarată stațiune balneoclimaterică: aceea în care se folosesc în scopuri curative ape minerale naturale și nămolul care era în preajma stabilimentelor de cură și este cercetată de un număr de cel puțin 500 vizitatori pe sezon; acea localitate care are amenajările necesare și care se bucură de factori climatici, curativi și îi întrebuințează în acest scop.²⁴

Câmpulungul avea sezonul de vară de la 15 mai la 30 septembrie și era înscris de către Oficiul Național de Turism în categoria stațiunilor climatice, numai în sezon funcționând un institut de fizioterapie al Eforiei Krețulescu din București, care prin însăși titulatura ce o purta arată că folosește unui agenți fizici bine definiți (aerul și apa) în scop curativ (hidroterapie, aer comprimat, inhalații etc.). Calitățile climei, indiciile de scumpete redus față de alte stațiuni, liniștea și agrementul căutate de vizitatori prin excursii și plimbări cu trăsura în jurul orașului au făcut ca, în perioada 15.06-30.09.1938 să se înregistreze un număr de 2.017 familii, din care 1.008 copii și 4.928 adulți, un număr ce putea fi mai mare dacă posibilitățile de găzduire ar fi fost mai apropiate de exigențele solicitanților.²⁵

La Câmpulung, aerul este găurit de păsări, prin acele locuri curg în jos, la Câmpulung, luminile de la stele. La Câmpulung e perna țării. Ne încercăm și noi pe dulceața ei de somn de zăpadă... Noi ne iubim patria și nu ne este cătuși de rușine de aceasta, cum umbrei nu-i este rușine de stejarul său. Umbră aș vrea să fiu la Lungul Câmpulung...²⁶

²¹ Sanda Safta, Donia Poștoacă, *Sarmiza Bilcescu-Alimănișteanu, prima femeie doctor în drept în lume*, în „Museum. Studii și comunicări”, vol. V, Editura Pământul, Golești, 2006, p. 486.

²² <http://www.agerostuttgart.de/REVISTAAGERO/CULTURA/Sarmiza%20Bilcescu%20Alimanesteanul%20de%20Ion%20Hiru.htm>

²³ Serviciul Județean Argeș al Arhivelor Naționale (în continuare S.J.A.N. Argeș), Fond *Primăria Câmpulung*, dosar 16/1925, f. 1.

²⁴ Ionela Nițu, Dan-Ovidiu Pintilie, *Stațiuni climaterice și balneare din județele Argeș și Muscel 1924-1940*, în „Anuarul Arhivelor Mureșene”. Serie Nouă, nr. III (VII), 2014, pp. 214-217.

²⁵ S.J.A.N. Argeș, Fond *Prefectura Muscel*, dosar 164/1938, f. 14, f. 17.

²⁶ http://www.poezie.ro/index.php/prose/1813303/Din_lung_prelung_de_Campulung.

Strada Negru Vodă

Strada Negru Vodă

Primăria Câmpulung

Gara Câmpulung

Gara Câmpulung

Aleea Principele Carol

Bulevardul Pardon

Regina Elisabeta în costum popular de Muscel

Regina Elisabeta și Elena Văcărescu

Regina Elisabeta în costum popular de Muscel

Marele Hotel Regal

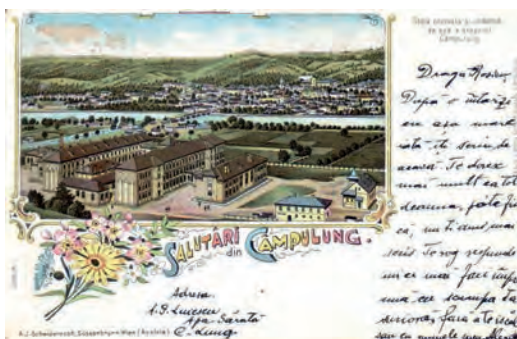
Marele Hotel Regal

Sarmiza Bilcescu-
Alimănișteanu

Școala Normală Carol I

Băile Kretzulescu

Băile Kretzulescu

Steluța CHEFANI-PĂTRAȘCU

CĂLĂTORIA REGELUI CAROL ȘI A REGINEI ELISABETA PE DUNĂRE DIN PERIOADA 1-8 MAI 1908, VĂZUTĂ ÎN PRESA VREMII

Abstract: *This article, "The Journey of King Charles I and Queen Elizabeth on the Danube from 1 to 8 May 1908, seen in the press", is about the way in which the Romanian sovereigns understand to be near the people Charles ruled for more than 40 years, and also about the pleasure that the Royal Family tried when traveling and admiring the beauties of the country.*

Press mentions every moment: from preparations before setting out to the enthusiasm that sovereigns were greeted with everywhere. The route chosen by the kings took from Bucharest to Giurgiu, then embarking at the harbor of Ramadan (Giurgiu) for the town ports: Zimnicea, Turnu Magurele, Corabia, Turnu Severin, where the royal ship returned for sailing to Calafat, Oltenita, Calarasi, Cernavoda, Harsova, Braila, Galati, Isaccea, Tulcea, and Sulina. On May 7, the royal ship leaved Sulina for Ramadan, where they drove to the capital town to prepare the celebration of the National Day on May 10.

Excursia Regelui Carol I și a Reginei Elisabeta pe Dunăre din perioada 1-8 mai 1908, foarte puțin reflectată în documente, se găsește amplu redată în presa vremii. Articolele urmăresc pregătirile dinaintea plecării și desfășurarea secvențială a fiecărui moment, în care regii s-au întreținut cu supușii lor, toate evenimentele fiind însoțite de ilustrații ale vaselor și porturilor unde suveranii au făcut popas.

Traseul ales de capetele încoronate a cuprins toate porturile aflate între Turnu Severin și Sulina și s-a efectuat cu iahtul „Ștefan cel Mare”, însoțit pe tot parcursul excursiei de vapoarele „Vasile Lupu” și „Domnul Tudor”. Comanda iahtului regal s-a aflat în mâinile inspectorului Șerban, alături de colonelul din Marina militară Barbieri și căpitanul Păiuș.¹

Presa vremii insistă că excursia Familiei Regale avea un cadru privat, dar citind cu atenție toate relatările corespondenților, se poate observa cu ușurință faptul că, pentru Regele Carol I, aceasta era de fapt o încercare de a se apropia de popor și totodată de a cunoaște și înțelege problemele stringente ale societății românești.

Pentru suveran, era cu atât mai important de aflat cu cât impresiile răskoalei din primăvara anului 1907 nu fuseseră date uitării, iar problemele privind reintegrarea Dobrogei în cadrul statului român nu fuseseră încă depășite.

În această misiune monarhică, Regele a fost însoțit de Principele Carol, viitorul rege, născut și crescut în România. Pentru Regina Elisabeta, excursia a fost una de plăcere, ea fiind însoțită de Princesa Elisabeta și de o prietenă a acesteia din urmă, domnișoara Bengescu.

O regulă de la care suita regală nu s-a abătut pe tot traseul excursiei a fost faptul că Regina nu a coborât niciodată la țărm primind doamnele, oficialii și artiștii² pe vas, corespondenții ziarelor notând de fiecare dată faptul că Regina era *indispusă*.

¹ „Universul”, nr. 112, 2 mai 1908, p. 1.

² În portul Turnu Severin „Regina s-a întreținut cu Eliza Constantinescu asupra secției Vatra Luminoasă din localitate și cu sculptorul Franasovici căruia i-a mulțumit pentru mai multe busturi ce i-a oferit”, în ziarul „Adevărul”, 4 mai 1908, p. 2.

Regele s-a aflat în mijlocul supușilor săi pe tot parcursul dunărean, având stabilită, după tipicul prusac, durata fiecărei opriri și o selecție riguroasă a oamenilor cu care urma a se întreține, regula de bază fiind punctualitatea și respectarea orarului stabilit. Pentru toate întâlnirile este de remarcat timpul scurt alocat, între 45 și 50 de minute, rare fiind cazurile când acesta se întindea pe durata unei ore.

Cel care va avea grijă ca întreaga excursie de pe Dunăre să decurgă în cele mai bune condiții și cu punctualitatea specific germană va fi prim-ministrul D.A. Sturdza. Acesta trimitea telegrame prefectilor pentru a le preciza acestora atât ora sosirii, cât și timpul alocat fiecărei opriri: „Cu privire la vizita Regelui și Reginei, M.S. Regele și Regina, venind de la Turnu Severin, se vor opri la Brăila la ora 4 și la Galați la 6 fără un sfert seara, oprindu-se în amândouă porturile câte trei sferturi de oră”³. De la acest program, Familia Regală nu se va abate niciun minut, totul decurgând conform programului prestabilit.

Suita regală i-a avut în prim-plan pe cei doi nepoți, Principele Carol (15 ani) și Principesa Elisabeta (14 ani), și invitații: general dr. Teodoru, general Coandă, colonel Anastasiade, secretarul particular al Reginei, Dall’Orso, doamnele de onoare Bengescu și Poenaru, prim-ministrul D.A. Sturdza⁴, ministrul lucrărilor publice V.G. Morțun, directorul comunicației pe ape A. Saligny, șeful Casei militare Brociner, aghiotantul regal colonel Grațosky.

Din portul Ramadan⁵ au urcat „pe bord prim-ministrul D.A. Sturdza, d-nele de onoare, aghiotantul, V.G. Morțun, ministrul lucrărilor publice, A. Saligny, directorul comunicației pe ape, N. Ștefănescu, directorul N.F.R.⁶ și general dr. Theodoru, medicul suveranilor noștri”.

În ziarul „Adevărul” momentul îmbarcării este redat astfel:

... regina însoțită de secretarul Dall’Orso⁷, doamnele de onoare, Regele, prințul Carol, domnul Mortzun, inginerii Saligny și Ștefănescu, mica prințesă cu o prietenă de a ei. La ora 12,35 iahtul Regelui sub conducerea directă a d-lui Saligny părăsește portul escortat de vasele *Domnul Tudor* condus de căpitanul Cordeescu și *Vasile Lupu* condus de căpitanul Bibeni.

La întoarcerea în același port componența suitei regale avea unele mici modificări:

Sunt pe corvertă, la proră, M.S. Regele, ministrul Morțun, generalii Mavrocordat, aghiotant regal, Vartiade⁸ comandantul corpului III de armată din Galați, Beldiman⁹, ministrul plenipotențiar la Berlin, A. Saligny, I. Kalinderu¹⁰ și general

³ „Adevărul”, 2 mai 1908, p. 2.

⁴ Dimitrie A. Sturdza a fost președinte al Consiliului de Miniștri în perioada 12 martie 1907-27 decembrie 1908.

⁵ Este vorba de portul de la Dunăre al orașului Giurgiu, construit în anul 1900, pe insula Ramadan, situată în fața orașului.

⁶ Titlul complet: Navigația Fluvială Română. A fost un serviciu de navigație pe Dunăre, înființat în anul 1890, cu scopul de a facilita transportul de mărfuri și persoane. În anul 1908 a fost trecut în subordinea Direcției Generale a Porturilor.

⁷ Edgar Dall’Orso, violonist și secretar al Reginei Elisabeta.

⁸ General de divizie Vartiade, comandantul Corpului 3 Armată, a participat la înăbușirea Răscoalei de la 1907 în județele Tecuci și Covurlui.

⁹ Alexandru A. Beldiman, fiul lui A.V. Beldiman, născut în anul 1855, ajuns ambasador la Berlin între 1896 și 1916 și delegat al României la Comisia Internațională a Dunării.

¹⁰ Ioan Kalinderu a fost consilier al Regelui Carol I al României pe probleme juridice, economice, silvice și agricole. După înființarea Domeniilor Coroanei (1884), a fost numit administrator al acestora, funcție deținută până la sfârșitul vieții.

Theodoru. La pupa iahtului se văd M.S. Regina, doamnele de onoare, Bengescu și Poenaru, primul-ministru A.D. Sturdza, aghiotantul regal colonelul Grațoski, directorul N.F.R., N. Ștefănescu, secretarul M.S. Regina Dall'Orso. Aproape de salonul de primire după iaht se află A.S.R. Prințesa Elisabeta, în tovărășia prietenei sale domnișoara Bengescu. A.S.R. Prințepile Carol e la comanda vaporului alături de colonelul Barbieri și de inspectorul Șerbu¹¹.

De-a lungul traseului parcurs diferiți oficiali vor mai urca pe iahtul regal: miniștri și ofițeri ai statelor riverane, autorități și persoane particulare invitate la recepții pe iaht.¹²

De siguranța suveranilor s-au ocupat în mod special ministrul de Interne Ion I.C. Brătianu, care îi va însoți pe aceștia în dimineața zilei de 1 mai până în portul orașului Giurgiu, și ministrul de Război generalul Alexandru Averescu, care avea să verifice fiecare port de pe traseu, pentru a vedea stadiul pregătirilor privind sosirea Familiei Regale.

O mică aventură

Așa cum avea să-l cunoască întreaga societate românească și cum, de altfel, va rămâne în istorie, viitorul rege Carol al II-lea, un aventurier, în anul 1908 Prințepile Carol, înainte de a sta alături de rigidul bunic Carol I, a plecat singur, făcând o escapadă în orașul Alexandria, județul Teleorman. Datele despre această vizită fulger le aflăm tot din presă:

A.S.R. Prințepile Carol, care plecase de la orele 7 și 30 de la Cotroceni în automobil cu domnul Leonida, a trecut pe șoseaua București – Alexandria, urmați de un alt automobil în care se află preceptorul său domnul Möhrlin.

Ajungând la Alexandria a vizitat orașul și cum nu știa nimeni că cel din automobil e prințepile Carol, A.S.R. a intrat în liniște în magazine și cofetăria de acolo.

La catedrală¹³, pe care a vroit să o viziteze, nu li s-a permis accesul pe motiv că „azi nu se face slujbă”. A.S.R. a făcut mare haz de acest lucru.

De la Alexandria a sosit la Giurgiu cu o viteză de 104 km pe oră și apoi a plecat pe șosea întâmpinând pe augustul său unchi la Călugăreni, cu care apoi a venit la Giurgiu, imbarcându-se pe iahtul „Ștefan cel Mare”.

Preceptorul său Möhrlin, care îl urma în automobil spre Giurgiu a rămas în drum la 10 km de oraș, din cauza unui defect al mașinii, astfel că n-a putut pleca cu iahtul regal de aici. După ce a luat dejunul la prefectură a pornit cu domnul Leonida la Turnu Măgurele în automobil pentru a întâmpina acolo iahtul regal¹⁴.

În orașul Alexandria doar oficialitățile aveau cunoștință despre trecerea suveranilor și li se cere să ia măsuri pentru vizita oficială a Majestății Sale Regele Carol I și a Reginei Elisabeta alături de o parte din miniștrii țării care „sosesc în portul Turnu Măgurele”¹⁵.

Pregătirile pentru întâmpinarea Regelui sunt dirijate începând cu data de 29 aprilie

¹¹ „Universul”, nr. 126, 10 mai 1908, p. 1.

¹² În portul Cernavodă au fost invitate 19 persoane pe iaht să ia masa cu suveranii.

¹³ Este vorba de biserica ortodoxă cu hramul Sfântul Alexandru, ridicată între anii 1869 și 1898 și pictată de Ștefan Luchian, Constantin Artachino și Constantin Pascali.

¹⁴ „Universul”, nr. 112, 2 mai 1908, p. 2.

¹⁵ B.J.T.A.N., fond *Primăria orașului Alexandria*, dosar nr. 5/1908, f. 51.

1908 și poartă semnătura primarului orașului Turnu Măgurele. Acesta cheamă toate oficialitățile din județul Teleorman, printre care și pe primarul orașului Alexandria, căruia îi adresează următoarea rugămintă:

Am onoarea a vă face cunoscut despre această înaltă vizită și vă rog domnule primar [Anton Văcăreanu – n.a.] să binevoiți a asista și d/voastră împreună cu Consiliul Comunal și cât mai mulți cetățeni pentru ca primirea Suveranilor Țării să fie cât se poate de grandioasă¹⁶.

Traseul pe Dunăre

Traseul ales de Rege și Regină a însemnat plecarea din București în dimineața zilei de 1 mai și imbarcarea acestora în portul Ramadan (Giurgiu), cu opriri în porturile Zimnicea și Turnu Măgurele, în ziua de 1 mai, Corabia și Turnu Severin (pe data de 2 mai). De aici iahtul regal „Ștefan cel Mare” s-a întors și a oprit în porturile Calafat și Corabia (3 mai), trecând în data de 4 mai prin portul Giurgiu fără a opri și a luat calea Dobrogei, oprind mai întâi în portul Oltenița, apoi în Călărași și Cernavodă (4 mai), Hârșova, Brăila, Galați, Isaccea (5 mai), Tulcea, punctul terminus fiind portul Sulina (6 mai).

La data de 7 mai, nava regală a plecat din portul Sulina și nu a mai oprit până în portul de plecare Ramadan (Giurgiu), pe data de 8 mai.

Aici,

M.S. Regele e voios și nu pare obosit deloc. [...] În acest timp M.S. Regina fu scoborâtă după iaht pe un chaiselongue de către trei marinari urmată de principesa Elisabeta și doamnele de onoare. Uralele nu mai conținesc. Domnul primar Parthenescu, primarul orașului, le oferi câte o frumoasă jerbă de flori. M.S. Regina, cu tradiționalul zâmbet, mulțumea entuziaștelor urări. După ce își luă rămas bun de la toți, mulțumind d-lui prefect și primar, au luat loc în automobilul curții dimpreună cu Principii Carol și Elisabeta. Întreaga asistență izbucnește în urale. Încet automobilul pornește spre oraș, urmat de alte patru automobile. Orele sunt 11 și 20 minute¹⁷.

Întoarcerea suitei regale era precipitată de pregătirea serbării Zilei naționale de 10 Mai.

Pe tot traseul parcurs suveranii au înnoptat o singură dată pe țărm, în localitatea Gruia, din județul Mehedinți¹⁸ (noaptea de 2/3 mai), iar în celelalte nopți au rămas pe iaht: în noaptea de 1/2 mai aceștia au dormit în portul Turnu Măgurele, pe 3/4 mai în portul Zimnicea, pe 4/5 mai în portul Cernavodă, pe 5/6 mai în portul Isaccea, pe 6/7 mai în portul Sulina.

Problemele dezbătute de suverani

Problemele discutate de Rege cu ocazia festivităților desfășurate în fiecare localitate vizitată au variat: despre starea vremii, luna mai a anului 1908 fiind una secetoasă¹⁹, starea semănăturilor²⁰, situația financiară a cazărmilor, situația școlilor, situația sanitară

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ „Universul”, nr. 126, 10 mai 1908, p. 2.

¹⁸ „Adevărul”, 4 mai 1908, p. 2. Din ziar aflăm că, înainte de a înnopta în localitatea Gruia, suveranii s-au întâlnit cu Prințul Barbu Știrbey.

¹⁹ În articolele din ziarul „Universul” sunt făcute referiri cu privire la seceta care se instalase și la faptul că, dacă se menținea căldura și nu ploua, culturile urmau a fi compromise.

²⁰ În portul Brăila, Regele Carol I se întreține „cu cei de față, interesându-se despre starea semănăturilor”, în „Universul”, nr. 123, 7 mai 1908, p. 1.

și în special problemele legate de pământ și de terenul alocat islazurilor²¹.

De-a lungul traseului, Regelui i-au fost înmânate mai multe petiții, de el apropiindu-se atât autoritățile statului, dar și veteranii de război, cât și oameni simpli, femei și bărbați, care căutau o soluție la problemele personale. Spre exemplu, primarul orașului Turnu Severin

a prezentat o petiție din partea severinenilor, care roagă pe suveran să intervină ca să tranșeze chestia podului peste Dunăre, care să ne lege cu Serbia. Regele a răspuns că chestia acestui pod este tranșată în principiu, și că rămâne să se aranjeze diferendul între Mehedinți și Dolj²².

Cu autoritățile din județul Vlașca

M.S. Regele s-a întreținut cu fiecare în parte din cei prezenți și în special cu domnul Musceleanu, inspector agricol. M.S. s-a interesat de lucrările comisiei regionale, cerând explicațiuni amănunțite asupra ofertelor făcute pentru islazuri²³.

La data de 3 mai, în portul Cetate, Regele a primit o petiție din partea veteranilor de război²⁴, iar în portul Călărași (4 mai), „veteranul Ion Andrei-Rasa a prezentat Suveranului o petițiune cerând pământ, Regele a primit petițiunea”²⁵. În portul Brăila, pe 5 mai, „M.S. Regelui i s-au înmănat mai multe petiții dintre care una din comuna Karaliu, care a fost adusă de preotul rusesc al satului”²⁶, în portul Tulcea (6 mai), din cei 100 de veterani de război „unii din ei au dat suveranului petițiuni”²⁷, iar în orașul Giurgiu „două femei au dat pe fereastra automobilului petiții, M.S. Regele le-a primit”²⁸.

Singura problemă dezbătută cu plăcere de către Regină a fost desfășurarea activității societății patronate de aceasta, „Vatra Luminoasă”²⁹. De asemenea, printre scurtele momente de plăcere la ascultarea cântecelor românești, la vederea horelor țărănești: „M.S. Regina exprimându-și dorința de a vedea o horă țărănească, imediat fură aduși doi vioriști și o horă mare se întinse”³⁰ (în județul Valșca), la admirarea portului național și la convorbirea cu supușii „M. S. Regina a vorbit cu mai multe sătence care venise de la sapa porumbului”³¹.

²¹ Singura lege aprobată după Răscoala din 1907 a fost Legea islazurilor comunale, dar și aceasta era doar un surogat. Prin această lege țăranii primeau pământ de pășune prin vânzarea de bunăvoie a unei părți din pământul proprietate personală al boierilor.

²² „Adevărul”, 4 mai 1908, p. 2.

²³ „Universul”, nr. 112, 2 mai 1908, p. 1.

²⁴ *Loc. cit.*, nr. 121, 5 mai 1908, p. 1.

²⁵ *Loc. cit.*, nr. 122, 6 mai 1908, p. 1.

²⁶ *Loc. cit.*, nr. 123, 7 mai 1908, p. 1.

²⁷ *Loc. cit.*, nr. 124, 8 mai 1908, p. 1.

²⁸ *Loc. cit.*, nr. 126, 10 mai 1908, p. 2.

²⁹ La data de 1 august 1906, Regina Elisabeta, susținută de către Regele Carol I și de înalți reprezentanți ai clasei politice a vremii, a fondat Societatea orbilor din România, for de o importanță majoră în proiectele umanitare ale Reginei, proiect conceput ca să dezvolte, prin organismul său central și prin filialele sale, o serie de instituții în beneficiul adulților și copiilor cu afecțiuni grave. De la început, societatea a instituit Azilul Orbilor „Vatra Luminoasă” și Școala primară pentru orbi „Regina Elisabeta”, pentru funcționarea cărora s-au construit corpurile de clădiri din str. Mărcuța-între-vii nr. 20, azi Str. Vatra Luminoasă nr. 108, București. Pentru mai multe detalii, vezi lucrarea lui Gabriel Badea Păun, *Poeta Carmen Sylva, uluitoarea Regină Elisabeta a României*, Editura Humanitas, 2003.

³⁰ „Universul”, nr. 112, 2 mai 1908, p. 1.

³¹ *Loc. cit.*, nr. 126, 10 mai 1908, p. 2.

Primirea suveranilor

Pe tot traseul Dunării româniei au așteptat ore întregi momentul în care Familia Regală avea să treacă. Pentru o zi, oamenii simpli au lăsat grijile și au abandonat munca câmpului numai pentru a avea prilejul de a-i saluta pe cei care îi conduceau:

Strigau cu entuziasm „ura” și cari nu se sfiesc să vină călare și pe jos cale de kilometri și să piardă o zi întreagă de lucru pentru ca să se bucure de o singură privire! În zilele acestea eu am salutat atât de mult, încât uneori nu-mi mai simțeam brațele, țineam să trimit de departe, cel puțin, o salutare acolo unde nu era cu putință să acostăm³².

Autoritățile implicate cu ocazia excursiei pe Dunăre au desfășurat pe parcursul mai multor zile ample activități privind decorarea porturilor și orașelor cu arcuri de triumf, cu ghirlande de flori și portrete.

Autoritățile locale aveau un precedent în modul de organizare a călătoriei cuplului regal în excursia din 27 aprilie-4 mai 1904, când Regina Elisabeta avea să noteze:

Totuși ne-am abătut de la program de mai multe ori, pentru că vedeam cum ne așteptau oamenii, iar în împodobirea locurilor citeam muta rugăciune, să nu trecem fără să ne oprim. Și eram salutați cu entuziasm și primiți cu atâta duioșie!³³

Suveranii au avut parte de primiri entuziaste din partea unor mulțimi incredibile ca număr. În orașul Giurgiu, corespondentul ziarului „Universul” menționa, la data de 1 mai, la intrarea suveranilor în oraș, „imensul public care trecea de 10 mii de oameni”³⁴, iar în portul Cernavodă, în ziua de 4 mai, făcea precizarea că „aici sosesc 2 trenuri care aduc elevii școlilor din Constanța, autoritățile din Constanța și Medgidia. Numărul celor sosiți trece de 6.000”³⁵. De asemenea, la data de 5 mai, din portul Galați „5 vapoare și 20 de șleपुरi și vapoare comerciale pline de public au plecat spre gura Siretului pentru întâmpinarea iahtului regal”³⁶. O situație asemănătoare se regăsește și în portul Corabia, pe data de 3 mai, unde se strânsese „un numeros public de 5 mii de oameni”³⁷.

Dar și în localități unde iahtul nu a acostat autoritățile și sătenii au ținut să-i salute pe suverani. De exemplu, în localitatea Pietroșani, actual județul Teleorman, „erau construite trei arcuri de triumf, iar țărmul era împodobit de steaguri și ghirlande, peste 2.000 de săteni [...] au primit iahtul cu urale și cântând Imnul Regal”³⁸.

Exista un tipic după care era primit suveranul la coborârea în port. Acesta este descris în portul Galați unde

în pavilion locurile se vor ocupa astfel: în stânga doamnele și în dreapta domnii. Aceștia din urmă se vor aranja astfel: în primul loc, prefectul de județ, domnul Atanasiu, în al doilea, episcopul Pimen al Dunărei de Jos, apoi consulii care sunt în comisia europeană și după aceea magistrații³⁹.

În porturi au fost înălțate din timp arcuri de triumf, frumos împodobite cu ghirlande și cu inscripții de genul „Bine ați venit!” (la Brăila, 5 mai), „Trăiască iubiții

³² Carmen Sylva, *Pe Dunăre, 27 aprilie-3 mai 1904*, Atelierele Grafice I.V. Socecu, București, 1905, p. 36.

³³ *Ibidem*, p. 36.

³⁴ „Universul”, nr. 112, 2 mai 1908, p. 1.

³⁵ *Loc. cit.*, nr. 123, 7 mai 1908, p. 1.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Loc. cit.*, nr. 121, 5 mai 1908, p. 1.

³⁸ *Loc. cit.*, nr. 112, 2 mai 1908, p. 1.

³⁹ „Adevărul”, 4 mai 1908, p. 3.

suverani” (la Galați, 5 mai), și pavilioane unde urma să fie primit Regele Carol, căruia îi erau prezentate în primul rând oficialitățile: prefectul județului, primarul, senatorii și deputații, după care urma prezentarea doamnelor.

Până la intrarea în pavilion se înșirau reprezentanții diferitele societăți, precum și elevii. De exemplu, în portul Giurgiu:

Societățile Junimea Comercială, Industriașii români, Zăbunarilor, Funcționarilor comercianți, Corporațiilor meseriașilor, Banca Populară Regele Carol, Societatea lucrătorilor de cereale, elevii gimnaziului, școlii comerciale, care au luat loc în fața pavilionului N.F.R. Școlile de băieți și fete cu revizorul școlar Niculescu, școala catolică, compania micilor dorobanți sub comanda d-lui plutonier Davidescu, iau loc în lungul pavilionului.

În pavilion se aflau: corpul consular, magistrații, profesorii, medicii, membrii Camerei de comerț, membrii consiliului județean, comisia regională de Vlașca, clerul cu protoiereul, cantorul israelit, canonicul Carol Auner, de la biserica catolică, reprezentanții județului în parlament, A. Saligny și multe alte personalități.

La Calafat „serviciul hidraulic a construit în port un grandios pavilion”⁴⁰; în portul Oltenița „întregul chei e foarte frumos decorat cu steaguri tricolore, iar în fața mărețului local al vamei s-a construit un splendid pavilion. Domnul A. Saligny, inspectând lucrările a rămas încântat de modul cum se execută decorațiunile”⁴¹.

Toate recepțiile la care participă suita regală au avut loc în porturi. La Giurgiu, suveranii au trecut prin oraș fără a opri, prezentarea autorităților orașului și județului s-a făcut în portul Ramadan, singurele excepții au fost în Tulcea și Sulina.

Primirea din orașul Giurgiu a fost una specială având în vedere faptul că suveranii au trebuit să traverseze orașul, astfel că

automobilul regal, la ora 11 și 30, își face intrarea în oraș. Un ura puternic se aude, care se prelungește pe stradă pe măsură ce automobilele înaintază. E o însuflețire și un entuziasm cum rar se vede. Buchete de flori și porumbei se aruncă asupra suveranilor care mulțumesc plini de voie și bună dispoziție. În special M.S. Regina salută cu grațiosu-i zâmbet agitând mereu voaleta ce poartă la șapca de voiaj. Cortegiul regal mergând aproape la pas, înaintază pe str. București, Piața Carol, unde publicul e și mai numeros, Str. Al. Lahovary îndreptându-se către Ramadan. Pretutindeni buchete de flori și entuziasm⁴².

În portul Tulcea „iahtul acostează în uralele delirante la debarcaderul românesc splendid decorat”, din care coboară

Regele însoțit de prințul Carol și urmat de un cordon mare de trăsură în care se aflau persoane oficiale parcurgând str. Carol, Elisabeta și Sf. Nicolae, în uralele mulțimii au mers la catedrala orașului unde părintele Niculescu, proteiereul județului, a oficiat un Te-Deum. După aceasta, cu același cortegiu, suveranul a mers la monumentul comemorativ al Reanexării, pe care l-a vizitat. Aici se aflau peste 100 de veterani sosiți din județ, iar maiorul Emanoilescu de asemenea veteran a ținut Suveranului o entuziastă cuvântare. M.S. a vorbit în parte cu mai mulți veterani. Tot aici s-a prezentat comitetul pentru ridicarea monumentului, M.S. s-a fotografiat cu persoanele oficiale și miniștri și a admirat mult parcul ce

⁴⁰ Loc. cit., 4 mai 1908, p. 2.

⁴¹ Ibidem.

⁴² „Universul”, nr. 112, 2 mai 1908, p. 1.

s-a construit pe colnicul acestui monument⁴³.

Regina nu a coborât de pe iaht, dar pentru prima dată în excursie s-a fotografiat „pe bordul vasului regal având la dreapta pe părintele Niculescu, proteiureul județului, la stânga pe Demirgean Effendi, muftiul județului, iar împrejur pe părintele stareț de la M-reă Cocoș cu 2 preoți și cu 2 popi turcești”⁴⁴.

În portul Sulina, după ce Regele a trecut în revistă garda de onoare, a intrat în biserica-catedrală unde

este primit cu Sfânta Evanghelie și crucea de arhimanditul Crihana, care a oficiat Te-Deum, parohul a ținut o cuvântare în care a spus că românii sulineni, în amintirea mărețelor fapte ale M.S. Regelui, care a recâștigat Dobrogea, au hotărât să construiască o nouă și monumentală biserică care să arate străinilor ce vin de pe mare, credința și vrednicia neamului românesc. M.S. Regele s-a fotografiat cu Corul Bisericii catedrale⁴⁵.

Ziarele menționează din timp despre organizarea și pregătirea pentru momentul întâlnirii cu Regele și Regina. În mod special se observă importanța acordată acestui moment în Dobrogea.

În ziarul „Adevărul” se menționa, sub titlul *Pregătirile din Dobrogea*, că „toate orașele din Dobrogea de pe malul Dunărei, pe unde vor trece suveranii, au fost frumos pavoazate și mai ales debarcaderele”, iar la Cernavodă „s-a organizat un cor monstru compus din elevii școalelor și Reuniunea «Gavril Muzicescu» sub conducerea profesorului Baston [din Constanța – n.a.]”⁴⁶.

În vederea primirii ilustrei Familii Regale, în portul Cernavodă s-au organizat două trenuri speciale la preț redus, care „vor circula pentru înlesnirea publicului din Constanța ce va voi să plece la Cernavodă”⁴⁷.

Și în alte porturi implicarea autorităților județului este totală. Astfel, în portul Corabia, județul Olt, se aflau din data de 2 mai de la „orele 7 seara în orașul nostru generalul Gigârțu, comandantul Diviziei 2, o Companie cu drapel și muzica Regimentului 19”, iar pe data de 3 mai, înainte de sosirea iahtului regal, „la orele 16 sosesc cu un tren special autoritățile din Caracal, deputații, senatori și persoanele oficiale”⁴⁸.

Întâlniri cu delegații străine

Presa vremii lansa zvonuri privind o eventuală întâlnire a Regelui Carol I cu prinții Bulgariei și cu cei ai Serbiei. De exemplu, corespondentul particular din orașul Giurgiu al ziarului „Universul” menționa, la data de 30 aprilie, că „se fac mari pregătiri pentru întâlnirea Regelui Carol cu prințul Bulgariei”, iar sursa *Sahim* trimitea o notă aceluiași ziar precizând că:

Aflu acum din sursă autorizată că în ziua de 8 mai curent, la înapoierea familiei noastre regale din excursia pe Dunăre în portul Ramadan îi vor ieși în întâmpinare prințul Ferdinand și prințesa Eleonora a Bulgariei cu ministrul de externe general Papricoff⁴⁹.

⁴³ Loc. cit., nr. 124, 8 mai 1908, p. 1.

⁴⁴ Loc. cit., nr. 125, 9 mai 1908, p. 1.

⁴⁵ Loc. cit., nr. 124, 8 mai 1908, p. 1.

⁴⁶ „Adevărul”, 4 mai 1908, p. 3.

⁴⁷ „Universul”, nr. 120, 4 mai 1908, p. 1.

⁴⁸ Loc. cit., nr. 121, 5 mai 1908, p. 1.

⁴⁹ Loc. cit., nr. 112, 2 mai 1908, p. 1, p. 4.

Se mai precizează că, în portul Sulina, „azi dimineață a sosit din Sevastopol în rada portului cuirasatul rus «Sinope» având pe bordul său pe amiralul Nolke, care are misiunea de a saluta pe M.S. Regele, în numele țarului Rusiei”⁵⁰. Pe data de 6 mai, „azi, marți fiind aniversarea nașterii Țarului Rusiei”⁵¹, cuirasatul rus «Sinope» din raza portului și canonierele «Donetze» și «Grivița» au tras câte 25 de salve de tun”, iar seara la ora 8 s-a dat un banchet pe bordul iahtului la care a participat suita regală, amiralul Nolken cu ofițerii superiori ai escadrilei ruse, toți ofițerii superiori ai escadrilei române și toți notabilii din oraș. Portul și toate vasele sunt luminate feeric, de asemenea și orașul în trei puncte din oraș cântă muzicele Regimentului 11 Siret, 7 Prahova și 32 Tulcea. După banchet familia regală și suitele au ieșit apoi pe puntea vaporului și au admirat splendidul joc de artificii și focuri bengalice din fața Palatului Comisiunii Europene a Dunărei. A plăcut mult suveranilor feericul aspect al cuirasatului rus Sinope din raza portului, care era luminat cu mii de becuri electrice⁵².

La Turnu Severin, în ziua de 2 mai, la debarcader „M.S. Regele a fost salutat de misiunea sârbă, trimisă de Regele Petru. Această misiune se compune din generalul Gruici, președintele Consiliului de stat și de domnii maiori Iosipovici și Kalafatovici, aghiotanții regali”⁵³.

Trecerea suveranilor, moment de bucurie

Sub titlul *O coincidență curioasă*, corespondentul din Călărași scria că o coincidență demnă de remarcat este faptul următor: când M.S. Regele a sosit cu altă ocazie acum patru ani în județul nostru, la Gura Borcei, imediat după ce a plecat, a căzut o ploaie abundentă făcând mult bine semănăturilor. De data aceasta același lucru s-a întâmplat. După plecarea familiei regale s-a dezlănțuit o ploaie care nici în momentele când scriu n-a încetat. Poporul laudă vizita M.S. Regelui calificând-o ca aducătoare de noroc și belșug⁵⁴.

În portul Corabia, 3 mai, „în timpul când a debarcat M.S. Regele a căzut o ploaie torențială durând tot timpul cât a stat în port Măria sa”⁵⁵. Și suveranii urmăreau aceste semne de binecuvântare aduse pământului la trecerea lor.

Pretutindeni, pe unde am trecut, a plouat, numai ca să nu pară că-și pierde Regele vechia lui putere; pentru că mai înainte așa se știa, că el aduce ploaia, iar câțiva țărani veniseră odată și-l rugară să plece la drum, pentru ca să facă rost de vreo ploică!⁵⁶

Regele Carol I urmărea și el semnele de binecuvântare a pământului, cu ploaie, la trecerea lui.

Aici se interesează dacă a căzut ploaie în județ, spunând cu mulțumire în suflet că în toate localitățile unde au fost pe Dunăre au căzut ploi torențiale. Vorbind cu protoiereul Popian a fost întrebat de M.S. dacă s-au făcut rugăciuni pentru ploaie.⁵⁷

⁵⁰ *Loc. cit.*, nr. 123, 7 mai 1908, p. 2.

⁵¹ Țarul Nicolae II al Rusiei împlinea frumoasa vârstă de 40 de ani.

⁵² „Universul”, nr. 124, 8 mai 1908, p. 1.

⁵³ *Loc. cit.*, nr. 112, 2 mai 1908, p. 1.

⁵⁴ *Loc. cit.*, nr. 123, 7 mai 1908, p. 2.

⁵⁵ *Loc. cit.*, nr. 121, 5 mai 1908, p. 1.

⁵⁶ Carmen Sylva, *op. cit.*, p. 37.

⁵⁷ „Universul”, nr. 126, 10 mai 1908, p. 2.

Trecut și prezent în călătoria pe Dunăre

În această călătorie pe Dunăre s-au îmbinat trecutul glorios cu prezentul plin de probleme, și această îmbinare a dat naștere la momente de o sensibilitate și o duioșie nemaipomenite: veterani, care aduceau omagiul lor Regelui, care i-a condus în bătălie, depășind împreună amintiri păstrate de 31 de ani, și micii dorobanți, pentru care Regele apărea ca un prinț legendar, bătrâni și tineri legați de Regele lor.

În portul orașului Giurgiu

M.S. Regele trecând în revistă compania micilor dorobanți a mângâiat pe mulți din ei întrebându-i dacă le place a fi soldați. Micuții răspundeau afirmativ cu glas puternic. A.S.R. prințul Carol luă pușca unui mic dorobant examinând-o⁵⁸.

Regelui Carol I și Reginei Elisabeta fiecare excursie de pe Dunăre le aducea aminte de războiul purtat cu Imperiul Otoman, pentru câștigarea independenței. Amintirile lor erau vii de fiecare dată.

Citind corespondența trimisă ziarelor din porturile Turnu Măgurele și Zimnicea, simțim aceste sentimente trăite de Regele Carol I, Regina Elisabeta, veterani și de toți cei prezenți.

În portul Turnu Măgurele

M.S. Regele fiind pe covertă însoțit de Sturdza, s-a dat jos, a fost primit în fața chioșcurilor de primarul C.D. Costovici, urându-i bună venire și amintindu-i că dincolo, în față, acum 31 ani, Majestatea Sa era căpitanul armatei, iar Regina lega rănile vitejilor în spitalul Turnu Măgurele.

Muzica și corurile vocale au intonat mereu imnul. Intrând în tribună M.S. Regele a salutat pe doamne conversând cu d-na Elena Costovici și cu alte doamne. Apoi trecu în revistă pe ofițerii așezați de o parte, pe când pe cealaltă parte erau persoanele civile și școlile, întreținându-se cu multe din persoane. După prezentare M.S. părăsi pontonul oprindu-se în mers la domnul general Bengescu și la doamna Costovici.

În timpul vizitei M.S. fu însoțit de principele Carol și domnii miniștri. S-a urcat pe iaht suindu-se la cârmă împreună cu adjutantul și prințul.

La ora 7 și 15 pm a părăsit portul în uralele mulțimii.

M.S. Regina, fiind indispusă nu s-a dat jos; doamnele Costovici, Crasan și profesoarele i-au prezentat numeroase buchete de flori în iaht.

Prințul părea entuziasmat de marea primire făcută mai ales că din Nicopole, unde era multă lume și regimentul 9 de pioneri, se auzeau strigăte nesfârșite de urale. M.S. a primit din partea unei doamne două maramă.

Turnenii au salutat iahtul până nu s-a văzut⁵⁹.

Din timpul staționării în portul Turnu Măgurele a fost transmis ziarului „Universul” de către atelierul Nicolae Popescu o fotografie, în care se vede iahtul regal cu Regele Carol I, Regina Elisabeta și Principele Carol.⁶⁰

Din amintirile Reginei Elisabeta:

⁵⁸ Loc. cit., nr. 112, 2 mai 1908, p. 1.

⁵⁹ Ibidem.

⁶⁰ Loc. cit., nr. 121, 5 mai 1908, p. 1.

Și aici [Zimnicea – n.a.] impresiile erau îndoite de puternice! Întâi vedeam toate locurile pe care războiul nostru ni le adusese destul de des aminte, despre care vorbisem atât de des [...] noi trecurăm cât s-a putut mai aproape de țărmul bulgar, pentru ca să putem privi drumul morții, pe care Regele a călărit, când s-a întors de la război. Atunci era vifor și poleiu, atunci erau -22 grade de frig și de la Plevna până la Nicopole un lung drum al morții: numai cadavre și iarăși cadavre pe tot drumul. Dacă Osman Pașa ar mai fi așteptat încă trei zile, cele trei armate ar fi pierit de-a binelea. [...] Astfel ieșiră din Plevna sărmanii turci, prăpădiți, pe jumătate morți de foame și înghețară pe drum, câteva mii, împreună cu românii care îi escortau⁶¹.

În portul Zimnicea corespondentul ziarului „Universul” nota astfel:

Astăzi, 1 mai, la orele 4 după amiaza au sosit în port trei vase. Pe iahtul regal „Ștefan cel Mare” se aflau iubiții noștri suverani, însoțiți de Principele Carol și Princesa Elisabeta și suita.

Iahtul regal acostând la pontonul portului, s-au coborât numai M.S. Regele, Principele Carol și aghiotantul M.S., care au fost întâmpinați de Dl. Iarca, prefectul județului.

Suveranul apropiindu-se de popor a fost întâmpinat de primarul urbei dl. Grigorescu, care i-a prezentat pâinea și sarea, apoi s-a întreținut cu d-nele din societate, cu directorul școlii din localitate M. Ștefănescu și cu d-na Râmniceanu, directoarea școalei de fete și cu veteranii.

În tot acest timp, corul școlii, condus de N. Ștefănescu a intonat imnul regal și alte cântece; mulțimea a primit atât la sosire cât și la depărtarea vaselor pe Suverani cu nenumărate strigăte de „ura!”.

Doamnele zimmicene, în frunte cu d-na Maria Grigorescu, soția d-lui primar, s-au suit pe coverta iahtului oferind Reginei și Principesei Elisabeta o jalbă și mai multe buchete de flori naturale. Regina s-a întreținut foarte afabil cu d-nele.

O vădită impresiune satisfăcătoare au făcut asupra Suveranului costumele naționale în care erau îmbrăcați elevii și elevele școlii din localitate precum și câteva doamne, dar mai ales discursul de „bună venire” cu care directorul școlii, M. Ștefănescu a salutat pe Suveran și prin care a urât toate fericirile întregii familii regale și princiere⁶².

Impresii din excursia pe Dunăre

La revenirea din călătorie în portul Giurgiu, pe data de 8 mai 1908, Regele Carol I „era voios și nu părea obosit deloc”⁶³.

Din amintirile Reginei Elisabeta de la precedenta călătorie pe Dunăre putem vedea care au fost impresiile acesteia și totodată putem considera că și această nouă excursie a fost la fel:

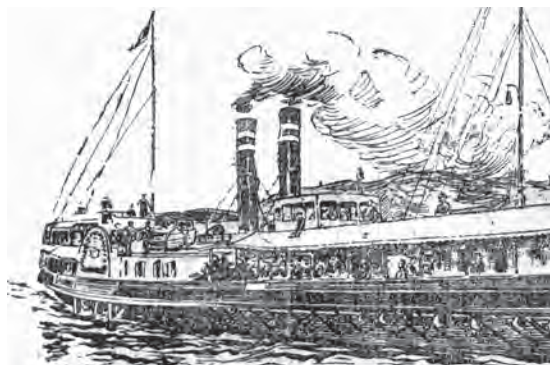
Am avut bucuria că îndată ce adormeam, mă simțeam încă tot pe Dunăre și vedeam și auzeam mulțimea de oameni zgomotoasă în toiul bucuriei! Ba, de mai multe ori, m-am trezit chiar salutând în somn pe oamenii pe care îi

⁶¹ Carmen Sylva, *op. cit.*, p. 37.

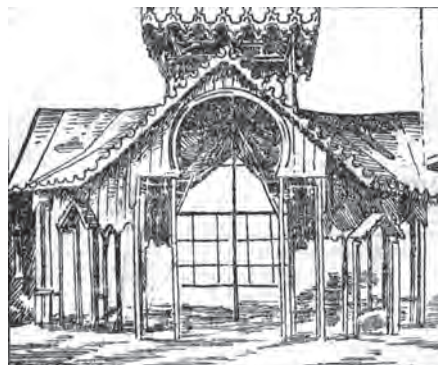
⁶² „Universul”, nr. 121, 5 mai 1908, p. 1.

⁶³ *Loc. cit.*, nr. 126, 10 mai 1908, p. 1.

revedeam în vis! Din astfel de impresii te hrănești încă mult timp, poate viața întreagă! Și aici impresiile erau îndoite de puternice!

Iahtul Ștefan cel Mare

Pavilionul de recepție la
debarcaderul din Tulcea

Piața Carol din Giurgiu

Portul Sulina

Portul Brăila

Portul Cernavodă

Portul Galați

Portul Isaccea

Portul Turnu Măgurele

Elisabeta SAVU

**CAROL I DOMNITOR ȘI REGE.
PORTRETE PE DOUĂ CEASURI DE AUR
DIN PATRIMONIUL MUZEULUI CEASULUI
„NICOLAE SIMACHE” PLOIEȘTI**

***Résumé:** Le préambule du document mentionne un aspect particulier de la collection du Musée de l'Horloge «Nicolae Simache» Ploiesti, à savoir le nombre important de pièces de valeur commémorative qui ont appartenu à des personnalités de l'histoire et de la culture nationale. Les deux montres en or avec des portraits du Roi Charles I présentées dans cet article sont les pièces les plus importantes de cette catégorie par leur valeur artistique et la rareté à la fois. Bien qu'appartenant au même personnage historique, ils définissent, par des symboles et des images, deux étapes distinctes du règne de Charles I: la Principauté – 1866-1881 – et le Royaume – après 1881.*

Les deux pièces révèlent aussi la pratique rencontrée dans la plupart des cours royales européennes: les montres précieuses étaient commandées pour être utilisées à des fins personnelles ou pour des cadeaux diplomatiques.

Patrimoniul Muzeului Ceasului „Nicolae Simache” Ploiești, unic în peisajul instituțiilor muzeale din țara noastră, conține un număr semnificativ de piese cu valoare memorială, care au aparținut unor personalități românești. Acestea ilustrează, prin valoarea lor deosebită, aspecte importante ale vieții politice, culturale și științifice, din epoca modernă și contemporană a României. În același timp, ele imprimă întregii colecții a muzeului un caracter particular comparativ cu cel al altor instituții similare din Europa.

Astfel, se regăsesc în colecția Muzeului Ceasului „Nicolae Simache” Ploiești ceasuri care au aparținut lui Alexandru Ioan Cuza, Mihail Kogălniceanu, Nicolae Kretzulescu, Nicolae Flea, Regelui Carol I, poetului Vasile Alecsandri sau pictorului Theodor Aman, generalului Alexandru Averescu, diplomatului Nicolae Titulescu, istoricilor A.D. Xenopol și Nicolae Iorga, evidențiindu-se, prin enumerarea anterioară, nume dintre cele mai reprezentative ale istoriei și culturii naționale.

Prin elementele de identificare reținute – steme naționale sau princiare, portrete, inițiale sau semnături – coroborate cu informații din arhive, această categorie specială de piese poate contribui la o reconstituire *sui-generis* a unor evenimente și episoade din istoria României: Unirea Principatelor, instaurarea monarhiei, Războiul de Independență, Unirea din 1918.

Conform tematicii sesiunii, sunt prezentate în lucrare două ceasuri de buzunar din aur din secolul al XIX-lea, care au aparținut primului monarh constituțional din istoria României, Principele Carol I de Hohenzollern. Deși aparțin aceleiași personalități istorice, ceasurile definesc, prin simbolurile și imaginile specifice conținute, două etape distincte ale domniei lui Carol I, respectiv, Principatul – 1866-1881 și Regatul instituit prin Legea din 14/26 martie 1881. Pieseile prezintă de asemenea tendința de preluare, la Curtea domnitoare, ulterior regală, din România a practicilor întâlnite la majoritatea Curților suveranilor europeni. Ele constau în comenzi de ceasuri adresate fie celor mai renumite firme din domeniu, fie propriilor detailiști, pentru folosirea acestora în scop personal sau spre a fi folosite drept cadouri diplomatice; existau situații când suveranul

unui stat putea oferi un ceas de aur unor persoane ca simbol al recunoștinței, pentru acte de bravură sau loialitate.¹

Ceasurile care vor fi prezentate sunt piese de excepție, calitate determinată nu numai de valoarea lor memorial-istorică și artistică, ci și de raritatea lor. Actualmente mai sunt cunoscute, în România, doar alte trei ceasuri de buzunar din aur cu referire directă la personalitatea Regelui Carol I; două fac parte din colecțiile Muzeului Național Peleş Sinaia² și Muzeului Național de Artă București³, iar cel de-al treilea se află într-o colecție particulară⁴.

Cele două ceasuri din patrimoniul instituției noastre prezintă o serie de particularități față de cele aflate în colecțiile menționate, aspecte ce vor fi evidențiate în conținutul lucrării.

Respectând criteriul cronologic, prima piesă prezentată este un ceas de buzunar având carcasa cu trei capace, din aur de 18 carate; pe capacul anterior, central, medalion oval cu portretul Domnitorului Carol, tânăr, în uniformă militară; în partea stângă poartă decorații reprezentate convențional; întreaga imagine cât și chenarul medalionului sunt realizate în tehnica *niello*; marginal, decorație vegetală stilizată, repetată identic și pe capacul din spate. În centrul componente menționate, scut oval cu stema României, model heraldic corespunzător anilor 1867-1872⁵; pe ambele capace exterioare, poansonane cu titlul metalului prețios (18k) și seriile 23581; capacul mediu are două perforații necesare armării mecanismului. Cadranul emailat alb, protejat cu geam, are orele marcate cu cifre romane, iar minutele, cu linii; două indicatoare; secundar excentric; eșapament cilindru; anou circular.

D = 34 mm; G (brutto) = 62,30 g; Tl = 750; inv. 34. 13872

Ceasul a intrat în patrimoniul instituției în anul 1974, fiind achiziționat de la o persoană particulară – Hagiescu Miriste Tatiana Jeana, din București.⁶ Deși în actul de vânzare-cumpărare al ceasului se menționează că a fost realizat de celebra firmă elvețiană Patek Philippe, această extrem de prețioasă informație nu se regăsește pe mecanismul sau cadranul piesei. Foarte probabil, aserțiunea ofertantei îi era necesară acesteia în susținerea prețului solicitat, stabilit în concordanță cu prestigiul recunoscut⁷ pe plan mondial al produselor firmei Patek Philippe.

Ceasul menționat anterior prezintă o serie de similitudini stilistice și cronologice cu alte două piese, una aflată în colecția Muzeului Național de Artă din București și cealaltă într-o colecție particulară. Elementul care o deosebește constă în lipsa unei inscripții care să definească numele unor eventuali furnizori, informații regăsite pe celelalte două piese menționate. Inexistența de pe cadranele și mecanismele acestor ceasuri a inscripțiilor cu denumirea firmelor producătoare determină includerea lor într-o categorie aparte. Posibil că ele au fost comandate unor firme de bijutieri care au realizat exclusiv carcasele, în care au asamblat mecanisme de ceasuri produse de firme

¹ Patek Philippe Museum, *Montres Royales, 1850-1910*, Catalog de expoziție, Genève, 2005, p. 9.

² Eugenia Antonescu, *Ceasuri europene*, Catalog de expoziție, Muzeul Național de Artă București, 1993, p. 32, nr. 77.

³ Macrina Oproiu, *Ceasurile suveranilor României din colecția Muzeului Național Peleş, s.a.*, p. 107.

⁴ Informație Carmen Banu, conservator la Muzeul Ceasului „Nicolae Simache” Ploiești.

⁵ Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977, pp.159-161.

⁶ Arhiva Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova, dosar 554, p. 35.

⁷ *Montres Royales, 1850-1910*, ..., *passim*.

specializate în domeniu. În documentele de arhivă ale perioadei, printre cele trei nume de furnizori de ceasuri de la Curtea Principelui Carol de Hohenzollern, de la București, este menționat și numele unui bijutier: Friedrich Bloos din Düsseldorf, deținător al brevetului nr. 121/01.01.1881.⁸

Prin caracteristicile tehnice și maniera compozițională a decorației, cea de a doua piesă prezentată se încadrează în intervalul anilor 1885-1890, corespunzătoare Regatului României instituit în 1881.

Regulamentele de acordare a statutului de furnizor al Curții Regale române sunt oficializate relativ târziu, respectiv, în anul 1893. Până la acel moment, aprovizionarea cu servicii și mărfuri de înaltă calitate a instituției nou-create se realiza prin continuarea practicilor anterioare, informațiile de arhivă fiind edificatoare în ilustrarea acestui fapt. Astfel, în intervalul 15.06.1881-08.04.1883 sunt cunoscuți doar trei comercianți de bijuterii și orologerie care ofereau mărfuri și servicii Curții Regale române, numărul lor crescând semnificativ după anul 1883, când furnizorilor originari din România li se alătură și cei din străinătate – Germania, Elveția Franța.⁹

Cea de a doua piesă prezintă următoarele caracteristici: carcasă cu trei capace din aur de 14 carate; pe capacul anterior cifrul regal timbrat de coroana regală, realizat din 152 diamante incrustate; capacul din spate, decorat în întregime prin ghiloșare, prezintă un decupaj central prin care se vizualizează portretul Regelui Carol I la maturitate, într-o abordare artistică realistă; medalionul cu portretul regal în email policrom este parte componentă a capacului mediu și este încadrat de o cunună din lauri. Cadran emailat alb, cu orele marcate în cifre arabe, iar minutele cu același tip de cifre, din cinci în cinci, în alternanță cu linii; un indicator traforat; secundar excentric; mecanism cu eșapament ancoră; coroană remontoare și anou pentru susținerea lanțului.

D = 52,5 mm; G (brutto) = 105,53 g; Tl = 14k; inv. 34. 12575

Ceasul a intrat în patrimoniul instituției în anul 1971, fiind achiziționat de la o persoană particulară din București – Toma Petrescu. Actele de achiziție păstrează aprecierile pertinente ale ofertantului referitoare la frecvența extrem de rară a piesei.¹⁰

Lipsa de pe cadranul și mecanismul piesei a inscripțiilor cu denumirea mărcii producătoare include și această piesă în categoria celor comandate pentru realizare și furnizare unor firme de bijutieri. Era o practică puțin uzitată în epocă pentru astfel de comenzi speciale.

Bibliografia de specialitate referitoare la ambianța de la Curtea Regală a României din timpul domniei lui Carol I reține un episod edificator despre modul în care suveranul prețuia în egală măsură atât timpul, cât și ceasul: „La castelul Peleş, Carol primea adesea vizitatori din întreaga țară... Între darurile pe care le oferea românilor cu prilejul Crăciunului, ceasornicul era nelipsit, tocmai pentru a atrage atenția asupra punctualității și a folosirii chibzuite a timpului”¹¹.

Se poate imagina în anamneza piesei descrise anterior că un fericit protagonist a primit din partea suveranului României acest prețios și splendid ceas.

⁸ Mircea Tănase, Alin Spânu, *Furnizori de orologerie ai Casei Regale a României (1878-1930)*, lucrare în manuscris prezentată la Simpozionul Național „Timpul și Omul”, ediția a XVII-a, 5-6 nov. 2015, Ploiești, p. 3.

⁹ *Ibidem*, pp. 3-4.

¹⁰ Arhiva Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova, dosar 424, p. 111.

¹¹ Ioan Scurtu, *Monarhia în România, 1866-1947*, București, Editura Danubius, 1991, p. 4.

Ceas de aur, cu portretul Principelui Carol de Hohenzollern

Ceas de aur, cu portretul și cifrul Regelui Carol I al României

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ DE COMUNICĂRI
„ȚARA BÂRSEI”
12-13 MAI 2016

S-A ÎNTÂMPLAT LA 1916

Florentina-Manuela ȚUHAȘU

1916 – REPERE CRONOLOGICE ȘI CORESPONDENȚĂ DE RĂZBOI

1916 – CHRONOLOGICAL REFERENCES, WAR CORRESPONDENCE

Abstract: *The First World War began in the summer of 1914 based on the conflicts between the two European military blocks – the Allies/the Entente (The United Kingdom of Great Britain and its Empire, France and Russia), and, on the other side, The Central Powers (Germany and Austro-Hungarian Empire and Turkey). Thirty-three states, from five continents participated in that military confrontation which lasted more than fifty-two months.*

As far as our country is concerned, the First World War was a proper occasion to assert our national desiderata and a favorable context to reveal the national requirement, i.e. the unity of the three historical provinces under the same flag.

The Great War changed the world forever in deep ways. The military confrontations involved the greatest number of human and material forces from all times. Winners or losers, all together had the same traumas, a powerful spirit that unites the enemies.

War postal correspondence represents an important historical source and supplies the hints that we need to reveal the truth of the front facts. The National History Museum of Romania has a great collection of postal cards, photos and some diaries written by the Romanian soldiers from the Romanian army that fought in First World War.

The soldiers wrote postal cards especially to their families. Wives, mothers and children received and wrote letters to their beloved husbands, sons and fathers, depicting the emotional life during the war, the human side of the battle.

Primul Război Mondial a izbucnit în vara anul 1914, fiind rezultatul contradicțiilor dintre cele două grupări militare din Europa, Antanta (Anglia, Franța și Rusia) și Puterile Centrale (Germania și Austro-Ungaria). La această confruntare militară au participat 33 de state, de pe cinci continente, și a durat 52 de luni. Acest război a constituit pentru țara noastră o ocazie pentru afirmarea dezideratului național și realizarea acestuia în contextul unor împrejurări favorabile luptei de eliberare națională de sub dominație străină.

4/17 august 1916 – încheierea Tratatului de alianță între România și Puterile Antantei.

Era în dimineața zilei de 4 august 1916, la ora 11, pe o căldură tropicală.

Ca să nu se poată afla nimic, nu s-a petrecut la Brătianu acasă, unde obișnuia să primească pe toți diplomații, ci în casele lui Vintilă Brătianu din str. Țăranilor.

Cuvântul de ordine a fost ca toți să venim pe căi deosebite și pe jos...¹.

La semnarea acestui tratat au participat cinci persoane – Ion I.C. Brătianu, Vintilă Brătianu, Constantin Diamandy, I.G. Duca și ministrul Rusiei la București, Stanislav Poklewsky-Koziel, care a adus cinci exemplare ale Convenției politice și Convenției militare, care „din dorința păstrării unui desăvârșit secret toate exemplarele fuseseră scrise de mână”² și urmau să fie semnate. La prezentarea lor purtau semnăturile reprezentanților Franței, Angliei și Italiei la București. Cel dintâi a semnat reprezentantul Rusiei, apoi Ion I.C.

¹ I.G. Duca, *Memorii*, vol. II, *Neutralitatea*, partea a II-a (1915-1916), Editura Helicon, Timișoara, 1993, p. 143.

² Ioan Scurtu, *Ion I.C. Brătianu. Activitatea politică*, Editura Museion, București, 1992, p. 36.

Brătianu, fapt ce a însemnat angajarea țării noastre în război alături de Aliți.³ Acestui tratat i s-a anexat și Convenția militară care obliga România să declare război Austro-Ungariei cel mai târziu la 15/28 august 1916. Rusia se angaja să atace pe tot frontul austro-ungar cu scopul de a ușura operațiile militare ale armatei noastre și, la data mobilizării armatei române, trebuiau trimise în Dobrogea trei divizii pentru a coopera cu armata română în cazul eventualului atac din partea bulgarilor. Flota rusă trebuia să asigure apărarea portului Constanța și să se opună la orice pătrundere pe Dunăre a navelor Puterilor Centrale. Franța, Anglia, Rusia și Italia se obligau să furnizeze țării noastre muniții și material de război.⁴

Încheierea acestui Tratat a reprezentat un succes al diplomației noastre, deși nu constituia o certitudine că dezideratul de unitate națională se va împlini.

14/27 august 1916 – Regele Ferdinand a convocat Consiliul de Coroană la Palatul Cotroceni, unde s-a hotărât intrarea țării noastre în război împotriva Austro-Ungariei. Au participat Ion I.C. Brătianu, Emil Costinescu, Em. Porumbaru, Al. Constantinescu, V.G. Morțun, Al. Radovici, I.G. Duca, dr. C. Angelescu, Victor Antonescu, președintele Camerei – M. Ferechide, vicepreședintele Senatului – C.F. Robescu, foștii prim-miniștri Theodor Rosetti, Petre P. Carp, Titu Maiorescu; N. Filipescu, Take Ionescu, Al. Marghiloman – șefi de partide; Constantin Olănescu și C. Cantacuzino-Pășcanu – foști președinți de Cameră. De asemenea, a participat și Principele moștenitor Carol.⁵

I.G. Duca, referindu-se la Consiliul de Coroană, relatează:

... Când regele, cu ochii roșii și zguduit încă de emoție, a ieșit din Consiliu și a trecut în camera lui de lucru, a dat de bătrânul său camerier, Neuman... De îndată ce l-a văzut regele i-a zis: „Neuman, să știi că în interesul țării al cărei rege sunt, am trebuit să trag spada împotriva țării mele de origine”⁶.

În după-amiaza zilei de 14 august s-a decretat mobilizarea armatei. Forțele mobilizate de țara noastră au reprezentat, din punct de vedere numeric, 15% din întreaga populație. Efectivele armatei au fost de 833.758 – trupă și circa 18.000 ofițeri grupați în 23 de divizii de infanterie și două divizii de cavalerie, cu încadrare și dotare inegale.⁷ Un batalion al armatei dispunea de 2 mitraliere și 3-4 guri de foc.

În seara zilei de 14/27 august 1916, la ora 20:45, Edgar Mavrocordat – ministrul țării noastre la Viena – a prezentat la Ministerul de Externe al Austro-Ungariei declarația de război a României, în care, printre altele, se menționa:

România departe de a uita legăturile de sânge cu românii supuși monarhiei austro-ungare, a putut constata că speranța ce ne puseserăm pe adeviziunea noastră la Tripla Alianță a fost înșelată. În cursul unei perioade de mai bine de 30 ani, românii din monarhie nu numai că n-au văzut niciodată introducându-se vreo reformă de natură a le da cel puțin o speranță de satisfacție, dar, din contră, au fost tratați ca o rasă inferioară și condamnați să sufere apăsarea unui element străin...⁸.

³ *Ibidem*.

⁴ Petre Bărbulescu, Ionel Cloșcă, *Repere de cronologie internațională 1914-1945*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 38.

⁵ Constantin Kirițescu, *Istoria Războiului pentru întregirea României, 1916-1919*, ediția a II-a, vol. I, București, 1925, pp. 180-181.

⁶ I.G. Duca, *op. cit.*, p. 175.

⁷ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, vol. I, pp. 192-193.

⁸ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul unitar român*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 495.

Armata română a pătruns în Transilvania prin 18 puncte de rezistență, ofensiva fiind executată de Armatele I, a II-a și a IV-a, sub comanda generalilor Ion Culcer, Alexandru Averescu și Constantin Prezan.

În noaptea de 14/15 august 1916, în zona Bran, în schimbul de focuri cu unitățile austro-ungare, a pierit în luptă ajutorul comandantului 30 Muscel, locotenent-colonelul Gheorghe Poenaru-Bordea. „Era prima jertfă pe care fiii neamului o dădeau pentru o cauză sfântă. Prima durere din miile și miile care aveau să-i urmeze...”⁹

16/29 august 1916 – armata noastră intră în Brașov, fiind primită cu entuziasm de populație. „Gazeta de Transilvania” din 7 septembrie menționa:

Armata românească pășind pe pământul sfânt pe care răsună de veacuri graiul neamului obijduit, nu a venit cu gând de dușmănie împotriva oamenilor de orice lege și orice neam..., ci dimpotrivă, însuflețită de cele mai frățești sentimente pentru tot norodul pașnic.

17/30 august 1916 – Germania a declarat război României.

18/31 august 1916 – armata bulgară atacă Dobrogea prin surprindere.

19 august/1 septembrie 1916 – Bulgaria și Turcia declară război României. Din cauza acestei situații, comandamentul român a dat ordine de oprire a „ofensivei generale din Transilvania”¹⁰.

19 august/1 septembrie-24 august/6 septembrie 1916 – bătălia de la Turtucaia. În această bătălie, armata noastră a suferit o înfrângere dureroasă, bilanțul fiind dezastruos (6.000 morți și răniți, 28.000 de militari prizonieri).¹¹

23 august/5 septembrie 1916 – unitățile comandate de generalul Ion Dragalina intră în Orșova, obținând control asupra navigației pe Dunăre.

26 august/8 septembrie 1916 – trupele române evacuează localitatea Silistra.

27 august/9 septembrie 1916 – victoria de la Șelimbăr împotriva trupelor austro-ungare.

12/25 septembrie 1916 – aviația germană bombardează Bucureștiul. Asupra orașului au fost aruncate 30 de bombe în mai puțin de cinci minute.

Mulțimea curioasă și imprudentă privea, strânsă în grupuri mari în piețe și pe străzi. Bombele făcuseră un adevărat masacru: 485 morți și mai mult de 1000 de răniți... Erau locuitori uciși pe stradă când mergeau la ocupațiile lor pașnice, erau copii surprinși în jocurile lor nevinovate..., erau bolnavi și răniți asasinati în paturile lor de suferință din spitalele apărute de semnul sfânt al Crucii roșii.¹²

18 septembrie/1 octombrie-22 septembrie/5 octombrie – operațiunea de la Flămânda.

20 septembrie/3 octombrie 1916 – contraofensiva trupelor germano-austro-ungare.

24 septembrie/7 octombrie 1916 – bătălia din zona Brașovului. Aici a avut loc un eveniment dramatic – compania românească din Regimentul 24 Tecuci a fost decimată. Au fost uciși mișelește 168 de militari.¹³

⁹ Col. dr. Cristache-Ionel Batali, *Ansamblul monumental de la Valea Mare – Mateiaș*, Editura Militară, București, p. 23.

¹⁰ Victor Anastasiu, Anastasie Iordache, Mircea Iosa et al., *România în primul război mondial*, Editura Militară, București, 1979, p. 161.

¹¹ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, vol. I, p. 398.

¹² *Ibidem*, vol. II, pp. 303-304.

¹³ *Ibidem*, vol. I, p. 338.

28 septembrie/11 octombrie-14/27 octombrie 1916 – bătălia de la Oituz. Armata română a fost condusă de generalul Ieremia Grigorescu (Divizia 15 Infanterie).

30 septembrie/13 octombrie-10/23 octombrie 1916 – bătălia de la Predeal. Trupele germane și austro-ungare nu reușesc să străpungă frontul în direcția Văii Prahovei. Constantin Kirițescu menționează, referitor la această luptă:

Călătorule, care de pe ferestrele vagonului privești zidurile înnoite ale gării Predeal și te bucuri că ai scăpat de plictisitoare de altă dată viză a pașaportului și a bagajelor, gândește-te, că pentru această ieftină plăcere, vieți de flăcăi tineri s-au sfârșit în chinuri printre aceste ziduri, că sânge a stropit pereții și a curs șiroaie pe pietrele peronului pe unde lumea calcă acum grăbită și nepăsătoare. Reculege-te și închină-te smerit. Gara Predeal nu mai este o gară de hotar; ea este pentru ROMÂNI un templu al celor mai curate jertfe¹⁴.

3/16 octombrie 1916 – sosirea în țara noastră a Misiunii militare franceze conduse de generalul Henri Mathias Berthelot.

6/19 octombrie-8/21 octombrie 1916 – trupele germano-bulgare declanșează ofensiva în Dobrogea.

10/23 octombrie-16/29 octombrie 1916 – desfășurarea bătăliei de la Jiu.

29 octombrie/11 noiembrie-4/17 noiembrie 1916 – a doua bătălie în care este ocupat orașul Târgu Jiu.

3/16 noiembrie-14/27 noiembrie 1916 – sunt ocupate orașele Râmnicu Vâlcea și apoi Curtea de Argeș.

8/21 noiembrie 1916 – nemții au ocupat Craiova.

11/24 noiembrie 1916 – trupele germano-austro-ungare forțează zona Oltului în zona localității Stoenеști, declanșând acțiuni ofensive ce aveau drept scop ocuparea Bucureștiului.

15/28 noiembrie 1916 – armata română, prin Regimentul 2 Cavalerie, execută șarja care nu va permite trupelor inamice să înainteze.

16/29 noiembrie-20 noiembrie/3 decembrie 1916 – desfășurarea celei mai mari operațiuni militare, și anume, bătălia pentru București în sectorul Neajlov – Argeș. Trupele comandate de generalul Prezan au încercat în zadar să țină piept inamicului. Bucureștiul a fost ocupat.

20 noiembrie/3 decembrie 1916 – guvernul țării prezidat de I.C. Brătianu a părăsit Bucureștiul, stabilindu-se la Iași.

21 noiembrie/4 decembrie 1916 – pierderea bătăliei de la Argeș a dus la retragerea armatei noastre spre est, aceasta constituind episodul cel mai dureros al campaniei anului 1916. Retragera s-a efectuat în condiții groaznice, militarii noștri

parcurgând zilnic etape considerabile, pentru care puterile fizice ale oamenilor și cailor sleiți de oboseli, lipsuri și lupte, nu mai erau îndestulătoare. Efectivele în oameni și cai ale unităților se risipiseră; unitățile mici dispăruseră; erau divizii care abia numărau câteva sute de oameni. Serviciile erau rătăcite de unitățile cărora aparțineau, așa că aprovizionările se făceau la întâmplare, de unde se găsea... În general însă retragerea spre noile poziții s-a putut efectua, evitându-se catastrofa. A fost proba rezistenței supraomenești și a energiei neînfrânte a soldatului român¹⁵.

23 noiembrie/6 decembrie 1916 – Bucureștiul a fost ocupat de armatele Puterilor

¹⁴ *Ibidem*, vol. II, p. 62.

¹⁵ *Ibidem*, vol. I, p. 230.

Centrale.

25 noiembrie/8 decembrie-28 noiembrie/11 decembrie 1916 – au avut loc lupte cu inamicul pe linia Cricov – Ialomița cu scopul de a se opri înaintarea și s-a format o nouă linie de rezistență, Râmnicu Sărat – Viziru – Dunărea.

1/14 decembrie 1916 – are loc instalarea administrației inamice, Comandamentul suprem instalându-se în clădirea hotelului „Athenée Palace”, iar feldmareșalul August von Mackensen a ocupat casa Meitani, aflată în centrul Bucureștilor, folosind-o drept locuință.¹⁶

9/22 decembrie-14/27 decembrie 1916 – bătălia de la Râmnicu Sărat.

11/24 decembrie 1916 – formarea, la Iași, a guvernului I.I.C. Brătianu – Take Ionescu.

22 decembrie 1916/4 ianuarie 1917-27 decembrie 1916/9 ianuarie 1917 – este ocupat orașul Brăila. Deși s-au dus lupte grele, în care au fost înregistrate pierderi esențiale în oameni și materiale, cu tot episodul dureros al retragerii, armata română nu a putut fi nimicită. Comandantul armatei germane, Erich Ludendorff, menționa: „Noi am bătut armata română, dar nu am putut să o nimicim”¹⁷.

Sacrificiile făcute de țara noastră au fost imense – 50.000 morți, 80.000 răniți și 110.845 prizonieri¹⁸, dar nu zadarnice, deoarece România nu a fost scoasă din război.

*

Respectând adevărul istoric, putem menționa că eșecul armatei noastre în campania din anul 1916 a fost cauzat de modul defectuos în care a fost pregătită pentru acest război, vina căzând asupra guvernului și factorilor militari de decizie. Lipsa de organizare și pregătirea, folosirea unui armament vechi și a tacticilor de luptă depășite au condus la sacrificarea a zeci de mii de militari.

Marele Război a fost și este cel care a transformat omenirea profund, având cea mai mare desfășurare de forțe umane și materiale, terminându-se cu învingători și învinși, traumele fiind aceleași, unindu-i pe adversari.

Coroșondența reprezintă o sursă importantă pentru a vedea ceea ce s-a petrecut pe front. Muzeul Național de Istorie a României are în colecția sa nenumărate fotografii, cărți poștale și câteva jurnale aparținând militarilor noștri din Primul Război Mondial.

Soldații scriau de cele mai multe ori familiilor, soțiilor, mamelor, copiilor și primeau la rândul lor vești de acasă.

În patrimoniul muzeului am descoperit câteva cărți poștale primite de Ion Oteteșanu, sublocotenent în Regimentul 27 Artilerie, Bateria I, Brigada 11, Divizia 16, primite de la mama și de la fratele său.

Pe 27 august 1916, de la București, mama îi scria fiului:

Dragă Ionele abia luni se va începe poșta militară – ți-am făcut 3 pachete cu diferite lucruri, ți le va trimite cu interval de 15 zile sau scriem [sic!] cum vrei tu, le las Nastasii sunt făcute gata cu adresa. Eu cu Duduia plecăm la Sinaia... mai suport vizitele Zepelinelor – deocamdată trag la D-na Seculici – Chiriașii de la vila noastră au plecat cu cheile... Se vorbește mult de victoriile noastre în Carpați...¹⁹.

¹⁶ Augustin Deac, Ioan Toacă, *Lupta poporului român împotriva coteropitorilor, 1916-1918*, Editura Militară, București, 1978, p. 4.

¹⁷ Erich Ludendorff, *Souvenirs de guerre*, vol. I, Paris, 1920, p. 331.

¹⁸ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, vol. I, pp. 290-291.

¹⁹ Muzeul Național de Istorie a României, Depozit Mss. tip. I, ms. nr. inv. 336.806.

Pe 9 oct. 1916, fratele său îi scria:

Dragă Ionel, ce mai faci? Sper că ești sănătos, mama scrie că nu are vești de la tine, acum dânsa este în Iași Strada Nicolae Ganea Nr. 26, scrie-i acolo fiind neliniștită. Pe aici este bine, la casă se lucrează cam încet acum a tencuit-o... Mișu²⁰

Alte două scrisori primite de la mama sa, la data de 27 oct. 1916 și 30 oct. 1916.²¹ În prima, scria:

Ionel dragă cu greu vine corespondența! Ar fi o mângâiere să am știri mai recente de la voi. Ieri am primit o carte de la tine și azi de la Șerban, cine știe de când or fi! Nici nu știu unde vă aflați. Ploile au stat, ieșim ca să umblăm puțin, Duduia și eu avem trebuință, mă dor destul picirele, ce să fac? Lume multă din București, întotdeauna aproape toți cunoscuți; Iancu a venit cu Maria, dânsa a fost la Bucur. p. câteva zile, drumul care l-a făcut o halima. Aici lipsă de toate, nici gaz, lumină cu lumânarea. Vă îmbrățișăm, mama.

În cea de a doua:

Dragul meu Ionel, Primii eri și azi cărțile tale, îți închipui câtă bucurie îmi face. Casa a luat-o p. misiunea franceză pe doi ani, câte 12000 lei a trebuit să facă mari reparațiuni. Hertza a lăsat-o într-un hal dar cer să despăgubesc cu ce vor cheltui, am scris lui Leni că nu primesc cauza asta ce mai rămăsese d. mobilă a luat-o un creditor. Am făcut contestație eu ca proprietară îmi revine mobila fiind chiria neplătită, nu știu care va fi rezultatul. Eu aș vrea să rămâi aici de iarnă, Duduia ține să plece la București, în tot cazul nu putem decide decât peste 2-3 săptămâni, depinde de evenimente. Îmbrățișări, mama ta!

De asemenea, am descoperit și un jurnal de război aparținând medicului Călin Otoi (martie 1886-aprilie 1917) – medic, ziarist și socialist militant, de origine evreiască, din Iași. În anii adolescenței, împreună cu alți tineri, a frecventat Cercul de Studii Sociale organizat de către socialiștii Leon Ghelerter și Max Vexler, cerc ce a jucat un rol important în formarea viitorilor lideri ai mișcării socialiste, precum Ilie Moscovici.²² Începând cu anul 1908, a publicat cu regularitate în revista „Viitorul social”. În anul 1910 a fost unul din reprezentanții socialiști la Iași, la Congresul care a oficializat crearea Partidului Social Democrat (PSDR).²³ După absolvirea studiilor în 1911, acesta pleacă în Europa (Berlin, Paris), cu scopul de a-și continua studiile medicale. Revenind în țară, se stabilește la București și practică medicina ca internist, continuându-și în același timp și activitatea ziaristică. În a doua parte a războiului, a fost medic pe ambulanță. Retragerea în Moldova împreună cu întreaga armată a dus la contaminarea acestuia cu tifos, epidemie ce i-a adus sfârșitul.

Tot în cadrul muzeului nostru, am achiziționat anul trecut un jurnal de front²⁴, pe care, răsfoindu-l, s-ar crede că a aparținut lui Aurel Grigoriu – locotenent comandant al Batalionului 5 Pionieri, Secția 2 Telegrafie.

²⁰ *Ibidem*, ms. nr. inv. 336.811.

²¹ *Ibidem*, mss. nr. inv. 336.804 și 336.815.

²² Constantin-Titel Petrescu, *Socialismul în România: 1836 – 6 septembrie 1940*, Biblioteca Socialistă, București, p. 162.

²³ Ion Popescu-Puțuri, *Purtători de flamuri revoluționare. Evocarea vieții și luptei militanților revoluționari, socialiști și comuniști care au precedat marele act al creării partidului marxist-leninist din România*, București, Editura Științifică, 1971, p. 178.

²⁴ Muzeul Național de Istorie a României, Depozit Mss. tip. I, ms. nr. inv. 347.547.

Din primele file ale jurnalului spicuim:

14 August 1916 –

Ziua cea mare, atât de mult așteptată, a sosit. În urma Consiliului de coroană, de azi dimineață, s-a decretat mobilizarea generală a armatei.

O înfrigurare neobișnuită domnește peste tot. Seara am mâncat cu familia la restaurantul Continental; cu toate că luminile erau stinse, lumea simțea nevoia să forfote pe străzi într-un nemaipomenit entuziasm.

Și de aici încolo la lucru serios, căci partea grea acum începe. Trebuie să ne încordăm toate puterile noastre. Nu te lăsa învins nici de oboseală, nici de mizeriile inerente războiului. Să le suportăm pe toate cu tărie și până la urmă le vom zdrobi și vom învinge. Cauza noastră este sfântă, cred în izbândă; așa să ne ajute Dumnezeu.

15 August

Azi dimineață, după ce mi-am luat rămas bun de la iubita mea mamă, de la frați și surori, m-am îmbarcat la orele 9 în gara Filaret și am plecat la Dadilov, împreună cu camaradul Mișu Șerbănescu. Am ajuns la destinație pe la orele 11. La Dadilov se afla sediul Batalionului 5 Pionieri din care face parte Compania 5a telegrafie. Am luat comanda Secției a 2 a de telegrafie, una din 5 secții care alcătuiesc compania 5 telegrafie. Comandant al acestei companii este locotenentul Pantelimon.

Ultima însemnare în jurnal este din 10 ianuarie 1917, din care transpar impresiile legate de o țară aflată în plin război, diferențele dintre realitățile de pe front și cele din orașele în care ajungeau soldații, dintre așteptările personale și percepția generală a societății.

10 Ianuarie

Am ajuns la Iași la orele 10. M-am dus imediat la Marele Cartier General, unde raportul Generalului a fost aprobat [...].

Cu un an înainte, în ziua de 5 Ianuarie soseam la Iași cu Compania 5-a Telegrafie pe zona de refacere.

Aceiași Iași și acum ca și atunci plini până la refuz, de tot felul de refugiați și străini... În Iași era o mare animație, străzile erau pline de căruțe și mașini rechiziționate, vedeai mulți ofițeri români și francezi în uniforme curate și elegante de parcă-mi era rușine cu uniforma mea care – după atâta hărțuială – lăsa mult de dorit. Era acolo multă lume necăjită, dar și multă lume veselă [...] de parcă ne așteptam la sfârșitul pământului. Și în plus, o mare nepăsare față de cei ce veneam acolo de pe front, oțeliți în lupte. La Iași apar ziarele: „Românul” și „Neamul Românesc” unde scrie marele nostru român Nicolae Iorga...

Toate acestea ne dau o imagine complexă asupra anului 1916 și, alături de informațiile furnizate de documente, din care deducem evenimentele mari, putem vedea modul în care viața decurgea pe front, modul în care cei de acasă încercau să își continue viața în ciuda traumei prin care trecuse întreaga societate. Corespondența este așadar o sursă importantă care, ca și jurnalele, oferă elemente relevante de pe front, atât prin evenimentele consemnate, dar și prin schimbul de informații și impresii cu cei de acasă.

Sâmbătă 27 aug 96 - București
 Dragă Ionel, abia durii de va începe
 poșta sâmbătă - I-am făcut 3 pachete
 cu diferite lucruri, și le va fiușate cu
 interval de 15 zile sau servim cum vi
 tu, le las Nașterii sunt făcute gata cu drag
 eu cu Radaia plecam la Serviciu, m-am putut
 de mai suport vizitele nepotului - Se o
 cam gata trag la țară Stăruie - Chiriaci de
 la Villa noastră au plecat cu cheie
 Ștefan este dintr-o poșta nouă. Se vorbesc
 mult de victoria noastră în timpuri. Servim
 de Nașterii se de trimis pachețelul.

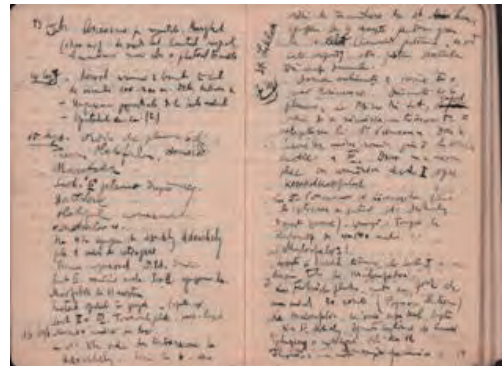
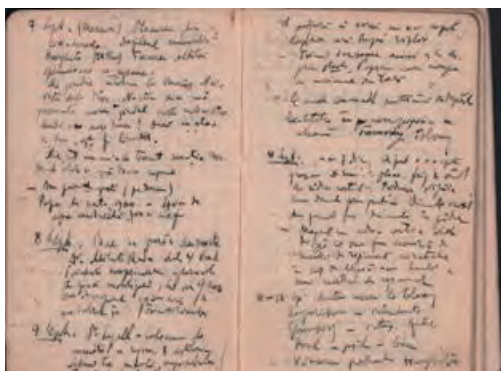
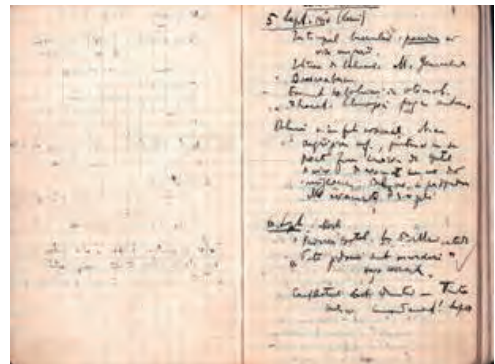
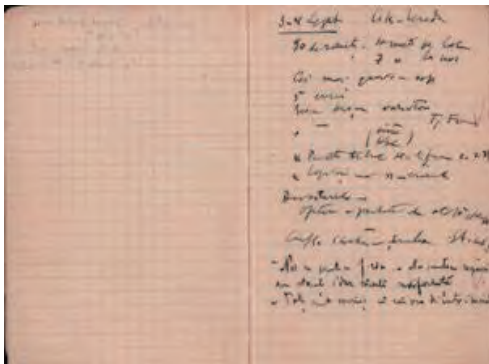
(Corpusul II de armată)
 Sublocotenent
 Otetlesanu Ion
 Regimentul 27 Artilerie
 Bateria I
 Brigada II
 Divizia 15
 Poșta Militară

9 oct. 1916 Coșciubă
 Dragă Ionel, eu mai fac?
 Mă ești este sănătos, marea
 serv ești în an vechi de la țară
 acum dăruie ești în țară strada
 Nicolae Sănuș N. 26, țară acolo
 fiind ucliniștii. Se așteaptă cu încredere
 la casa se începe cu unceș
 a țării. Simțesc de un timp
 si începe să scriu. Ionel și fr. Ștefan

Sublocotenent
 Otetlesanu Ion
 Regimentul 27 Artilerie
 Bateria I. Brigada II
 Poșta Militară

27 Oct. 96 Găsi
 Ionel dragă, ce greu
 vine corespondența! eu
 fi o mână facer de am stiri mai recente de la
 voi. În am grăbit o carte de la țară și azi
 de la Ștefan, cum stă de când orfi! din
 via stă unde va fi. - Tărie au stat
 idem la de comblam puțin, dăruie și de
 avam încredință, m-am dor. Sătul prierilor, se
 se fac. - turne multe din București, întârziat
 aproape toți cunoscuți, țară a venit cu
 eu. Ștefan, țară a fost la Bucur. și coti
 Va zile, țară care l'a făcut o halimă
 aici l'apă de toate, orice gaz, lumina cu la

Sublocotenent
 Otetlesanu Ion
 Regimentul 27 Artilerie
 Bateria I
 Armata de Dunăre

Batalionul 5 Lăncieri
 Facția 2^a Telegrafică
 (închis 1918-1919)

Grigoriu Aurel Post. Comandant
 Mărcuța Valeriu Dăruiaș Gf. 1^a

1/	Dragomir Ion	1897	Lănc.
2/	Dobrescu		Telegraf. Com.
3/	Lucu Vasile	1896	Lănc. 7 ^a
4/	Curcan Ion	1894	Lănc. 3 ^a
5/	Trimes Matei	1897	Lănc. 6 ^a
6/	Apostol Ion	1896	Col. 1 ^a
7/	Toma D ⁿ	1896	Col. 1 ^a
8/	Dimitrieș Mihail	1897	Col. 1 ^a
9/	Rădu Rădu	1894	" 7 ^a
10/	Mărin Anghel	1893	Col. 1 ^a
11/	Vălcușe Rădu	1894	" 7 ^a
12/	Fănuș Lănc.	1895	" 8 ^a
13/	Păvălean Rădu	1897	" 7 ^a
14/	Păvălean Rădu	1894	" 8 ^a

15/	Dumitru Rădu	1896	Col. 1 ^a
16/	Mărin Ion	1896	" 1 ^a
17/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
18/	Trimes Rădu	1892	" 1 ^a
19/	Rădu Rădu	1895	" 7 ^a
20/	Rădu Rădu	1895	" 1 ^a
21/	Costa Rădu	1895	" 1 ^a
22/	Blănu Mihail	1895	" 1 ^a
23/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
24/	Dumitruș Rădu	1896	" 1 ^a
25/	Trimes Rădu	1894	" 1 ^a
26/	Trimes Vasile	1897	" 7 ^a
27/	Trimes Rădu	1894	" 1 ^a
28/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
29/	Mărcuș Rădu	1896	" 7 ^a
30/	Trimes Rădu	1894	" 7 ^a
31/	Trimes Rădu	1894	" 1 ^a
32/	Trimes Rădu	1895	" 7 ^a
33/	Trimes Rădu	1896	" 1 ^a
34/	Trimes Rădu	1895	" 7 ^a

35/	Mărcuș Rădu	1896	Col. 1 ^a
36/	Mărcuș Rădu	1896	" 1 ^a
37/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
38/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
39/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
40/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
41/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
42/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
43/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
44/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
45/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
46/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
47/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
48/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
49/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
50/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
51/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
52/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
53/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
54/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
55/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
56/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a

57/	Trimes Rădu	1895	Col. 1 ^a
58/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
59/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
60/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
61/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
62/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
63/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
64/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
65/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
66/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
67/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
68/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
69/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
70/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
71/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
72/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
73/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
74/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a
75/	Trimes Rădu	1895	" 1 ^a

Sanda SAFTA, Mihai IONESCU

VÂNĂTORII DE MUNTE ÎN TRECUT ȘI PREZENT

MOUNTAIN TROOPS – PAST AND PRESENT

Abstract: *This paperwork presents the moment when the Romanian Mountain Troops were established on November 3, 1916, by the Order 294 of the General Headquarters.*

The Mountain troops Unit is part of the Infantry Division and its mission is to engage into battle in high mountain area, inaccessible to infantry forces.

Mountain Troops Battalion with other reserve units of the Second Romanian Army went in a critical moment into the battle from Oituz, which turned the tables on the Romanian forces. Their professionalism and sacrifice, their courage in front of the death were rewarded by the Army superiors by granting them high awards, stipulated in the Royal Decree no. 1188 from October 16, 1917. On October 30, 1917, by the Order 43, the Mountain Troop Squadron was transformed into a Mountain Huntsmen Regiment. Crown Prince Carol was named Honorary Commander of this regiment, receiving the style of "Head of this brave Regiment".

After the Peace Treaty from Buftea – Bucharest, on April 24/May 7, 1918, Romania was obliged to reduce its troop numbers for peacetime, therefore in May-November 1918 the Mountain troops Regiment underwent a process of reorganization. Today, the tradition is kept by the elite units, which represented Romania in Kosovo, Afghanistan and Iraq battle fields. One of these units is Mountain Hunters „Dragoslavele” Battalion, an elite unit that is perfectly compatible with NATO standards.

La 28 iunie 1914 un teribil război a izbucnit în Europa, conflict ce a opus Marile Puteri grupate în alianțe politico-militare: Antanta, respectiv, Puterile Centrale. Deși supusă presiunilor din partea celor două grupări de state, România a rămas neutră prin decizia Consiliului de Coroană de la Sinaia din 21 iulie/3 august 1914.¹ Oamenii politici români au preferat neutralitatea, au decis să nu pună în aplicare deciziile Tratatului de alianță de la 18/30 octombrie 1883 încheiat cu Puterile Centrale, tratat ce trebuia să garanteze securitatea granițelor țării împotriva unui atac venit din partea Imperiului Țarist. După doi ani de neutralitate, România a decis să intre în război de partea Antantei. Deși a beneficiat de o perioadă de răgaz de doi ani, factorii politici români nu s-au ocupat de dotarea armatei cu armament modern și adaptarea tehnicilor de luptă la cerințele războiului manevrier.²

Specialitatea Vânători de Munte este parte componentă a armeei Infanterie, aceste forțe având drept misiune angajarea luptei în masive muntoase, greu accesibile forțelor de infanterie. Primele unități din această specialitate s-au înființat în anul 1872, în Italia, și au fost denumite „trupe alpine”. În anul 1885, Italia dispunea de șase regimente, totalizând douăzeci de batalioane. Elveția avea în diferite cantoane, încă de la crearea Confederației (1848), „Companii de Vânători”, în anul 1911 constituind „Unități de Vânători de Munte”. Franța dispunea deja în anul 1893 de o divizie alpină la granița cu Germania, sub denumirea de „Divizia Vosgilor”, formată din batalioane de vânători de munte, regimente de infanterie linie și baterie de artilerie. Austro-Ungaria avea, în anul 1893, un regiment de munte denumit mai târziu Regimentul 2 Vânători Imperial

¹ F. Constantiniu, *O Istorie Sinceră a Poporului Român*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1997, p. 253.

² Mircea N. Popa, *Primul Război Mondial. 1914-1918*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 235.

Tirolez, format din 12 batalioane, fiecare a patru companii. Germania dispunea, în preajma izbucnirii Primului Război Mondial, de vestitul „Corp Alpin”, unitate de elită a Armatei Germane.³ În Armata Română singura preocupare în domeniu s-a manifestat prin înființarea a câte unei baterii de artilerie de munte la fiecare corp de armată.⁴

La 14/27 august 1916, România declară război Austro-Ungariei, în baza Convenției Politice și Militare semnate între România și Puterile Antantei. Planul de campanie stabilit de Marele Cartier, denumit „Ipoteza Z”, prevedea mobilizarea armatei române și dispunerea ei în patru corpuri de armată. Armatele 1, 2 și 4 aveau ca misiune de luptă atacul asupra Austro-Ungariei pentru eliberarea Transilvaniei, Crișanei și Maramureșului de sub stăpânirea acestui imperiu. Armata 3 română avea misiunea de a asigura apărarea graniței de sud a țării. Campania anului 1916 s-a încheiat dezastruos pentru armata română, forțele inamicului au ocupat trei sferturi din teritoriul țării, inclusiv capitala. Înfrângerile suferite în toamna anului 1916 au determinat factorii militari, responsabili de organizarea și înzestrarea armatei, să ia în calcul posibilitatea înființării trupelor de vânători de munte, lipsa acestora reprezentând un minus pentru armata română nevoită să lupte cu regimente de infanterie împotriva trupelor alpine din armatele germană și austro-ungară.⁵

Potrivit Ordinului nr. 294 din 3 noiembrie 1916 al Marelui Cartier General, Școala de Schiori din București a fost transformată în Corpul Vânătorilor de Munte, unitate organizată din trei batalioane, fiecare a câte trei companii, însumând 1.980 de combatanți. La comanda acestui corp de trupă a fost numit căpitanul Virgil Bădulescu, care, potrivit academicianului Octav Oncescu, „era un valoros, un educator desăvârșit și potrivit”⁶. Un tablou deosebit de sugestiv, privind timpul și contextul nașterii vânătorilor de munte ca structură a Armatei Române, ni-l dă maiorul Teodor Radu, ofițer, comandant de companie, care a participat atât la înființarea lor, cât și la primele lupte desfășurate de această unitate în Primul Război Mondial, în cartea sa *Vânătorii de Munte*:

În zilele acelea de toamnă la începutul lui noiembrie, liniile subțiri ale oștilor noastre presărate de-a lungul hotarelor întinse au fost străpunse. Oști numeroase dușmane s-au grăbit pe Valea Jiului, trecând peste tot întinsul Olteniei mândre, peste câmpii, peste sate, cotropind totul în calea lor ca puhoaietele mânioase. Oștile noastre, fără chip de apărare contra dușmanilor care năvăleau din toate părțile, au trebuit să dea înapoi, tot mai mult înapoi către inima țării, unde s-au adunat înaintea Bucureștiului, pentru ultima împotrivire disperată⁷.

În iarna lui 1916 și primăvara anului 1917, sub conducerea unui nou leadership militar (generalii Prezan, Christescu, Grigorescu, Averescu, Văitoianu etc.) și cu sprijinul substanțial al Misiunii Militare Franceze conduse de generalul Henri Berthelot, Armata României a fost reorganizată și instruită pe baze moderne, adaptate cerințelor războiului. Pe 27 decembrie 1916, Corpul Vânătorilor de Munte a fost transformat în Batalionul de Vânători de Munte, organizat din cinci companii de pușcași, două companii de

³ Ilie Ceaușescu, *Istoria Militară a Poporului Român*, vol. V, Editura Militară, București, 1985, p. 453.

⁴ Col. dr. Gheorghe Romanescu, Col. dr. Gheorghe Tudor, Col. Ioan Popescu, *Istoria Infanteriei Române*, vol. II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985, p. 78.

⁵ *Ibidem*, p. 79.

⁶ Apud Colonel (r) Gheorghe Suman, General (r) Mihail Perju, General brig. Ion Bucanciuc, *Istoria Brigăzii 2 Vânători de Munte Sarmizegetusa*, Editura Pro Transilvania, Brașov, 2003, p. 17.

⁷ Maior Teodor Radu, *Vânătorii de munte. 1916-1918. Înființarea, pregătirea și luptele lor*, Târgoviște, 1920, apud Gh. Suman, M. Perju, I. Bucanciuc, *op. cit.*, p. 18.

mitraliere și o secție de transmisiuni, cu un efectiv de 4.000 de luptători. Ordinul de intrare în luptă a Batalionului de Vânători de Munte s-a primit la Târgu Neamț, în ziua de 26 iulie 1917, timp în care unitatea se afla la munci agricole. Batalionul de Vânători de Munte a intrat în luptă împreună cu alte unități din rezerva Armatei 2 române, într-un moment critic al bătăliei de la Oituz, determinând schimbarea balanței de forțe în favoarea forțelor române.

Încadrat în Divizia 7 Infanterie, batalionul de Vânători de Munte a intervenit în momentele cele mai dificile, determinând scăderea presiunii inamicului asupra aripii drepte a Armatei 2 române. Forțele inamice dominau înălțimile Vrânceanului, Cireșoaia și Măgura și desfășurau eforturi susținute pentru a exploata succesul în scopul cuceririi localității Onești, important nod de comunicații din centrul Moldovei. Având drept țel depresurarea văii Trotușului, Comandamentul Corpului 4 Armată român a executat un puternic contraatac, în cadrul căruia Batalionul Vânătorilor de Munte avea misiunea de a cuceri muntele Cireșoaia, al cărui vârf le servise ca reper pe timpul apropiierii pe linia frontului.

În noaptea de 29/30 august 1917, orele 03:00, Batalionul Vânătorilor de Munte a traversat râul Trotuș la sud-est de orașul Târgu Ocna și, prin valea Rupturile, a ieșit în creasta Vrânceanului unde, în zorii zilei respective, a surprins companiile de honvezi din D. 17 Infanterie austro-ungară, care se pregăteau să reia atacul. Batalionul de Vânători de Munte, încadrat la dreapta de Regimentul 27 Infanterie, iar la stânga de Regimentul 15 Infanterie, a atacat inamicul la baionetă. Bătăliile de la Mărăști, Mărășești, Oituz au rămas înscrise cu litere de aur în cartea faptelor de viteză a neamului românesc. Regimentul de Vânători de Munte și-a adus un merit incontestabil pentru obținerea succeselor militare în vara anului 1917, având pierderi de peste 2.000 luptători.⁸

După încheierea marilor bătălii din lunile iulie-august 1917, pe frontul din Moldova s-a așternut o relativă acalmie. În această situație, forurile superioare de conducere ale armatei au hotărât scoaterea Batalionului Vânătorilor de Munte din dispozitivul operativ al Armatei 2 și deplasarea acestuia în garnizoana Târgu Neamț pentru refacere și completare de obiective. Pentru profesionalismul și spiritul de sacrificiu demonstrat în luptele din anul 1917, personalul unității a fost răsplătit de conducerea superioară a armatei prin acordarea unor distincții stipulate în Înaltul Decret Regal nr. 1188 din 16 octombrie 1917. Astfel, maiorul Virgil Bădulescu și căpitani Mihai Ionescu, Gheorghe Ionescu-Sinaia, Teodor Radu și Constantin Pantazi au fost decorați cu Ordinul „Mihai Viteazul” clasa a III-a, căpitani Dumitru Vrânceanu, Traian Cerchez, Emil Pălăgeanu, Theodor Săulescu, locotenenții Nicolae Brăiloiu, Horațiu Eremia, Frederic Nanu și un număr de 19 sublocotenenți au fost distinși cu Ordinul „Coroana României” cu spade, în grad de Cavaler, plutonierul major Gheorghe Dumitrescu, plutonierii Gheorghe Bărbulescu, Dumitru Olteanu și Mihai Bălășescu, precum și soldații Petre Boiangiu și Dumitru Bucșe au fost decorați cu Medalia „Virtutea Militară”, iar un număr de 15 soldați și gradați au primit Medalia „Bărbăție și Credință”, clasele a II-a și a III-a.⁹

Prin Înalt Ordin de Zi nr. 43 din 30 octombrie 1917, Batalionul Vânătorilor de Munte a fost transformat în Regiment de Vânători de Munte, la conducerea căruia a fost numit comandant onorific Principele Moștenitor Carol, primind titulatura de „Cap al acestui brav regiment”¹⁰. Generalul Arthur Văitoianu aprecia ca pozitiv

⁸ Colonel (r) Gh. Suman, General (r) M. Perju, General brig. I. Bucanciuc, *op. cit.*, p. 19.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Vasile Milea, *România în anii Primului Război Mondial*, Editura Militară, București, 1987, p. 207.

comportamentul vânătorilor de munte, modul în care aceștia și-au îndeplinit misiunile tactice încredințate:

În scurtul timp în care Batalionul Vânătorilor de Munte s-a aflat sub ordinele mele a dat dovadă de bravură și dispreț față de moarte, atât în tranșee cât și în atac¹¹.

Ieșirea Rusiei din război în urma Revoluției Bolșevice de la Petrograd, din 25 octombrie/7 noiembrie 1917, determină izolarea României pe frontul oriental. În noiembrie 1917 (26 noiembrie/9 decembrie 1917) a fost încheiat Armistițiul de la Focșani, între România și Puterile Centrale. La 18 noiembrie 1917, Marele Cartier General Român a înaintat reprezentanților Antantei un raport prin care, prezentând circumstanțele defavorabile, își exprimau speranța că:

Aliații își vor da consimțământul pentru încheierea unei păci separate, fără să denunțe obligațiile pe care și le-au asumat în august 1916. Chiar dacă miniștrii reprezentanți ai Antantei, prezenți la Iași, au recunoscut gravitatea situației, acest lucru nu l-a împiedicat pe generalul Henri Berthelot să afirme că dinspre autoritățile române „bate un vânt de abandon și de trădare” și să protesteze față de intențiile încheierii unui armistițiu¹².

La 24 aprilie/7 mai 1918, între România și Puterile Centrale se încheie Pacea de la Buftea – București; prevederile tratatului erau dintre cele mai draconice. Printre altele, se stipula că:

- România trebuia să retrocedeze Dobrogea de sud (zisă „Cadrilater”) și să cedeze o parte a Dobrogei de nord (la sud de linia Rasova – Agigea) Bulgariei, care reanexase deja Cadrilaterul în decembrie 1916; restul Dobrogei, deși rămânea în proprietatea nominală a României, urma să fie controlat și ocupat de Germania și Bulgaria până la un tratat ulterior, definitiv;
- România urma să cedeze Austro-Ungariei controlul asupra trecătorilor Munților Carpați;
- România concesiona pe 90 de ani Germaniei toate exploatările petroliere.

Tratatul nu a fost niciodată ratificat de Parlamentul României sau promulgat de Regele Ferdinand, dispozițiile sale au fost în vigoare timp de șase luni, iar când Puterile Centrale au început să dea, la rândul lor, în octombrie 1918, semne de epuizare, înțelegerile au fost anulate de guvernul Marghiloman, România reluând ostilitățile împotriva lor, cu ajutorul armatei franceze, condusă de generalul Henri Mathias Berthelot. Condițiile internaționale favorabile au permis reintrarea în luptă a armatei române, alături de aliați, prin Înaltul Decret nr. 3179 din 27 octombrie/9 noiembrie 1918: „Toate armatele, corpurile și serviciile armatei trec pe picior de război”.

Regimentul 8 Vânători de Munte a fost pus la dispoziția Marelui Cartier General și deplasat la București la începutul anului 1919. Actul de la 18 noiembrie/1 decembrie 1918 stabilea unirea Transilvaniei cu patria mamă România. Guvernul de la Budapesta nu a recunoscut actul Unirii de la Alba Iulia și a menținut ocupația militară în provincie. Între timp, prin armistițiul de la Belgrad, din octombrie 1918 (la care România nu a fost invitată), între forțele române și maghiare s-a stabilit o linie de demarcație pe cursul râului Mureș, până la Păuliș. Această linie de demarcație nu a fost acceptată de guvernul

¹¹ *Apud* Col. (r) Vasile Pricop, Col. (r) Gh. Suman, Col. (r) Marin Zaharia, *Epopeea Vânătorilor de Munte*, Editura Militară, București, 1992, p. 40.

¹² Andrei Oțetea, *Istoria Poporului Român*, Editura Științifică, București, 1970, p. 313.

de la Budapesta, iar între trupele române și cele maghiare au început ostilitățile. Marele Cartier General român a constituit Comandamentul Trupelor Române din Transilvania; Regimentul 8 Vânători de Munte a trebuit să intre și de această dată în luptă pentru ofensiva de la vest de Tisa.

Vânătorii de Munte au fost încadrați în „Grupul General Dumitrescu”, cel mai puternic, situat în centrul dispozitivului ofensiv; din acest grup mai făceau parte Divizia 2 Cavalerie și Divizia 7 Infanterie. Grupul General Dumitrescu a forțat Tisa în noaptea de 30/31 iulie 1919, în dreptul localității Kisköre, iar trupele au trecut în ordine prin fața Regelui Ferdinand și a Reginei Maria, la vest de Tisa, pe direcțiile stabilite. După ocuparea Budapestei, Vânătorii de Munte au asigurat menținerea ordinii în oraș și în localitățile suburbane, pe batalioane, divizii de Infanterie și Cavalerie.

După retragerea armatei române din Ungaria, în luna noiembrie 1919, regimentul de Vânători de Munte a fost dislocat în garnizoana Brașov, unde și-a început activitatea în condiții de pace. După Primul Război Mondial, țările cu tradiție în utilizarea trupelor de vânători de munte le-au reorganizat, dotat și le-au sporit capacitatea de luptă, făcându-le apte de a îndeplini misiuni complexe și de durată. Cele mai spectaculoase rezultate în această direcție au obținut Germania și Italia și, într-o oarecare măsură, Franța, Suedia, Spania și Finlanda, iar în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, SUA și URSS.

În Armata Română, specialitatea Vânători de Munte și-a continuat existența peste timp, ajungând să fie respectată atât de către aliați, cât și de către inamici în al Doilea Război Mondial. Anul 2016 reprezintă un moment marcant și important pentru aceste trupe, sărbătorirea centenarului înființării lor.

Astăzi tradiția este dusă mai departe datorită unor unități de elită ce au reprezentat cu cinste România în teatrele de război din Kosovo, Afganistan și Irak. Una dintre aceste unități este Batalionul 30 Vânători de Munte „Dragoslavele”, o unitate de elită perfect interoperabilă cu standardele NATO. Continuatori ai unei tradiții militare de peste 145 ani, „Vulturii Carpaților” străjuiesc și astăzi precum au făcut și în trecut plaiurile muscelene. Meritele militarilor musceleni s-au evidențiat mai ales prin participarea la misiunile internaționale de menținere a păcii sub egida NATO în Republica Kosovo în perioada august 2005-martie 2007.¹³

Începând din anul 2008 și până în prezent, batalionul face parte din forțele puse la dispoziția Alianței Nord-Atlantice. În intervalul iulie 2008-ianuarie 2009, Batalionul 30 Vânători de Munte „Dragoslavele” a executat operații în sprijinul păcii sub comandă NATO în Teatrul de Operații din Afganistan, misiune încheiată cu succes, dar și cu pierderea unui brav camarad, Slt. post-mortem Dragoș-Traian Alexandrescu, ucis în urma exploziei unui dispozitiv detonant improvizat pe autostrada Kalat – Kabul, unde desfășura acțiunea de supraveghere a nodului rutier respectiv. În semn de recunoștință pentru modul exemplar de îndeplinire a misiunilor de luptă încredințate în cele două teatre de luptă în care au participat militarii musceleni, la 23 aprilie 2014, unității i s-a conferit Emblema de Onoare a Statului Major General, iar pe data de 10 iulie 2014, Drapelul de luptă al batalionului a fost decorat cu Ordinul „Virtutea Militară” în grad de Cavaler, cu însemn pentru militari de război, împreună cu Brevetul Nr. 6.

¹³ Col (r). Gh. Suman, Col. Mihai Căpraru, Plt. Adj. E. Stănescu, *Istoria Batalionul 30 Vânători de Munte „Dragoslavele”*, Editura Univers Științific, București, 2012, pp. 272-273.

În prezentarea istoriei recente a Batalionului 30 Vânători de Munte „Dragoslavele”, mulțumim pentru informațiile inedite oferite de Biroul Relații Publice al unității, condus de domnul Lt. Col. Gabriel Biță și domnul Plt. Adj. Principal Emilian Stănescu.

Vânători de munte în repaus

Vânători de munte în atac

Armata română în Budapesta

Prințul Carol în uniformă de vânători de munte

Compania B 30 V.M.

Decorarea steagului de luptă

Garda Drapelului

Marin POP

FAMILIA DELEU ÎN TIMPUL MARELUI RĂZBOI (1916)

DELEUS' FAMILY DURING THE GREAT WAR (1916)

Abstract: *Deleus' family had an important contribution in achieving the Great Union of December 1918. Some of its representatives fought on the front during the war.*

The present study aims to introduce into scientific circulation some information concerning the doings of the family during World War I, in 1916. A year earlier, in October 1915, Victor Deleu, a second lieutenant in the reserve army of the Austro-Hungarian Monarchy was taken prisoner by the Russians; there he contributed to the establishment of the Volunteer Corps and standing at its head he came to Iași and put himself at the Romanian Army's disposal at the beginning of June 1917.

His brother-in-law, Nicolae Munthiu, was incorporated as reserve officer in the Austro-Hungarian Army. A very important source of information is the correspondence with his wife, which we analyze in this article. There have also survived, fortunately, several pages of Ioan Deleu's diary, describing the feelings of Romanians from Sălaj area who were under Austro-Hungarian dominion at the time of entering into the Great War, in 1916.

Familia Deleu a avut o contribuție importantă în realizarea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918. O parte din reprezentanții ei au luptat și pe front în timpul Marelui Război.

Studiul de față își propune să introducă în circuitul științific informații inedite privind activitatea familiei Deleu în timpul Primului Război Mondial, mai precis, în anul 1916. Cu un an înainte, Victor Deleu, sublocotenent în rezervă în cadrul armatei austro-ungare a căzut prizonier la ruși. În lagărul de la Darnița a avut o contribuție deosebită la înființarea Corpului Voluntarilor Ardeleni, în fruntea căruia a venit la Iași, punându-se la dispoziția armatei române, la începutul lunii iunie 1917.

Cumnatul lui Victor Deleu, Nicolae Munthiu, a fost și el încorporat ca ofițer în rezervă în cadrul armatei austro-ungare. O sursă de informație foarte importantă o reprezintă corespondența cu soția sa, pe care o analizăm în prezentul studiu.

De asemenea, s-au păstrat, din fericire, câteva file din jurnalul lui Ioan Deleu, care descriu trăirile românilor sălăjeni aflați sub stăpânire austro-ungară, în momentul intrării României în Marele Război, în anul 1916. Ioan Deleu, născut pe data de 21 august 1877, era mai mic cu un an decât Victor, dar au fost dați la școală în același an. Se spune că semăna cel mai bine cu bunicul său, revoluționarul pașoptist Iacob Deleu, unul dintre căpitaniii lui Avram Iancu. El nu a fost mobilizat, datorită bolii cronice de care suferea. Primele simptome ale bolii apar în anul 1910, iar în următorii doi ani a cutreierat sanatoriile din stațiunile balneare și termale cele mai renumite ale Austro-Ungariei. Însă, din păcate, un proces lent de anchilozare osoasă și musculară, însoțită de cumplite dureri discopatică și reumatice, a pus stăpânire pe trupul său „de leu”. Nu i-a mai rămas decât mobilitatea brațelor puternice de care se ajuta și a picioarelor de la genunchi în jos. Se deplasa greoi, cu pași mărunți, sprijinit într-un baston cu cap de vultur ca mâner.¹

În momentul izbucnirii războiului, bărbații familiei au fost mobilizați încă din

¹ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Sălaj (în continuare S.J.A.N. Sălaj), fond *Colecția familială Deleu*, dosar 59/1976, f. 20.

primele zile. Rămâne acasă doar Ioan Deleu, care se va îngriji de gospodărie, de ceilalți membri ai familiei, surori, cumnata Olivia și de școlarizarea nepoților. De asemenea, va avea grijă de cancelaria avocațială a fratelui său Victor, ajutat de un stagiar.²

La fel ca majoritatea oamenilor ținuiți la masa lor de scris, trăind intens sufletește și având multe de spus, Ioan Deleu a ținut un jurnal, în care își nota gândurile și trăirile. Din păcate, în anii crunți ai dictaturii totalitare comuniste, în anii '50, când o simplă imagine sau înscris al elitei interbelice constituia caz de pușcărie politică, jurnalul a fost ars de către Alexandru Brândușan, fiul adoptiv al lui Ioan Deleu, și soția acestuia. Totuși, soția lui Brândușan nu s-a putut abține să nu rupă câteva file din mijlocul unui caiet al jurnalului, să le păstreze, în secret, ca amintire.³ Aceste file se dovedesc a fi notele zilelor când România a intrat în război, alături de Antantă, mai precis, perioada 15 august-7 septembrie 1916. Informațiile cuprinse în cele câteva file de jurnal au o importanță istorică deosebită pentru că în ele regăsim zbuciumul și emoțiile românilor ardeleni, care primesc vestea că armata română a pornit lupta pentru dezrobirea fraților ardeleni și realizarea României Mari.

Cumnatul lui Victor și Ioan Deleu, Nicolae Munthiu, a fost mobilizat și el pe frontul din Galiția, ca ofițer în rezervă. În momentul intrării României în război se afla în permisie, la Pericei. Din cauza emoțiilor, Ioan Deleu nu reușește să discute cu cumnatul său nimic din ceea ce și-a propus. Nicolae Munthiu se reîntoarce pe frontul din Galiția chiar în ziua intrării armatei române în război. Familia Deleu află vestea după plecarea lui, iar Ioan Deleu consideră că armata română nu era pregătită încă din punct de vedere tehnic, ceea ce s-a dovedit a fi adevărat în luptele ce vor urma.

Vestea intrării României în război alături de Antantă s-a răspândit repede în orașelul de la poalele Măgurii Silvaniei. Populația românească era foarte îngrijorată, deoarece și până atunci erau huiduiți de către maghiari. Le era frică de represalii, violențe sau deportări în lagăre. Țăranii români încep să fie batjocoriți și să nu mai fie serviți în magazine. De asemenea, erau intenționat dezinformați în privința situației de pe front, fiindu-le prezentate cele mai apocaliptice scenarii. La rândul ei, populația maghiară era îngrijorată, „tremurând de mânie”, dar și de frică.

Ioan Deleu încearcă să-i îmbărbăteze pe țăranii români, spunându-le că singura modalitate de a-i ajuta pe tinerii ostași români care luptau pe front era să se roage îndoit lui Dumnezeu, pentru că ziua cea mare era aproape. Studia zilnic presa maghiară, pentru a observa „slăbiciunea și puterea” armatei și autorităților austro-ungare. Aștepta cu emoție și îngrijorare ultimele vești de pe frontul românesc. Consideră că, odată cucerii ambii versanți ai Carpaților, armata română va rezista, deoarece munții au reprezentat, de-a lungul istoriei, o cetate naturală care a apărut neamul românesc. Aștepta ziua biruinței, pe care spune că a visat-o. Și-ar fi dorit să fie și el acolo, pe front, în mijlocul ostașilor români, dar boala de care suferea nu-i permitea să se deplaseze decât foarte greoi, în baston. Vedem aici transmis spiritul revoluționar al bunicului său care, în anul 1877, în momentul când armata română a trecut Dunărea, deși se găsea la venerabila vârstă de 77 ani, a fost oprit cu greu de familie să nu plece ca voluntar. Spiritul său revoluționar și patriotic a fost transmis și nepoților săi. Din filele de jurnal transpare și neputința lui Ioan Deleu: „Of, of! De ce nu pot fi și eu acolo, să lupt și să mă răzbun cu sete”⁴.

² *Ibidem*, f. 21.

³ *Ibidem*, ff. 23-24.

⁴ *Ibidem*, f. 30.

Filele rămase din jurnalul lui Ioan Deleu⁵ se termină brusc în ziua de 7 septembrie 1916, în care își nota activitățile sale pedagogice cu nepoții și faptul că se află mereu cu gândul la frații români care luptau și se jertfeau pe front.

Familia Deleu era stigmatizată și catalogată cu termenul de „familie de trădători” de către autoritățile maghiare din Șimleu, în special după ce Victor Deleu a căzut prizonier la ruși și a început marea sa operă, prin înființarea batalioanelor de voluntari ardeleni, care s-au înrolat în armata română.

În timp ce familia Deleu aștepta cu înfrigurare vești de la membrii ei aflați pe front și de pe frontul românesc, Victor Deleu realiza file de istorie românească în lagărul de la Darnița. Înrolat în armata austro-ungară în primele zile ale izbucnirii Marelui Război, Victor Deleu a fost trimis ca ofițer pe frontul din Bucovina. La scurt timp, în luna octombrie 1914, cade prizonier la ruși, pe frontul de la Iacobenii. În acest context, soția sa, Olivia Deleu, născută Bardoși, împreună cu micul lor copil, Ovidiu, se mută la Sibiu, la părinții săi.⁶

O parte din prizonierii ardeleni aflați în lagărul de la Cyneșma, pe Volga, sunt mutați de către ruși, în toamna anului 1916, într-un alt lagăr, la Darnița, în apropierea orașului Kiev. Aici vor sta șapte luni, după care vor pleca spre Iași, pentru a se înrola în armata română. La două zile de la sosirea lui Victor Deleu la Darnița, numărul ofițerilor ajunsese la 121, iar al trupei la 1.600. Ofițerii au fost cazați în case, iar soldații în barăci.

Lagărul era condus de generalul rus von Eiche. Singurul care era primit în audiență la el era sublocotenentul Victor Deleu, fiind cel mai în vârstă dintre ofițerii aflați la momentul respectiv în lagăr. El a aflat de la general că erau adunați la Darnița cu scopul de a pleca în România. Generalul primea ordine de la un șef de corp de armată rusească și nu știa mai multe în privința timpului cât urma să rămână prizonierii ardeleni în lagărul de lângă Kiev. Fiind singurul ofițer român care era primit de către generalul rus, Victor Deleu i-a expus toate problemele cu care se confruntau. Generalul a permis să fie înființată în lagăr o organizație civilă a soldaților, iar în fruntea ei l-a desemnat pe Victor Deleu, cu titlul de prim-senior, fiind cel mai în vârstă ofițer din lagăr. Așadar, deși nu era cel mai mare în grad, sublocotenentul Victor Deleu a fost ales în funcție datorită faptului că era cel mai vârstnic ofițer:

Noi îl ascultam pe prim seniorul Victor Deleu [spunea un fost voluntar ardelen] chiar dacă aveam un grad mai mare decât cel de sublocotenent pentru că eram prizonieri de război și considerați de generalul von Eiche, până în momentul când vom fi preluați de armata română, că nu putem fi decât civili. Noi în momentul în care am luat hotărârea să facem ceea ce am făcut, intrând în serviciul neamului, nu ne-am mai considerat soldați, că nu mai aveam ceva comun cu armata austro-ungară. În felul acesta noi nu l-am considerat pe domnul Deleu ca pe un comandant, ci l-am considerat numai ca pe un om mai în vârstă căruia îi datorăm un respect. Dacă cineva ar fi încercat să ne fie comandant, în situația în care ne aflam, am fi protestat din toate puterile noastre. Noi cu toții ne-am gândit că este de datoria noastră să fim acolo unde ne chema sângele neamului nostru și aceasta este singura noastră obligație⁷.

Liderul politic al românilor din zona Șimleului s-a impus prin personalitatea sa, prin modestie și spiritul organizatoric, nu doar în calitate de comandant, ci ca un adevărat

⁵ *Ibidem*, dosar 49/1916, ff. 1-15; dosar 59/1976, ff. 25-30.

⁶ *Ibidem*, dosar 49/1916, f. 4; dosar 59/1976, f. 28.

⁷ *Ibidem*, dosar 68/1978, f. 14.

frate mai mare pentru toți prizonierii români:

Că domnul Deleu, prin atitudinea sa, prin faptele sale, prin inițiativele sale, prin înțelepciunea sa, s-a ridicat în ochii noștri cu mult mai presus decât dacă ar fi avut un grad de mareșal, aceasta se datorește firei sale niciodată grăbite, felului cum a privit la modul înfăptuirii idealului nostru comun. Astfel fiind, domnul Victor Deleu a avut din partea noastră nu numai respectul datorat și pe care l-a avut de la început, ci a avut și tot ce putea avea un om de la alți oameni, dragostea noastră⁸.

În funcția pe care o avea, Victor Deleu era ajutat de alți „seniori”, pe următoarele probleme: state de plată, deoarece primeau soldă, alimentație, informații etc. S-a hotărât ca Victor Deleu să emită ordine de zi, care să cuprindă toate problemele. În fiecare vilă exista câte un „senior”, care observa și nota problemele cu care se confruntau, după care se ducea personal la Victor Deleu și căutau împreună soluții. S-a mai hotărât ca, în fiecare zi, 10 ofițeri să se deplaseze cu tramvaiul la Kiev și să cerceteze toate hotelurile, cu scopul de a afla dacă nu există cumva vreun călător din România.⁹

De la începutul lunii noiembrie 1916 și până în luna mai 1917, au fost adunați la Darnița 290 de ofițeri, circa 50 gradați teteriști, toți studenți la diferite facultăți, pe care războiul i-a prins ca gradați caporali și care, în octombrie 1916, trebuiau să treacă examenul de ofițeri, și aproximativ 60 de învățători gradați care, după legile românești, trebuiau să devină ofițeri. Deci, în lagăr erau 290 ofițeri și 110 candidați de ofițeri, în total 400. Cam toți atâți studenți români erau la facultățile din Budapesta, membri ai Societății „Petru Maior”. Așadar, se poate afirma că la Darnița „era adunată întreaga intelectualitate ce forma generația de război” din Ardeal. Numărul trupe se ridica la aproximativ 2.000 de prizonieri.¹⁰

După cum sublinia profesorul Onisifor Ghibu, lagărul de la Darnița a fost o adevărată școală de moralitate. De asemenea, un fost voluntar sublinia următoarele: „Tot ce s-a întâmplat în Darnița a fost pentru noi toți o școală din care a răsărit un mare principiu de educație, anume principiul *omului de omenie!*”¹¹. Acest lucru se datorează, în primul rând, lui Victor Deleu, dar și mentalității sănătoase cu care intraseră în război și pe care o păstrasera cu sfințenie.

Victor Deleu încearcă să impună morala creștină în rândul tuturor prizonierilor, să dea un exemplu armatei rusești, dar și celorlalți aliați, având în vedere idealul tuturor românilor – unirea într-un singur stat:

În felul acesta a vrut prim-seniorul să atragă atenția tuturor că oricine luptă pentru un ideal atât de frumos dar și greu, nu poate izbândi decât numai dacă este moral. [...] Această grijă, mai mult decât părintească, a unui ofițer mai în vârstă a dezlegat mai multe enigme și a contribuit la înțelegerea exactă a unor frământări izvorâte din sufletul unui om care se simte răspunzător față de o acțiune atât de mare, atât de frumoasă și nobilă, cum a fost Unirea tuturor românilor. Această acțiune a noastră pentru nimic în lume nu putea fi pătată, nu era permis să fie pătată nici măcar de o umbră a necinstei, nici măcar de un act copilăresc, care ar fi putut fi judecat și altcum decât cum a fost de fapt în realitate¹².

⁸ *Ibidem*, f. 15.

⁹ *Ibidem*, ff. 10-11.

¹⁰ *Ibidem*, f. 13.

¹¹ *Ibidem*, f. 23.

¹² *Ibidem*, f. 16; f. 22.

La început, problemele de care se ocupa Victor Deleu păreau mărunte. Ceilalți ofițeri au înțeles mai târziu gândirea lui, aceea de a supraveghea și îndruma spre morală creștină, spre scopul final – Marea Unire. Având în vedere faptul că erau vremuri grele de război, iar în Rusia se instaura anarhia, a impus disciplină și corectitudine, în primul rând prin propriul exemplu. Cei care erau prinși că încălcau ordinele sau erau prinși că furau erau aspru pedepsiți. La cererea lui Victor Deleu, adresată generalului von Eiche, erau trimiși la Krasnoiarsk, în Siberia. Iată cum suna ultimul ordin de zi, înainte ca voluntarii ardeleni să plece spre Iași, în care se făcea următorul apel:

Domnii ofițeri cari au luat împrumut un samovar, pe timp de două săptămâni, de la domnul farmacist din localitatea Darnița, sunt rugați să binevoiască a înapoia, încă astăzi, samovarul împrumutat, amintindu-le că astăzi este ultima zi de predare stabilită¹³.

Atitudinea lui Victor Deleu l-a făcut pe bătrânul profesor bucovinean Isopescu, voluntar și el, să afirme, în mijlocul ofițerilor, următoarele:

Aveți dreptate, domnule Victor Deleu, în tot ce faceți aici în Darnița, cu noi și pentru noi și pentru Unire. Și eu vă spun în auzul tuturor, că pentru dumneavoastră se potrivesc cuvintele poetului roman: *Exegi monumentum* – v-ați creat un monument mai tare decât oțelul prin toată activitatea dumneavoastră din Darnița!¹⁴.

În felul acesta, datorită bunei organizări, Victor Deleu a reușit să se întâlnească cu generalul Coandă și cu Octavian Goga, care erau în trecere prin Kiev, cu misiune din partea statului român, într-un restaurant din oraș. De la ei a aflat că între statul român și cel rus nu exista nicio înțelegere referitoare la soarta prizonierilor ardeleni care doreau să intre ca voluntari în cadrul armatei române. Octavian Goga era în drum spre Petrograd, cu misiunea de a preda colonelului Pietraru o încredințare, fiind desemnat reprezentant al guvernului român pentru a trata cu guvernul rus posibilitatea ca toți prizonierii ardeleni care doreau să se înroleze ca voluntari în armata română să fie lăsați să plece în România.¹⁵ Victor Deleu și ceilalți ofițeri nu au aflat de la generalul Coandă și nici de la Octavian Goga cine a inițiat formarea Corpului de voluntari, dar presupuneau că inițiativa a aparținut Statului Major rusesc.

Pe la mijlocul lunii februarie 1917, neștiind nimic sigur de soarta lor, mai mulți ofițeri au pus în discuție problema plecării unui ofițer la Iași, pentru a afla intențiile guvernului român cu privire la înrolarea lor în armata română. Ofițerul Căpețeanu, avocat din Timișoara, s-a oferit voluntar, deplasarea lui fiind aprobată de Victor Deleu, prim-seniorul lagărului de la Darnița. A plecat având la el o scrisoare din partea tuturor ofițerilor, fără știrea generalului von Eiche, și s-a bucurat de o primire extraordinară la Iași, în frunte cu Vintilă Brătianu, ministru de Război. Căpețeanu s-a întors în lagăr cu promisiunea că guvernul român va trimite în cel mai scurt timp posibil un reprezentant la Petrograd, care să discute trecerea prizonierilor ardeleni din lagărul de la Darnița în România.¹⁶

Nu a trecut mult și, în cursul lunii februarie 1917, la Darnița a ajuns colonelul Pietraru. A treia zi a plecat spre Moghilev, la generalul Coandă, acreditat pe lângă

¹³ *Ibidem*, f. 21.

¹⁴ *Ibidem*, ff. 22v^o-23r^o.

¹⁵ *Ibidem*, f. 11; ff. 25-26.

¹⁶ *Ibidem*, f. 12.

Marele Cartier General al Armatei ruse, de unde a adus un formular de angajament redactat de el și de generalul Coandă, pentru intrarea voluntarilor ardeleni în armata română.¹⁷ I-a rugat pe toți ofițerii care doreau să intre în armata română să semneze angajamentul până a doua zi, 5 martie 1917, ora 17:00. Redăm și noi ultimul alineat al angajamentului solemn pe care l-au semnat toți voluntarii ardeleni:

Dumnezeu să ne ajute ca prin sângele nostru să ne dezrobim țările și să facem România Mare, unită într-un singur trup și pe vecie!¹⁸.

Având în vedere faptul că în lagăr a sosit căpitanul Maxim, mai mare în grad decât el, Victor Deleu a demisionat din postul de prim-senior și l-a propus pe Maxim în locul său. Însă, pentru ofițerii și subofițerii voluntari, „tot domnul Victor Deleu a rămas conducătorul spiritual și tot el a prezidat toate întrunirile noastre”¹⁹.

Pe data de 23 aprilie 1917 a avut loc prima adunare a voluntarilor ardeleni și bucovineni. Aici, la Darnița, a fost elaborat un memoriu. Din comisia de elaborare a acestuia a făcut parte și Victor Deleu. Memoriul, tradus în limbile franceză și rusă, a fost înaintat guvernelor Rusiei, Franței și ale celorlalte state aliate. De asemenea, memoriul a fost trimis ziarelor și revistelor rusești, organizațiilor naționale cehe, sârbe, polone și rutene din Rusia și presei românești din Iași. Declarația de la Darnița a avut un larg ecou în rândurile voluntarilor români aflați în Rusia și a dus la intensificarea acțiunii de organizare pentru reîntoarcerea în țară și participarea în luptă alături de armata română.

Pe data de 3 iunie 1917, un tren special, cu 116 ofițeri și 1.200 de soldați complet echipați, a pornit din Kiev spre Iași, unde a ajuns pe data de 7 iunie 1917.²⁰ Astfel, pe data de 8 iunie, Victor Deleu sosea la Iași în fruntea primului batalion de voluntari români ardeleni, format la Kiev. În Piața Unirii din Iași au fost primiți sărbătorește de către autoritățile românești, în frunte cu Regele Ferdinand și Regina Maria. După cum spunea, peste câțiva ani, Mihai Popovici, Victor Deleu s-a urcat pe soclul statuii Domnitorului Alexandru Ioan Cuza și a rostit o cuvântare magnifică, care a electrizat întreaga mulțime adunată în piață:

Eram datori să venim noi la voi [spune el] azi, când voi trăiți noi zile atât de grele. Noi am pornit din țară străină dar am pornit cu un singur gând: să megem acasă. De aceea drumul nostru nu era decât unul singur, înainte. Și mergând înainte vom birui! Vom birui, pentru că nu sunt așa de înalți Carpații cât ne sunt inimile de înălțate!²¹

În memoriile sale, I.G. Duca nota despre memorabilul discurs al lui Deleu:

Toate cuvântările au fost mărețe și înflăcărâte, dar spre uimirea generală, n-au existat pe lângă a lui Deleu care a fost pur și simplu o minune, ceva de neuitat. N-am avut niciodată curiozitatea să recitesc textul și nici nu vreau dealminteri, ar fi să comit un păcat, să micșorez impresia pe care nu numai eu, dar toți cei ce se aflau atunci în Piața Unirii au resimțit-o cu atâta emoțiune. A fost una din cele mai puternice impresiuni oratorice din toată viața mea.²²

¹⁷ *Ibidem*, f. 13.

¹⁸ *Ibidem*, ff. 23vo-24ro.

¹⁹ *Ibidem*, f. 24.

²⁰ Constantin Stan, Doru E. Goron, *Contribuții aduse de voluntarii români transilvăneni și bucovineni la realizarea unității naționale românești (1916-1918)*, în „Acta Musei Porolissensis”, XI, Zalău, 1987, pp. 335-339.

²¹ Doru E. Goron, *Victor Deleu la Iași: 8 iunie 1917*, în „Acta Musei Porolissensis”, II, Zalău, 1978, pp. 235-236.

²² I.G. Duca, *Memorii*, Editura Machiavelli, București, 1994, p. 254.

Pe data de 14 iunie 1917, Victor Deleu a fost chemat de către Marele Stat Major al Armatei și însărcinat cu organizarea Biroului ardeleni-bucovineni. Însă, el nu acceptă această muncă birocratică și insistă să participe la luptă, cu arma în mână, pe câmpul de bătaie. În cele din urmă a fost repartizat la Batalionul 10 Vânători, care a participat la luptele grele de la Mărășești. Din păcate, s-a îmbolnăvit grav, fiind la un pas de moarte. Dar voința sa de „deleu” l-a ajutat să se însănătoșească și să vadă cu ochii împlinirea idealului tuturor românilor – Marea Unire de la 1 Decembrie 1918.²³

Nicolae Munthiu, cumnatul lui Victor și Ioan Deleu, a fost mobilizat și el în toamna anului 1914 și trimis pe frontul din Galiția, în calitate de ofițer de intendanță. A făcut parte din Regimentul 23 Honvezi, care avea sediul la Sibiu. Acesta făcea parte din structura organică a Corpului XII Armată, Divizia 38 Infanterie Honvezi Cluj, Brigada 76 Sibiu. Regimentul avea unități dislocate la Deva și Făgăraș și era constituit din români în proporție de 69%.²⁴

Unitatea din care făcea parte Nicolae Munthiu a ajuns la Lemberg, în Galiția, în septembrie 1914. La 1 noiembrie 1914, Nicolae Munthiu a fost avansat la gradul de locotenent-major, iar în anul 1917, la cel de căpitan. De pe front, Nicolae Munthiu a trimis cu regularitate soției sale o bogată corespondență.²⁵

În afară de câteva permisiu scurte, a rămas mobilizat pe front până la terminarea războiului, în noiembrie 1918, după care s-a implicat foarte activ în constituirea Consiliilor și Gărzilor Naționale Române din Sălaj. A participat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia de la 1 Decembrie, ca deputat ales din partea Despărțământului Șimleu al ASTREI.²⁶

Soția sa, Sabina Deleu, a rămas la Șimleu Silvaniei, împreună cu copiii, de școlarizarea cărora s-a ocupat fratele ei, Ioan Deleu. Au rezistat vitejește ostilităților și amenințărilor venite din partea autorităților maghiare, până în toamna anului 1917, când s-au mutat la casa din Pericei.²⁷

Din cuprinsul scrisorii date 4 iulie 1916, aflăm că Nicolae Munthiu povestea mult cu un alt ofițer român, Nerva Oncu, despre cumnatul său, Victor Deleu, cu care acesta din urmă a fost coleg de armă.²⁸

Odată intrată în război și România, din corespondența lui Nicolae Munthiu se poate observa prudența cu care se exprimă în această problemă. El a depus jurământul de credință față de împărat și nu putea să-și manifeste fățiș bucuria pentru intrarea României în războiul de eliberare a Ardealului. Cu atât mai mult cu cât, în urma dezertărilor din armata cezaro-crăiască în România și la ruși, cum făcuse și cumnatul său, Victor Deleu, ofițerii de naționalitate română erau sub strictă supraveghere pe

²³ Vezi, printre altele, Marin Pop, *Viața politică în nord-vestul României (1869-1948). Partidul Național Român și Național Țărănesc din Sălaj*, Editura Argonaut, Editura Porolissum, 2007, pp. 291-296.

²⁴ Arhiva Muzeului Județean de Istorie și Artă Zalău, *Manuscris* donat de către col. (r) Constantin Gomboș, p. 3.

²⁵ *Ibidem*, pp. 4-5; colonelul (r) Constantin Gomboș a descoperit această corespondență (43 de scrisori) la Timișoara și a achiziționat-o. O parte a publicat-o, în serial, în „Renașterea Bănățeană – Suplimentul de cultură, literatură și artă” în anul 1998 (nr. 2584/11 august, 2590/19 august, 2596/25 august, 2602/1 septembrie și 2608/8 septembrie), sub titlul *Scrisori din război, expeditor: Nicolae Munthiu – ofițer de naționalitate română de pe frontul din Galiția (1914-1917)*; în anul 2006 a donat un manuscris cuprinzând respectiva corespondență Muzeului Județean de Istorie și Artă Zalău.

²⁶ *Marea Unire de la 1 Decembrie 1918*, București, 1943, p. 55.

²⁷ S.J.A.N. Sălaj, fond *Colecția familială Deleu*, dosar 65/1975, ff. 11-12.

²⁸ Arhiva Muzeului Județean de Istorie și Artă Zalău, mss. Constantin Gomboș, p. 34.

front, iar familiile lor, acasă. De asemenea, corespondența era sever cenzurată. Totuși, observăm câteva exprimări cu subînțeles, în cadrul scrisorii din 12 septembrie 1914, în care își exprimă îngrijorarea pentru familia rămasă acasă, la Șimleu Silvaniei, și de la care nu avea vești. În acest context, descrie scenariile posibile și îi transmite ce să facă pe viitor, dacă va ajunge în astfel de situații-limită:

Scumpă babă! [cu înțelesul de „păpușă”, termen folosit de Nicolae Munthiu în toată corespondența cu soția – n.n.] Ziua și noaptea aștept epistolă de la tine ca să aflu în ce situație ai ajuns în urma *întâmplărilor neașteptate din războiul nou*, ca să vă pot da eventuale sfaturi și directive pentru viitor. Până acum însă nu am primit decât corespondența în care scrii că aștepti avizul meu. Nu știu care e cauza, mi-ai scris mai mult sau eu nu am primit epistolele. Eu nu cred că nu ai scris despre *starea voastră de acum care are cu totul alte perspective*. Văzând că nu mai primesc epistolă mă apuc să descriu puțin posibilitățile ce pot urma. Voi sunteți încă departe de frontul de luptă și speriez că veți fi cruțați de apropierea lui. Fiind însă pe lumea aceasta toate posibile se poate întâmpla ca să vie și pe la voi porunca de care până acum numai ardelenii au avut parte, că adică, să se evacueze. Înseamnă, că cine află cu cale, fuge în alte părți unde se crede că va fi departe de front iar cine nu se îndură să-și părăsească căminul, cu toate pericolele și necazurile ce-l amenință, rămâne acasă. Pentru cazul prim, lasă casă și masă, ducând cu sine numai viața și cele mai de trebuință nimicuri. În cazul al doilea, rămâne acasă, unde eventual, dușmanul nu trebuie să-i nimicească totul. Va fi prin înaintarea dușmanului mai departe, izolat de ai săi, care sunt pe front și cine știe, când se vor mai revedea, pentru că poate ca izolarea să dureze timp îndelungat. Afară de aceea, ajutorul bănesc încă încetează fiind întrerupte toate legăturile locale. *Știe Dumnezeu cum va fi și ce o să se mai întâmple!* Eu ți-am comunicat acestea ca să fi-i [sic!] în curent cu toate posibilitățile și să poți face cu Ioane [Ioan Deleu, fratele soției sale, Sabina – n.n.] combinațiile pentru viitor. Îmi e negru înaintea ochilor și nu pot zice nimic. Ți-am trimis 300 coroane și cred că le-ai primit. Cu prima ocazie voi trimite mai mult. Eu trupește sunt sănătos, mă apasă numai dorul de voi și grija pentru viitor. În speranța că vederea mea e prea neagră, vă sărută cu mult dor, al tău, Nicolae²⁹.

Pe data de 19 septembrie 1916 scrie că este fericit, deoarece a primit de acasă corespondența, respectiv, 3 scrisori, din care a aflat că familia era bine.³⁰

Corespondența anului 1916 dintre Nicolae Munthiu și soția sa, Sabina, născută Deleu, se încheie printr-o scrisoare impresionantă, în care descrie modul cum au petrecut Crăciunul.³¹ Din cuprinsul ei, reiese în mod clar că războiul nu a însemnat numai bătălii. Aflat în proximitatea morții, soldatul de pe front încearcă să petreacă sărbătorile religioase într-o atmosferă cât mai plăcută și apropiată de cea de acasă.

În concluzie, credem că cele trei ipostaze surprinse de către noi, al celui rămas acasă, al celui de pe frontul austro-ungar din Galiția și al celui care scria pagini de istorie, înființând batalioanele de voluntari ardeleni, recrează o imagine generală a ceea ce s-a întâmplat în anul 1916, odată cu intrarea României în război alături de Antantă. Membrii familiei Deleu, în oricare din cele trei ipostaze s-au aflat, au dat dovadă de patriotism și conștiința datoriei împlinite. Exemplul lor de sacrificiu și patriotism luminat rămâne ca un model demn de urmat pentru generațiile viitoare.

²⁹ *Ibidem*, pp. 35-36.

³⁰ *Ibidem*, p. 37.

³¹ Vezi Anexa nr. 2.

ANEXE

Anexa 1: Jurnalul lui Ioan Deleu [fragmentele care s-au păstrat și care fac referire la intrarea României în război], S.J.A.N. Sălaj, fond *Colecția familială Deleu*, dos. 49, ff. 1-6.

14 august 1916, Duminecă

Dimineața sosesc acasă dela Pericei, cu Niculiță³², unde stăturăm vre-o săptămână, ca să ne luăm adio dela Nicolae³³, care pleacă mâine în zori...

Nimic din ce am vrut să vorbesc cu el, cu privire la viitor, nu putui. M-am simțit apăsător la piept. Nu ni se deschise graiul. Parcă-mi spunea cineva: „Degeaba orice sfat, orice plan și propuneri. Vei face ce te vor ajuta puterile și împrejurările, cari, și ele, se vor schimba în fel și chip. Ținta o ai. În cât vei apropia-o, se va vedea.

Tot așa păți și Sabina³⁴.

15 august (1916)

În zori pleacă Nicolae. Ne luăm adio dela el, senini toți, lăsându-ne unul pe altul în grija lui Dumnezeu care ne va lumina cărarea.

Până la gară îl petrece Niculiță cu lelea Maria.

Dimineață pe la nouă ore, Virgil³⁵ vrea să dea o telegramă la Cluj, lui dr. Hațieganu³⁶. I se răspunde că nu se poate telegrafia în Ardeal. S-a început războiul României.

Nu-mi vine a crede deoarece nu văd situațiunea militară destul de bună. Credeam că încă un an se mai amână.

Peste puțin, bărbierul îmi spune că așa se vorbește în oraș că „Romania hadat üzent”³⁷ Austro-Ungariei. Va fi adevărat, socot, unde e închisă și comunicația telegrafică cu Ardealul.

Sabina se duce la Pericei unde se prevede logodna Mițicăi³⁸ cu dr. Hațieganu.

Rămas singur cu copiii, stau în grădină și meditez. Aici vine Veta, dela primarul orașului, și îmi spune că [a] venit telegramă la Donogany că „Romania hadat üzent”. E foarte îngrijorată că ce va fi cu românii de aici, cari și până acum erau tot huiduiți. Ungurii fierb, turbă de mânie și tremură de frică totodată. Primarul i-a zis să nu-și mai pună hainele românești să nu pătească ceva.

După ce i-am spus că asta așa trebuie să fie, că nu era bine cum a fost și, văzându-mă senin și fără frică, prinse și ea inimă.

³² Niculiță Munthiu, fiul lui Nicolae și Sabina Munthiu, nepotul lui Ioan Deleu.

³³ Nicolae Munthiu, cumnatul lui Ioan Deleu.

³⁴ Sabina Munthiu-Deleu, sora lui Ioan Deleu.

³⁵ Virgil Sima, viitor preot în Pericei, fiul preotului Alexandru Sima și al Reginei, n. Deleu, nepotul lui Ioan Deleu.

³⁶ Este vorba de reputatul profesor universitar și medic Iuliu Hațieganu, căsătorit cu nepoata lui Ioan Deleu.

³⁷ „România a declarat război”, traducere din limba maghiară.

³⁸ Maria Sima, fiica preotului Alexandru Sima și a Reginei Deleu, nepoata lui Ioan Deleu, căsătorită cu Iuliu Hațieganu.

16 august (1916)

Vestea despre războiul Unirii s-a lătit³⁹ peste tot. Între unguri e mare frica de răscoală. Înjură într-ascuns. Unii români se tem de internare. Se lățește însă vestea, dela pretură, că numai familia Deleu e notată pentru internare, dar și aceasta mai târziu.

Așa se liniștesc spiritele în partea aceasta!

Râd de amenințările, din dos, a ungurilor, cu spânzurătoarea. Ne hotărâm, cu Sabina, să îndurăm cu seninătate orice primejdii, orice suplicii și, șezând în odaia românească, vorbim cu lacrimi de emoțiune despre luptele ce vor fi în Carpați, închipuindu-ne sforțările sfinte ale frumoșilor noștri flăcăi și bărbați.

17 august (1916)

Vești despre trecerea tuturor popasurilor și intrarea vertiginoasă a românilor.

Capelanul vine să vadă harta Ardealului. E satisfăcut. De acum, „să dureze măcar⁴⁰ zece ani războiul, bine că suntem pe calea cea adevărată” zice la plecare. E însă foarte precaut. Stă puțin și se uită mereu împrejur să nu-l vadă cineva aici.

18 august (1916)

- „De-acum, îndoiți rugăciunile, români, și atâta, până la vremea aceea!” Aceste mi-s sfaturile către țăranii cari mă cercetează.

19 august (1916)

Zilnic citesc foile ungurești acum ca să le studiez slăbiciunile și puterea.

20 august (1916)

Ne umple de mândrie și fericire cuceririle repezi dar și de îngrijorare să nu pătească ceva înfrângere și să fie, Doamne ferește, siliți a se retrage [armata română – n.n.].

Îndată ce ambele laturi ale Carpaților sunt în posesia noastră, îmi știu scutită armata română căci munții ne-au apărat și păstrat neamul nostru.

La Oli⁴¹ ne gândim cu încredere că va ști să încunjure primejdia bejeniei fără rost și vor sta în loc, preferând ca să stea eventual câteva zile în pivniță decât să te prăpădești de foame în trenuri.

28 august (1916)

Primim scrisoarea Oliviei care ne liniștește complet. S-a dovedit o femeie înțeleaptă. Au rămas cu toatele acasă. În timpul bombardării stau în pivniță. Traiul li-e ieftin: 2 coroane carnea.

³⁹ Răspândit.

⁴⁰ În sensul de chiar zece ani.

⁴¹ Olivia Deleu, n. Bardosî, soția lui Victor Deleu, cumnata lui Ioan Deleu, care la vremea respectivă se găsea la Sibiu, împreună cu fiul Ovidiu.

1 septembrie 1916

Încep școala cu Niculiță și Miorița⁴². Merge cu irități ce n-ar avea loc la învățătură, din cauză că sunt cu gândul tot la armata noastră. Sunt îngrijorat deși nu disperat, după veștile rele ce vin din Dobrogea. Vor trebui totuși [sic!] eforturi și jertfe mari până la realizarea idealului. Căci germanul ni se opune cu toată puterea. Transportă mari puteri împotriva oastei noastre.

Nu disperez însă ci aștept cu simțământ de siguranță o biruință decisivă a oastei române în Ardeal, pe luni, și înaintarea lor spornică. Aceasta mi-a spus-o regele Ferdinand, în vis, azi noapte.

2 septembrie (1916)

Constatăm, cu Sabina, din nou, că de la izbucnirea războiului nimeni nu mai vine la noi din câți ne-au cercetat până atunci.

3 septembrie (1916)

Se arborează steaguri în oraș, pentru învingerea, îndoielnică și temporară, a germano-bulgarilor în Dobrogea.

Țărănimea română este batjocorită de unguri și jidani și nu-i servită în băcănii. Li se exagerează veștile ca să-i batjocorească și amărască.

4 septembrie (1916) duminică

La „Silvania”⁴³ și la Meseșianu⁴⁴ nu sunt steaguri. Ei, am progresat. Asta dovedește o conștiință națională și curaj. Mă temeam că ne vom blama pe veci arborând steag ca la Lemberg, când își puteau da pace.

Aștept plin de nădejde ziua de biruință, cea de mâine, biruința decisivă promisă în vis.

Dacă e adevărat că aceștia au atacat eri și azi, ce va fi, Doamne, în Ardeal?!

Of, of! De ce nu pot fi și eu acolo, să lupt și să mă răzbun dând cu sete!

Doamne, Doamne, petrece în mijlocul oastei române și-ți arată marea și sfânta Ta putere! Dă-i, Doamne, biruință deplină și statornică!

În amurg vine capelanul și ne întărim credința împrumutat în învingerea finală a armatei române care e norocoasă de a fi putut ocupa poziție minunată strategică, cu jertfă puțină. Nu vine des, zice, ca să nu fim luați la goană, dar nu s-ar lăsa intimidat de nimeni.

5 septembrie (1916)

Măria îmi spune că-i mare mișcare la Primărie. S-a cerut, telegrafic, muncitori.

- „Spune domnișorului Ionaș⁴⁵ că-i mare bai. Îi bat rău!”

Aceste vorbe mi le trimite Bodea Alexandru, fostul nostru cărăuș, acum la Primărie, odonanță.

⁴² Mărioara Munthiu, fiica lui Nicolae și Sabina Munthiu, nepoata lui Ioan Deleu, care mai târziu se va căsători cu prof. Aurel Decei.

⁴³ Sediul băncii „Silvania” din Șimleu Silvaniei.

⁴⁴ Coriolan Meseșianu, fruntaș politic național-român din Șimleu Silvaniei.

⁴⁵ Ioan Deleu.

Văd, peste zi, vre-o douăzeci căruțe încărcate cu muncitori unguri.

6 septembrie (1916)

Petrec ziua cu lecțiile copiilor și cu gândul la ai noștri cari se vânzolesc pentru noi.

7 septembrie (1916)

Nicolae ne face atenți că ...

Anexa nr. 2. Scrisoarea lui Nicolae Munthiu [de pe frontul din Galiția către soția sa, Sabina], Arhiva Muzeului Județean de Istorie și Artă Zalău, manuscris donat de către col. (r) Constantin Gomboș, pp. 41-42.

26 decembrie 1916

Scumpă babă! După cum vezi, m-am apucat să-ți scriu cu cerneală, ceea ce, desigur, te va surprinde. Lucrul stă astfel: am căpătat de Crăciun niște pene⁴⁶ patent cu care poți scrie muindu-le în apă. Sunt prevăzute cu o bucată de ceruză⁴⁷ de cerneală și dacă le înmuiem în apă scriem cu ele, cum vezi. Fiind darul de Crăciun, voi descrie pe scurt, Crăciunul nostru în câmpul de luptă. Am făcut un pom uriaș pentru batalionul întreg și l-am așezat afară. Seara, l-am aprins și batalionul întreg a stat roată. În jurul bradului erau așezate și darurile de Crăciun. Separat pentru ficii și separat pentru ofițeri, constând din: țigarete, tutun, pipe, cuțite, pieptene, accesorii de cusut, plicuri și hârtie de corespondență, etc., etc. Noi am căpătat câte 25 țigări, 70 țigarete, câte o tabacheră și câte o peană, cu care deja îți scriu ție, prima dată. După aceasta, seara a fost cină comună într-o baracă mare, unde au încăput ușor 70 de ofițeri și cadeți. În decursul cinei s-a servit: șuncă și limbă cu hrean, ca mizilic⁴⁸ adăpată cu bere, carne de porc afumată cu curechiu⁴⁹ apoi pancove⁵⁰. Am ascultat un program de cabaret improvizat de unii ofițeri. După aceasta a fost tombolă, la care am câștigat o lopătică de cenușe, făcută la fața locului, din tablă de tun, pe care o să o vezi dacă voi veni acasă. Udătură a fost destulă. A urmat, în fine ceai și nimicuri constând din bombonele, alune, migdale etc și apoi spargerea târgului pe la două dimineața. Ficii, afară aceștia, au de Crăciun, meniu separat. La prânz: carne de porc afumată cu curechiu și câte un colac cu lictar⁵¹. Seara: gulaș cu cartofi și caș de Ementhal. A doua zi, tot așa, dar seara câte o bucată de marmeladă în loc de caș. Eu nutresc, sus și tare, speranța că mă va succede să obțin concediu, ca să pot fi acasă de Silvester⁵². Se înțelege, că fiind în bătaie⁵³,

⁴⁶ Tocuri de scris.

⁴⁷ Mină.

⁴⁸ Aperitiv.

⁴⁹ Varză.

⁵⁰ Gogoși.

⁵¹ Magiun de prune.

⁵² Revelion.

⁵³ Război.

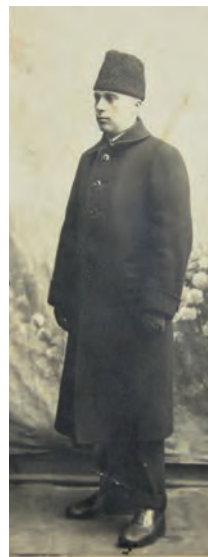
nu poți ști sigur de azi pe mâine. Dacă nu se vor prosti iar muscalii⁵⁴ și vom avea pace, cred, că nu va mai fi nici o piedică. Vă sărut pe toți pentru gratulația⁵⁵ de Sfântul Nicoară⁵⁶. Am primit și din Sebeș gratulație scrisă în numele tuturor de Măriuța. Încolo, sănătos, te sărut măndro frumos. Nu știu dacă voi mai scrie până la venire, căci mă apuc de lucru ca să-mi isprăvesc socotelile în grabă, că dacă capăt concediu, să pot face în regulă predarea la substitut⁵⁷. Până la revedere, vă îmbrățișez cu dor,

Nicolae

P.S. Copiii îi sărut pentru felicitări

Ioan Deleu (1877-1946)

Victor Deleu la Darnița – 1917

⁵⁴ Rușii.

⁵⁵ Felicitarea primită pentru ziua onomastică.

⁵⁶ Sfântul Nicolae.

⁵⁷ Înlocuitor.

Sabina Munthiu-Deleu (1882-1975)
și Nicolae Munthiu (1880-1937)

Victor Deleu (1876-1939)

Constantin BĂJENARU

FĂGĂRAȘUL ÎN TOAMNA ANULUI 1916 PRIN PRISMA CONSEMNĂRIILOR VICARULUI IACOB POPA

Abstract: *WWI was a complex phenomenon that engages, directly or indirectly, throughout the world. Countless dangerous situations arising during this prolonged conflict generated multiple attitudes, reactions and facts that related not only to events but also to the mentality, education, customs and traditions.*

Going beyond event or factual history, many historians and others were mainly oriented to analyze the human aspect of the Great War, exploring the social, economic, demographic, cultural, psychological dimensions.

Among the major historical sources of conflagration there are memoirs, in which specialists are today considerably interested in, because they gave a full account of individual or collective mentality, life experiences, attitudes and not just that.

We dedicate the present article to some of the important moments and unusual situations cropped up immediately after Romania entered into the war (15/28 August 1916), when the Romanian army was in Făgăraș and its surroundings for about a month and a half. The informative ground is based on one of the very few sources of Făgăraș memoirs that have been preserved until today, namely daily notes and postwar memories of the Greek Catholic vicar of Făgăraș, Iacob Popa.

The vicar recorded in general the financial difficulties and mental health of the residents remained in town, the abuses and atrocities of the Hungarian authorities, the refuge taken by a part of the population, the fighting in the area, the horror experienced when withdrawing Romanian troops, that forced many Romanians to seek refuge beyond the Carpathians.

Pe fondul împlinirii unui secol de la declanșarea și desfășurarea Primului Război Mondial, numeroși istorici, și nu numai, și-au canalizat atenția asupra evenimentului din dorința de a restitui alte fațete decât cele deja cunoscute – cronologice, militare, naționale, politico-diplomatice, statistice –, abordând perspective și dimensiuni noi. Depărtându-se de istoria evenimentială sau factuală, aceștia s-au orientat către analiza dimensiunii umane a *Marelui Război*, abordând explorarea impactului social, economic, demografic, cultural, psihologic etc.

Printre sursele esențiale ale istoriei conflagrației mondiale se află și memorialistica – amintiri, jurnale, memorii, corespondență ș.a. –, care îndeosebi în contemporaneitatea noastră se bucură de un interes apreciabil din partea specialiștilor, acestea oferind posibilitatea restituirii de mentalități colective sau individuale, experiențe de viață, atitudini și nu doar atât. Nenumăratele situații-limită ivite în toamna anului 1916 au generat multiple atitudini, reacții și fapte care nu s-au mai raportat doar la evenimentele petrecute, ci și la mentalități, educație, cutume sau tradiții.

Între aceste cadre se înscrie și demersul de față, încercând reconstituirea câtorva dintre momentele importante trăite de făgărășeni în situațiile inedite ivite imediat după intrarea României în război (15/28 august 1916), când armata română s-a aflat pentru circa o lună și jumătate în Făgăraș și zonă. Fundamentul informațional se bazează pe unul dintre foarte puținele surse memorialistice făgărășene ale epocii care s-au păstrat până astăzi, anume, însemnările zilnice și amintirile postbelice ale vicarului foraneu al

Făgărașului, Iacob Popa.¹

Acesta s-a născut în 11 decembrie 1872, în localitatea Teiuș, județul Alba, într-o familie de grăniceri agricultori. A urmat ciclul primar la Școala grănicerească de acolo, apoi Liceul din Blaj, ulterior studiind teologia la Seminarul din Blaj (1892-1896) și dreptul la Universitatea din Budapesta (1897-1900). A activat un an ca învățător la Școala confesională din Alba Iulia, iar după ce s-a întors de la studiile universitare a fost numit la Cancelaria mitropolitană din Blaj, ocupând mai multe oficii – cancelist, arhivar, viconotar, notar consistorial, secretar mitropolitan și director al cancelariei.

În 1913 a preluat oficiul de vicar foraneu al Făgărașului, pe care l-a condus până în 1920 – cu un hiatus de doi ani, între toamna 1916 și toamna 1918, datorat refugiului în Moldova –, an în care a fost numit rector al Seminarului de băieți din Blaj. Pe timpul refugiului, autoritățile maghiare l-au decretat trădător și i-au confiscat toate proprietățile din Făgăraș. În 1917 a fost trimis în Rusia, ca membru în comisia de recrutare de voluntari dintre prizonierii români aflați acolo, remarcându-se ca unul dintre cei mai activi în acest scop.

În 1920 a fost ales canonic al Capitlului Catedralei mitropolitane din Blaj (păstrând interimar până în 1923 și administrarea vicariatului Făgăraș), în 1924 prepozit capitular, iar din 1936 a fost numit și vicar general arhiepiscopesc.

A murit în 10 septembrie 1937, la Cluj, datorită unui cancer la ficat.²

Tumultul evenimentelor, care s-au succedat cu rapiditate în luna septembrie și la începutul celei următoare, l-a surprins pe Iacob Popa în Făgăraș, acesta notând zilnic întâmplările care au avut loc pe toată perioada prezenței trupelor române în zonă, pe filele *Registrului Oficiului parohial gr[eco] cat[olic] făgărașean*.

Vestea intrării trupelor române în sudul Ardealului a căzut ca un trăznet atât printre autorități, cât și în cadrele populației neromânești din Făgăraș, denotând spaima de eventuale represalii și alte acțiuni atentatoare la siguranța fizică și materială:

... peste noapte a erupt războiul cu România. Dimineața în Făgăraș toată lumea era f[foarte] alarmată. Mulți [îm]pachetează și se fac gata de plecare. Trăsurile [sunt] toate ocupate pentru jandarmerie (...). În 18/VIII 1916, seara (...), oficialii publici [inclusiv români – n.n.] au căpătat de la comitele suprem poruncă să fie gata [în]cât la noapte să plece cu toții la Sighișoara, cum au și plecat³.

Au plecat și alții privați, foarte mulți domni: unguri și jidani în noaptea aceea, cu căruțele peste Galați, către Sighișoara⁴.

Printre refugiați s-au aflat și trei parohi din Făgăraș: protopopul ortodox Nicolae Borzea

¹ Pe baza acestor însemnări contemporane *Marelui Război*, în ultimele decenii au mai fost editate următoarele lucrări de specialitate: Constantin Băjenaru, *Făgărașenii și Primul Război Mondial. Memorie și istorie (II)*, în „Acta Terrae Fogarasiensis”, III, 2014, pp. 161-182; Ioana-Elena Ignat, *Viața cotidiană în Făgăraș în anul 1916: însemnările vicarului Iacob Popa*, Cluj-Napoca, Editura Academiei Române, 2011; Ioan Ciupea, *Țara Făgărașului în timpul campaniei armatei române în Transilvania, august-septembrie 1916*, în „Acta Musei Napocensis”, XX, Cluj-Napoca, 1983, pp. 615-638.

² *Vezi în extenso* biografia vicarului în *Canonici, profesori și vicari foranei din Biserica Română Unită (1853-1918). Dicționar*, volum întocmit de Mirela Popa-Andrei (coordonator), Diana Covaci, Ana-Victoria Sima, Mihaela Bedecan, Aurelia Dan, Iosif-Marin Balog, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2013, pp. 337-339.

³ Unele instituții au fost evacuate chiar mai departe de Sighișoara, până în vestul Transilvaniei, cum a fost cazul Domeniului erarial din Făgăraș care fusese cantonat tocmai la Turda (Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale [în continuare, SJCJAN], fond *Personal Iacob Popa*, doc. nr. 925, *Registru cu însemnări zilnice ale vicarului asupra evenimentelor din Făgăraș cu prilejul intrării armatei române (1916)*, f. 14).

⁴ SJCJAN, fond *Personal Iacob Popa*, doc. nr. 925, f. 12.

(Budapesta), preotul evanghelic Schuster și cel unitarian, Arkosi.⁵

Pentru mulți refugiul a creat o stare deosebită de disconfort, conducând în multe cazuri inclusiv la tragedii umane:

Azi s-au întors doi sași (Krepfels și Roth) dintre cei refugiați către Sighișoara. N-au fost până la Sighișoara, ci de la un loc s-au întors acasă nemaiputând suporta greutățile. Spun lucruri îngrozitoare despre suferințele refugiaților – copii morți și bolnavi mai zac prin cucuruză [porumb – n.n.]⁶.

Greutățile materiale și șocurile psihice ale locuitorilor rămași au fost alimentate și de stările de incertitudine sau de panică prezente permanent, vicarul Iacob Popa consemnându-le de fiecare dată. Încă din 29 august acesta nota că orașul era liniștit și pustiu, însă liniștea era doar aparentă deoarece nu mai exista niciun fel de protecție a cetățeanului, lipsind cu desăvârșire poliția, jandarmeria sau alți oficiali. Neliniștea era alimentată și de inexistența știrilor exacte despre mersul operațiunilor militare, totul bazându-se pe zvonurile care circulau zilnic:

Despre starea operațiunilor militare nu știm nimic. Se aude că azi românii ar fi fost în Tohanu Vechi. N-avem nici o gazetă, nici o informație, e penibil ...⁷.

Nici peste câteva zile situația nu se schimbase:

La Făgăraș n-am căpătat nici azi nici o veste, nici despre starea războiului cu România, nici despre evenimentele de pe celelalte fronturi⁸.

Suntem așa precum îmi închipuiesc că sunt prizonierii de război duși în Siberia.⁹

Disconfortul psihic a fost creat și de alți factori sau a rezultat din combinația mai multor realități. În 10 septembrie, de pildă, vicarul nota că dispozițiile privind munca obligatorie la săpat tranșee sau la alte lucrări stringente, „precum și detunăturile tunurilor produc o stare foarte enerva[n]tă și alarma[n]tă în sufletele noastre”¹⁰.

Alte elemente contribuitoare la situația amintită le-au constituit știrile false sau cele alarmiste, în special în primele săptămâni de după intrarea armatei române în Transilvania:

S-au lățit (...) multe faime alarmante. Așa de la jandarmi se aude că românii au fost împinși îndărăt până la 30-60 km de la Sinaia și că bu[l]garii ar fi numai la câțiva km de București, apoi că regele și regina României ar fi fost asasinați¹¹.

Câteva zile mai târziu, la 31 august, se difuzase informația că

românii și rușii ar fi în drum de la Ghimbav peste Șinca, către Făgăraș. Aici la Făgăraș vor fi atacați de ai noștri de pe dealurile Galațiului și Făgărașul va fi făcut una cu pământul.

Dacă totuși va fi ciocnire, atunci aceasta vom ști înainte și la cazul acesta vom așeza ce vom putea în pivnițe, iar oamenii vom merge cu merinde și cu haine ce vom putea lua către munte, până ce va trece lupta¹².

Invariabil, știrile false îi aveau în prim-plan pe bulgari și nu armata austro-ungară,

⁵ *Ibidem*, f. 13.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, f. 12.

⁸ *Ibidem*, f. 13.

⁹ *Ibidem*, f. 15.

¹⁰ *Ibidem*, f. 14.

¹¹ *Ibidem*, f. 13.

¹² *Ibidem*.

despre care nu este consemnată nicio informație: „(...) bulgarii i-au bătut rău pe români și au ajuns de au bombardat Sinaia?”¹³; în 5 septembrie: ”Un sergent de jandarmi a spus (...) că la Brașov sunt 5-6.000 prizonieri români și ruși (...), apoi că bulgarii, turcii și nemții, co-aliați, bombardează deja Bucureștii”¹⁴; în fine:

În 7/IX [1916 căpitanul din Galați a comunicat unor domni din Făgăraș, ca veste sigură, că bulgarii au bătut rău pe români: au 21.000 prizonieri, între care 2 generali, și multe aeroplane; mulți români au murit în Dunăre și că 500 tunuri stau în fața Bucureștilor¹⁵.

Elemente importante ce reies din însemnări se referă la organizarea interimară a Făgărașului – atât înaintea intrării armatei române, cât și în timpul prezenței acesteia –, la alimentarea populației și la viața cotidiană din acele momente belice.

Încă în zilele premergătoare retragerii instituțiilor statului dincolo de Olt, câțiva dintre liderii rămași au considerat că este absolut necesară încropirea unei forme de administrație provizorie care să aibă grijă, atât cât permiteau condițiile existente, de bunul mers al societății făgărașene. Prin urmare, în 17/30 august 1916 a avut loc la Primărie (Casa orașului) o consfătuire, în urma căreia s-au ales Senatul orășenesc interimar (inițial sub prezidiul deputatului dietal Nicolae Șerban) și membrii Gărzii civile, care trebuiau să poarte grija ordinii și siguranței publice și a alimentației populației.¹⁶ Senatul interimar cuprindea doar reprezentanți ai românilor și maghiarilor, fiind alcătuit, pe lângă președinte, din Kovács János¹⁷ – vicepreședinte și membrii Balla Károly – preot reformat, Gábor P. – călugăr franciscan, vicarul Iacob Popa¹⁸, avocatul Liviu Pandrea, medicul Titu Pertia ș.a.

În privința activității acestui organism interimar, vicarul consemna că membrii săi se întruneau și de două ori pe zi dacă era necesar, de permanență rămânând numai președintele și notarul.¹⁹ În schimb, ordinea și siguranța publică erau asigurate de toți bărbații prezenți, care exercitau cu schimbul serviciul de noapte ca gardă civilă, „circulând pe străzi câte 5, tot la 2 ore de la 8 seara până la 4 dim[ineața]”²⁰.

Odată cu intrarea și prezența trupelor române în oraș, cum era firesc pe vreme de război și de ocupație, structura de conducere a suferit modificări. Vicarul consemna că, în dimineața intrării armatei române în oraș (2/15 septembrie), membrii Senatului au fost chemați să se prezinte înaintea unui colonel la Primărie, iar acolo au relatat cum autoritățile i-au părăsit și au fost nevoiți să constituie o formă de conducere interimară, cerând în final „părtinire și tratare blândă” și asigurându-l de sentimentele pașnice ale tuturor cetățenilor. În replică, ofițerul le-a răspuns că armata română nu era condusă de „sentimente ostile față de nici una dintre naționalități” și, deoarece pe moment nu se poate ocupa de problemele orașului, Senatul să-și continue activitatea până la alte dispoziții.²¹

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, f. 14.

¹⁶ *Ibidem*, f. 12.

¹⁷ Fost șef al Poștei din Făgăraș, pensionat.

¹⁸ SJCjAN, f.c., doc. nr. 925, f. 13.

¹⁹ *Ibidem*, f. 15.

²⁰ *Ibidem*, f. 13. Una dintre atribuțiile principale consta în supravegherea caselor ca pe timp de noapte să nu aibă vreo lumină aprinsă, „de frica aeroplanelor” (SJCjAN, f.c., doc. nr. 942, f. 3).

²¹ *Ibidem*, f. 15.

Dispozițiile le-au fost transmise foarte curând, în chiar ziua următoare, când li s-a cerut să constituie un Consiliu comunal având primar, șef de poliție și membri doar români. Lista cu propuneri, care urmau a fi aprobate de conducerea armatei române, îi cuprindea pe avocatul Liviu Pandrea – primar, avocatul Victor Pralea – șef de poliție, Ioan Dejenar – casier, apoi ceilalți membri, printre care se afla și vicarul.²²

Propunerile fiind acceptate, în 4/17 septembrie generalul român (nenominalizat) care se afla în Făgăraș a ținut o cuvântare în fața membrilor noului organism de conducere, precizând că armata română a intrat aici „cu hotărârea nestrămutată de a înfăptui unitatea politică a neamului românesc”. Îi mai informa că, în numele Regelui Ferdinand I, lua în posesie orașul, punându-l sub stăpânirea militară a armatei române, urmând ca

cetățenii să ia aceasta la cunoștință și să-și înceapă ocupațiile și viața normală. Nimeni să nu cuteze a face oarecare (...) serviciu armatei inamice, ori să facă ceva stricăciuni ori greutăți scopurilor armatei române. Cei ce vor face contrariul, vor fi pedepsiți cu moarte[a] fără nici o judecată²³.

Odată cu prezența militară românească a devenit evidentă și schimbarea mentalității românilor făgărășeni, care au părăsit mitul „bunului împărat” de până atunci, îmbrățișându-l pe acela al unității naționale. Schimbarea este vizibilă inclusiv din expresiile inserate de către Iacob Popa. Dacă până la momentul sosirii armatei române folosea sintagmele de „inamici” pe seama acesteia și de „ai noștri” pentru armata austro-ungară, odată cu ocupația le inversează fără nicio ezitare.

În câteva rânduri, vicarul a făcut referiri atât la problema alimentației populației rămase și a celei refugiate, cât și la existența cotidiană. Este de remarcat că sprijinirea populației cu alimente s-a realizat în foarte mare măsură din depozitele Domeniului erarial, dar și din puținele surse particulare. În absența produselor de piață și de prăvălie, care erau închise, au fost distribuite în general cereale și slănină: „Din magazinul de bucate al Domeniului erarial au fost împărțite bucate: grâu, secară, slănină, gratuit, din partea dlui dr. Șerban (...). 20 slănini au fost expediate cu căruța la Sighișoara p[entru] refugiații din comit[atul] Făgăraș”²⁴.

Nu au fost omise de către vicar nici momentele cauzate de starea de război, amintind aici în special distrugerile, stricăciunile, furturile și alte fapte ilicite. De pildă, înainte de intrarea armatei române în oraș, jandarmii, care stăteau atât în Șoars, cât și în Galați, au venit în Făgăraș unde

au explodat și respectiv au incendiat șinele, vagoanele, o locomotivă și mai multe edificii de la gara căii ferate, iar după amiază la 4 ore a fost aruncat în aer (mai bine [zis] în apă) podul de fier de peste Olt de la Galați, jumătatea de către Făgăraș. Asemenea au pățit toate podurile peste Olt din ținutul acesta: Șona, Șercaia, Cincșor ...²⁵.

Mult mai numeroase sunt, însă, însemnările referitoare la furturile la care s-au dedat atât jandarmii unguri și soldații români, cât și populația din Făgăraș și satele apropiate, deși conducerea interimară a orașului a luat atitudine de fiecare dată și a cerut respectarea proprietății private și în condițiile stării de război. La începutul lui

²² *Ibidem*, f. 16.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, f. 13.

²⁵ *Ibidem*.

septembrie, de exemplu, N. Șerban le cerea jandarmilor și soldaților „să nu mai deschidă de puterea lor bolțile și birturile din Făgăraș ca să-și ia orice doresc”, ci să se prezinte la el și le va îndeplini toate cerințele.²⁶

De asemenea, în 15 septembrie, la intrarea armatei române în Făgăraș, au fost deschise cu forța câteva prăvălii de haine și ghetete, „de unde a început poporul a duce mărfurile”²⁷, iar ziua următoare

s-a continuat în mare măsură jaful caselor private părăsite de cei refugiați: atât orașenii, cât și sătenii din jur, cară pe ce pot pune mâna. S-au luat măsuri ca ostași[i] să patruleze și să împiedice jafurile, dar cu puțin rezultat, mai ales în străzile mai îndepărtate de centru. Duc haine, mobile, oglinzi, icoane, vase, obiecte decorative, tot ce gălesc, chiar și dacă nu le pot lua folosul²⁸.

Abia în 19 septembrie furturile aproape încetaseră,

parte pentru că nu prea mai au ce prăda, parte pentru că s-a mai întărit paza militară. Casele prădate ofer[ă] priveliște înspăimântătoare. Nu sunt în ele decât zdrențe mărunte, resturi de felurite obiecte și tot felul de mărunțișuri netrebuite [nefolositoare – n.n.]: o dezordine murdară și dezgustătoare. Porți rupte și răsturnate, uși cu zaruri [încuietori – n.n.] forțate, geamuri sparte. Ostașii au ajutat pârtnit [în parte – n.n.] prădăciunile aceste[a]. Dintre ei câte doi-trei intră și acum prin casele închise, sub pretext de percheziție, și scormonesc totul, aruncând toate de-a valma în mijlocul casei. Caută mâncare, băutură și bani²⁹.

Un mare impact psihologic l-au avut în acele momente provocările, intimidările, arestările și chiar asasinatele care i-au avut în prim-plan pe jandarmi. La doar câteva zile de la declanșarea ostilităților cu România, vicarul indica faptul că: „Jandarmii se țin încă tot pe aici. Ba încep a provoca și a[-i] sili să plece pe unii dintre bărbații de 17-55 ani, care au rămas încă pe aici. Ba se arată și detașamente mai mici de ostași”.

Deoarece avocatul N. Șerban ceruse consemnarea mărfurilor rechiziționate de jandarmi, a primit amenințări de la avocatul de trist renume Taglicht: „Dumneata să taci, că la brigadă și așa stai rău și vei fi deținut [arestat – n.n.]”³⁰. Amenințarea a fost pusă în practică la doar câteva ore după incident, trei jandarmi apărând la Primărie cu un ordin ca deputatul să se prezinte numai decît la căpitanul jandarmilor aflat în localitatea vecină, Galați. A fost luat ostatic/garant „pentru ca să nu se întâmple în Făgăraș spionaj și revoluție”³¹.

Ulterior, căpitanul jandarmilor, Sikorszky, declara deputăției, care plecase în Galați, în privința reținerii lui N. Șerban, că nu-l va elibera

pentru că e om popular și iubit și cu autoritate. L-a luat și-l ține ostatic cu aceea că îndată ce în Făgăraș s-ar întâmpla ceva tulburare ori spionaj, pe dr. Șerban îl va împușca și va lua pe altul ca ostatic (...) ³².

În 6 septembrie, vicarul relatează despre tragediile care i-au avut ca victime pe doi dintre liderii naționali ai românilor făgărășeni:

Se spune că azi dimineață a fost împușcat în Galați, pentru suspiciune de

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*, f. 16.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*, ff. 16v^o-17r^o.

³⁰ *Ibidem*, f. 13.

³¹ *Ibidem*, f. 13.

³² *Ibidem*, f. 13.

spionaj, avocatul din Făgăraș dr. Ioan Șenchea. Azi noapte la miezul nopții a fost dus de jandarmi tipograful și redactorul „Olteanului”, Constantin Pop din Făgăraș, nu se știe unde³³.

Opt zile mai târziu, alte crime zguduiau societatea făgărașeană, jandarmii împușcând mortal în apropierea gării doi bărbați din Râușor pentru că au fugit la somație și au fost socotiți ca spioni. Au fost îngropați (...) din partea gărzii civile din Făgăraș. ...că unul nu era încă mort, ci un jandarm l-a tocat în cap cu patul puștii, pe cuvânt că nu e vrednic să mai prădeze [folosească inutil – n.n.] un glonț pentru el³⁴.

15 septembrie a constituit o „zi memorabilă, în care a intrat armata română în Făgăraș. Dimineața la 3 ore am auzit foc violent de puști de către miazăzi la marginea orașului”, iar la 8 dimineața soldații românii erau deja în centrul orașului. Ulterior, au trecut către dealul Galațiului trupele și tunurile românești, „fără nici o piedică”³⁵.

A doua zi luptele s-au dat neconținut, însă cu puține pierderi umane în rândurile românilor.³⁶ Disconfortul psihologic al populației, creat de bubuitul tunurilor, a luat sfârșit abia în ziua de 17 septembrie:

Dimineața pe la 2 ore am auzit bătaie de tunuri grele de către dealul Calborului, care a ținut vreo 2 ore. Din dimineața aceasta a încetat sunetul tunurilor, ungerii au fost respinși și lupta s-a depărtat în direcția Cincului Mare, așa încât am scăpat de iritația canonadei³⁷.

În acele zile, vicarul, fin observator al întâmplărilor și al actorilor acestora, își făcuse timp inclusiv pentru caracterizarea armatei române, folosind cuvintele următoare:

Echipată și înarmată modern și abundent. Muniție destulă. Pâine albă și multă și tot felul de articole de hrană. Despre spiritul ofițerilor nu mai încape nici vorba. Cunoscătorii spun (...) că ofițerii de artilerie români sunt superiori celor germani. Dar nici soldații de rând nu sunt mai p[re]jeos. Ca fizic sunt de statură mijlocie, unii chiar sub această măsură. Sunt însă foarte bine legați, iuți și sprinteni la mers, la mișcări și la vorbă, așa încât îți dau impresia celei mai potențate forțe de rezistență fizică. Ce e mai mult: sunt foarte isteți, trezi (n-am văzut încă nici unul beat), între sine sunt de o camaraderie aproape ideală, încă n-am auzit să-și spună barem o vorbă aspră ori neplăcută unul altuia, cu atât mai puțin să se certe ori chiar să se bată. Apoi toți sunt însuflețiți și conști[enți] de idealul pentru care luptă, sunt foarte gata și prompti în împlinirea ordinelor mai marilor și dornici de luptă; azi spun că s-au încins la horă mare înaintea Primăriei, când au plecat la front pe dealurile Calborului (...). De regulă umblă în opinci, chiar și locotenenți am văzut cu opinci, au însă în raniță câte 2 perechi [de] bocanci, au cămăși stricănite, groase de lână, pieptare cu blană, mănuși și căciuli de miel. Cu un cuvânt sunt echipați și pentru iarnă”³⁸.

După câteva săptămâni, regrouparea Armatei a IX-a germane era finalizată, astfel încât generalul von Falkenhayn se afla în situația de a putea debuta ofensiva împotriva

³³ *Ibidem*, doc. nr. 925, f. 13.

³⁴ *Ibidem*, f. 15; vezi și doc. nr. 942, f. 5.

³⁵ *Ibidem*, f. 15v^o-16r^o.

³⁶ *Ibidem*, f. 16.

³⁷ *Ibidem*, f. 16.

³⁸ *Ibidem*, f. 18.

Armatei a II-a române. Acțiunea i-a fost ușurată și de o nouă decizie pripită a Marelui Cartier General Român, care se concentra în continuare pe frontul sudic – retragerea Armatei a II-a în stânga Oltului și ocuparea tuturor comunicațiilor care duceau către Brașov.

Înaintarea rapidă a armatelor germane a condus la ocuparea Făgărașului în 4 octombrie, după ce fusese evacuat de către trupele române, iar în ziua următoare ajungând înaintea pozițiilor armatei române de pe aliniamentul Perșani – Șinca, aflat pe versantul vestic al Munților Perșani, poziție strategică importantă.

Încă din 2 octombrie românii din Făgăraș erau în mare iritație și nedumerire (...). Șiruri de care pleacă iarăși din Făgăraș spre Șercaia, cu tot felul de bagaj și material militar. Asemenea automobilele Crucea Roșie. Cu av[ocat] dr. Victor Pralea am mers în str. Becleanului, la comandantul garnizoanei Făgăraș, dl. colonel Fotescu (...) și l-am întrebat că ce se întâmplă. Ne-a spus că probabil e vorba de scurtarea frontului armatei române, pe urma căreia nu e exclus ca Făgărașul să rămână în afară de acest front, deci ne consiliază să plecăm și noi (...) ³⁹.

În cele din urmă, inevitabilul a lovit implacabil. După ce salutaseră cu mare entuziasm înaintarea trupelor române, populația, conștientă și totodată îngrozită de perspectiva reîntoarcerii administrației maghiare, acum privea cu deznădejde aceeași armată. Intelectualii, fruntașii satelor, dar și „mulțime de popor de pe valea Oltului” ⁴⁰, iau cu toții drumul exilului, ca o coloană tristă alăturată celei militare: „Cu bagaj, cu ce am putut lua în mână, ne-am urcat în carul ultim al coloanei (...). Întunec, ploaie și rece (...). Apoi larmă, porunci” și înghesuială ⁴¹.

(Fotografiile originalele se află în fondurile Österreichisches Staatsarchiv din Viena)

Convoi german în centrul orașului

³⁹ *Ibidem*, f. 19v^o-20r^o.

⁴⁰ Arhiva Parohiei Beclean, *Cartea de Aur*.

⁴¹ SJCjAN, fond *Iacob Popa*, doc. nr. 925, f. 20.

Prizonieri români capturați de trupele germane în Făgăraș și împrejur

Prizonieri români capturați de trupele germane în Făgăraș și împrejur

Prizonieri români
capturați de trupele
germane în Făgăraș și
împrejur

Gabriel-Felician CROITORU

1916. DISTRUGEREA ORAȘULUI GIURGIU DE TRUPELE BULGARE

1916. THE DESTRUCTION OF GIURGIU BY THE BULGARIAN TROOPS

Abstract: *Starting with the second part of the 19th century, the way towards modernism of Giurgiu had, at the base, the harbor – mainly after its reorganisation – all this bringing to the foundation and blossom of new crafts, economical health and the reactivation of a very important transport way, especially to the Western Europe.*

The bombing from the summer of 1916 and the military occupation years brought about the destruction of the town (80 per cent), and the specialists concluded: any other town from the Old Kingdom of Romania was not worked havoc upon like Giurgiu. A very important Danube harbor, located in a rich region with a very important agriculture productivity became a ruin and provoked the commerce paralysis.

But even destroyed, Giurgiu will be rebuilt step by step and it will get back in the normal circuit of the economical and social activities, especially through its reequipped and modernized harbor, which will bring its contribution to the Great Romania's development.

Începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, expansiunea către modernitate a orașului Giurgiu a avut la bază portul – îndeosebi după amenajarea acestuia –, ceea ce a dus la înflorirea comerțului, apariția unor noi meserii, bunăstare economică și eficientizarea unei importante căi de transport, mai ales către Apusul Europei.

Toate acestea au determinat creșterea treptată a populației orașului. Astfel, de la 700 de locuitori rămași la sfârșitul administrației otomane, în 1830-1831, populația Giurgiului a crescut la 2.300 locuitori, în 1837.¹ Creșterea a rămas relativ constantă până în ajunul primei conflagrații mondiale, la aceasta contribuind transferul de populație din satele apropiate, dar și așezarea unui număr important de străini.² Spre exemplu, numai în perioada 1905-1911, la Giurgiu s-au stabilit 718 străini, din care 121 bulgari, 57 greci, 10 sârbi, 6 ruși, 6 persani, 6 italieni, 3 germani și câte un francez, american, belgian și un muntenegrean.

În anul 1910, în orașul Giurgiu erau înregistrați 16.016 locuitori, din care 7.114 erau știutori de carte (4.300 bărbați și 2.814 femei), structura profesională a acestora fiind următoarea: 3.735 comercianți, 3.624 meseriași, 3.735 bivolari³, 1.826 birjari, căruțași și hamali, 123 profesori și institutori publici sau particulari, 98 avocați, ingineri și arhitecți, 50 lucrători sanitari (medici, moașe, chirurși și veterinari), 65 preoți, diaconi, cântăreți și paracliseri, 945 magistrați și funcționari publici.⁴ Patru ani mai târziu, în 1914, populația

¹ Nicolae Ilinca, Dan Căpățână, *Giurgiu*, Editura Sport-Turism, București, 1986, p. 58.

² *Ibidem*, p. 59.

³ Bivolarii erau căruși care transportau produsele între oraș și port cu căruțe trase de bivoli. Mare parte a bivolarilor erau bulgari sau sârbi, stabiliți în oraș în perioada 1830-1840, atrași de rapida dezvoltare a portului. Datorită numărului mare de bulgari stabiliți în Țara Românească, în august 1830, Sfatul Administrativ Extraordinar al Țării Românești a elaborat un *Așezământ pentru bulgarii veniți din Rumeli în acest prințipat*, prin intermediul căruia acestora li se acorda dreptul de a se stabili în fostele kazale otomane Turnu, Giurgiu și Brăila, fiind scutiți de taxe și impozite pe o perioadă de trei ani (Gabriel-Felician Croitoru, *Evoluția portului Giurgiu de la origini până în 1945*, Editura Muzeului Marinei Române, Constanța, 2007, p. 128).

⁴ Nicolae Ilinca, Dan Căpățână, *op. cit.*, p. 59.

oraşului ajunsese la 20.929 locuitori.⁵

Începutul Primului Război Mondial a găsit oraşul Giurgiu la un nivel de dezvoltare şi maturizare normal, în contextul românesc general. Dacă, în urmă cu nici un veac, Giurgiu era kaza⁶ turcească, cu o evoluţie tipic otomană, în 1914, oraşul se afla la polul opus, dezvoltându-se deja modernizat după criterii occidentale, populaţia urbei fiind dominată de mici proprietari, negustori şi funcţionari, la care se adăuga un destul de variat lumpen.⁷

Poziţia strategică a urbei, aşezat în faţa importantului oraş bulgar Rusciuc şi în apropiere de Bucureşti, a făcut ca, încă din primele momente ale declanşării Primului Război Mondial, zona Giurgiu-Vlaşca, împreună cu întreaga linie dunăreană şi dobrogeană, să se afle în atenţia Marelui Stat Major, în concepţia acestuia fiind cuprinsă inclusiv perspectiva izbucnirii unui conflict cu Bulgaria. Astfel, în sectorul Giurgiu – Alexandria – Bucureşti au fost realizate mai multe lucrări de fortificare, în zonă fiind aduse efectivele Regimentului 4 Infanterie cu trei batalioane, Batalionul IV din Regimentul 21 Infanterie şi Regimentul 15 Artilerie, cu două divizioane a câte două baterii.

În acest context, starea de spirit a giurgiuvenilor, în preajma decretării mobilizării, a fost surprinsă într-un raport al Poliţiei oraşului, înaintat Direcţiei Poliţiei şi Siguranţei Generale, la 12 august 1916:

Printre locuitorii români se discută cu aprindere provocările continue ale bulgarilor în punctul Giurgiu şi că guvernul român, până în prezent, a căutat să evite pe cât a fost posibil aceste provocări; se zice că ţinta bulgarilor, într-un eventual război cu noi, va fi oraşul Giurgiu, unde, pentru o eventuală trecere a Dunării au şi construit o parte din podurile plutitoare care sunt aşezate paralel cu fluviul. [...] Majoritatea populaţiei din Giurgiu, de frica unei invazii a bulgarilor şi a unor bombardamente, părăseşte oraşul. Cât priveşte pe străinii din oraş, ca germanii şi ungurii, în special aceştia din urmă, sunt foarte îngrijoraţi faţă de un eventual război contra naţiunilor lor, că atunci majoritatea dintre ei vor fi expulzaţi şi că mulţi dintre ei au aici proprietăţi. Majoritatea vorbitorilor sunt pentru Rusia şi contra ungurilor, nemţilor şi bulgarilor. Se mai vorbeşte că în curând, armatele ruse vor trece prin România. De asemenea, se mai vorbeşte cum că guvernul, în curând, va declara starea de asediu, iar spionajul în oraş şi în ţară a luat proporţii foarte mari⁸.

Aşa cum rezultă din însemnările lui S. Litovtev, corespondentul special al ziarului moscovit „Russkoe slava”, pentru preîntâmpinarea unor evenimente neplăcute în rândul locuitorilor Giurgiului care erau cetăţeni germani sau austro-ungari, chiar în ziua de 14 august 1916, consulul austriac din oraş le-a vorbit acestora, îndemnându-i la calm şi supunere faţă de autorităţile române.⁹

După decretarea mobilizării generale, în seara zilei de 14 august 1916, ora 21:00, a fost prezentată declaraţia de război a României către Austro-Ungaria. În aceeaşi noapte, trei şalupe româneşti, „Rândunica”, „Bujorescu” şi „Cătina”, care staţionau

⁵ *Anuarul statistic al României, 1915-1916*, pp. 16-17.

⁶ Formă administrativă otomană în perioada medievală.

⁷ Gabriel-Felician Croitoru, *Giurgiu văzut de alţii*, Editura Muzeului Marinei Române, Constanţa, 2009, p. 238.

⁸ *Apud* Ancu Damian, *Toamnă fierbinte, în volumul Vlaşca. 1916-1918* (coordonatori Ancu Damian şi Ion Bălan), Direcţia Judeţeană Giurgiu a Arhivelor Naţionale, Bucureşti, 1996, pp. 32-33.

⁹ Gheorghe Buzatu, *August 1916: România intră în război (preliminariile diplomatice, din surse străine)*, în „Pro Saeculum”, nr. 5/2006, p. 29.

în portul Giurgiu, au primit ordin să torpileze monitoarele austro-ungare din portul Rusciuc, misiune îndeplinită parțial. Ca reacție, la 15 august 1916, începând cu ora 7:30, monitoarele austro-ungare au declanșat un puternic bombardament asupra portului Giurgiu-Ramadan și asupra orașului.¹⁰

Ca urmare a acestor bombardamente, succesive și aproape permanente, populația ... a început să fugă din oraș, părăsind casele și avuții. Unii s-au îndreptat către gară, dar acolo nu se mai găsea nici un tren; majoritatea a pornit în cea mai mare grabă spre șosele, spre a se depărta cât mai mult de țărâmul dunărean. Alții au petrecut noaptea pe unde au putut, iar dinspre ziua, când au văzut că se menține liniștea, s-au întors la căminurile lor. Cei cu mijloace bănești și-au dus familiile la București și ceilalți s-au strămutat prin satele mai apropiate sau mai depărtate de Giurgiu¹¹.

Imediat după începerea ostilităților, autoritățile locale au început operațiunile de neutralizare a locuitorilor Giurgiului care erau cetățeni ai Puterilor Centrale, printre aceștia numărându-se inclusiv preotul comunității catolice, Anton Durcovici (Durkowitsch)¹², majoritatea covârșitoare a acestora fiind trimiși în lagărul de la Galați.

În paralel cu informațiile privind părăsirea orașului, furnizate de fostul primar giurgiuvean Scarlat Stăncescu, date foarte interesante referitoare la populația Giurgiului sunt oferite și de memoriile unui fost cercetaș, care avea 16 ani în acele momente, Alexandru Daia¹³, martor indirect al evenimentelor din Giurgiu:

Dis de dimineață, la o oră la care nu ne-am așteptat, ne-am pomenit acasă, în București, cu verii noștri de la Giurgiu. Cei patru copii ai mătușii noastre, sora mai mare a mamei, n-au venit singuri. Mătușa, unchiul, bunica și bunicul nostru, venise și ei mai târziu cu bagaje și cu ce au putut să adune în grabă din casă. Au fost evacuați urgent ieri, 19 august; vecinii noștri de la amiază-zi, bulgarii, ne-au declarat război. Au început să bombardeze toate porturile de la Dunăre, îndeosebi Giurgiu, portul Ramadan, cel mai apropiat port de București. Dimitrie Iuca, prefectul județului, a purces de îndată la evacuarea autorităților și a diverselor instituții, ca și a populației. S-a evacuat cu precădere populația dinspre Dunăre și din centrul orașului. Părăsirea orașului a dat loc la scene dramatice. Alarmați de începerea bombardamentului, locuitorii, orbecăind prin întuneric, duceau cu ei câte o legăturică cu ce fuseseră în stare să adune în graba plecării, printre obuze și explozii. Împiedicându-se de grinzi aprinse și de ziduri căzute în drum, ajunseseră cu greu la gară. Bătrânii și bolnavii au fost duși pe brațe sau cărați în câte o roabă sau în câte un cărucior de copil. Trenurile întocmite în grabă, ticsite de cei evacuați, porniră înainte de a se lumina de

¹⁰ Nicolae C. Petrescu, *Marina Militară Română în Războiul pentru Întregirea României*, Editura Europroduct, Pitești, 2004, p. 82.

¹¹ Scarlat Stăncescu, *Din trecutul orașului Giurgiu*, vol. II, lucrare aflată în manuscris la Muzeul Județean „Teohari Antonescu”, Giurgiu, ff. 136^v-137^r.

¹² Anton Durcovici (1888-1951), cleric romano-catolic de origine austriacă, a slujit ca preot în Giurgiu în perioada 1916-1918 și 1926-1927. În perioada 1947-1949 a îndeplinit funcția de episcop romano-catolic de Iași, ulterior fiind arestat de Securitate și închis la Penitenciarul Sighetul Marmăției, unde a murit în 1951. La 17 mai 2014 a fost beatificat, fiind trecut în rândul Fericirilor Bisericii Romano-Catolice (www.durcovici.ro).

¹³ Alexandru Daia a făcut parte dintr-o familie ilustră, legată direct de Giurgiu și de zona vlăsceană. Rudele sale aveau mai multe proprietăți în orașul Giurgiu și moșii în județul Vlașca, iar tatăl său, Petre Popescu-Daia, a pus bazele pisciculturii românești moderne și ale primului liceu de piscicultură din România, inaugurat la Giurgiu, în anul 1928. Fratele său, muzicianul Mihail Daia, este compozitorul Imnului Masonic, în 1948 plecând definitiv din țară, în Italia, iar de aici, în Statele Unite ale Americii.

ziua. Locuitorii Giurgiului, cei cu rude la țară, s-au oprit în gărilor de pe parcurs. Prefectura, primăria și celelalte autorități din oraș, afară de poliția rămasă să apere avutul cetățenilor, de cei care ar fi fost puși pe jaf, au fost evacuate la Comana. Spitalul județean s-a instalat și el în școala comunală și la mănăstire, mănăstirea lui Țepeș și a lui Radu Șerban.

Cu același tren cu care au venit verii mei, au călătorit și cercetașii Giurgiului, din cohorta „Călugăreni”. S-au oprit tot la Comana, unde urmează să-și organizeze o tabără cu tot dichisul cercetășesc: dormitoare, bucătărie, sală de mese.

Nu toată lumea a părăsit Giurgiul. Cei mai de la margine, unde tunurile nu-și îndreptau obuzele, au rămas pe loc. Alții, care au vie sau grădini în preajma orașului, spre Slobozia, Oinacu sau spre Remuși, pe șoseaua Bucureștiului, s-au refugiat la vie, unde stau la adăpost¹⁴.

După ce primele bombardamente austro-ungare și bulgare au provocat pagube importante, ocuparea propriu-zisă a orașului, în seara zilei de 14 noiembrie 1916, de către unități ale Diviziilor 1 și 12 Infanterie bulgare, care veniseră dinspre Zimnicea, dar și de trupe care trecuseră Dunărea de la Rusciuc¹⁵, au reprezentat, în fapt, continuarea distrugerii orașului.

O imagine zguduitoare despre ocuparea Giurgiului și comportamentul trupelor bulgare este dată de Constantin Kirițescu, autorul unei monumentale lucrări de sinteză despre Primul Război Mondial:

Aripa dreaptă bulgară înainta spre Giurgiu, slab apărat de două batalioane de milițieni și de câteva baterii vechi, trase de boi. În zilele de 25 și 26 Noiembrie, Bulgarii bombardară cu sălbătecie orașul, de pe malul sudic al Dunării, transformând cartiere întregi în ruine. În ziua de 27, Giurgiu fu ocupat de coloanele ce veneau dinspre Zimnicea și de alte trupe care trecuseră Dunărea pe la Rusciuc. Întăile trupe bulgare, ce intrau în oraș, avură lupte sângeroase de stradă cu trupele românești, care se retrăgeau.

Ocupând orașul pustiu, Bulgarii se năpustiră asupra caselor și avutului locuitorilor. Magazinele și casele fură jefuite de tot cuprinsul lor. Când cel din urmă lucru fu ridicat, veni rândul ușilor, ferestrelor și a tot ce se putea demonta. Toată prada acestui jaf sălbatec era transportată cu căruțele în Rusciuc, pe podul de vase ce se aruncase între cele două orașe.

Apoi, ca orice criminal de rând, Bulgarul luă măsuri să se șteargă urmele tâlhăriei. Au așezat pe stropite cu petrol prin case și le-au dat foc. Ceeace mai rămăsese de pe urma bombardării, împlini focul. Giurgiu era distrus.

Bulgarii plăteau, așa cum le-o dicta sufletul lor primitiv, datoria contractată la Grivița, la Plevna și la Smârdan¹⁶.

Comportamentul trupelor bulgare după ocuparea Giurgiului a fost reliefat și de austriacul Hugo Schultze, corespondent al ziarului „Arbeiter Zeitung” din Viena, într-un material publicat la 16 decembrie 1916:

Giurgiu a fost lovit întâi de focul artileriei grele, în timpul duelului de artilerie, care a precedat trecerea Dunării și, ce mai scăpase neatins, a pierit

¹⁴ Alexandru Daia, *Eroi la 16 ani. Însemnările unui fost cercetaș. Jurnal de război (1916-1918)*, Editura Ion Creangă, București, 1981, pp. 49-50.

¹⁵ Ancu Damian, *Orașul și portul Giurgiu în toamna lui 1916*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române”, tom VI, Editura Companiei Naționale Administrația Porturilor Maritime Constanța, 2003, p. 390.

¹⁶ Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României. 1916-1919*, vol. II, ed. a II-a, Editura Casei Școalelor, Atelierele „Cartea românească”, București, s.a., pp. 187-188.

în timpul luptelor de stradă, care au avut loc în oraș. Bulgarii, cari consideră războiul contra României ca un război de răzbunare personală, au dat drumul întregii lor uri și au distrus tot ce au putut. Tot ce a scăpat de flăcări a fost distrus de Bulgari în furia lor oarbă¹⁷.

Urmare acestor acțiuni, cea mai mare parte a clădirilor din centrul orașului au fost complet distruse, casele din centru și periferii au fost jefuite, cele două străzi comerciale principale ale Giurgiului, Olari și Independenței, erau „de la un capăt la altul, un morman de ruine”¹⁸, fiind foarte grav afectată inclusiv clădirea Gimnaziului „Ion Maiorescu”, instituție emblematică a orașului. Starea jalnică în care se afla acesta în 1916 era descrisă emoționant chiar de directorul școlii, cărturarul giurgiuvean Nicolae Cartoian¹⁹:

Când am pătruns înăuntru, mi s-a înfățișat ochilor, în cruda realitate, icoana adevărată a dezastrului: localul școlii complet ruinat, tencuielile dărâmate, pereții ciuruiți de găuri în care se încuibaseră insectele, ferestrele fără cercevele și geamuri, podele sfărâmate, ușile sparte, fără broaște și fără clanțe, acoperișurile lovite de schije de obuz iar mobilierul și materialul didactic pe care îl lăsasem aici și din care mai speram să găsesc ceva, distrus sau dispărut în întregime²⁰.

În primele zile ale ocupării orașului de către bulgari, până la instalarea autorităților germane de ocupație, între Rusciuc și Giurgiu a fost construit un pod de vase, convoaie de populație bulgară venind în Giurgiu „și luând tot ce au putut afla prin casele părăsite din oraș”²¹. Distrugerile materiale din oraș au atins cifre foarte ridicate, un raport din 1920 considerând că, în toamna anului 1916, 50% din clădirile Giurgiului se aflau în ruină (Primăria orașului, moara Anton Constandatos, cazărmlile Regimentelor 5 Infanterie și 15 Artilerie, localul Prefecturii județului Vlașca, sediile Jandarmeriei, Tribunalului și Penitenciarului, clădirile Serviciului tehnic și Serviciului sanitar, Căpitănia portului, case particulare etc.), iar fondurile comerciale și aproape toate gospodăriile erau cu totul nimicite.²² La acestea se adaugă, în totalitate, arhivele orașului și ale portului.

Alături de teribilele distrugerii materiale, populația civilă din oraș a trebuit să suporte rigurile ocupației militare bulgare și, ulterior, germane. Spre exemplu, casa liderului liberal giurgiuvean Nicolae Bălănescu, viitor viceguvernator al Băncii

¹⁷ Ancu Damian, *Toamnă fierbinte...*, p. 59.

¹⁸ N. Miculescu, *Monografia Liceului nr. 1 din Giurgiu, s.n.*, Giurgiu, 1969, p. 41.

¹⁹ Nicolae Cartoian, născut la 4 decembrie 1883, în satul Uzun, comuna Călugăreni, județul Vlașca. În anul 1902 s-a înscris la Facultatea de Litere și Filosofie din cadrul Universității București. După absolvire, a lucrat la Secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei Române. A fost profesor de limba și literatura română la Școala Comercială din Giurgiu și la Gimnaziul „Ion Maiorescu”, la acesta din urmă fiind și director între 1914 și 1919. După Primul Război Mondial s-a mutat în București, la liceele „Matei Basarab” și „Gheorghe Lazăr”, apoi va fi profesor la Seminarul Central și la Seminarul Pedagogic Universitar „Titu Maiorescu”, iar între 1923 și 1930, la Școala Superioară de Arhivistică și Paleografie. Timp de doi ani, între 1912 și 1914, a urmat cursuri de specializare la Universitatea din Berlin. Și-a luat examenul de docență la Catedra de istorie a literaturii române, în anul 1921, sub conducerea lui Ion Bianu. A fost, pe rând, asistent, apoi din 1923 conferențiar, iar din 1930 devine profesor titular al Facultății de Litere din București, ocupând chiar catedra magistrului său, Ion Bianu. A fost ales membru titular al Academiei Române în anul 1944 (Constantin Enache, *Giurgiu – compendiu monografic*, Editura „Universul familiei”, București, 2005, pp. 529-530).

²⁰ *Apud* N. Miculescu, *op. cit.*, p. 43.

²¹ Scarlat Stăncescu, *op. cit.*, p. 138.

²² Ion Bălan, *Civili sub focul inamicului*, în *Vlașca. 1916-1918*, p. 116.

Naționale a României,

avea mari stricăciuni, acoperișul este găurit în mai multe locuri de schije de obuz, scara de la intrarea principală deteriorată, ușile stricate, dușumelele deteriorate, scara de la pivniță distrusă, parte din pomii din curte scoși iar alții tăiați, pompa de apă lipsă, gardul de zid stricat de bombe, nici un fel de mobilier și nici biblioteca nu mai există²³.

De asemenea, casa unui reprezentant al clasei de mijloc din Giurgiu, Ilie Dancu, situată în str. Zimnicei, nr. 10, era „arsă, fără uși, ferestre, tavan, acoperământ, dușumele și tencuielile pe unde se mai țin, cad la o mică atingere, magazia și șopronul nu mai există, nici latrină, numai urmele lor”²⁴.

În general, odată cu instituirea regulilor generale ale ocupației militare, și locuitorii orașului Giurgiu au avut de suferit rigorile acesteia, supunându-se rechizițiilor de orice fel, ridicării cu forța a produselor și bunurilor din propriile gospodării, în special a articolelor de rufărie, îmbrăcăminte de valoare, bijuteriilor și obiectelor de metale neferoase, inclusiv a clopotelor de la bisericile din oraș.

La acestea s-au adăugat și măsuri extreme, de la internări administrative și arestări, până la execuții. Astfel, Scarlat Stăncescu, fost primar al Giurgiului înainte de ocupație, a fost internat trei luni, câte un an au fost internați Mihai Rădulescu, directorul Poliției, P. Ștefănescu, M. Dumitrescu și Ilie Enache – comisari, trei luni preotul Grigore Popescu²⁵, două zile C. Hodivoianu, funcționar al Primăriei Giurgiu etc.

Unul din cele mai grave incidente din timpul ocupației Giurgiului s-a petrecut în iunie 1917, când Vasile Dragne, fost secretar al Primăriei orașului, a fost condamnat la moarte și executat la cimitirul Smârda, lângă groapa ce i se săpase anterior. Scopul acestei execuții a fost de intimidare a locuitorilor orașului, germanii temându-se de o eventuală răzvrătire a acestora față de nenumăratele rechiziții.²⁶

Consecințele aproape catastrofale ale Primului Război Mondial asupra Giurgiului se regăsesc și în scrierile omului de știință Grigore Antipa, care considera că

... Giurgiul a fost atât de încercat. Fără îndoială, mai ales în port, războiul a lăsat foarte multe urme. Dar și orașul a fost răvășit multe săptămâni după ocuparea sa, mai ales de bandele de jefuitori venite de la Rusciuc și de incendii: din centrul orașului și până la linia Dunării, pe direcția vântului, focul a transformat totul în ruină, Giurgiu ajungând să semene cu Pompeiul²⁷.

O imagine a ceea ce a însemnat ocuparea Giurgiului de către inamic și distrugerile pricinuite de război asupra orașului dă și Nicolae Iorga, în 1920:

Voiți să resimțiți până în adâncul sufletului ceea ce ne îndeamnă pe câțiva să nu putem ierta anume umiliri și suferințe ce ni le-a adus un război pe care, dacă nu l-am voit noi, trebuia să-l facem pentru izbândirea drepturilor noastre? Pofțiți numai la Giurgiu. E așa aproape de Bucureștii fără memorie, dacă nu fără demnitate, și poate da atâtea învățăminte!

În locul străzilor centrale mărginite odinioară de înalte clădiri cochete, în care se cuprindea atâtea bogăție de mărfuri și acel confort al locuinței care constituie la nația noastră o dovadă strălucitoare a simțului pentru civilizație, nu

²³ *Ibidem*, pp. 119-120.

²⁴ *Ibidem*, p. 120.

²⁵ Preotul Grigore Popescu era, în perioada amintită, preotul paroh al Catedralei ortodoxe cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” din Giurgiu.

²⁶ Scarlat Stăncescu, *op. cit.*, p. 138.

²⁷ *Apud* Ancu Damian, *Toamnă fierbinte...*, p. 117.

sunt decât ziduri frânte pe care focul și-a lăsat urmele – focul pus anume după jefuirea vandalică a bulgarilor – ori înjghebări provizorii în care acoperământul de tablă e la jumătatea nivelului atins de clădirea dărâmată. Noile clădiri par să se strângă de rușine și de sfială față de ce au fost odinioară. Numai ici și colo silinți desperate au izbutit, pe aceste vremuri de scumpire, să refacă întreaga zidărie, și alte case răsar ca niște sprinteni ghiocei de primăvară în mijlocul unei ierni îndelungate²⁸.

Efectele războiului mai erau vizibile în 1919-1920, reliefate în contextul unei expediții de anvergură, realizată în jurul Europei și bazinului Mediteranei, de fotografii american George R. Swain și arheologul Francis Kelsey, care au trecut și prin Giurgiu, la 26 noiembrie 1919. Cel dintâi a immortalizat, prin intermediul camerei sale, distrugerile realizate de război.²⁹ Cele două fotografii realizate, intitulate „Ruine după un bombardament bulgar” și „Fântâna orașului Giurgiu”, dezvăluie un oraș trist, înfrigurat și complet răvășit de operațiunile militare încheiate nu cu mult timp în urmă.

Bombardamentele din vara anului 1916 și anii ocupației militare asupra Giurgiului au dus la distrugerea orașului în proporție de 80%, putându-se aprecia, în concordanță cu evaluările contemporanilor, că niciun oraș din Vechiul Regat al României nu a suferit atât de multe distrugeri. Un port însemnat al Dunării, dintr-o regiune bogată, cu productivitate agricolă însemnată, a fost redus la ruine, bombardamentele și devastările urmate de incendii desființând partea centrală și pe cea de pe malul Dunării, unde era concentrat comerțul și clădirile însemnate. De asemenea, prin paralizarea comerțului, mare parte a populației orașului a fost puternic afectată, mulți dintre locuitorii refugiați în 1916 nemaîntorcându-se în Giurgiu.

În pofida distrugerilor provocate, orașul Giurgiu s-a reclădit treptat și a intrat în circuitul normal al activităților economico-sociale, îndeosebi prin intermediul portului său, care, reechipat și modernizat, își va aduce, pe măsura mărimii și importanței sale, contribuția la dezvoltarea României Mari.

²⁸ Nicolae Iorga, *România mamă a unității naționale (I – România „munteană”)*, București, 1939, p. 238.

²⁹ <http://www.si.umich.edu/chico/kelsey/giurgiu.html>

Lavinia DUMITRAȘCU

**O PAGINĂ DIN ISTORIA DE JERTFE A ROMÂNILOR
ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL:
JURNALUL SPITALULUI NR. 21, CRAIOVA
(9 SEPTEMBRIE 1916-23 FEBRUARIE 1917)**

**A PAGE OF THE HISTORY OF THE ROMANIANS' SACRIFICES DURING WW I:
NO. 21 HOSPITAL'S JOURNAL, CRAIOVA
(9 SEPTEMBER 1916-23 FEBRUARY 1917)**

Abstract: *This communication presents a few pages of the Craiova no. 21 Hospital's Journal, listing the names of our soldiers wounded and treated in that hospital, their hope for victory and gratitude to the ladies who nursed them.*

Istoriografia marilor lupte pentru apărarea teritoriului național în Primul Război Mondial cuprinde numeroase pagini privind Oltenia.¹ În unele dintre ele, materialul inedit se impune. De exemplu, un interesant jurnal personal al locotenentului în rezervă C.I. Năvârlie, din Regimentul 21 Infanterie Calafat, ne este propus în lucrarea² lui Luchian Deaconu.

În acest context, al situației din Oltenia în prima jumătate de an a Războiului nostru de Reîntregire, se înscrie și materialul pe care-l propunem, un caiet simplu, purtând titlul *Impresiuni ale militarilor răniți, îngrijiți de Societatea Crucea Roșie la Spitalul nr. 21 Craiova, 1916 august 15*.³ Deși nu aduce date revelatoare, acesta îmbogățește, totuși, două aspecte ale problemei, anume, eroismul femeilor din Craiova în acele cumplite încercări și starea de spirit a soldaților români în cea mai critică perioadă a războiului.

Înființarea unui spital, îngrijit de Crucea Roșie din Craiova, la începutul participării noastre în război, urmează o tradiție, aceea a Spitalului „Independența” din 1877⁴ și este expresia, pe o altă coordonată, a eroismului neamului nostru. În prima parte a anului 1916, conform *Dării de seamă a sub-comitetului de direcție a Societății de Cruce Roșie a României*, adică exact cu un an înainte de ceea ce urmează să prezentăm, filiala de la Craiova a Crucii Roșii avea 271 membri și un capital de 99.689,30 lei, materialul sanitar reprezentând 56.398,75 lei pentru 275 paturi de chirurgie ușoară. Filiala Craiova avea ca președinte de onoare pe Maria Coloni, iar, ca președintă activă, pe Olga Gigurtu.⁵

¹ Victor Atanasiu, Anastasie Iordache et al., *România în Primul Război Mondial*, Editura Militară, București, 1979, pp. 192-205; *Istoria militară a poporului român*, Editura Militară, București, 1988, vol. 5, pp. 453-460; 464-480.

² Luchian Deaconu, *Momente din epopeea făuririi statului național unitar român*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1988, pp. 24-39.

³ Biblioteca Centrală de Stat, *Manuscrise*, fond Saint George, IX I/6. Prima datare este din 9 septembrie 1916. File ale acestui jurnal le-am găsit în arhiva tatălui meu, istoricul Gh. Dumitrașcu.

⁴ Vezi, de exemplu, *Documente privind Istoria României. Războiul pentru Independență*, vol. IV, Editura Academiei RPR, București, 1953, p. 81; *Pagini din lupta poporului român pentru independența națională (1877-1878)*, Editura Politică, București, 1967 (foarte importantă contribuția cercetătorului craiovean Prof. univ. dr. Ioan Pătroi, cf. *Bibliografia istorică a României*, vol. IV-VI).

⁵ *Dare de seamă a sub-comitetului de direcție pe exercițiul 1915-1916*, Societatea de Cruce Roșie a României, București, 1916, p. 12, p. 41.

Numeroase date despre activitatea plină de omenie, curaj și gingășie a femeilor din acest spital le găsim în însemnările din filele caietului – pe care îl prezentăm parțial –, unele dintre ele de un inevitabil patetism, altele, confesiuni ale unor oameni, în clipe grele ale vieții lor, marcate de boli, răni, înfrângeri, deznădejdi, dor și griji de-acasă.

În cele 40 de pagini ale caietului își fac loc impresii ale ofițerilor despre luptele purtate, despre viața din spital și mai ales despre personalul voluntar, format din doamne ce făceau parte din Comitetul de Crucea Roșie Română, filiala Craiova. Socotim că acestea vorbesc de la sine și că rareori se cer comentate.

La 9 septembrie 1916, locotenentul I. Dimitriu mulțumea domnișoarei dr. Lamp și Comitetului de Cruce Roșie pentru îngrijiri. Asemenea mulțumiri sunt aduse de cei care se semnează în caiet. Între aceștia, căpitanul Petre Urziceanu:

Nu mă pot opri de a manifesta admirațiunea mea pentru devotamentul cu care doamnele Societății „Crucea Roșie” au înțeles să îndeplinească misiunea lor înaltă. 12 septembrie 1916.

Locotenentul Teodorescu C. Ioan scria:

Fie binecuvântată instituția Crucii roșii iar doamnele craiovene, sufletul acestei instituții dea domnul să fie ferite de ori ce durere și neplăceri în viață ca unele care... au știut să aline iar numele lor să fie trecut în cartea de aur a țării – Domnișoarei dr. Lamp.

Locotenentul în rezervă Gheorghe Teodorescu le mulțumea acestora:

Aduc prinosul meu de recunoștință celor ce prin părinteasca lor îngrijire au alinat suferințele fizice, dându-ne impulsul cel mare pentru cucerirea teritoriilor ce vor fi ale României Mari. Dea domnul, ca, scăpând cu viață și cu victorie să pot strânge mâna doamnelor din Comitetul Spitalului nr. 21 și a ne continua viața sub o Românie mare și victorioasă.

Sublocotenentul Alexandru Petru, învățător, declara:

Nu pot pleca însă de aici fără a-mi exprima admirația plină de recunoștință pentru îngrijirea medicală a d-nei dr. Lamp și a D-lor din Crucea Roșie craioveană și pentru gospodărirea condusă atât de demn de D-na Gigurtu și D-na Murgășanu. Am căpătat convingerea nestrămutată că toată suflarea românească, azi – zile mari – își face în mod necondiționat datoria. Aceasta ne dă tăria pentru lupta pentru victoria finală.

Și locotenentul Isăceanu, în octombrie 1916, remarcă faptul că:

Sub haina militară simplă a doamnelor de caritate se ascund comori de bunătate sufletească și de nețărmurit devotament pentru ostașii cari vin zdrobiți de gloanțe. Românele noastre și-au înțeles datoria...

Peste o lună, ofițerul D. Diaconescu, din Regimentul 38 Infanterie Târgu Jiu, scria:

Plec mulțumit de personalul acestui spital, mă duc la datoria sfântă mare care mă cheamă. Să-mi apăr țara, neamul... având credința că brava noastră armată care până astăzi a dat dovezi de bărbăție și devotament, cât și de abnegație față de țară, poate a o apăra de dușmanii care caută să o copleșască prin presiunea ce o exercită de mai bine de două luni.

Sublocotenentul V. Constantinescu de la Regimentul 43 Infanterie nota:

Am încrederea cea mai mare în părintele nostru, Averescu, care, cu creierul lui de oțel va ști să redea încrederea populațiunei, liniștea de pace. Tratatul din Crucea Roșie Spitalul nr. 21 Craiova mi-a dat îndoit avânt să lupt pentru cuvintele cu care am fost educat: Ardealul! Ardealul! Ce am dorit

de atâtea veacuri acum trebuie să facem ce-am vorbit. În prezent nemții sunt la Cărbunești...

Sublocotenent Popa Ion:

Recunoștință și laudă tuturor doamnelor al căror nume îmi scapă din minte și care au depus toată osteneala pentru interesele scumpei noastre țări.

Doctorul Șerban Ionescu din Cernăuțești – Buzău, apreciindu-le pe craiovence, remarca trăsăturile tuturor româncelor:

În marele nostru efort național s-au evidențiat în mod deosebit alte calități ale femeilor române, o voință tare și o acomodare repede la noile împrejurări... întărind astfel și mai mult încrederea în victoria finală.

Spre sfârșitul toamnei lui 1916, în urma unor bătălii îndârjite între forțe inegale, Oltenia a căzut în mâinile inamicului. De aici încolo, însemnările răniților devin și mai pline de omenesc, de amărăciune. Și mai interesante în definirea unor realități pe care le-am întâlnit, din acest punct de vedere, doar în cartea de amintiri a Martei Trancu Rainer⁶.

Spitalul din Craiova nu a putut fi evacuat în totalitate. Adevărul este că un număr mare de răniți – cei ce nu au putut fi transportați – au rămas sub regim de ocupație. În această perioadă, de amărăciune, lipsuri și captivitate, suferința răniților români se dubla. În atari condiții, personalul spitalului rămas pe loc i-a îngrijit cu mare devotament, i-a încurajat cu fapte și vorbe. În acest sens, sublocotenentul I. Niculescu-Trifu scria despre „devotamentul până la abnegație al femeii române”, despre sacrificiile materiale făcute de aceste femei în vederea îndeplinirii îndatoririi lor patriotice și umane.

Într-adevăr, în toiu iernii, când fondul pentru îngrijirea răniților s-a terminat, când răniții au rămas fără mâncare, femeile de la spital au mers din casă în casă, cerând din puținul și sărăcia locuitorilor hrană pentru răniți. Au fost luni lungi de lipsuri la sfârșitul lui 1916 și începutul anului următor, în care femeile din acest spital au dovedit un patriotism fără de margini, îngrijindu-i pe răniții și bolnavii prizonieri români.

În această atmosferă, a retragerii, când toți fugeau, iar răniții rămăneau ai nimănui, fără nicio bucă de pâine, femeile din Craiova i-au adunat și internat în spital: „Doamnele au rămas cu noi... au împărtășit cu noi necazul și durerile noastre. Când nu mai aveam ce mânca jertfeau puținul ce-l aveau pentru familie”.

Aprecieri deosebite sunt notate și de căpitanul în rezervă I. Boerescu, soldatul (probabil) Ciana Petru, locotenentul Mardealea din Regimentul 26 Infanterie – rămas cu o singură mână –, sublocotenent Pavlovici, Regimentul 31 Calafat, locotenent-colonel Al. Paltin etc.

Numele doamnelor de la Societatea de Cruce Roșie cel mai des citate: doctorița Lamp, doamnele Gigu(ă)rtu, Popovici, Poenaru, Murgășeanu, Roșca, „Morocneanu” – de fapt, Elena Mar-Ocneanu –, Cuchilea, domnișoarele Culcer și Germăneanu.

Sunt pagini patetice, care nu s-au vroit, probabil, a fi astfel. Sunt confesiunile unor oameni care simțeau că pierd totul: familie, țară, armele, libertatea, dar găseau alinare și curaj în tăria femeilor care-i îngrijeau, îi mângâiau în durerea lor, îi încurajau în puterea de a înfrunta vicisitudinile și le inoculau speranța în viitor. Dacă ar fi fost numai atât și încă merită să ne oprim asupra acestui document.

Completăm materialul de mai sus privind activitatea Crucii Roșii, filiala Craiova,

⁶ Martha Trancu Rainer, *File din jurnal*, Editura Eminescu, București, 1982.

din 1916-începutul lui 1917, cu un altul, referitor la sprijinirea învățământului românesc și a situației copiilor români în regimul de ocupație, prezentat de Societatea Națională a Femeilor Române⁷, care pune umărul la rezistența fizică, materială și psihică a celor care nu s-au refugiat. Astfel, vom avea un tablou al altor forme de rezistență națională. E drept că rapoarte seci – de dare de seamă, în fond – ale diferitelor societăți ale femeilor de ajutorare nu se pot compara cu părerile celor care beneficiază de sprijinul lor. Societatea femeilor din Craiova a avut în grijă și o „grădină de copii ai mobilizaților”, care nu și-a încetat activitatea în timpul războiului. De altfel, parte dintre doamnele menționate în *Caietul de impresiuni ale spitalului...* făceau parte și din Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române: Olga Gîgurtu – în comitetul pentru redeschiderea grădinii de copii, care fusese închisă după 4 ani de funcționare, în timpul războiului. Și aici, zbaterile distinsele doamne pentru întreținerea și funcționarea grădiniței în timp de ocupație și după aceasta. Se va reînființa, în octombrie 1918, Elena Mar-Ocneanu fiind casiera Societății.

*

Se tot amintește că din istorie trebuie să învățăm pentru prezent și viitor. Ceea ce am expus până acum este o lecție. O lecție de patriotism, de demnitate, de sacrificiu. Cum altfel poate fi interpretată activitatea doamnelor – multe din înalta societate, în frunte cu Regina –, care au ajutat, cum au putut, soldații români ce-și apărau țara? Cum se pot traduce cuvintele mișcătoare ale ostașilor răniți pe câmpul de luptă, care abia așteptau însănătoșirea, nu pentru a se întoarce acasă, ci pentru a pleca, din nou, pe front, pentru a-și apăra și întregi țara? Fără îndoială, situația descrisă de la Spitalul nr. 21 Craiova reprezenta o parte a unui fenomen extins la nivelul întregii țări.

Extrapolând în timpul prezent, nu există o instituție a carității. Nici noi nu am mai fi dispuși „să ne pierdem timpul” cu asemenea activități, considerate de unii „romantice”, care nu aduc bani. Și, fie vorba între noi, nici armată nu prea avem. Copiii și tinerii noștri luptă și mor pentru idealurile altora. Pentru bani de trai decent, în fond.

Să dea Domnul să nu avem parte de un război (al nostru...)!

Deocamdată, prin acest articol, prezentăm o lecție. De demnitate, sacrificiu și dragoste de țară. Din al 15-lea an al secolului XX, al doilea an de Război Mondial și primul – tragic! – al participării noastre.

⁷ Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române, *Darea de seamă a Comitetului central pe anul 1916, 1917, 1918, 1919*, București, 1920, p. 12, pp. 182-188. Numele real al doamnei Morocneanu este, de fapt, Mar-Ocneanu. Aceasta este, în același timp, casieră a filialei Craiova a acestei societăți.

Mădălina NIȚELEA

TITU MAIORESCU – MARTOR AL EVENIMENTELOR MARELUI RĂZBOI

TITU MAIORESCU – TÉMOIN DES ÉVÉNEMENTS DE LA GRANDE GUERRE

Résumé: Dans la société roumaine, à la fin du XIXe siècle et au début du XXe, la préoccupation pour l'Allemagne était loin d'être absente ou insignifiante.

Titu Maiorescu (Craiova, 1840-1917, Bucarest), une personnalité remarquable de l'élite de la société roumaine, à la fin du XIXe siècle et au début du XXe – le chef incontesté de la société littéraire Junimea, fondée en 1863-1864, qui joua un rôle décisif dans l'orientation de la culture roumaine, éditeur des poésies d'Eminescu et des classiques roumains, représentant du Parti Conservateur, académicien – avait une formation allemande (lycée à Vienne de 1851 à 1858, Université à Berlin et doctorat à Giessen en 1858-1859). En 1916, une année avant sa mort, Titu Maiorescu s'est impliqué dans les événements qui ont précédé l'entrée de la Roumanie dans la Première Guerre. À la suite de longues négociations, la Roumanie a quitté sa neutralité (pour laquelle avait opté dans les premières années). La diplomatie française a soutenu l'entrée de la Roumanie dans la guerre. Même si, en 1916, il y a une indépendance politique et culturelle, plusieurs témoignages montrent que les hommes politiques roumains ont considéré que la Roumanie devait entrer dans la Première Guerre mondiale, l'Entente, et notamment de la France, ayant promis à Brătianu la Transylvanie et la Bucovine. Il ne faudrait pas croire que la sympathie pour la société française était, en Roumanie même, tout à fait unanime et sans aucune réserve. Par exemple, Titu Maiorescu se montrait sensible aux vertus du modèle allemand.

Titu Maiorescu¹ (Craiova, 1840-1917, București), personalitate marcantă a elitei societății românești din secolul al XIX-lea și începutul secolului XX, bine cunoscut tuturor ca membru fondator al Societății Literare Junimea, editor al lui Eminescu și al clasicilor români, reprezentant de seamă al Partidului Conservator, academician², îl regăsim, în anul 1916, cu un an înaintea decesului său, implicat în evenimentele care au precedat intrarea României în Primul Război Mondial.

Într-un articol, publicat în „Deutschland Revue”, în 1882, Titu Maiorescu, sublinia pericolul pe care Rusia îl prezenta pentru România: „Suntem pierduți în fundul Orientului, expuși la două curente: panslav și pangerman, la fel de periculoase pentru independența noastră; dintre care primul este mult mai apropiat, mai apăsător”³. Titu Maiorescu era totuși atras de modelul german, iar prin formația și activitatea sa a încercat o orientare a societății românești către Germania.

Primul Război Mondial a izbucnit în anul 1914. Prin amploarea evenimentului, durata sa, antrenarea în conflict a multor state și evoluțiile ulterioare, a fost numit *Marele Război*. Austro-Ungaria, Germania, Turcia, Bulgaria, cunoscute ca Puterile Centrale,

¹ Titu Maiorescu a absolvit Academia Tereziană din Viena, a urmat cursuri universitare la Berlin și la Paris, a obținut un doctorat cu mențiunea *magna cum laude* la Giessen, dobândind astfel diplome în litere, drept, istorie și filosofie. Cariera sa a fost pe măsura studiilor: profesor universitar, academician, critic literar, ministru al justiției, ministru de externe și prim-ministru al României.

² În aula Academiei Române din București, alături de ceilalți membri fondatori ai prestigioasei instituții, se regăsește portretul lui Titu Maiorescu, o lucrare de pictură, ulei pe pânză, realizare a artistului Alexandru Moser Padina (1904-1992).

³ Apud Pamfil Șeicaru, *România în Marele Război*, Editura Eminescu, București, 1994, pp. 51-52.

au luptat împotriva statelor aliate, sau Antantei, a cărei denumire era dată după alianțele încheiate anterior izbucnirii războiului, fiind formată din Rusia, Franța, Marea Britanie, Italia, Japonia, Serbia, cărora li se vor alătura și alte armate, printre care cea a S.U.A. Izbucnirea războiului nu a reprezentat o surpriză, provocând la început chiar un entuziasm. Ca urmare a asasinării arhiducelui Franz Ferdinand, în iunie 1914, la Sarajevo, de către un sârb bosniac, Austro-Ungaria a declarat război Serbiei. S-a spus că Primul Război Mondial a fost declanșat din cauza onoarei lezate a Imperiului Austro-Ungar, al cărui moștenitor la tron fusese ucis din cauza politicii Serbiei. Încercări de evitare a războiului au existat, dar se pare că nu au fost decisive. Situația era încordată, multe state doreau schimbare, pentru altele, o nouă ordine reprezenta dezordine. Interesele fiecăruia dintre statele participante erau diverse. România a preferat să rămână neutră la declanșarea conflictului, prudența prim-ministrului Ion I.C. Brătianu fiind o caracteristică a guvernării în perioada 1914-1916, spre nemulțumirea unor cancelarii.

În anul 1916, România a părăsit starea de neutralitate pentru care optase în primii ani și a intrat în marea conflagrație. Guvernul României și Regele Ferdinand, în urma unor îndelungate tratative, au aliniat România Blocului Antantei. Diplomația franceză susținuse angajarea României în război, atât pe plan politic, cât și militar, grăbind derularea tratatelor.⁴ Premierul României, Ion I.C. Brătianu, încerca să ofere țării o siguranță privind condițiile intrării în război și, ulterior, în cazul victoriei Antantei, o poziție cât mai favorabilă în cadrul tratatelor de pace. România nu era mulțumită de asigurările Rusiei și a încercat o amânare a deciziei. Rusia ezita angajarea de trupe în Dobrogea, justificând că Bulgaria va rămâne neutră față de România. Statul român, în primăvara și vara anului 1916, a întreprins eforturi pe lângă statele Antantei, ca să-i fie asigurate căi de aprovizionare cu armament prin portul rus Arhanghelsk.⁵ Rusia devenise principala negociatoare în relațiile cu România. La 28 iunie/11 iulie 1916, generalul rus Mihail Vasilievici Alekseev transmitea la București textul proiectului Convenției militare prin care se impunea României intervenția armată pentru intervalul 20-25 iulie/2-7 august 1916.⁶ După anumite tergiversări, România a încheiat, în data de 4/17 august 1916, Tratatul de alianță și Convenția Militară cu Franța, Marea Britanie, Italia și Rusia. Doreau românii intrarea în război? În România, elita era favorabilă Franței și gândurile românilor erau îndreptate către Transilvania și Basarabia. Românii din Ardeal, nu toți, împărtășeau aceleași idealuri, oscilând între Viena și București.⁷ Ambasadorul Franței la București, contele de Saint-Aulaire, raporta președintelui Franței, cu o zi înaintea semnării celor două documente că, exceptând armata și o pătură restrânsă de intelectuali, „țara este puțin belicoasă”. Conform celor două documente semnate de către România și aliați, Antanta recunoștea dreptul României de a include Transilvania, Bucovina, Banatul, Maramureșul, dar nu și Basarabia. România avea obligația de a declara război Imperiului Austro-Ungar. Interesant este faptul că Germania și Austro-Ungaria nu au crezut în intrarea României în război de partea Antantei, deși aceasta încheiase convențiile, de altfel statele aliate reușind să păstreze secretul semnării acestor tratate. Derularea evenimentelor semnării acestor convenții

⁴ Vezi Dumitru Preda, *România și Antanta*, Institutul European, Iași, 1998.

⁵ *Ibidem*, p. 21.

⁶ *Ibidem*, p. 38.

⁷ Vezi „Telegraful Român”, Sibiu, iunie-august 1916; Lucian Boia, *Primul Război Mondial, Controverse, paradoxuri, reinterprețări*, Humanitas, București, 2014.

este demnă de scenariul unui film de aventuri.⁸ Textul tratatului fusese elaborat, fiind necesare doar semnăturile. La ministrul Rusiei la București, Stanislas Poklewski-Koziell, la oră diferită, au venit pe rând colegii ambasadori aliați și au semnat. Fiecare a semnat acel exemplar din tratat pe care urma să-l primească. Au plecat iarăși unul câte unul. Peste câteva ceasuri, pentru a deruta pe agenții Puterilor Centrale, ambasadorul Rusiei, Poklewski-Koziell, s-a îndreptat către casa lui Vintilă Brătianu, unde, alături de I.G. Duca și diplomatul Constantin Diamandy, aștepta premierul Ion I.C. Brătianu, care va semna cele două documente, pregătind astfel intrarea României în război.⁹ Dar germanofilii Titu Maiorescu, Petre P. Carp, Alexandru Marghiloman, nu erau ei oare sceptici? Ministrul german la București, Hilmar von dem Bussche, a cerut audiență la Rege, dar a plecat liniștit de la întâlnire. Cetățenii germani obișnuiți, cei care nu erau membrii Legației de la București, au părăsit capitala României fără o coordonare a oficialilor lor, membrii Legației adoptând o atitudine calmă. Diplomații germani nu credeau într-o decizie a României de a intra în război împotriva Puterilor Centrale. Privind un proiect de discurs al Regelui Ferdinand, care putea fi ținut în cadrul Consiliului de Coroană de la Palatul Cotroceni, din 14/27 august 1916, ajungem la concluzia că alegerea taberei Antantei nu prezenta o certitudine nici pentru purtătorul coroanei regale a României.¹⁰ În timpul când România purta negocieri cu Rusia și întâmpina anumite probleme în desfășurarea tratatelor, în gazetele germane apăreau amenințări la adresa României și a Regelui. Pentru inducerea în eroare a Puterilor Centrale, după încheierea Convențiilor, a fost lansat zvonul că Regele Ferdinand nu ar fi fost de acord cu deciziile premierului, și ar fi cerut demisia acestuia, mai mult, dorind însărcinarea lui Titu Maiorescu – „partizan al unei neutralități prietenești față de Germania” – cu formarea guvernului.¹¹ Titu Maiorescu aprecia că va ajunge premierul României, convingere întărită și de o invitație a Regelui Ferdinand la Palat pentru seara zilei de 13/26 august 1916.¹² Însuși contele Ottokar Czernin, ambasadorul Austro-Ungariei la București, într-o vizită la Maiorescu, este convins că Regele îl va numi premier.¹³ Regele Ferdinand i-a comunicat însă alegerea României pentru Antanta. Contrariat, la încheierea întrevederii cu Regele, Titu Maiorescu i-ar fi adresat următoarele cuvinte: „Sunt încă unul dintre bătrânii servitori ai Regelui Carol. O conjur pe Majestatea Voastră să mai aștepte încă în privința acestei hotărâri

⁸ ANR, Fond *Președinția Consiliului de Miniștri*, dosar 425/1941, ff. 322-323. În anul 1941, P. Nemoianu, doctor în drept, trimis la Moscova, întocmea un raport pe care-l prezenta Conducătorului Statului, generalul Ion Antonescu. „Cu onoare, vă înaintez, aci alăturat, un articol apărut în ziarul *Russkoe Slovo* din Moscova în anul 1916, despre Ionel Brătianu, tradus de mine cu ocazia recente mele misiuni la Moscova și care în momentul de față nu se poate da publicității, rugându-vă a lua cunoștință de cuprinsul lui. În același timp vă mai aduc la cunoștință că, același text l-am depus și la Fundația Ionel Brătianu din Capitală”. Era vorba de o traducere a unui articol apărut într-un jurnal rusesc, „*Russkoe Slovo*”, publicat în numărul 200, din 30 august 1916. Articolul aparținea jurnalistului rus S. Litovțev, trimis în România, și surprindea atmosfera de la București și de la Sinaia, din august 1916.

⁹ Vezi Șerban Rădulescu-Zoner, Beatrice Marinescu, *Bucureștii în anii Primului Război Mondial 1914-1918*, Editura Albatros, București, 1993, p. 40.

¹⁰ ANR, Fond *Casa Regală, Documente Oficiale. Ferdinand*, dosar 12/1916, ff. 1-5.

¹¹ Șerban Rădulescu-Zoner, Beatrice Marinescu, *op. cit.*, p. 43; ANR, Fond *Președinția Consiliului de Miniștri*, dosar 425/1941, f. 321.

¹² Titu Maiorescu, Stelian Neagoe, *România și Războiul Mondial: Însemnări zilnice inedite*, Editura Machiavelli, București, 1999, p. 149; I.G. Duca, *Amintiri politice*, vol. I, Editura Ion Dumitru, München, 1981, p. 163.

¹³ „Czernin mă roagă să iau răspunderea și să-i dau curaj Regelui. Răspunderea e ușor de luat, dar să dai curaj altuia, asta e altă chestiune.” (Titu Maiorescu, *op. cit.*, p. 150)

groaznice”¹⁴. A doua zi avea loc Consiliul de Coroană, desfășurat la Palatul Cotroceni, care consfințea intrarea României în Primul Război Mondial. Întrunirea Consiliilor de Coroană simboliza garanția pe care Regele o acorda țării în momente decisive. Sigur, convocarea Consiliilor de Coroană avea un rol consultativ, la cererea guvernului, dar legitima desfășurarea evenimentelor.¹⁵ La orele 10:00, în data de 14/27 august 1916, un aghiotant de serviciu a introdus pe cei invitați¹⁶ în sufrageria mare a Palatului Cotroceni, unde, după câteva minute, a venit și Regele Ferdinand, însoțit de fiul său, Principele Carol.¹⁷ Regele Ferdinand, biruindu-se pe sine, „a luat atitudinea definitivă, învingând simțămintele lui cele mai intime către familia și neamul lui”¹⁸. Prim-ministrul Ion I.C. Brătianu a comunicat tuturor alegerea pentru care optase România: intrarea, imediat, în război alături de Antanta. Nu toți doreau însă o alianță cu Rusia.¹⁹ Germanofilul P.P. Carp s-a opus, „urând” României, în aceste condiții, să fie învinsă.²⁰ Titu Maiorescu a încercat o amânare a deciziei, după care, împreună cu Theodor Rosetti, a pledat pentru neutralitate. Consiliul de Coroană s-a terminat în jurul orei 13:00. Impresiile provocate au fost consemnate în istorie.

Îmi aduc aminte – spunea I.G. Duca –, de Maiorescu, prins într-o redingotă cam veche și cam strâmtă, cu figura interogativă și cu înimitabilele lui gesticulații, mai pripit ca de obicei, mergând de la unul la altul. În schimb Marghiloman, ca întotdeauna, de o impecabilă eleganță și plin de iluzii, era senin și aproape voios, pe când Carp, cu monoclu pironit în orbita oculară, deși nu știa nimic, părea că presimte ce se urzea. Era crispat și pe chipul său se vedeau stigmatelate ciudei care îl stăpâneau. Take Ionescu, prevenit, exalta și cu greu își putea ascunde bucuria. De Filipescu nici nu mai vorbesc, nu mai era el, boala îl doborâse, slăbit, cu ochii pierduți privea aiurea. El, exuberanța personificată, el, care dorise această intrare în acțiune cu atâta patimă, stătea acum, în clipa decisivă, covârșit parcă de o mare durere și nu de o mare fericire. Aripa morții îl

¹⁴ *Ibidem*, p. 151.

¹⁵ Ion Mamina, *Consiliul de Coroană*, Editura Enciclopedică, București, 1997.

¹⁶ Nouăsprezece oameni politici au participat la Consiliul de Coroană, din 14/27 august 1916, la Palatul Cotroceni: Ion I.C. Brătianu, prim-ministrul României, Mihail Pherekyde, președintele Adunării Deputaților, Constantin F. Robescu, vicepreședintele Senatului, Theodor Rosetti, P.P. Carp, Titu Maiorescu, foști prim-miniștri, Constantin Olănescu, Constantin Cantacuzino-Pășcanu, foști președinți ai Camerei, Alexandru Marghiloman, Nicolae Filipescu, Take Ionescu, șefi de partide, Emanoil Porumbaru, Vasile G. Morțun, Emil Costinescu, Victor Antonescu, Ion G. Duca, Alexandru Constantinescu, Alexandru G. Radovici, Constantin Angelescu, miniștri în funcție.

¹⁷ Șerban Rădulescu-Zoner, Beatrice Marinescu, *op. cit.*, p. 48.

¹⁸ Sabina Cantacuzino, *Din viața familiei Ion C. Brătianu, 1914-1919*, ed. a III-a, Humanitas, București, 1914, p. 20.

¹⁹ Alexandru Marghiloman, participant la Consiliul de Coroană, consemna declarația lui Petre P. Carp: „A merge cu Rusia este a izbi în interesele țării și în continuitatea dinastiei”. (Alexandru Marghiloman, *Note politice, 1897-1924*, vol. II, 1916-1917, Editura Institutului de Arte Grafice Eminescu, București, 1927, p. 150)

²⁰ „Domnule Carp – afirma Regele Ferdinand –, știu foarte bine că sunt un Hohenzollern, nu era nevoie să mi-o amintești dumneata. Dacă interesele patriei de origine ar corespunde cu cele ale României n-aș ezita să adopt opiniile dumneavoastră; această soluție ar fi fost cea mai ușoară pentru mine. Dar, scormonind adânc în conștiința mea, am ajuns, cu durere, la concluzia că interesele României nu merg alături de cele ale Austro-Ungariei și, în consecință, cu cele ale Germaniei. A trebuit să-i impun inimii mele tăcerea; asta n-a fost ușor, cu sufletul torturat am luat hotărârea de a-mi face datoria față de poporul român ale cărui destine le conduc. Cu durere, dar cu convingerea că decizia din aceste zile este singura care concordă cu destinul țării mele, România.” *Apud I. Scurtu, Regele Ferdinand (1914-1927): activitatea politică*, Editura Garamond, București, 1993, p. 32.

atinsese și peste câteva săptămâni, avea să-l răpună.²¹

Titu Maiorescu, aflat în tabăra opusă, își amintește ordinea celor care au luat cuvântul:

Vorbește întâi Regele, cu pauze, trăgând linii cu un creion, penibil de îngăimat. Apoi Brătianu. Apoi contra, Carp, pentru război cu Austria, Take Ionescu, contra Marghiloman, pentru, Nicu Filipescu, contra eu, pentru, Costinescu și Brătianu și iar Take Ionescu. Ceilalți tac. Brătianu zice că toate Puterile Ententei ne-au asigurat dobândirea Transilvaniei, Banatului, Maramureșului și Bucovinei, și a vorbit de Tudor Vladimirescu și de Mihai Viteazul... A sfârșit Regele cu câteva cuvinte și mai penibil îngăimate²².

Într-un raport al ministrului Belgiei, din 15/28 august 1916, se sublinia prestația exemplară a Regelui Ferdinand: „Cuvintele regale vor rămâne, desigur în anale ca exemplul cel mai perfect de abnegație personală și devotament față de patrie”²³. În seara zilei de 14/27 august, la orele 21:00, ambasadorul României la Viena, Edgar Mavrocordat, a înmănat secretarului de serviciu de la Ministerul de Externe din capitala imperiului nota prin care România declara război Austro-Ungariei. Armata română începea ofensiva în Transilvania. Curând ofensiva s-a transformat în defensivă, unii oameni politici acuzând pe conducătorii armatei pentru starea precară în care ajunsese țara. De altfel, nici aliații nu și-au respectat decât parțial angajamentele. La sfârșitul anului 1916, capitala era ocupată de trupele germane, bulgare și turce, iar guvernul, Familia Regală și armata se retrăseseră la Iași. Titu Maiorescu a rămas în București și l-a învinovățit pe Brătianu „pentru calamitatea adusă”. I se cere pe ascuns, de către Germania, să-l influențeze pe Rege, să încheie pace. Titu Maiorescu refuză să fie „agentul unui stat străin în România”. Are o discuție cu Lupu Kostaki, care speră ca Regele, împreună cu Brătianu, să fugă în Rusia, ceea ce ar echivala cu dispariția dinastiei. Titu Maiorescu nu-i împărtășește opinia.²⁴ A primit cu rezervă ocupația germană.²⁵ O atitudine uneori prea rezervată. Atunci când bulgarii și nemții au ridicat documente slavone din patrimoniul statului român, Academia Română a redactat un raport oficial de protest și l-a înmănat lui Maiorescu, cu speranța că acesta îl va prezenta oficialilor germani. Acesta a refuzat și, ca urmare, a fost acuzat de mulți. Din *Memoriile* sale, reiese faptul că nu dorea să intervină pentru nimeni și nimic, în condițiile date. Situația devenise grea. Lipsurile erau multe. Printre ele, pâinea albă îi lipsea poate cel mai mult. În timpul iernii, nu se găseau lemne pentru încălzire.²⁶ Pe când mai erau militari români răniți în București, le trimitea, cu ajutorul nepoatelor, cărți și țigări. Maiorescu merge acum pentru prima dată cu tramvaiul, trăsurile erau rare, „dar am stat cu plăcere în

²¹ I.G. Duca, *Amintiri politice*, Editura Ion Dumitru, München, 1981, vol. I, pp. 271-272.

²² Titu Maiorescu, S. Neagoe, *op. cit.*, pp. 152-153.

²³ *Apud* Dumitru Preda, *op. cit.*, p. 86.

²⁴ Titu Maiorescu, S. Neagoe, *op. cit.*, p. 171.

²⁵ Georg-Titus Kremnitz, fiu al cunoscutei Mite Kremnitz și presupus fiu al lui Titu Maiorescu, ofițer al Statului Major al armatei germane, însoțindu-l pe feldmareșalul August von Mackensen în România, a făcut parte din delegația care i-a propus lui Titu Maiorescu să formeze un guvern antidinastic, de ocupație, propunere declinată de acesta.

²⁶ În București „începu mai întâi rechizițiile cu zahărul și urmă cu automobilele, benzina, petrolul, țițeiul, spirtul, sticle goale, butoaie și o listă lungă de alimente. Apoi 20.000 cămăși, izmene, flanele, brăuri, ciorapi, plăpumi, perne, saltele și 1000 blănuri”. (Sabina Cantacuzino, *op. cit.*, pp. 54-55)

picioare pe platformă”²⁷, mărturisea acesta. Starea sănătății sale se agravase. Suferea de stenocardie. Cu câteva zile înaintea morții, Titu Maiorescu „era bine dispus, făcea proiecte pentru viitor, urmărea cu același viu interes veștile de pe diferitele fronturi unde se dădeau lupte. A dictat o dată o poezie, o dată alte mici lucruri”, își amintea Olga Neuman, secretara sa, cea care l-a îngrijit în ultima etapă a vieții.²⁸ A murit în data de 18 iunie/1 iulie 1917. A crezut în izbânda Puterilor Centrale, ca oricare dintre „germanofili”, conștientizând pericolul rusesc pentru societatea românească. Mulți au spus că și-ar fi dorit pe împăratul Austriei pe tronul României. Titu Maiorescu nu a avut intransigența lui Petre P. Carp și implicarea lui Alexandru Marghiloman în perioada ocupației germane a capitalei. A preferat o atitudine discretă.

²⁷ Titu Maiorescu, S. Neagoe, *op. cit.*, p. 156.

²⁸ *Ibidem*, pp. 248-249.

Marinela-Loredana BARNA

BRAȘOVUL OCUPAT DE ARMATA ROMÂNĂ ÎN PAGINILE „GAZETEI TRANSILVANIEI” (AUGUST-SEPTEMBRIE 1916)

THE OCCUPIED BRASOV BY THE ROMANIAN ARMY IN THE “TRANSYLVANIA’S GAZETTE” (AUGUST-SEPTEMBER, 1916)

Abstract: *This article proposes to create the image of Brasov during his occupation by the Romanian army in The First World War. The newspaper the “Transylvania’s Gazette” was the source of that information. During August-September, 1916, the newspaper was printed “with the approval of the military command”.*

Articolul își propune prezentarea imaginii orașului Brașov aflat sub stăpânire românească în perioada 29 august-7 octombrie 1916 prin „ochii” „Gazetei Transilvaniei”. Singurul ziar eliberat de sub cenzura maghiară din Transilvania acelei perioade, trecea sub cenzura militară. Numerele gazetei ce au stat la baza studiului sunt tipărite „cu aprobarea comandamentului militar”. Redacția și administrația ziarului se aflau în Brașov, pe strada Prundului, nr. 15.

„Gazeta Transilvaniei” – abonați, publicitate, saluturi

În primul număr al ziarului apărut „cu aprobarea comandamentului militar”¹, redactorul Ioan Lacea anunța reparația acestuia după o săptămână. Promitea tipărirea zilnică a celor mai importante vești de pe front, a evenimentelor mari, dar și a comunicărilor de interes local.

În această perioadă interveneau o serie de modificări și în ceea ce privește „Gazeta Transilvaniei”. Prețul se transforma din 10 fileri în 10 bani. Începând cu 8/21 septembrie, abonații brașoveni erau chemați să-și ridice ziarul de la sediul redacției.² Și ora apariției ziarului se schimba: inițial era dimineața la ora 10:00³, apoi după-amiaza, la ora 3:00, începând cu 21 septembrie/4 octombrie⁴.

La cererea „fraților liberatori”, „Gazeta” făcea un apel către comercianții și meseriașii români de a-și face publicitate contra unei „taxe minime”.⁵ Atelierul tipografic A. Mureșianu-Branisce & Comp. se număra și el printre anunțatori, macheta publicitară cea nouă, mai schematică, apărând în „Gazeta Transilvaniei” nr. 185 din 7/20 septembrie 1916.

Publicitate își făcea și Administrația Băilor Eforiei, care anunța deschiderea stabilimentului la 1 septembrie⁶, și Frații Simay – succesorii Emil Bologa & Comp⁷. La mica publicitate se căuta agronom și menajeră⁸, iar Ioan Aron, învățător și director al

¹ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 175 din 24 august/6 septembrie 1916. Deoarece toate informațiile sunt din aceeași publicație, în notele următoare vom menționa doar numărul și data apariției ziarului.

² Nr. 186 din 8/21 septembrie 1916.

³ Nr. 195 din 18 septembrie/1 octombrie 1916.

⁴ Nr. 197 din 21 septembrie/4 octombrie 1916.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Nr. 187 din 9/22 septembrie 1916.

⁷ Nr. 198 din 22 septembrie/5 octombrie 1916.

⁸ Nr. 193 din 16/29 septembrie 1916.

Școlii Centrale rom. ort., vindea miere de stup cu prețul neschimbat în urma cuceririi⁹.

O serie de saluturi erau primite din România și redactate cititorilor ziarului brașovean. „Naționalul” saluta „Gazeta Transilvaniei” – „primul ziar românesc de peste munți”, adresând următorul îndemn: „Ia-ți locul tău în rândurile presei României mari, loc de frunțas între frunțasi”¹⁰.

Un alt „salut frățesc” era amintit în „Gazeta Transilvaniei” nr. 188 din 10/23 septembrie 1916. O telegramă expediată de la Paris, semnată de Gabriel Dichter, trimis special al „Epocii”, Rădulescu-Bistrița, corespondent al „Universului”, și Pompiliu Paltanea, corespondent al „Viitorului”, trimitea „primul salut pe care vi-l adresează Românii pe cale directă din Franța, pământul libertății”¹¹.

Salutări călduroase trimiteau Voicu Nițescu, fostul director al ziarului¹², și directorul revistei „Cosânzeana” din Orăștie¹³.

Academia Română, prin I. Bianu, saluta „Gazeta” mulțumind lui Dumnezeu pentru ocazia de a „expedia prin poștă oficial la Brașov”¹⁴.

Vizita distinsă a fostului ministru român Constantin Dissescu la redacție era anunțată în „Gazeta Transilvaniei” nr. 190 din 13/26 septembrie 1916. „Bun prieten al ardelenilor”, acesta devenea primul abonat din țară al ziarului în România Mare. Un steag era dat în dar brașovenilor – un drapel cu chipul lui Mihai Viteazul și inscripția *Dacia Felix Recidiva 14-15 august 1916* și numele lui Dissescu într-un colț. Acesta urma să fie arborat în turnul bisericii Sf. Nicolae din Schei.

Intrarea trupelor române în oraș

Intrarea României în Marele Război, în 1916, crea la Brașov „o groază imensă”. Tabloul complet al acelor zile era realizat în „Gazeta Transilvaniei” nr. 175 din 24 august/6 septembrie. Refugierea autorităților militare și civile lăsa populația orașului „buimăcită”. În această fugă au fost luați prizonieri, printre alții, preoții bisericii Sf. Nicolae din Scheii Brașovului, dr. Vasile Safta, I. Prișcu și dr. Nicolae Stinghe, împreună cu familiile lor.

Măști, 15/28 august, întâmpinarea trupelor române de către viitorul primar, dr. George Baiulescu, însoțit de locțiitorul primarului refugiat, F. Fabritius, și un grup de consilieri români, sași și maghiari, avea loc la „răspântia drumurilor dintre Hărman și Dârste”. Colonelul Darvari îi chema la Primărie la ora 5:00 după-amiaza pentru a le comunica noile ordine și noua structură administrativă a orașului.

Intrarea triumfală în Brașov o făcea Regimentul 6 Mihai Viteazul. După o mică staționare în Piața Franz Josef (astăzi, Piața Sfatului), unde maiorul Marinescu a ținut o scurtă cuvântare, trupele române s-au îndreptat spre biserica Sf. Nicolae, unde au repetat ceremonialul.

A doua zi, comandantul armatei române din sectorul Brașov, generalul Grigorie Simionescu, întârea noile ordine și pleca pe front.

Ordonanțele militare

În timpul ocupației române, la Brașov s-au emis două ordonanțe militare.

Ordonanța din 25 august/7 septembrie 1916, dată de Comandantul Corpului 2 al

⁹ Nr. 198 din 22 septembrie/5 octombrie 1916.

¹⁰ Nr. 183 din 4/17 septembrie 1916.

¹¹ Nr. 188 din 10/23 septembrie 1916.

¹² Nr. 189 din 11/24 septembrie 1916.

¹³ Nr. 198 din 22 septembrie/5 octombrie 1916.

¹⁴ *Ibidem*.

Armatei, era publicată în „Gazeta Transilvaniei” nr. 178 din 28 august/10 septembrie și „Gazeta Transilvaniei” nr. 179 din 30 august/12 septembrie. Formată din 10 articole, reglementa absolut orice situație din oraș.

Comandanții trupelor care ocupau localitățile transilvănene primeau sarcina de a numi primar din „notabilii români din localitate”, prin excepție se putea numi primarul și de altă naționalitate, însă trebuia să prezinte garanții serioase. În schimb, polițistul era absolut necesar să fie român.

Autoritatea militară avea obligația de a sigila arhivele localității.

Vecinii erau făcuți responsabili de averea imobiliară și mobilă, atât a statului, cât și a particularilor.

Pentru găzduirea ofițerilor și a trupelor române se anunța că aceasta se făcea în mod gratuit, atât în locuințe particulare, cât și la hoteluri, după următorul algoritm: proprietarul își putea păstra o cameră, iar la hotel se asigura cazarea turiștilor doar pentru o jumătate din capacitate.

Se interzicea tipărirea oricărui imprimat într-o limbă străină, iar cele în limba română erau acceptate doar cu aprobarea Cenzurii.

Clădirile, fabricile și alte imobile care au aparținut statului austro-ungar treceau în proprietatea statului român. Până la predarea cu inventar, acestea treceau sub grija autorităților locale și sub paza trupelor armatei române din localitate.

Fabricile, stabilimentele industriale și depozitele lor care aparțineau inițiativei private puteau fi rechiziționate de statul român dacă satisfăceau necesitățile acestuia. Până la predarea lor, se proceda la fel ca și cu cele de stat.

Se ordona deschiderea imediată a brutăriilor, a măcelăriilor, a magazinelor și a depozitelor de coloniale, a farmaciilor, a drogheriilor, a tutungeriilor, a fierăriilor, a magazinelor de îmbrăcăminte, de lenjerie și de încălțăminte. Magazinele abandonate de proprietari se deschideau după ce autoritățile numeau „custozi-giranți”, cărora marfa le era predată cu inventar, 10% din vânzare fiind considerat câștigul lor.

Toate prețurile erau fixate de autoritatea militară, în conformitate cu tarifele din Regulamentul Legii Rechizițiilor și după aprobarea lor de către o comisie mixtă, compusă din specialiști locali din toate naționalitățile. Majorarea nejustificată a prețurilor era sancționată cu amendă până la 2.000 lei și un an închisoare.

Vânzarea oricărui produs se făcea „pe bani gata”, paritatea fiind: 1 coroană egal cu 80 bani, iar 1 leu egal cu 1 coroană și 25 fileri.

Prăvăliile se închideau la ora 8:00 seara, iar localurile publice, o oră mai târziu. Tot la ora 9:00 seara se interzicea particularilor să mai circule pe străzile din Brașov.

Vânzarea băuturilor alcoolice în localuri publice era interzisă.

Hotelierii, hangii și chiar persoanele particulare erau obligați cu toții să anunțe orice persoană particulară străină de oraș la Comandamentul Garnizoanei militare și la Poliție în maximum o oră de la sosirea acesteia. De asemenea, niciun locuitor al Brașovului nu putea părăsi localitatea fără autorizația primarului și aprobarea pretorului sau a Comandamentului garnizoanei.

Comunicarea prin fluier, clopot, telegraf, porumbei călători și altele era strict interzisă, la fel comunicarea cu soldații sau ascultarea conversațiilor dintre soldați.

Armele de foc, armele tăioase și materiile explozibile trebuiau predate la Comandamentul garnizoanei militare și puteau fi returnate doar în baza unei autorizații scrise în nume personal.

Lucrătorii erau invitați să-și reia lucrul.

Ordonanța nr. 2 era adoptată la Brașov în 31 august/3 septembrie 1916. Noua

ordonanță era alcătuită din nouă articole.¹⁵ Era publicată trilingv (limba română, limba germană, limba maghiară).

Se interzicea civililor următoarele:

- să umble prin păduri, înarmați sau nu, fără aprobarea Comandamentului militar român;
- să ia notițe;
- să vorbească cu soldații;
- să intre în gări fără permisie de călătorie eliberată de Comandamentul garnizoanei respective;
- să circule pe lângă gări, cale ferată, stabilimente militare, poduri, tunele, bivuacuri;
- femeilor tinere și fetelor să umble singure pe străzi sau în localuri;
- să se întreprindă orice act de ostilitate contra armatei sau a funcționarilor ei;
- să se adune mai mult de trei persoane;
- să se apropie mai mult de 10 pași de santinele;
- să iasă din casă între apusul și răsăritul soarelui;
- să închidă casele, zi sau noapte;
- să răspundă la chemarea la arme în armatele cu care România este în război;
- să blocheze zonele cu incendiu;
- să iasă din localitate fără bilet de liberă circulație;
- să depoziteze produse necesare vieții și să le vândă la prețuri mai mari decât cele oficiale;
- să depoziteze, fără să declare autorităților, cantități mai mari de 50 l/ kg brânză, benzină, alimente sau furaje;
- să colecteze bani pentru orice scop fără permisiunea Comandamentului militar român;
- să dețină armă fără autorizație dată de Comandamentul garnizoanei;
- să dețină materiale explozive, telegraf, telefon, aparat de semnalizare, porumbei călători.

Civilii erau obligați:

- să se oprească și să ridice mâinile în aer la orice somație;
- să permită oricărei patrule/santinele să verifice pachete, trăsuri, care etc.

Liniaștea parohiilor și respectarea ordonanței intrau în răspunderea preoților oricărui cult. Aceștia erau obligați să amintească în serviciile divine pe Regele și Regina României, precum și pe copiii acestora, pe mitropolitul Ungro-Vlahiei, să pomenească ostașii români morți pentru întregirea neamului. Tot preoților li se delega sarcina de a îndemna femeile din parohii să se înscrie în Societatea Crucii Roșii românești.

Bărbații cu vârsta între 17 și 45 de ani erau chemați să se prezinte la Comandamentul garnizoanei. Meseriașii erau și ei chemați pentru a fi înscrși pe listele de rechiziție. Proprietarii de automobile, biciclete, motociclete și vase plutitoare erau chemați să le predea în schimbul unei chitanțe. Medicii, veterinarii și farmaciștii publici erau obligați să anunțe orice boală molipsitoare.

Dărilor restante trebuiau plătite.

Publicațiuni – primar, prefect, comandantul pieții

Ordinele militare erau întărite și completate prin ordine ale autorităților locale: primarul

¹⁵ Nr. 181 din 1/13 septembrie 1916.

George Baiulescu, Prefectura Poliției Brașov, Comandamentul Pieții Brașov. Aceste înștiințări erau preluate în paginile ziarului.

Cazurile de naștere și de moarte petrecute la Brașov, începând cu 12/25 august, se cereau a fi înregistrate la ofițerul stării civile, care se afla în clădirea Primăriei din strada Porții, nr. 68, etaj 1, și care lucra zilnic, între 10:00 și 11:00 dimineața.¹⁶

Începând cu 22 august/4 septembrie 1916, Primăria orașului Brașov stabilea prețurile maxime pentru 15 produse alimentare de bază (făină de grâu, carne de porc/vițel/berbec, slănină, lapte de bivol, lapte de vacă și altele). Prețurile erau atât în coroane, cât și în lei, fiind specificată paritatea între cele două monede. Anunțul era semnat de primar și de șeful Poliției, dr. N. Vecerdea.¹⁷ O listă extinsă, cu 25 de produse, apărea la 20 septembrie 1916, adăugându-se cașcavalul, salamul, zahărul, prunele, cartofii și săpunul. Anunțul era semnat de primar și de șeful Pieții Brașov, maior C. Sărățeanu.¹⁸

Reluarea lucrului era cerută locuitorilor civili, pretorul militar și comandamentul militar garantând respectarea contractelor de muncă și a salariilor. Proprietarii de magazine erau invitați să-și reia activitatea în cel mult 24 de ore.¹⁹

Un apel de plată a dărilor restante se făcea la 9 septembrie. Contribuabilii orașului erau somați să vină cu cărțile de dare din anul 1915, conform programării din anunț, la localul Perceptoratului orașenesc de dare între orele 9:00 și 12:00.²⁰

Primăria anunța faptul că vânzarea făinei către brutari și negustori se făcea zilnic, în intervalul orar 8:00-11:00 dimineața, la moara Fromm. De asemenea, brutarii, negustorii și măcelarii erau obligați să afișeze prețurile alimentelor.²¹

Paritatea coroană-leu era recalculată începând cu 8 septembrie. Motivul era devalorizarea coroanei. Astfel: o coroană devenea 0,70 lei, iar un leu, 1 coroană și 43 de fileri. Ordinul era semnat de primar și prefectul Poliției.²²

O nouă dispoziție privea anularea tranzacțiilor cu averi mobile și imobile realizate, începând cu 14/27 august 1916. Ordinul dat de pretorul Corpului II al Armatei Române era comunicat de prefectul Poliției.²³

Prefectura Poliției Brașov amintea ordonanțele date de Comandamentul militar și relua regulile ce trebuiau respectate.²⁴ Cei care nu predaseră armele erau acum amenințați cu moartea dacă nu se supun. Era clarificată din nou mobilitatea locuitorilor brașoveni. Începând cu 25 septembrie stil nou²⁵, era interzisă circulația la orice oră fără „bilet de legitimație”, eliberat de Primărie sau Comandament. Acest bilet putea fi eliberat contra sumei de 1 leu. Nici trăsurile publice sau particulare nu puteau părăsi orașul fără autorizație, iar circulația era obligatorie pe partea dreaptă a străzii.

Programul magazinelor era reglementat și el. Acestea urmau să fie obligatoriu deschise de la răsăritul și până la apusul soarelui, cu o pauză între 1:00 și 3:00 după-

¹⁶ Nr. 179 din 30 august/12 septembrie 1916; nr. 180 din 31 august/13 septembrie 1916.

¹⁷ Nr. 176 din 25 august/7 septembrie 1916; nr. 177 din 27 august/9 septembrie 1916.

¹⁸ Nr. 197 din 21 septembrie/4 octombrie 1916.

¹⁹ Nr. 176 din 25 august/7 septembrie 1916.

²⁰ Nr. 179 din 30 august/12 septembrie 1916; nr. 180 din 31 august/13 septembrie 1916.

²¹ Nr. 183 din 4/17 septembrie 1916.

²² Nr. 184 din 6/19 septembrie 1916.

²³ Nr. 185 din 7/20 septembrie 1916.

²⁴ Nr. 189 din 11/24 septembrie 1916.

²⁵ Nr. 190 din 13/26 septembrie 1916.

amiaza. Magazinele care nu se deschideau în nouă zile de la anunț erau închise definitiv. Localurile se închideau la ora 9:00 seara și nu aveau voie să vândă băuturi alcoolice militarilor cu grade inferioare.

Comandamentul Pieții Brașov făcea și el comunicări către brașoveni în paginile „Gazetei”.

Organizarea administrativă a comunei Brașov era și ea supusă unui regulament emis din ordinul Comandantului Armatei a II-a.²⁶ Comuna Brașov se împărțea în patru circumscripții urbane – Cetatea, Scheiul, Brașovul-Vechi și Blumăna, și două circumscripții rurale – Dârste-Timiș și Stupinele.

Sferele de influență și de activitate ale autorităților locale erau controlate de Comandamentul militar. Primarul avea un ajutor de primar și specialiști confirmați de autoritatea militară. Prefectul Poliției avea ca adjunct un director ce se ocupa cu lucrările de cancelarie. Paza și siguranța erau vegheate de un inspector al Poliției. Fiecare circumscripție avea un comisar cu domiciliul obligatoriu în acea circumscripție. Circumscripțiile rurale erau conduse de câte „un primar special”.

Plângerile erau și ele reglementate. Cele îndreptate contra civililor se adresau la Prefectura Poliției (strada Porții), iar cele contra militarilor, la Comandantul Pieții Brașov (în Școlile comerciale superioare de pe bulevardul Rudolf).

Regulile privind regimul armelor sunt reluate, la fel ca și cele privind circulația locuitorilor, urmând ca zilnic, la ora 10:00, să fie comunicată lista cu toți călătorii sosiți sau plecați. Prețurile produselor alimentare erau stabilite de autoritatea comunală.

Obiectele de artă și de istorie trebuiau înmânate persoanelor care au fost încredințate de Al. Tzigara-Samurcaș. Arhivele Comunei Brașov erau date în păstrare lui Sterie Stinghe. Registrele cadastrale erau păstrate sub sigiliu de Comandament. Reluarea cursurilor școlare era stabilită pentru 1 octombrie.

Consultații gratuite pentru „cei lipsiți de mijloace” erau oferite de medicii Spitalului militar.²⁷ Programul medicilor ce ofereau aceste servicii a fost comunicat mai târziu, în paginile „Gazetei Transilvaniei” nr. 194 din 17/30 septembrie 1916. Cei patru medici erau: Jianu (chirurgie, boli de femei) ce oferea consultațiile la Spitalul comunal (Șirul Spitalului 13), iar George D. Fischer (boli de ochi), Mayersohn (boli de urechi, gât și nas) și Șerbănescu (boli interne) ofereau consultații în Spitalul de ofițeri al Crucii Roșii (Hirscher 15). Un alt medic își oferea serviciile în „Gazeta Transilvaniei” nr. 199 din 23 septembrie/6 octombrie 1916 – căpitanul Teodor Mironescu consulta gratuit săracii la Spitalul de ochi.

Comandamentul Pieții Brașov făcea și el comunicări către brașoveni în paginile „Gazetei”.

Perioada în care s-a făcut tranziția puterii a fost o perioadă de care mulți au profitat. Un astfel de caz era semnalat de către Comandamentul Pieții Brașov, și anume, creșterea constantă a prețurilor la toate articolele. Astfel, în „Gazeta Transilvaniei” nr. 189 din 11/24 septembrie 1916, maiorul în rezervă C. Sărățeanu ordona ca prețurile stabilite de comercianți să aibă un adaos de 12% la prețul din factură. Clientul avea dreptul să verifice prețul și să ceară factura pentru confruntare. Proprietarilor care nu respectau dispoziția li se închidea afacerea timp de 10 zile, iar în caz de recidivă, definitiv. Produsele fabricate de proprietar aveau aceleași prețuri ca cele din săptămâna

²⁶ Nr. 189 din 11/24 septembrie 1916.

²⁷ *Ibidem*.

precedentă ocupării Braşovului. O nouă reglementare apărea în „Gazeta Transilvaniei” nr. 194 din 17/30 septembrie 1916. Cei care nu respectau adaosul puteau fi amendați, în prima fază, cu 500 lei, iar apoi, cu 2.000 lei.

Primăria oraşului Braşov comunica, în „Gazeta Transilvaniei” nr. 190 din 13/26 septembrie 1916, programul circumscripţiilor unde se eliberau biletele de legitimație. Astfel, Cetatea şi Scheiul erau programate la Primărie, iar Braşovul-Vechi şi Blumăna, la Poliție (Piața Mare). Erau obligați să posede aceste bilete: bărbații de la 18 ani în sus, doar femeile care erau cap de familie sau de sine stătătoare şi servitoarele. Cele din urmă primeau biletul gratuit.

Organizarea activității măcelarilor era stabilită de primar în 22 septembrie stil vechi. Anunțul apărea în „Gazeta Transilvaniei” nr. 197 din 21 septembrie/4 octombrie 1916. Tăierea animalelor pentru consumul uman urma a fi făcută numai în abatorul oraşenesc. Carnea putea fi vândută doar de măcelari cu certificat de maestru şi doar în măcelării. Era interzis a fi sacrificate animalele gestante şi puii sub patru săptămâni, dar şi porcii care, vii, cântăreau sub 60 kg. Păstrarea curăţeniei intra în datoria măcelarilor. Cine nu se supunea era pedepsit cu amendă, închisoare şi confiscarea cârnii.

În „Gazeta Transilvaniei” nr. 197 din 21 septembrie/4 octombrie 1916 era anunțată aprovizionarea cu lemne a populației din depozitul oraşului. Rația era de un stângen pe cap de familie. Preţurile şi programarea pe circumscripții erau şi ele anunțate. Cei care abuzau, pierdeau dreptul de a mai cumpăra vreodată.

„Din Braşov”

Rubrica prezenta ştirile locale şi apărea încă din primul număr al „Gazetei” scos cu „cu aprobarea comandamentului militar”²⁸. Un apel către „patrioți adevărați” era făcut prin intermediul ziarului, cerându-se „linişte, răbdare, iertare, dragoste față de aproapele şi încredere neclintită în autorități şi în glorioasa armată română”²⁹. Se anunța arborarea tricolorului românesc pe toate edificiile publice şi particulare din oraş, inclusiv pe statuia decapitată a lui Arpad de pe Tâmpa.

„Servicii solemne divine” erau oficiate în bisericile tuturor confesiunilor din Braşov în prima duminică a Braşovului ocupat. *Tedeum* era oficiat în biserica Sf. Nicolae din Schei, duminică, 28 august/10 septembrie, la care participau autoritățile militare.³⁰ O relatare mai amănunțită apărea în numărul următor.³¹ Erau enumerați participanții – Cotescu, comandantul Corpului de armată, generalul Dimitrie Lambru, colonelul Racoviță, primarul George Baiulescu, şeful Poliției N. Vecerdea. Serviciul divin a fost oficiat de preotul V. Meret, asistat de dascălii C. Muşlea şi N. Furnică, şi corul mixt al bisericii, condus de George Dima. Slujba a fost urmată şi de un parastas pentru eroii căzuți.

„Servicii divine româneşti” erau anunțate cu prilejul sărbătorii Sf. Maria.³² Servicii divine erau anunțate în capela greco-catolică română a Bunei Vestiri din Braşovul-Vechi (strada Lungă nr. 111) în fiecare duminică şi sărbătoare, începând cu ora 10:00.³³

Biserica Sf. Nicolae din Scheii Braşovului făcea subiectul mai multor ştiri. Preotul

²⁸ Nr. 175 din 24 august/6 septembrie 1916.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ Nr. 178 din 28 august/10 septembrie 1916.

³¹ Nr. 179 din 30 august/12 septembrie 1916.

³² Nr. 185 din 7/20 septembrie 1916.

³³ Nr. 186 din 8/21 septembrie 1916.

Vasile Mereș prelua parohia începând cu 12/25 septembrie 1916 până la revenirea preoților luați ostatici de către autoritățile maghiare fugare.³⁴ De ziua Înălțării Sfintei Cruci, „un înălțător serviciu divin” era oficiat de preoții militari Econom Lungulescu, din Craiova, și Gheorghe Călin, din București, asistați de diaconii Candid Mușlea și Nicolae Furnică. La slujbă erau prezente autoritățile, reprezentantele Reuniunii Femeilor Române (în continuare, R.F.R.) și alți membri de seamă ai orașului. Corul bisericii, dirijat de George Dima, a însoțit ceremonia.³⁵

Înmormântările eroilor români erau și ele amintite în paginile ziarului. „Pentru neam și pentru Rege” căzuseră doi aviatori: Petre Andrelescu și Călin Marin, fiind înmormântați cu onoruri militare în cimitirul bisericii greco-ortodoxe din Brașovul-Vechi.³⁶ Alți trei eroi erau amintiți în „Gazeta Transilvaniei” nr. 185 din 7/20 septembrie 1916. În același cimitir din Brașovul-Vechi, „loc sfânt de pelerinaj”³⁷, odihneau Mareș Tudor, Vrabie Ion și Râncău Marin.

Pentru răniții din spitalul militar, librarul Ciurcu și redacția „Gazetei” au dăruit broșuri și ziare. Totodată se făcea un apel către cititori să contribuie.³⁸

Asigurarea hranei pentru populație de către autoritățile militare face subiectul altor știri. Făina de pâine se punea în vânzare la începutul lunii septembrie în mai multe magazine din Brașov, cu prețul de 37 fileri. Făină pentru brutari și negustori se vindea la moara Fromm, de la 8:00 la 11:00 dimineața. Anumite brutării începuseră să coacă și pâine. Pâine vindea și armata, zilnic, de la 8:00 la 11:00 și de la 2:00 la 5:00 după-amiaza, în trei locații: Piața Mare, Piața Prundului și strada Lungă. Din 5/18 septembrie se anunța punerea în vânzare și a mălaiului.³⁹

Duminica după-amiaza, muzica militară a Regimentului de Infanterie bucura sufletele brașovenilor la Promenada de jos. Timp de două ore, capelmaistrul Petre Namian își dirija orchestra, cântând marșuri, doine și hore.⁴⁰

Crucea Roșie din Brașov

Maria Baiulescu, sora primarului George Baiulescu și președinta R.F.R. din Brașov, prelua inițiativa constituirii Societății Crucii Roșii românești.⁴¹

Prima ședință organizatorică avea loc într-o sâmbătă, 20 august, la ora 10:00, în sediul internatului R.F.R. Cu acest prilej s-a ales primul comitet format din: Maria Baiulescu – președintă, Elena Săbădeanu – suplinitoare și Maria Popescu – secretară. Tot atunci, s-a decis repararea spitalului trupelor. În acest scop, s-au format comisii de colectare a donațiilor, de curățire a spitalului, de organizare și de conducere a bucătăriei. Biroul Crucii Roșii se institua în internatul R.F.R. Cea de a doua ședință, la care asista și primarul orașului, se ținea în ziua următoare. Crucea Roșie primea două spitale-sanatorii în grijă. Totodată, se făcea apel către damele române de a deveni membre ale societății.

O primă listă a colectelor apărea în „Gazeta Transilvaniei” nr. 185 din 7/20 septembrie 1916. Alături de bani, s-au donat și obiecte – plăpumi, ștergare, tacâmuri

³⁴ Nr. 190 din 13/26 septembrie 1916.

³⁵ Nr. 193 din 16/29 septembrie 1916.

³⁶ Nr. 181 din 1/13 septembrie 1916.

³⁷ Nr. 187 din 9/22 septembrie 1916.

³⁸ Nr. 183 din 4/17 septembrie 1916.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ Nr. 178 din 28 august/10 septembrie 1916.

⁴¹ *Ibidem*.

și chiar 100 de exemplare din broșura *Cele 12 Vineri*. Între donatori: Victor Braniște, N. Furnică, Pandeale Dima (fratele compozitorului George Dima), Axente Banciu.

Arpad

A murit... Arpad – acesta era titlul unei știri ce apărea pe prima pagină a „Gazetei Transilvaniei” nr. 181 din 1/13 septembrie 1916. La 20 de ani de la construcția monumentului de pe Tâmpa, statuia decapitată era spulberată de dinamită. În numărul următor, în foiletonul „Gazetei”, „S.” publica articolul *Cu prilejul dispariției lui Arpad*⁴². Autorul reproducea un raport apărut în același cotidian în urmă cu 20 de ani, la inaugurarea „statuii milenare”.

Circulația trenului

Legătura Brașov – București ce era asigurată cu trenul era supusă unor noi ordine începând cu 16/29 septembrie 1916: trenul nr. 127 ce pleca din București la 6:30 dimineața, ajungea la Brașov la ora 1:15 după-amiaza, iar trenul nr. 128 pleca din Brașov la 3:15 după-amiaza și ajungea la București la 9:20 seara.⁴³

Poșta

Serviciul poștal brașovean era organizat prin *Ordonanța* din 25 august/7 septembrie 1916, dată de Comandantul Corpului 2 al Armatei, publicată în „Gazeta Transilvaniei” nr. 178 din 28 august/10 septembrie 1916. Orice corespondență privată se făcea prin Serviciul poștal român, iar orice încălcare era considerată ca abatere la Legea Spionajului și pedepsită conform legilor militare. Comunicarea se făcea doar prin cărți poștale deschise și în limba română sau în limba franceză, sub supravegherea cenzurei (un ofițer delegat al Comandantului garnizoanei se putea consulta și cu șeful Poliției locale). Celor care nu respectau ordinele li se putea închide afacerea și li se aplica o amendă de 2.000 lei și până la un an de închisoare. Pedepsa cu moartea li se aplica celor care trimiteau informații ce puteau tulbura liniștea publică. Circulația corespondenței era asigurată de funcționarii poștali ai armatei române.

Direcțiunea Serviciului poștal brașovean anunța, în „Gazeta Transilvaniei” nr. 196 din 20 septembrie/3 octombrie 1916, organizarea unui serviciu de distribuire a corespondenței poștale. Era format din cercetașii școlilor din oraș, care purtau pe brațul stâng o bandă cu inscripția „Poșta”.⁴⁴

Anul 1916, centenarul nașterii poetului pașoptist Andrei Mureșanu, nu putea trece neobservat de către noile autorități române. Astfel, mormântul acestuia, îngrijit de văduva Susana, devenea loc de pelerinaj pentru ofițerii și soldații români eliberatori, fiind acoperit cu jerbe, coroane și tricolorul românesc. În 12/25 septembrie, un alai numeros de ofițeri, în frunte cu văduva poetului, se deplasa la mormântul acestuia, unde s-a oficiat un serviciu divin. Grupul de ofițeri, ce o avea în mijloc pe Susana Mureșanu, a fost immortalizat într-o fotografie.⁴⁵

⁴² Nr. 182 din 3/16 septembrie 1916.

⁴³ Nr. 194 din 17/30 septembrie 1916.

⁴⁴ Nr. 196 din 20 septembrie/3 octombrie 1916.

⁴⁵ Nr. 191 din 14/27 septembrie 1916.

Cristina TĂNASE, Ionuț TĂNASE

CONSIDERAȚII PRIVIND PARTICIPAREA BRAȘOVENILOR LA EFORTUL DE RĂZBOI

Abstract: *During First World War a series of economic, social, military and religious institutions were involved in supporting the war effort, along with thousands of civilians. At Brasov this type of actions were happening often, starting in August of the first year of war.*

In 1916 the authorities of Brasov had decided to raise money through a public subscription for supporting the war effort by decorating the door of the small room from the Council House with pins. The project was assigned to the architect Albert Schuller, who used in its composition a rosette, a tree and a crown which were made by metal pins from different measurements. On the round heads of the pins were written the names of some institutions, personalities from the town leadership and committee or members of local communities.

Brașovul, alături de întreaga Transilvanie, a intrat în război la început de august 1914, când primele contingente au plecat spre linia frontului ca regimente ale armatei austro-ungare. Imperiul dualist, cu o populație de cca 50 milioane de locuitori, era privit ca o mare putere, însă, examinat din perspectivă economică, în comparație cu Marea Britanie, Franța sau Germania, avea resurse limitate.¹ De asemenea, dezvoltarea sa industrială era inegală, unele regiuni fiind puternic tehnologizate, în vreme ce altele se bazau în continuare pe producția manufacturieră. Produsul intern brut/cap de locuitor era semnificativ mai mic decât al țărilor industrializate, iar, în condițiile impuse de război, diminuarea acestuia a condus la scăderea potențialului de susținere a efortului militar.² În plus, prelungirea conflictului a mistuit resursele umane și materiale într-un ritm debordant, astfel că, la nivelul întregului Imperiu Austro-Ungar, o serie de structuri economice, sociale, militare și religioase au fost implicate în sprijinirea armatei. Războiul cerea sacrificii, care trebuia să fie suportat în mod egal, atât pe front, cât și în spatele acestuia. Însă, între experiențele de război ale civililor și cele ale combatanților diferența era uriașă. Atitudinea și percepția civililor despre război au fost modelate de articolele din presă, de imaginile surprinse în fotografii, de corespondența cenzurată a combatanților, de poveștile răniților ori ale celor veniți în permisie, de materialele de propagandă, de discursurile publice și, nu în ultimul rând, de elitele locale, toate la un loc influențând conștiințele celor rămași acasă.

Pentru susținerea efortului de război statele beligerante au organizat numeroase campanii publice, sub formă de colecte materiale și bănești. La Brașov, astfel de mobilizări de resurse economice s-au manifestat periodic, începând chiar din luna august a primului an de conflict. În studiul de față ne-am propus să relevăm una dintre aceste acțiuni, desfășurată în prima jumătate a anului 1916 și coordonată de Magistratul orașului. Aceasta a debutat la începutul lunii februarie, când Reprezentanta orașenească a trimis o circulară³ adresată societăților economice, culturale, religioase, militare etc., solicitând sprijinirea efortului de război. Primarul de atunci, dr. Karl Ernst Schnell,

¹ Felix Butschek, *Organization of War Economies (Austria-Hungary)*, http://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/organization_of_war_economies_austria-hungary.

² *Ibidem*.

³ Conținutul circularii este redat în anexă. Documentul este inedit, iar transcrierea s-a făcut fidel.

relatează în memoriile sale faptul că

la Primărie este fixată cu cuie, solemn, o ușă în favoarea sprijinirii războiului. Orașele noastre au proprii honvezi în care au bătut cuie. Mi se pare lipsit de stil și se repetă prea des. M-am gândit, prin urmare, să se lase ușa de la sala mică de ședințe a Primăriei să fie bătută în cuie⁴.

Amintind de honvezi, dr. Schnell face referire la statuile amplasate în diverse orașe, cu scopul amintit, de a obține resurse financiare pentru susținerea războiului. La Brașov, statuia ținută a honvedului a fost amplasată la Livada Poștei, în imediata apropiere a Pavilionului pompierilor, mai târziu ea fiind cunoscută sub denumirea de *statuia dorobanțului* (Foto nr. 1). Sibiul a ales ca figură reprezentativă un cavaler medieval, de statură impresionantă, pe mantia căruia au fost fixate ținte gravate cu numele celor care au contribuit la efortul de război (Foto nr. 2). Aceste acțiuni s-au desfășurat dirijat, la nivelul întregului imperiu, însă repetitivitatea lor a devenit deranjantă, atrăgând criticile primarului brașovean care constată că sunt „lipsite de stil și se repetă prea des”. Cu toate acestea, în luna februarie a anului 1916, locuitorii orașului Brașov au fost informați, prin intermediul presei locale, asupra modalității de participare la un nou proiect de susținere a efortului de război. Conform anunțului publicat de autoritățile locale în paginile ziarului german „Kronstädter Zeitung”,

toți aceia care intenționează să bată un cui gravat în ușa Primăriei, sunt invitați cât mai repede la trezorerie pentru a li se emite o chitanță, astfel încât activitatea gravorului, care durează în mod natural mai mult timp, să nu sufere amânare. Cuiile gravate, menționate aici, se subliniază din nou, sunt doar în număr limitat⁵.

Proiectul a fost atribuit arhitectului Albert Schuller, cel care elaborase planurile unor importante clădiri din Brașov (Banca Națională Săsească, Hotelul „Coroana”, Liceul German de băieți, Vila Hessheimer) și din Poiana Brașov (Cabana SKV „Höhenheim”), între anii 1900 și 1926.⁶ Schuller a utilizat în compoziția artistică rozeta, arborele și coroana, realizate din ținte metalice de dimensiuni diferite (Foto nr. 3-4). A distribuit decorul pe ambele fețe ale ușii, acordând mai multă importanță feței exterioare, pe care a creat un pom fructifer, cu ramificație bogată și plin de rod. La baza acestuia, a realizat un decor format din pătrate suprapuse, deasupra căruia a bătut ținte mici, bombate, din aliaj feros, formând anii 1914 (anul izbucnirii războiului) și 1916 (anul în curs). În zona de ramificație a copacului ornamental a amplasat coroana (Foto nr. 5), element-simbol pe stema orașului Brașov. Pe fața interioară a realizat o rozetă cu 10 petale, circumscrisă unui cerc format din medalioane (Foto nr. 6). Privite din perspectiva imaginarului simbolic, atât arborele, cât și rozeta reprezintă două dintre cele mai răspândite elemente purtătoare de expresii simbolice întâlnite în cultura popoarelor. Arborele întruchipează viața și evoluția ei ciclică, reprezintă verticalitatea și este socotit elementul care stabilește raporturile între pământ și cer. În tradiția creștină copacul vieții este asociat cu manifestarea divină, fructele acestuia transmițând un dram de nemurire.⁷ Rozeta, sau roza, cu mai multe petale reprezintă o imagine a roții întruchipate în floare și un simbol al vieții pământești. Împărțită în grade, ea devine reprezentare a scurgerii timpului.⁸

⁴ Dr. Karl Ernst Schnell, *Aus meinem Leben*, Verlag der Markusdruckerei in Kronstadt, p. 145.

⁵ *Benägesung einer Rathaustür*, în „Kronstädter Zeitung”, nr. 40/19 februarie 1916.

⁶ Anca-Maria Zamfir, Gruia Hilohi, *Brașov. Un secol de arhitectură, 1885-1984*, Brașov, 2009, pp. 16-17, 21-22.

⁷ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, vol. I, Editura Artemis, București, 1994, pp. 124-125.

⁸ *Ibidem*, p. 298.

După cinci luni de pregătiri, la 24 iunie 1916⁹, pe ușa de la intrarea în sala mică de ședințe, situată la etajul Casei Sfatului, a avut loc solemnitatea baterii țințelor ornamentale. Trebuie menționat faptul că s-a avut în vedere o repartizare sistematică a țințelor gravate, în funcție de calitatea donatorului și de valoarea donației. Astfel, distingem următoarele categorii: țințe mari, având formă de medalioane, țințe mijlocii, rotunde, de formă convexă și țințe mici, plate, realizate din aliaj feros. Țințele mari erau confecționate din aliaj de argint și erau distribuite pe ambele fețe ale ușii decorative astfel: 43 de fructe, agățate în ramurile arborelui care decora fața exterioară, și 20 de medalioane așezate circular în jurul rozetei de pe fața interioară. Acestea erau gravate cu numele a 63 de instituții brașovene de diverse categorii: religioase (Biserica gr. or. română Brașov-Dârste, Parohia greco-catolică română a Brașovului, Bartholomäer ev. Kirchengemeinde A.B., Brassói unitárius egyházközség, Brassói izraelita hitközség), militare (K.u.k. Infanterie-Regiment Nr. 2, K.u.k. Feldhaubitzenreg. Nr. 35, A magh. kir. brassói 24 honvéddyalozezred tisztikara), culturale (Deutscher Kasino, Brassói magyar Kaszinó, Casina Română din Brașov-Cetate), de învățământ (Lehrkörper der Honterusschule), bancare (Kronstädter allgemeine Sparkasse, Nationalbank A.G. zu Kronstadt, Brassói népbank r.t., Siebenbürgische Escomptebank A.G.) și asociative (Sebastian Hann-Verein Kronstadt, Kronstädter Deutscher Liederkrantz, Kronstädter Philharmonische Gesellschaft, Kronstädter Verschönerungs Verein, Kronstädter sächsischer Turnverein, Kronstädter Gewerbeverein, Kronstädter Männergesang-Verein, Sektion Kronstadt des Siebenb. Karpatenvereines, Kronstädter Jagdverein, Kronstädter Eislaufverein, Kronstädter Skiverein, Kronstädter Arbeiterbildungs Verein, Magyar protesztáns jótékonsági nöegylet., Kronstädter evang. Frauenortsverein, Reuniunea femeilor române din Brașov pentru creșterea fetițelor române orfane și sărace, Sächs. Frauenverein zur Erziehung evang. Waisen, Kronstädter Kinderschutzverein, Reuniunea femeilor române pentru ajutorarea văduvelor Brașov, Ev. Frauenverein zur Unterstützung der Mädchenschule, Asociațiunea pentru sprijinirea învățăceilor și sodalilor meseriași români din Brașov etc.).

Țințele de mărime mijlocie, din aliaj de cupru, formau baza coroanei angevine (stema orașului Brașov), erau așezate pe două șiruri și purtau numele bărbaților care erau în fruntea orașului (autoritățile oficiale), regimentelor militare și cultelor¹⁰. Astfel, pe primul șir se găseau numele a nouă personalități (Saftu Vasile protopop, Traug. Copony Reichst. Abg., D. Fr. Herfurth v. Stadtpfarrer, Aug. Von Spiess inf oberst, Tökés Ernő ref. Selkész, Szterenyi Iosef v.b.t.t. orsz. képvis., H.A. Lerchen deutscher Konsul, D. Papp Lajos főrabbi, Emerich von Zabratzky hus. Oberst), iar pe cel de-al doilea, opt (Meisel Jozsef r.k. apartföesp., Wilhelm Paul. Handelsk. Räs., Rudolf Andersch Art. Oberst., Schnell C.E. Bürgermeister, Mikes F.S. Gráf főispán, Homoky Lajos pénz. igaztó, L. Servatius Vicegespan, Wittich József főrv. elnök), una dintre țințe rămânând negravată.

A treia categorie era reprezentată de țințe mici, de formă circulară, turnate din aliaj feros. Acestea erau cele mai numeroase (cca 700), destinate „donatorilor cetățeni locali”¹¹ și alcătuiau tulpina și ramurile arborelui și rozeta cu zece petale. Cu tot efortul depus de autorități, acțiunea nu a stârnit interesul populației locale, astfel că, din cele cca 700 de țințe mici, doar 216 au fost gravate. Examinarea lor a scos în evidență faptul

⁹ Dr. Karl Ernst Schnell, *op. cit.*, p. 145.

¹⁰ *Ibidem.*

¹¹ *Ibidem.*

că, pe lângă persoane particulare, au existat și alte categorii de donatori: clase de elevi (Kl. IV. Ev. Mädchenbürg, Ev. Mädchenbürg kl. II. III., Schule I. II. Ev. Fortbild., Anst I. II. Kind. Gärt. Bild., Școala Prim. CTR. Rom., F. Ker. Isk. E Oszt., Stenner Musikschule) și instituții economice (Jul. Teutsch Fabr., Fabr. H. Hiemesch, Buchh. H. Hiemesch). Printre brașoveni remarcăm prezența unor persoane importante (dr. Oskar Tellmann, dr. Gyárfás Tihamér, dr. Eduard Gusbeth, dr. Richard Thör, Heinrich Schlandt, Friedrich Scherg, Heinrich Scherg, dr. Gust. Philippi, dr. Carl Nussbächer, Friedr. Bachmüller, dr. Wilhelm Herfurth, dr. A. Fabritius, Georg Foith, Wilh. Czell, dr. Erwin Schnell, Friedrich Orendi, dr. Gustav Gräf, dr. C. Flechtenmacher, dr. Wilh. Depner, dr. Walter Türk, Julius Römer etc.) și membri ai unor familii renumite, precum Seewalddt, Jekelius, Hesshaimer, Tellmann, Teutsch, Orendi, Kamner etc. Subliniem faptul că, în astfel de împrejurări, elitele serveau drept modele pentru populația de rând, însă, în acest caz, reprezentativitatea a fost scăzută, doar un segment redus de cetățeni arătându-se interesat de sprijinirea efortului de război. Privind din perspectiva reprezentării etnice, constatăm că toate cele trei comunități, românească, germană și maghiară, și-au adus contribuția la acest demers cu valențe caritabile. Exponenții cei mai numeroși, atât la nivel organizațional, cât și al populației brașovene aparțineau comunității germane, fenomen explicabil prin prisma capacității economice de care dispuneau sașii la Brașov, în primele două decenii ale secolului XX, cele mai multe întreprinderi industriale, ateliere meșteșugărești și organizații sociale fiind deținute de către aceștia.

Odată cu trecerea timpului, ușa a ajuns la Arhivele Statului Brașov și presupunem că aceasta a avut loc în anul 1923, când arhiva orașului a fost mutată din Casa Sfatului în Bastionul Fierarilor. În perioada comunistă, obiectul a revenit la Casa Sfatului, sub formă de donație, și se păstrează în colecțiile Muzeului Județean de Istorie Brașov (nr. inv. 2175 IM). În anul 1998 a fost supus unui amplu proces de restaurare, realizat de către dl George Iacobeanu, în laboratoarele instituției muzeale.

Mărturie a *Marelui Război* și a modului în care comunitatea brașoveană și-a adus aportul la susținerea sa, ușa decorativă reprezintă un unicat prin prisma elementelor de decor, prin simbolistica deosebită a acestora și, nu în ultimul rând, prin apartenența la un eveniment istoric de importanță deosebită.

Anexă

Recto:

Reuniunea femeilor române pentru [ajutorarea] orfanilor seraci
/: Doamnei Maria Baiulescu:/¹²

Reprezentanța orășenească a decis a bate cu cuie una dintre ușile din Internul „casei Sfatului”, bătându-se cu cuie în forma cât se poate de artificială. Provederea, cu cuie reprezenta un arbore bogat increnguiuit, iar pe crengi atârnă fructe argintii. Cuiele, cari formează trunchiul arborelui și cuiele cari formează crengile vor exprima numele donatorilor, a cetățenilor noștri, iar plăcile de argint, cari represantă fructele de pe arbore sunt rezervate pentru comunele bisericesti, corporațiuni și pentru reuniunile din orașul nostru, ale căror nume

¹² Direcția Județeană Brașov a Arhivelor Naționale, fond *RFR din Brașov*, doc. nr. 2785.

prin ingravare pe aceste plăci de argint am dori să le comunicăm generațiunilor viitoare.

Vă adresăm deci rugarea, să binevoiți a ve da învoiala să pregătim și să gravăm o asemenea placă de argint și pentru Reuniunea femeilor române pentru [ajutorarea] orfanilor seraci.

Scopul binefăcător ce-l avem în vedere, ne încurajează a tenea ca de sigur ca nu v-am adresat de geaba această rugare. Pentru placa de argint trebuie plătit în casa orășenească una suta de coroane.

Ve rog să ne incunoștiințați cât mai în grabă despre dorința D-voastre, primiți totdeodată asigurarea stimei, ce Ve păstrăm.

Brasso, in 8 Fevruarie 1916.

Magistratul orășenesc

Primar

Prim-notar

Rog a da răspunsul până în 4 martie a.c.

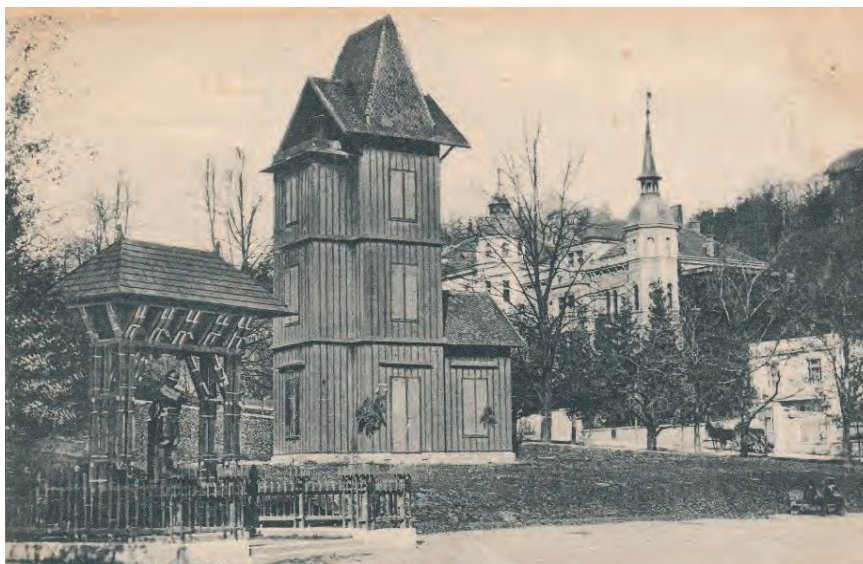
Verso:

Nr 31/1916 și 42/1916

Comitet. Reun. fem. rom.

Comitetul decide a jertfi 100 cor. Pentru o placă în ușa ce se va bate cu cuie în casa de Sfat a Magistratului și însăși urmează pe prezenta cu executarea.

4/17 Martie 1916

Statuia dorobanțului

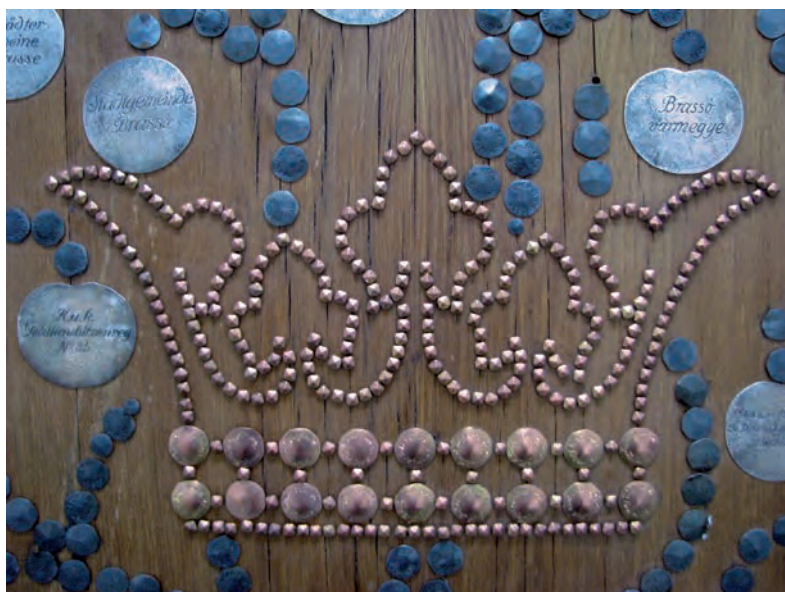
Cavalerul sibian

Ușa decorativă – fața exterioară

Ușa decorativă – fața interioară

Coroana (detaliu decor)

Rozeta (detaliu decor)

Magdalena TRĂISTARU, Florina DIACONU

**ASPECTE REFERITOARE LA VIAȚA SOCIO-ECONOMICĂ
A ORAȘULUI TURNU SEVERIN DESPRINSE DIN
FONDUL DOCUMENTAR AL PRIMĂRIEI DIN ANUL 1916**

**ASPECTS RELATED TO SOCIO-ECONOMIC LIFE OF TURNU SEVERIN
DETACHED FROM THE DOCUMENTARY ARCHIVE OF THE TOWN HALL, 1916**

***Abstract:** As it happens in such situations, Romania's entering into the WW I produced effects in Turnu Severin as well. A quiet town situated on the Danube, Turnu Severin was bombed on August 16, 1916, and "the first target" hit by the enemy was the Public Bathhouse. In early October 1916 Turnu Severin was isolated from the rest of the country, the Town Administration being moved to Strehaia and the local community being affected by those measures.*

Așezat pe malul stâng al Dunării, orașul modern Turnu Severin a prins viață în anul 1833, urmare a cererii de strămutare formulate de locuitorii Cernețiului, pe atunci vechea reședință a județului Mehedinți.

Severinul se dezvoltă cu repeziciune, ajungând, în pragul Primului Război Mondial, un oraș cosmopolit, cu o activitate bancară înfloritoare, beneficiind de electricitate și pavaje, precum și de o importantă industrie locală: șantierul naval, fabrica de bere „Traian”, fabrica de tuburi de ciment, fabrica de gheață, fabrica de bomboane, două fabrici de cărămidă, cinci fabrici de săpun, o mare manufactură de tăbăcărie, trei ateliere de lăcătușărie, trei ateliere de căruțe și un atelier de turnătorie.¹

Înainte de Primul Război Mondial statistica înregistra 3.119 case, dispuse pe 62 de străzi, și o populație de 23.769 de locuitori.² În primele decenii ale secolului XX, orașul Turnu Severin era clasificat printre cele 18 mari centre urbane ale României și, altminteri,

constitua oaza salvatoare către care își îndreptau mintea și sufletul mulți români bănățeni, asupriți de stăpânirea maghiară, precum și români de peste Dunăre, din Valea Timocului³.

La începutul anului 1916, orașul trăia ultimele momente de liniște aparentă, prefigurând iminența războiului. Autoritățile edilitare, în frunte cu primarul Sabin Popescu, aveau de făcut față asperităților generate de acumularea datoriilor comunei, urmare a „împrumutului de 3 milioane” de la început de veac și de imposibilitatea unei rambursări ritmice.

Pe măsură ce viața orașului părea să urmeze un curs normal, unele măsuri anunțau apropierea confruntării militare. Autoritățile administrative se pregăteau de război prin întocmirea unei documentații referitoare la colectarea materialelor necesare armatei și la situația stabilimentelor industriale (alimentarea orașului cu apă și iluminarea orașului).

Astfel, Primăria orașului Turnu Severin a primit, încă din data de 18 februarie

¹ Nicolae Chipurici, Mite Măneanu, *Istoria orașului Turnu Severin*, Catalog de documente, 1972.

² Mihai Butnariu, *Monografia municipiului Drobeta Turnu Severin*, Editura Prier, Craiova, 1998, p. 117.

³ Nicolae Iorga, *Orașele Olteniei*, Vălenii de Munte, 1925, p. 64.

1916, un ordin al Ministerului de Interne, prin care se stipula
să nu vândă, sub nici o formă, deșeurile de fier și oțel care ar putea să servească
pentru fabricarea materialului necesar armatei⁴.

Câteva zile mai târziu, la 24 februarie 1916, un delegat al Ministerului de Război era
trimis prin ordin al Prefecturii județului Mehedinți la Primăria orașului Turnu Severin,
să rechiziționeze „sârmă cu și fără țepi, în orice cantitate se va găsi în oraș”⁵. Tot în aceea
zi, Primăriei i se solicita, prin Ordin al Ministerului de Interne, să comunice
măsurile luate în privința străngerii cenușii rezultate din arderea lemnurilor
și trimiterea ei la Atelierele C.F.R. București-Grivița, unde urmează să fie
întrebuițată la fabricarea cloratului de potasiu necesar armatei.

O lună mai târziu, pe 18 martie 1916, Prefectura județului Mehedinți înaintează o adresă
Primăriei, prin care solicită să i se comunice
câți cai posedă primăria, buni pentru a forma serviciul transporturilor la
spitalele ce vor funcționa la o eventuală mobilizare; dacă rămân toți la serviciu
sau se rechiziționează pentru armată din ei⁶.

Locuitorii orașului se pregăteau pentru un eventual război, lucru constatat și în
procesul-verbal încheiat în data de 18 aprilie 1916, în care erau consemnate obiecte de
îmbrăcăminte strânse pentru armată, drept contribuție a cetățenilor. Astfel, „rufăria”
dată în primire intendentului, pentru păstrare și conservare, până la trimiterea ei la
destinație, însuma:

Cămăși – 191 (una sută nouăzeci și una); ismene – 122 (una sută douăzeci și
două); ciorapi – 162 (una sută șazeci și două); ștergare – 30 (treizeci); obiele – 40
(patruzeci); batiste – 13 (treisprezece)⁷.

Ministerul de Război, interesat direct de necesarul de fontă și plumb, trimite în
aceeași zi, 18 aprilie 1916, o dispoziție către Primăria Turnu Severin, prin care cere cu
insistență și în cel mai scurt timp să i comunice
toate cantitățile de asemenea metale, fie noi (tuburi, țevi, lingouri etc.), fie vechi
(resturi etc.), care sunt proprietatea dumneavoastră, servind la alimentarea cu
apă sau la alte scopuri municipale și pe care ni le puteți vinde⁸.

La această solicitare s-a răspuns că orașul „nu are asemenea materiale nici noi, nici vechi
și că toate instalațiile noastre ca băi, uzina etc., suferă din lipsa acestor materiale”⁹.

În luna iunie a anului 1916, situația în țară devine tot mai tensionată, noi măsuri la
nivelul orașului se impun în vederea mobilizării, se face recensământul automobilelor
și se testează funcționalitatea uzinelor pentru iluminat și alimentare cu apă.

Cercetarea documentelor de arhivă aduce în lumină și alte aspecte vizând viața
urbei și a locuitorilor săi. Portul orașului se găsea, în luna februarie a anului 1916, într-o
stare deplorabilă, aici existând „depozite de gunoaie rezultate din dejecții animale și

⁴ Serviciul Județean Mehedinți al Arhivelor Naționale (SJMAN), fond *Primăria orașului Turnu Severin*, dosar nr. 23/1916, f. 29, original. Întrucât toate documentele analizate mai departe fac parte din același fond SJMAN, vom menționa în continuare doar numerele dosarelor și celelalte referințe obligatorii.

⁵ *Ibidem*, f. 31, original.

⁶ *Ibidem*, f. 49, original.

⁷ *Ibidem*, f. 58, original.

⁸ *Ibidem*, f. 87, original.

⁹ *Ibidem*.

vegetale (cereale) intrate în putrefacție, care răspândesc un miros pestilențial”¹⁰, așa cum menționa raportul unui delegat al Inspectoratului General Militar către superiorul său. Toată această situație era cu atât mai gravă cu cât, în vecinătatea portului, se amenajase un adăpost pentru refugiați.

Hanurile din oraș se găseau, în luna martie, într-o stare „neigienică”, amenințând „starea de sănătate publică”. Așa cum reiese din raportul Serviciului Sanitar al orașului, unele dintre ele se aflau nereparate, murdare și cu latrine rudimentare, altele erau înconjurate de băltoace și bălegar, fapt pentru care proprietarilor li s-a pus în vedere pavarea curților și întreținerea curățeniei sau chiar închiderea lor.¹¹

Referitor la condițiile de funcționare a așezămintelor școlare, documentele municipalității rețin demersul Direcțiunii Învățământului Primar și Normal-Primar din Ministerul Instrucțiunii și al Cultelor pentru rezolvarea problemelor de spațiu ale Școlii de Aplicație de pe lângă Școala Normală de Băieți¹²; în aprilie 2016, apare un contract de închiriere a caselor Nicolae Selișteanu, din strada Primăverii nr. 35, pentru a servi ca local Școlii nr. 2 de Băieți Turnu Severin. Clădirea era compusă din cinci camere și se închiriasse pe trei ani și trei luni, cu o chirie de 700 lei plătită în două rate semestriale. Se prevedea desființarea unui zid despărțitor dintre camere pentru a se forma o clasă mai mare, cu condiția ca, la încheierea contractului, zidul să fie refăcut de Primărie; prin același contract, proprietarul se obliga să construiască o latrină în condiții satisfăcătoare și să execute unele mici reparații.¹³

Viața cotidiană în prima jumătate a anului 1916 își urma cursul pe un făgaș normal, lucru ce se poate observa și din diversele cereri adresate Primăriei pentru organizarea unor evenimente culturale în diferite locuri din oraș:

- Partidul Social-Democrat, secția Turnu Severin, solicită aprobarea pentru organizarea unei serbări de vară în pădurea Crihala, în data de 17 aprilie, cu „obligația de a nu face nici o stricăciune întrânsa”¹⁴ (cerere aprobată).

- Rică Rogoveanu cere permisiunea ca, în ziua de Rusalii, „în unire cu 11 inși”, să poată juca în oraș „Călușul”, conform „obiceiului strămoșesc”¹⁵ (cerere aprobată).

- Școala Elementară Comercială din Turnu Severin face o cerere către Primăria orașului pentru a i se permite să organizeze, în ziua de 14 iunie 1916, în Grădina publică, „serbarea de finele anului școlar” cu mențiunea că vor percepe „o taxă de intrare de 0,30 lei de persoană, fondul servind la necesitățile elevilor”¹⁶ (cerere aprobată).

- Noul Cerc Cultural al Studenților Mehedințeni înaintează o scrisoare Primăriei prin care cere permisiunea să organizeze o serbare populară în ziua de duminică, 21 august, în Grădina publică, cu scopul de a înființa „o bibliotecă, care să procure cărțile necesare studiilor studenților mehedințeni săraci” (cerere aprobată).

Nu toate solicitările în acest sens au primit un răspuns favorabil: Societatea Culturală „Mihai Eminescu” solicită permisiunea de a organiza o serbare populară în Grădina publică având drept scop „crearea unui fond ce va servi la înființarea unei case de citire ce va purta numele mult regretatului profesor al Liceului «Traian» C.I.

¹⁰ Dosar nr. 20/1916, f. 10, original.

¹¹ *Ibidem*, f. 4, original.

¹² Dosar nr. 14/1916, f. 33, original.

¹³ *Ibidem*, f. 66, copie.

¹⁴ Dosar nr. 3/1916, f. 24, original.

¹⁵ *Ibidem*, f. 20, original.

¹⁶ *Ibidem*, f. 19, original.

Coculescu¹⁷: grădina deja ocupată cu prea multe serbări, cererea se respinge.

Urmare a demersului verbal al prefectului de Mehedinți, care dădea curs ordinului ministrului de Interne, se pregătește transportul la Strehăia al arhivei, al actelor de valoare și al banilor Primăriei Turnu Severin; Sabin Popescu, primarul orașului, ajutat de un grup de funcționari, împachetează, în noaptea de 14 august 1916, următoarea avere:

... în numerar optzeci și una de mii patru sute douăzeci și cinci, bani 35%, reguțați din toate fondurile, precum și nouă sute cincizeci și trei mii, bani 31% în acte; douăzeci și patru de mii lei în numerar din vânzarea celor cincizeci și unu vagoane făină; registrele casei pe anul 1915/1916 în număr de patru; nouă registre chitanțiere terminate, din care două pe anul 1916, iar restul pe anul 1915; compturile de gestiune ale casierei cu mandatele, avizele și actele justificative pe anul 1915/1916 și pe aprilie-iulie 1916; obligațiuni ale comunei Severin în valoare de lei 1334500 (un milion trei sute treizeci și patru mii cinci sute) cu cupoanele lor; unsprezece saci cu registrele de stare civilă; unsprezece saci cu dosare și registre ale arhivei primăriei; cupoanele trimise de Ministerul de Finanțe și pentru care ministerul ne-a oprit fondul comunal pe februarie, martie, aprilie și mai 1916¹⁸.

Războiul este tot mai aproape. Pe 16 august 1916 se înregistrează raportul casierului Băii comunale cu privire la lovirea localului de către un proiectil inamic, tras de un vas de pe Dunăre.

Am onoare a aduce la cunoștința domniei voastre că ieri, pe la orele 5 de dimineață, un proiectil de pe un vas străin a bombardat peretele băilor populare. Ca stricăciuni a făcut două găuri în perete; cea din față este ca o jumătate de metru, iar cea din 'năuntru' băilor populare este mai mică. Și a spart toate geamurile de la spălătorie și de la băile populare; a distrus câteva țevi și bănci care erau la băile de sare.¹⁹

Războiul a început, viața cetățenilor se schimbă dramatic de la o zi la alta. Majoritatea bărbaților au fost mobilizați, o parte din locuitori s-au refugiat în alte localități mai sigure, pentru cei rămași în oraș condițiile de existență devin deosebit de dificile.

Viața economică are de suferit în această perioadă de război. Primii proprietari de mori ajunși în Turnu Severin au fost germani, iar familia Graff a deținut cele mai importante mori și brutării din oraș. Firma Moștenitorii Iacob Graff a solicitat primarului, în data de 19 august 1916, ca Alexandru Graff, cel mai important brutar al urbei, mobilizat sergent în Regimentul 57 Infanterie, Contingentul 1900, „să fie mobilizat pe loc la brutăria dumisale, pentru a conduce și a avea grijă de fabricarea pâinii necesare orașului și populației”²⁰.

Situația în oraș se înrăutățește: jumătate din populație este evacuată, încasările sunt foarte mici, fapt pentru care Administrația financiară locală sechestrează veniturile Primăriei orașului Turnu Severin, precum și întreg fondul comunal, pentru acoperirea datoriilor către Ministerul de Finanțe. Acest lucru a dus la demersuri ale Primăriei către Ministerul Finanțelor pentru a ridica sechestrul de pe venituri și fondul comunal

¹⁷ *Ibidem*, f. 11, original.

¹⁸ Dosar nr. 1/1916, f. 336, copie.

¹⁹ Dosar nr. 23/1916, f. 148, original.

²⁰ *Ibidem*, f. 154, original.

... spre a permite cheltuielile comunei și în special plata materialelor ca: furaje, combustibil și salariile celor mobilizați... Contrar, toate autoritățile comunale ale Severinului se desființează²¹.

În luna septembrie, Serviciul tehnic din cadrul Primăriei orașului Turnu Severin întocmește un raport către primar vizând perturbarea, din cauza necirculării trenurilor, a aprovizionării cu motorină și ulei mineral a Uzinei de apă și a celei electrice. Inginerul din cadrul acestui serviciu solicită

a se interveni la Divizia locală ca, prin mijlocirea sa, să putem lua pentru comună butoaiele de ulei mineral 3 nule, ce se află pe elevatoarele confiscate din portul nostru, iar din depozitul domnului Ioniță Prereanu – motorină ca circa 28000 kg, din cele 4 cisterne care au sosit acum²².

Primarul se implică tot mai mult în rezolvarea unor probleme ale urbei, ajungând să facă demersuri către prim-procurorul județului Mehedinți pentru a scoate de sub sechestrul

magazinul de pielărie al supușilor inamici Frații Damianoff și, cum în acest oraș e lipsă absolută de articole necesare încălțămînții, căci comercianții și chiar populația întreagă a acestui oraș se găsesc în neputință a și le procura din alte localități. Vă rugăm să binevoiți a reda reprezentantului nostru o cantitate de talpă și alte articole pentru încălțăminte, cât acesta va arăta că este necesar pentru oraș²³.

În luna octombrie, primarul face un raport către Ministerul de Interne despre izolarea orașului ca urmare a circulației trenurilor doar până la Strehaia, și despre măsurile de luat în vederea atenuării consecințelor negative ale acestei situații.

În urma unor dispozițiuni luate de Direcția C.F.R., trenul ce venea la Severin (unicul) se oprește la Strehaia. Cu modul acesta orașul nostru a rămas complet izolat de restul țării. Nu avem nici un mijloc de comunicație cu Strehaia, unde s-au mutat toate autoritățile, printre care administrația financiară, judecătoriile și tribunalul. De la Severin la Strehaia sunt 50 km, și cum caii și căruțele sunt luate de rechiziție, abia dacă se mai găsește câte o căruță sau două care pretind sume colosale pentru acest transport. Populația severineană e cu desăvârșire izolată. Nu avem puțință nici a ne alimenta, nici a primi corespondența, nici ziare, așa că neștiința despre cele ce se petrec în țară influențează în rău cetățenii.

Rog stăruitor, interveniți ca trenul să circule ca și mai înainte până la gara Balota, rămânând ca distanța de la Balota la Severin s-o facem fie pe jos, fie cu căruța, distanța fiind de 16 km.²⁴

În luna noiembrie vremea rea s-a așternut peste orașul și așa greu încercat de vicisitudinile războiului. Din cauza temperaturilor coborâte sub zero grade și a lipsei geamurilor de la ferestre, Uzina electrică a orașului, deja afectată de bombardamentele inamice, ajunge să nu mai funcționeze în parametri normali. Raportul mecanicului-șef către Primăria orașului Turnu Severin precizează că

din această cauză filtrul de ulei, pe lângă că nu va mai putea da uleiul necesar, dar îl filtrează prea gros, deci impropriu pentru ungere; conductele de apă,

²¹ Dosar nr. 1/1916, f. 505, concept.

²² Dosar nr. 23/1916, f. 176, original.

²³ *Ibidem*, f. 195, original.

²⁴ Dosar nr. 24/1916, f. 220.

precum și cilindrele motoarelor (camerele de răcire) se pot sparge²⁵.

Soluția găsită de Primărie la această problemă stipula concis: „Se va ridica soba din camera capitaliștilor și se va așeza în sala mașinilor”.

Situația dezastruoasă răzbate din raportul Primăriei către Ministerul Finanțelor, cu privire la starea financiară a urbei și la cauzele acesteia, provocate de condițiile în care se făcuse împrumutul de 3 milioane în 1911-1912 și de izolarea orașului după declanșarea evenimentelor de pe frontul de la Cerna și Dunăre.

Cale ferată nu mai avem. Trenul circulă numai până la Strehaia.

Abatorul funcționează numai 3 zile pe săptămână și taie 2-3 vite mari, 4-5 mici. Măcelarii cer scăderea chiriei gheretelor.

Zarzavagii bulgari au plecat.

Contribuabili abea mai sunt 100-200 în tot orașul, căci trebuie să știți că toată lumea e fugită din oraș. Chiar administrația dumneavoastră financiară e la Strehaia, așa că puținul beneficiu ce avem de la lumina electrică și impozitele funcționarilor de la această instituție, azi ne lipsește.

Lumina electrică nu produce nimic, deoarece lumea lipsește, iar orașul se stinge la orele 8 seara.

Baia comună funcționează o zi pe săptămână.

Prestatorii sunt pe fronturi.

Străinii contribuabili sunt la Ialomița.

Bălciuri nu se fac.

Prăvăliile sunt închise.

Măsurile și greutatea nu se pot verifica.

Vitele nu se vând de niciun soi.

Banca Națională nu e în Severin.

Spitalele Militare, civile, Crucea Roșie nu sunt în Severin, sunt la Strehaia și Filiași.

Șantierul Naval se mută din oraș.

Ocolul Silvic e la Strehaia.

Divizia I-a nu e în oraș.

Divizia I-a Sedentară e la tot Strehaia.

Tribunalul e la tot Strehaia.

Judecătoriile urbană și rurală tot e la Strehaia.

În Severin sunt femeile nemțoaice, refugiați sârbi, prefectul, câțiva funcționari administrativi și comunali, poșta, câțiva preoți și pensionari, care suportă cu curaj izolarea completă de țară în bubuitul tunurilor.

.....

Serviciul de curățire al orașului trebuie menținut, căci ne amenință holera. Pompierii trebuie menținuți, căci ne pot fi de folos cu ocazia vizitei aeroplanelor inamice. Uzina de apă trebuie să funcționeze, căci dacă noi ne putem lipsi de apă, nu se lipsește armata ce trece pe aici. Uzina electrică asemenea, fiind o chestiune de siguranță publică.²⁶

Era argumentația primarului, încercând, în plin dezastru, să arate de ce nu poate avea banii necesari achitării datoriilor către Ministerul Finanțelor.

La 9 noiembrie 1916, orașul Turnu Severin a fost ocupat de armata germană. Armata română a purtat lupte eroice pentru apărarea orașului. Arhiva Primăriei a fost distrusă de ocupanți, ultimul document fiind datat 14 noiembrie 1916. Localul Primăriei

²⁵ Dosar nr. 14/1916, f. 150, original.

²⁶ Dosar nr. 1/1916, ff. 476-482, ciornă.

a fost părăsit de unitățile germane. Preluat de unitățile austro-ungare până la 1 ianuarie 1917, va fi reocupat de armata germană, care îl păstrează până la retragere.

Prefectura (casa Vinșoreanu) și Tribunalul (casa Miculescu), vedere dinspre Dunăre

Str. Mayor Strehăianu, 1933

Moara Sabetarj (1933), fostă lagăr de prizonieri în 1917

Baia comunală, 1933

Uzina Electrică construită în 1907

Primăria orașului Turnu Severin

Ramona-Monica LAZĂR

ROLUL ECHIPEI SANITARE „REGINA MARIA”, CONDUSĂ DE COLETTE LAHOVARY-PLAGINO, PE FRONTUL DIN MOLDOVA CORESPONDENȚĂ DE RĂZBOI (1918)

Abstract: *Collete Lahovary-Plagino, one of Queen Marie's ladies-in-waiting and a dedicated volunteer during the First World War, played an important part in the activity of the National Red Cross Society of Romania, whose patron Queen Marie was.*

The “Collete-Plagino” Fund of the collections of the National History Museum of Romania (the Manuscript and Prints Cabinet I) comprises various documents, 30 of which have been recently studied, measured and photo-scanned at a high resolution in a specialized center because of their poor state of preservation. They are currently available in electronic format on one of the websites of the National History Museum of Romania, www.marelerazboi.ro.

This paper is going to present about 14 documents from the 1918 war correspondence called generically “letters” and in which C. Plagino generally features as receiver, while the senders are military and medical personnel subordinated to the Grand General Headquarters and the General Staff of the 2nd Army.

Colette Lahovary-Plagino, doamna de onoare a Reginei Maria și voluntară devotată în Primul Război Mondial, a avut un rol important în acțiunile Societății Naționale de Cruce Roșie din România, patronată de Regina Maria.

Societatea Națională de Cruce Roșie, înființată în 1876 de prințul Dimitrie Ghica, a fuzionat, în 1915, cu Societatea de Cruce Roșie a Doamnelor din România, înființată în 1906 de Irina Câmpineanu. Astfel, a fost organizată Societatea Națională de Cruce Roșie din România (SNCRR), sub patronajul Reginei Maria, cu fonduri umanitare, din donații publice și surse externe.

Alexandru Marghiloman, președintele Crucii Roșii Române între 1914 și 1925, va încerca să gestioneze activitatea societății atât la centru, cât și în filialele regionale.¹ Colette Plagino va face parte din personalul sanitar voluntar al Spitalului Mobil al Crucii Roșii, organizat în vreme de război: spitale, cantine, azile pentru refugiați, orfeline.²

Doamna Plagino și-a îndeplinit cu succes activitățile în care a fost angajată pe frontul din Moldova. A fost șefa Echipei sanitare nr. 6, atașată Trenului sanitar permanent nr. 9 (Adjud), a lucrat la Spitalul de contagioși din Căiuți – Bacău (ambulanța Diviziei VI a Armatei a II-a) și la Spitalul de campanie din Mușunoele – Vrancea (ambulanța

¹ În timpul mandatului său, Societatea Națională de Cruce Roșie a beneficiat de ajutorul voluntar al *Comitetelor de doamne*: Comitetul pentru prizonierii din lagărele din teritoriul ocupat (Caterina Ghica, Alexandrina Cantacuzino, Zoe Gr. Râmniceanu, Lisetta P. Grecianu), Comitetul de la Geneva (Emma Ioan Lahovari), Comitetul de la Berna (Martha V. Bibescu, Caterina Ghica), Comitetul pentru invalizii din București (Irina Mavrocordat). Vezi dr. Metzulescu, *Președintele Crucii Roșii, în Lui Alexandru Marghiloman. Omagiu cu prilejul unei îndeite aniversări. Prietenii și admiratorii săi*, București, s.n., 1924, pp. 109-114.

² Efortul material al organizației în timpul Primului Război Mondial a fost deosebit. Numai din partea Centralei au fost alocate aproximativ 20 de milioane lei, la care se adaugă ajutoarele oferite de filiale. Vezi www.crucearose.ro, accesat la 28.04.2016.

Diviziei III a Armatei a II-a) și a condus Serviciul Ajutoarelor „Regina Maria” (Iași).³

Fondul *Colette Plagino* din cadrul Muzeului Național de Istorie a României (Depozitul Manuscrise și Tipărituri I – Epoca modernă) conține mai multe documente, ambalate în mape din carton personalizat, din care 30 au fost studiate, măsurate și fotoscante la rezoluție înaltă, într-un centru specializat, datorită stării de conservare precare. În prezent sunt valorificate, în format electronic, pe site-ul Muzeului de Istorie a României, www.marelerazboi.ro.⁴

În articolul de față sunt prezentate cca 12 documente, numite generic *Scrisori*, din corespondența de război a anului 1918, unde C. Plagino figurează de cele mai multe ori ca destinatar, expeditorii fiind cadre militare și medicale, subordonate Marelui Cartier General și Statului Major al Armatei a II-a.⁵

Correspondența de război va fi prezentată urmărindu-se harta administrativă a Moldovei în 1918, în funcție de locațiile serviciului sanitar condus de Colette Plagino:

- 3 adrese emise din județul Putna, de cadre medicale superioare din Adjud; două o au ca destinatar pe C. Plagino;
- 3 adrese emise din județul Bacău, de cadre militare superioare ale Depozitului American de la Bacău, subordonat Armatei a II-a; destinatar C. Plagino;
- 2 adrese emise de personalul superior al Depozitului american al Misiunii Crucii Roșii Americane în Moldova; destinatar C. Plagino;
- 2 adrese emise de personalul superior al Automobilelor Sanitare „Regina Maria”; destinatar C. Plagino;
- 2 chitanțe de confirmare primire efecte (obiecte de îmbrăcăminte) de la C. Plagino, pentru diverse instituții de caritate.

Se adaugă Bilanțul orfelinatului de la Adjud (19 noiembrie 1917-1 martie 1918), document întocmit de C. Plagino în primăvara anului 1918.

Înainte de a ajunge la orfeline, efectele erau depuse în magazia depozitelor centrale din Bacău, unde era și Depozitul american al Crucii Roșii, sub comanda Armatei a II-a. Rolul de distribuție îi revenea Serviciului Ajutoarelor „Regina Maria”, coordonat de Colette Plagino.⁶

Fondul *Colette Plagino* este structurat în 3 mape din carton personalizat, după tipologia documentelor. Doar prima mapă (30 scrisori) – *Amintiri din Primul Război Mondial* – a fost studiată integral și valorificată până în prezent pe site-ul Primului

³ În septembrie 1916, după constituirea celor 10 trenuri sanitare permanente, Regele Ferdinand a hotărât ca pe lângă medici să se repartizeze câte o doamnă, care să-i îngrijească pe răniți (din cauza evenimentelor de pe front, trenurile se supraaglomeraseră și personalul existent era insuficient). În octombrie 1916, Regina Maria a dispus să se organizeze câte o echipă de doamne la aceste trenuri. Astfel, începând cu 5 octombrie 1916, se constituie Echipele sanitare de doamne „Regina Maria”. Vezi Maria Ioniță, *Portrete paralele din vreme de război: Regina Maria și Colette Lahovary-Plagino. 1916-1919*, în „Anuarul Muzeul Național”, XII, 2000, p. 226.

⁴ Site-ul a fost creat în anul 2014, având o bază de date on-line, unde specialiștii muzeului introduc fișe de obiect, în funcție de structura tematică. În prezent, catalogul on-line conține 19 teme, fondul *Plagino* fiind valorificat la tema *Crucea Roșie*.

⁵ Documentele sunt scrise de mână, în limba română, cu cerneală albastră, neagră și în creion, fiind datate și semnate; unele poartă ștampila emitentului, fie în colțul din stânga-sus, fie din stânga-jos. Nu avem un format standard de suport pentru corespondență (hârtie tip, plicuri), însă starea de conservare a hârtiei restricționează studierea directă, făcându-se doar pe suport electronic.

⁶ Pe parcursul anului 1918, C. Plagino este șefa echipei sanitare în zona de intervenție din sudul Moldovei (Adjud, Mărăști, Mărășești, Oituz), însă acțiunile de voluntariat s-au extins la nivel regional (Putna, Bacău, Iași). Vezi Maria Ioniță, *loc. cit.*, p. 228.

Război Mondial.⁷ Am selectat pentru o analiză sintetică 12 documente, ce fac parte din corespondența de război a vremii. Toate au un numitor comun: nevoia acută de comunicare pe front, pentru ajutorarea răniților, invalizilor, refugiaților, orfanilor și a populației sărace din Moldova.

Colette Plagino a condus Echipa sanitară „Regina Maria” ce acționa pe flancul sudic din Moldova, centrul operațional fiind la Adjud. Corespondența permanentă purtată pe parcursul anului 1918 cu superiori ai Armatei a II-a demonstrează o activitate intensă de voluntariat, mai ales prin cererile și confirmările de primire efecte de război (produse alimentare, îmbrăcăminte, încălțăminte, produse de uz casnic, produse necesare parcului auto sanitar etc.).

Pentru toată activitatea de voluntariat depusă în timpul Primului Război Mondial, C. Plagino a primit mai multe ordine și decorații din partea oficialităților române și franceze: Ordinul „Crucea de Fier”, cls. I (15 iunie 1917)⁸, Medalia de Onoare pentru combaterea Epidemiilor, de argint (22 iunie 1917)⁹, „Steaua României” cu spade (9 iunie 1917)¹⁰, Crucea „Meritul Sanitar”, cls. I (27 mai 1923)¹¹, Crucea Comemorativă a Războiului 1916-1918 (15 februarie 1926)¹², „Croix de Guerre” cu palme (8 iunie 1920)¹³, „Reconnaissance Française” de argint (29 septembrie 1921)¹⁴.

Corespondența purtată de C. Plagino cu oficialitățile vremii, pe frontul din Moldova anului 1918, poartă amprenta unei neobosite lupte pentru ajutorarea răniților din spitalele de campanie, a orfanilor, a populației sărace, precum și a refugiaților. Nevoile frontului erau grave, urgențe fiind considerate cererile pentru benzină (ambulanțe), alimente și îmbrăcăminte, așa cum rezultă din studierea celor 12 documente prezentate cronologic.

În adresa din 24.II.1918, expediată de C. Plagino Biroului benzinei Marelui Cartier General al Armatei Române, se cereau 200 litri de benzină pentru camioneta „Regina Maria”.¹⁵

În adresa din 1.IV.1918, expediată de medicul maior D. Nedelcu de la Trenul sanitar nr. 9 Adjud doamnei C. Plagino, se cerea un răspuns de predare a unui lot de alimente, pentru a fi distribuit populației sărace din județul Putna.¹⁶

În adresa din 27.IV.1918, expediată de medicul-șef al Spitalului din Adjud doamnei C. Plagino, se comunica trimiterea camionetei spitalului în sprijinul echipei sanitare.¹⁷

Adresa din 24.IV.1918, expediată de comandantul Depozitului american al Armatei a II-a doamnei C. Plagino, notifică o cerere de justificare pentru materialele

⁷ Documentele, fotografiile și obiectele C. Plagino au fost achiziționate de Muzeul Național de Istorie a României de la nepoata acesteia, Sandra Slătineanu, fiica uneia dintre surorile C. Plagino, Alexandra Slătineanu.

⁸ Muzeul Național de Istorie a României (MNIR), nr. inv. 86.879. Pentru că toate unitățile muzeale analizate în acest articol se află în patrimoniul MNIR, în continuare se va menționa doar numărul de inventar al fiecărei unități în parte.

⁹ Nr. inv. 86.885, 86.886, 86.922.

¹⁰ Nr. inv. 86.950.

¹¹ Nr. inv. 86.880, 86.881.

¹² Nr. inv. 86.882, 86.883.

¹³ Nr. inv. 60.878.

¹⁴ Nr. inv. 86.887, 86.889.

¹⁵ Nr. inv. 87.135.

¹⁶ Nr. inv. 87.142.

¹⁷ Nr. inv. 87.120.

(efecte) predate acesteia.¹⁸

Adresa din 27.IV.1918, expediată de șeful Depozitului American al Armatei a II-a, Leonescu Andrei, doamnei Colette Plagino, solicită un răspuns pentru efecte păstrate în depozit, până la distribuirea în teritoriul ocupat, de către echipa sanitară.¹⁹

Prin adresa din 5.V.1918, expediată de șeful Depozitului American al Armatei a II-a, lt. Zănescu, doamnei C. Plagino, se reînnoiește cererea de răspuns pentru depozitarea și distribuirea efectelor la beneficiari, prin echipa sanitară condusă de C. Plagino.²⁰

Misiunea Crucea Roșie Americană a desfășurat o intensă activitate în Moldova, ajutoarele repartizate trecând prin filtrul de distribuție de la nivel regional. Existau două depozite americane, Depozitul american de la Bacău și Depozitul american de la Iași, la care se adăuga Serviciul de distribuție de la Săscut (Bacău), așa cum reiese din corespondența dintre superiorii de acolo și C. Plagino.

Adresa din 7.III.1918, expediată de șeful Depozitului american al Armatei a II-a (Serviciul de distribuție Săscut) doamnei C. Plagino, conține o informare privind aprovizionarea cu alimente, după terminarea stocului de la Săscut. Este scrisă de mână pe hârtie cu filigran; motive: spirale florale și stele, dispuse pe toată suprafața.²¹

Adresa din 19.III.1918, expediată de șeful Depozitului american al Armatei a II-a (Bacău) doamnei Colette Plagino, conține o listă de provizii (unt, săpun, mălai, zahăr), care a fost semnată, ca primitor, de cercetașul Amedeu Mihăilescu, în numele C. Plagino.²²

Correspondența dintre Colette Plagino și superiorii din cadrul Automobilelor Sanitare „Regina Maria” este legată de asigurarea eficientă a transportului sanitar, de la parcul auto Săscut către echipa sanitară condusă de C. Plagino și, implicit, către spitalele unde aceasta acționa (Adjud, Coțofănești). Prin adresa din 17.01.1918, destinată C. Plagino de către V. Circulescu, i se asigura acesteia o mașină în fiecare zi, pentru deplasările la Spitalul de contagioși din Adjud. Este scrisă de mână pe hârtie cu filigran, în formă de rozetă, dispusă central.²³ Prin adresa²⁴ din 5.II.1918, destinată C. Plagino de către același superior, i se comunica acesteia că s-a cerut Marelui Cartier General o cisternă de benzină, în situația în care „mașinile sunt toate în bună stare dar nu pot lucra din cauza benzinei”.

C. Plagino și-a canalizat activitatea de voluntariat atât prin munca de echipă, în spitalele de campanie, cât și prin efortul personal, aceasta ocupându-se în mod deosebit de ajutorarea orfanilor. O chitanță din 27 aprilie 1918, scrisă de șeful de Stat Major al Armatei a II-a și delegat al Caselor Naționale, I. Manolescu, confirmă primirea de efecte (122 obiecte de îmbrăcăminte) din partea Colettei Plagino, pentru Orfelinatul de la Școala de meserii a Caselor Naționale.²⁵ O altă chitanță, tot din 27 aprilie 1918, semnată de delegatul sublt. I. Ionescu, reconfirmă primirea efectelor mai sus menționate, inclusiv depozitarea lor până la repartizare, în magazia depozitelor centrale din Bacău.²⁶

¹⁸ Nr. inv. 87.119.

¹⁹ Nr. inv. 87.121.

²⁰ Nr. inv. 87.122.

²¹ Nr. inv. 87.139.

²² Nr. inv. 87.137.

²³ Nr. inv. 87.130.

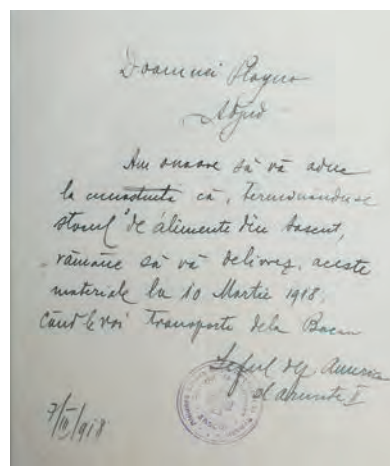
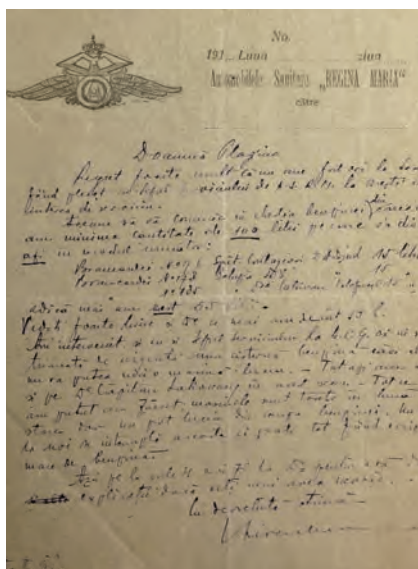
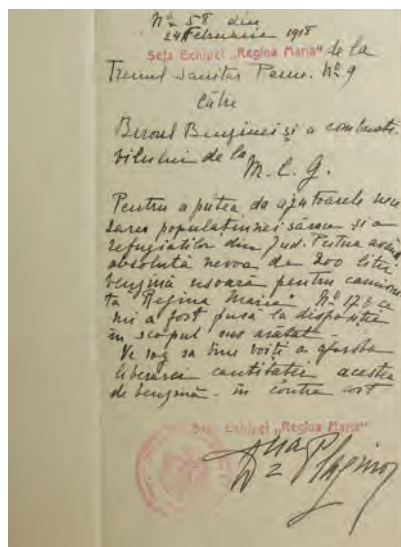
²⁴ Nr. inv. 87.133.

²⁵ Nr. inv. 87.152.

²⁶ Nr. inv. 87.153.

Bilanțurile Orfelinatului din Adjud (19 noiembrie 1917-1 martie 1918) au fost întocmite de C. Plagino după două criterii: încasări și cheltuieli; alimente intrate și consumate. Documentul cuprinde 4 pagini, scrise de mână cu cerneală neagră și roșie. Încasările proveneau din baluri, donații, subscripții, iar cheltuielile, din plata personalului și a alimentelor (tabel pagina 2). Pentru alimente (tabel pagina 3) se specifica proveniența lor și aici o găsim pe Colette Plagino, care a trimis ceai (400 g), tapioca (100 g), scrumbii (2) și unt (120 buc.).²⁷

După încheierea războiului, Colette Lahovary-Plagino activează în continuare în Societatea Națională de Cruce Roșie din România și în Societatea de ocrotire a orfanilor de război de la Iași, în calitate de membru voluntar.

²⁷ Nr. inv. 87.129.

ADRESA	DESTINAȚIA	DIVERSE ADNOTARI	No. recipient de prețare
# 805 / 235 274 12	Dr. Săpina		
Dr. Orlino Radu			
Progr. trimiteți camioneta 20:			
Teatru înainte dimineața			
ființa ne absoțat necesară			
	Medic al Spital		
	Medic laia de Op		
	<u>Nº 198</u>		

8 Aprila I.

Sela Delia 4% de surori
"Regina Maria"

Conferința ord. M. C. R. 18839
primul art. i. ca urmare la
ord. M. C. R. 18899 pe care și l'au
adus la cunoștință; au
avut a se pune în brio-
roști și se poate alinautele
primite pentru a fi distribuite
populației mase, pentru a le
puta înșura depozitelor de
munde au fost luate, înșura
a se arata pe depozitele de
munde le-ăi procurat.

Medic laia / Medic

ARMATA II-A
SEFUL DE STAT MAJOR

Chitauti

Am primit la d. Peagiu următoarele:
pentru ofițeratul la Școala de rezervă
la carterul Național:
62 (Leagăno de dom) Camion reformate
50 (Cuci, țes) perochi somene reformate
10 (țes) perochi ciorapi bumbac

Sel Shikyp al A II

Manoescu

Șef al Carilor Naționali

1918. vi. 27

Ju Jaca

Nº 2314 / 285 274 12

Dr. Orlino Radu

Revenim și în propozi-
a ne răspunde d. ca m-
terialele de rezervă colipă
le d. omiți acum și ai a pastore
în obșorul nostru prin
ce posibilitatea înșura în
teritoriul ocupat. În caz ca
le d. omiți acum arătați acum
munde înșura înșura care
materiale

Sel obșorul m-
an. II Leagăno Radu

Nº 2215

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ DE COMUNICĂRI
„ȚARA BÂRSEI”
12-13 MAI 2016

MISCELLANEA

Lidia PRISAC, Ion-Valer XENOFONTOV

ALEXIE MATEEVICI (1888-1917), AUTORUL IMNULUI DE STAT AL REPUBLICII MOLDOVA

ALEXIE MATEEVICI (1888-1917), AUTHOR OF THE STATE ANTHEM
OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Abstract: In this study, based on specialized literature review, the authors present data from the life and work of Alexie Mateevici, Bessarabia poet, born in the late of 19th century, whose poem, "Limba noastră/Our language" (1917), has become, after 77 years, the National Anthem of the Republic of Moldova.

Potrivit cercetătorilor, *imnul* reprezintă o poezie sau un cântec solemn alcătuit în vederea glorificării unei divinități, a unei idei, a unui eveniment, a unui erou fictiv sau real. După scop, imnurile pot fi clasificate în trei categorii: *sacre* (destinate lăudării unei divinități, de obicei având originea într-o rugăciune), *artistice* (cu valențe estetice, literar-muzicale) și *politice*. Imnurile din ultima categorie – *politice* – au drept finalitate coagularea comunităților umane în vederea realizării unor deziderate comune (sociale, naționale, etnice, culturale, economice, politice etc.); pot proveni din primele două categorii și/sau pot fi create anume în acest scop.¹

După proclamarea independenței, Republica Moldova a înscris în istoria sa recentă existența a două imnuri de stat. Primul, adoptat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 691–XII, în ziua declarării independenței, pe 27 august 1991, a fost *Deșteaptă-te, române!*², scris de cunoscutul poet-tribun ardelean Andrei Mureșanu (1816-1863) în timpul Revoluției de la 1848. Acest imn a fost unul și același cu cel al României³ și a funcționat până la 7 iunie 1994, când a fost abrogat de Parlamentul Republicii Moldova și înlocuit provizoriu cu poezia *Limba noastră* de Alexie Mateevici, care ulterior a fost adoptat de legislativ, recunoscut și acceptat în timp drept Imn de Stat al Republicii Moldova.

În cele ce urmează, studiul nostru va reliefa atât repere din biografia autorului versurilor celui de-al doilea imn de stat al Republicii Moldova, cât și istoria apariției, afirmării dar și aprobării acestuia drept simbol al statului.

Alexie Mateevici s-a născut la 16 martie 1888 în satul Căinari, fostul județ Bender,

¹ Silviu Andrieș-Tabac, *Imnul de Stat*, în *Simbolurile naționale ale Republicii Moldova*, Chișinău, Institutul de Studii Enciclopedice, 2010, p. 227.

² Bibliografia dedicată imnului *Deșteaptă-te, române!* este imensă. A se vedea în special: Ion Buzași, *Andrei Mureșanu. Biografia imnului național*, București, Editura Didactică și Pedagogică, R.A. 1996; Vasile Vasile, *Vârștele imnului „Deșteaptă-te, române!”*, în „Studii și cercetări de istoria artei”, Seria „Teatru, muzică, cinematografie”, tomul 43, 1996, pp. 25-52; Vasile Oltean, *Imnul național „Deșteaptă-te, române!”. Scurt istoric*, Brașov, 2001 ș.a.

³ Jurnalistul sportiv Ion Robu afirmă că, la Olimpiada de la Barcelona din 1992, atunci când halterofilul moldovean Tudor Casapu devenea campion olimpic la proba individuală, organizatorii competiției au confundat la festivitatea de premiere imnul Republicii Moldova cu cel al României. Vezi: Ion Robu, *Noi la Olimpiada de la Londra*, Chișinău, Universul, 2012, p. 130; Silviu Andrieș-Tabac, Ion Xenofontov, *Simbolurile naționale ale Republicii Moldova la Jocurile Olimpice de la Barcelona (1992)*, în *Tudor Casapu, eternul campion*, resp. de ed.: Ion Xenofontov, Chișinău, Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” (Institut), 2015, pp. 96-97.

Basarabia, într-o familie de preoți. A fost primul copil din cei patru (Alexie, Victor, Nina și Eugenia) ai soților Mateevici. Copilăria și-a petrecut-o în satul Zaim, unde părinții, Mihail și Nadejda Mateevici, s-au mutat în 1893. La Zaim, Alexie Mateevici a urmat primele trei clase în școala primară rusă. Ulterior și-a continuat studiile la Școala Spirituală (Duhovnicească) de Băieți din Chișinău (1897-1902) și Seminarul Teologic din Chișinău (1902-1910). Colegi de seminar i-au fost mari tribuni ai mișcării de eliberare națională: Petre Cazacu (1873-1956), Ion Inculeț (1884-1940), Ion Pelivan (1876-1954), viitorul sculptor Alexandru Plămădeală (1888-1940), autorul bustului instalat în 1934 la mormântul poetului. Protoiereul Mihail Ciakir (1861-1938), numit de găgăuzii contemporani „apostolul limbii găgăuze tipărite”, deoarece a editat în găgăuză *Evangelhia de la Matei*, *Evangelhia de la Marcu*, a fost dascălul, apoi coleg de catedră cu Al. Mateevici.⁴

Între 1906 și 1907, ca urmare a revoltelor din Imperiul Rus, Sinodul rusesc a decis închiderea seminarelor teologice pentru un an de zile. Astfel, Al. Mateevici și ceilalți seminariști au fost nevoiți să repete un an de studii. În același an, 1906, decedează tatăl poetului, familia, ulterior, fiind nevoită să se mute la Chișinău. Pentru a-și susține mama, fratele și surorile mai mici, Al. Mateevici scrie articole și face traduceri din limba rusă în cea română. A tradus din opera scriitorilor ruși (A. Cehov, A. Pușkin, M. Lermontov ș.a.). În 1910 Al. Mateevici absolvă Seminarul Teologic din Chișinău ca șef de promoție și devine bursier al statului la Academia Teologică „Petru Movilă” din Kiev (1910-1914). Tema tezei de licență de la Academia din Kiev a fost *Elemente religioase ale folclorului moldovenesc*.

Aici este necesar să facem o paranteză și să prezentăm portretul fizic și intelectual al poetului Al. Mateevici, din perspectiva unor mari personalități ale timpului care l-au cunoscut în mod particular. Nicolae Iorga l-a descris cu antren pe Al. Mateevici:

... preot tânăr și voinic, cu o blândă față ca a sfinților din icoanele de odinioară. Și pe el îl adusesse la noi un singur gând (...): acela de a găsi cărți, de a cunoaște pe cărturari, de a vorbi cu dâșzii despre scrisul românesc vechi și nou și despre toate amintirile comune... Rareori am văzut – și desigur nu aici la noi unde și literatura, când n-a fost o pretenție, a rămas o simplă formă – un om mai îndrăgit de acea vădire a tot ce avem mai bun la suflet, care e scrisul nostru⁵.

Nichifor Crainic l-a văzut la Iași „depărtându-se cu vraf de cărți prăfuite la subțioară, fericit că le-a găsit...”⁶.

În lucrările recente, profesorul, scriitorul și publicistul Gheorghe Baci, medic legist renumit de la Chișinău (supranumit „Sherlock Holmes de Moldova”⁷), pe baza unor cercetări arhivistice și a literaturii de specialitate, îl apreciază pe Al. Mateevici drept „unul dintre cei mai înzestrați poeți basarabeni, care poseda o înaltă capacitate

⁴ Octavian Moșin, Victor Copoșciu, *Protoiereul Mihail Ciakir – apostolul găgăuzilor, în Biserica ortodoxă din interfluviul pruto-nistean (1813-2013). Simpozion științific internațional, 14-15 octombrie 2013, Chișinău, Cuvântul-ABC, 2013, pp. 510-513; Octavian Moșin, *Vrednici slujitori la Biserica „Întâmpinarea Domnului”*. Volum consacrat aniversării a 135-a de la târnosirea Bisericii „Întâmpinarea Domnului” din incinta Universității de Stat din Moldova, Chișinău, CEP USM, 2015, pp. 22-30; Ion Xenofontov, *Zece curiozități despre Biserica „Întâmpinarea Domnului” (Biserica Universității de Stat din Moldova)*, în „Moldova Suverană. Cotidian național independent”, nr. 54 (1995), 4 mai 2016, pp. 1-2.*

⁵ Nicolae Iorga, *Oameni cari au fost*, vol. II, București, 1935, p. 262.

⁶ Nichifor Crainic, *Icoanele vremii*, București, 1919, p. 48.

⁷ Ion Xenofontov, „11” considerente despre enciclopedistul Gheorghe Baci (Sherlock Holmes de Moldova), în „Moldova Suverană. Cotidian național independent”, nr. 63 (2004), 27 mai 2016, p. 2.

analitică și se deosebea printr-un intelect rafinat”⁸. Sub aspectul identității naționale a moldovenilor basarabeni, Al. Mateevici se atribuie „regionaliștilor”, care evidențiau diferențe culturale, inclusiv lingvistice, între cele două maluri ale Prutului.⁹

Revenind la biografia personală a poetului Al. Mateevici, constatăm faptul că în timpul studiilor la Academia Teologică „Petrul Movilă” din Kiev își întâlnește viitoarea soție, Teodosia Novîțchi, cu care se cunună în ajunul Primului Război Mondial.¹⁰

După absolvirea Academiei, Al. Mateevici, în 1914, revine la Chișinău, stabilindu-se, împreună cu soția, mama și sora Eugenia, în casa de pe strada Livezilor (în prezent, str. Al. Mateevici, nr. 35, monument de istorie și arhitectură de categorie națională¹¹). A activat ca profesor de limba greacă la Seminarul Teologic din Chișinău, având și o prodigioasă activitate de cercetare și literar-publicistică.

În 1916 a fost înrolat ca preot militar în Regimentul 41 Infanterie Galițian, trecând apoi pe frontul românesc.¹²

În casa de pe strada Livezilor, la 17 iunie 1917, cu aproape două luni înainte de moarte, poetul a scris „cea mai de seamă cântare închinată limbii”¹³ sau „cea mai frumoasă odă consacrată vreedată limbii materne”¹⁴, poezia *Limba noastră*. Academicianul Mihai Cimpoi analizează „farmecul acestui imn” prin „știința de a pune sentimente nimbate de sacralitate într-un desen imagistic simplu”¹⁵. Părintele Octavian Moșin consideră că poemul *Limba noastră* se înscrie perfect în tradiția de întrupare a dumnezeirii – *Limba noastră* face trimitere la *Tatăl Nostru*.¹⁶

Poezia a fost citită a doua zi, pe 18 iunie 1917, la deschiderea cursurilor de învățători moldoveni, în Chișinău. Elena Alistar (1873-1955), animatoare a vieții publice din Basarabia, prezentă la eveniment, avea să estimeze:

Scânteia pornită din sufletul aprins al poetului a făcut ca multe inimi să vibreze, dar pe mai mulți i-a făcut să se rușineze. Mi-aduc aminte că, după ce a terminat poezia de recitat, lumea din sală a rămas înmărmurită¹⁷.

Pentru prima dată poezia a fost publicată la 21 iunie 1917, în ziarul „Cuvântul moldovenesc”.¹⁸ Poezia a fost publicată de Nicolae Iorga după moartea poetului Al.

⁸ Gheorghe Baci, *Istorie de suferințe și victimizări omenești*, Chișinău, Combinatul Poligrafic, 2015, p. 72.

⁹ Oleg Grom, *Confesiune și etnicitate în Basarabia la începutul secolului al XIX-lea*, în *Archiva Moldaviae*, vol. V, 2013, pp. 183-197; Virgil Păslariuc, *Reconstruind istoria Basarabiei sub dominație țaristă. Note pe marginea unei monografii recente*, în *Archiva Moldaviae*, vol. VII, 2015, p. 383.

¹⁰ Mai multe date din biografia poetului a se vedea: Gheorghe Baci, *Viziuni asupra vieții și morții poetilor martiri Eminescu, Mateevici, Vieru*, Chișinău, 2015, pp. 53-121.

¹¹ Hotărârea Parlamentului nr. 1531 din 22 iunie 1993 pentru punerea în aplicare a Legii privind ocrotirea monumentelor, în „Monitorul Parlamentului Republicii Moldova”, nr. 1, 1994.

¹² *Literatura și arta. Enciclopedie*, vol. 2, Chișinău, Redacția Principală a Enciclopediei Sovietice Moldovenești, 1986, pp. 8-9; Valentina Cosmescu, *Alexie Mateevici*, în Chișinău. *Enciclopedie*, Chișinău, Editura Museum, 1997, p. 305; Denis Roșca, *Cartea de aur a Basarabiei și a Republicii Moldova*, Chișinău, Editura Pontos, 2016, p. 386.

¹³ *Părinte al limbii noastre*, Chișinău, Tipografia Editurii Universul, 1992, p. 27.

¹⁴ Tudor Palladi, *Literatura preclasică și clasică*, în *Republica Moldova. Ediție enciclopedică*, Chișinău, Instituția Publică „Enciclopedia Moldovei”, 2009, p. 415.

¹⁵ Mihai Cimpoi, *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, Chișinău, Arc, 1996, p. 83.

¹⁶ Octavian Moșin, *Imnul Limba noastră – creație a doi preoți mărturisitori de adevăr și frumos. Simpozion științific internațional, 14-15 octombrie 2013*, Chișinău, Cuvântul-ABC, 2013, pp. 510-513.

¹⁷ Al. Mateevici, *Genealogie, iconografie. Evocări*. Red.: Vlad Chiriac, Chișinău, 2003, p. 24.

¹⁸ *Ibidem*, pp. 6-18.

Mateevici pe prima pagină a ziarului „Neamul românesc” (nr. 236, 1917). În legătură cu apariția vulcanică a poeziei *Limba noastră*, istoricul Ștefan Ciobanu scria că numele lui Alexie Mateevici ar fi rămas în literatura română chiar și dacă ar fi scris doar aceste versuri.¹⁹ Referitor la opera poetică creată de Al. Mateevici, G. Călinescu afirma că „ar fi fost poet mare dacă trăia. Numai Eminescu a mai știut să scoată atâta mireasmă din ritmurile poporane”²⁰.

Ulterior, bunul prieten al lui Alexie Mateevici, compozitorul Alexandru Cristea (1890-1942), a scris muzica pentru *Limba noastră*. Se consideră că piesa a avut trei armonizări, prima fiind scrisă prin 1926. Cea de-a doua s-a datorat concursului din 1935-1936 pentru cea mai bună melodie la poezia *Limba noastră*, concurs organizat la cererea Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Chișinău, ținut la Iași și prezidat de Sofia Teodoreanu (fiica lui Gavriil Musicescu), directoare a Conservatorului din Iași. Lucrarea lui Alexandru Cristea s-a clasat pe locul I și mitropolitul Gurie Grosu (1877-1943) i-a acordat compozitorului o diplomă și un premiu bănesc în valoare de 10.000 de lei. Partitura a fost publicată la Chișinău, în 1939. Armonizarea a treia, finală, a fost ulterioară acestei date.²¹

În ceea ce privește moartea poetului, care a survenit pe 13 august 1917, la neatingerea vârstei de 30 de ani, într-o perioadă de anarhie și criminalitate de proporții în Imperiul Rus, există mai multe versiuni. Mult timp s-a vehiculat opinia că ar fi murit din cauza tifosului exantematic. Medicul legist Gheorghe Baciuc combatte cu vehemență această versiune. Autor al unor studii de medicină legală, profesorul Gh. Baciuc consideră că moartea poetului trebuie contextualizată cu poziția lui patriotică și civică. Dat fiind că poetul era incomod guvernării, Gh. Baciuc admite versiunea asasinării lui și nimicirii tuturor probelor care ar fi putut demonstra crima organizată împotriva poetului.²² Alexie Mateevici a fost înmormântat la Cimitirul Central din Chișinău.

Poetul Alexie Mateevici este comparat, pe bună dreptate, cu Andrei Mureșanu:

Ca și autorul *Răsunsetului*, este autorul unei poezii nemuritoare, *Limba noastră*. Autorul *Răsunsetului* este poetul *Revoluției transilvane* de la 1848, al deșteptării și demnității noastre naționale, printr-o poezie care a devenit imn național²³.

Revenind la momentul abrogării Imnului de Stat al Republicii Moldova *Deșteaptă-te, române!*, trebuie să punctăm faptul că acest lucru s-a produs în contextul relansării la Chișinău a ideologiei moldoveniste de tip sovietic. Acest discurs dirijat de forțele de stânga, la care a aderat și președintele Mircea Snegur, în ajunul alegerilor parlamentare din 27 februarie 1994, a căpătat accente deosebit de agresive și a devenit mecanismul numărul unu în obținerea capitalului electoral.²⁴ Drept urmare, după alegerile parlamentare legislativul moldovenesc era practic dominat de

¹⁹ Ștefan Ciobanu, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânire rusă*, Chișinău, 1992, p. 222.

²⁰ G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, ed. a II-a, București, 1982, p. 941.

²¹ Maria Vieru-Ișaeu, *Alexandru Cristea (1890-1942). Viața și activitatea reflectate în timp*, Chișinău, Civitas, 2001, pp. 129-137.

²² Gheorghe Baciuc, *Viziuni asupra...*, pp. 207-214.

²³ Ion Buzași, *Andrei Mureșanu și Alexie Mateevici*, în „Literatura și arta”, 1994, nr. 13, 24 martie.

²⁴ Despre relansarea politicii moldoveniste și reorientarea cursului proromânesc al Republicii Moldova vezi mai multe în: Lidia Prisac, *Arhitectura relațiilor interetnice în spațiul ex-sovietic: Republica Moldova (1991-2014)*, Iași, Lumen, 2015, pp. 134-141.

Partidul Democrat-Agrar din Moldova²⁵ (care a luat mai mult de 43% din voturi) și alianța filorusă – Blocul Unității Socialiste (constituit din Partidul Socialist și Mișcarea „Unitate-Edinstvo”, care și-au asigurat 22% din voturi)²⁶, ceea ce a determinat reorientarea cursului politicii de stat a Republicii Moldova de la *principiul național* la așa-zisul *principiu civic, multiethnic/multicultural*, formulându-se o nouă *idee integratoare* pentru societatea moldovenească, ceea ce, în opinia liderilor de guvernământ, ar fi dus la formarea unei identități naționale *noi* bazate pe *concilierea interetnică*²⁷.

În consecință, a avut loc anularea unor serii de legi și reforme adoptate de forțele proromânești începând cu anii 1990. Atacurile asupra simbolurilor naționale au devenit frecvente, iar imnul național *Deșteaptă-te, române!* deținea întâietatea. Chiar în primele zile de după alegeri, președintele Parlamentului, Petru Lucinschi, a declarat că intenționează să anunțe un concurs pentru un nou imn în locul celui în vigoare.

Drept răspuns, intelectualitatea și oamenii atașați idealurilor naționale românești au încercat să contracareze ofensiva noii ideologii. Hebdomadarul „Literatura și arta”, începând cu numărul din 10 martie 1994, a pornit acțiuni de protest împotriva intențiilor autorităților de a schimba imnul de stat al țării. Chiar pe prima pagină a fost publicat blestemul poetului Grigore Vieru, în care se invoca ocară asupra celui care ar fi atentat asupra imnului național *Deșteaptă-te, române!*

Cu toate acestea, la 7 iunie 1994, Parlamentul Republicii Moldova, prin Hotărârea nr. 140-XIII, a abrogat imnul *Deșteaptă-te, române!*, înlocuindu-l provizoriu cu *Limba noastră* (catrenele 1, 2, 4, 5, 8 și 12), până la momentul în care urma să se aprobe un nou imn elaborat prin concurs. Concomitent, se anunța și concursul pentru noul imn. Potrivit acestei hotărâri, imnul *Limba noastră* a fost intonat la radio doar în prima zi, pe 8 iunie 1994, după care s-a folosit doar melodia. La 16 iunie 1994, prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 148-XIII, a fost constituită Comisia de desfășurare a concursului pentru crearea noului imn de stat, în frunte cu președintele Parlamentului (1993-1997), Petru Lucinschi.

La scurt timp, pe 29 iulie 1994, a fost adoptată noua *Constituție* a Republicii Moldova, prin care s-au operat modificări substanțiale, de la denumirea poporului și a limbii oficiale până la acordarea unui alt statut limbii ruse. În preambulul *Constituției* a fost fixată sintagma de *poporul Republicii Moldova*, format din *moldoveni împreună cu cetățenii de altă origine etnică*.

În acest fel, chestiunile legate de identitate nu au dispărut, ci au luat o altă formă, marcând trecerea la concepția deconstructivistă a identificării cu națiunea română, Legea supremă adoptată fiind expresia acestei strategii. Fără a prezenta identitatea etnonațională, sintagma de *popor al Republicii Moldova* face referire la toți locuitorii statului, ceea ce ar presupune *garantarea* drepturilor civice tuturor membrilor țării. Este plin de semnificații faptul că reprezentanții minorităților rusă și ucraineană, prin intermediul Partidului Socialist și Mișcării „Unitate-Edinstvo”, au participat activ la

²⁵ Partidul Democrat-Agrar din Moldova a fost constituit la 19 octombrie 1991 mai ales din elementele fostei elite comuniste reformatoare a sistemului cooperativelor agricole din epoca sovietică și al întreprinderilor agroindustriale. A promovat ideea Moldovei sovietice și s-a împotrivit tendințelor unioniste dintre Republica Moldova și România propagate de Frontul Popular Creștin Democrat.

²⁶ Al doilea grup parlamentar ca mărime după PDAM (alianța filorusă) era constituit în majoritate din reprezentanți ai minorităților naționale/etnice și era promotorul limbii ruse drept limbă oficială în republică. Vezi: Lidia Prisac, *op. cit.*, p. 135.

²⁷ *Ibidem*, p. 136.

discuțiile parlamentare referitoare la identitatea național-lingvistică a moldovenilor, insistând asupra viziunii lor, fapt care nu face decât să releve că național-șovinismul rus a fost autorul *națiunii și limbii moldovenești*.

Discursului *promoldovenesc* i s-a atribuit și denominarea unei limbi de *unificare* a poporului în limitele granițelor republicii. Astfel, în noua *Constituție* votată, limba română a fost redenumită *limba moldovenească*. Art. 13 stipulează „limba de stat a Republicii Moldova este limba moldovenească, ce funcționează pe baza alfabetului latin”; această decizie a fost motivată prin amenințarea statalității republicii de către glotonimul *românesc*. În conexiune cu art. 13 din *Constituție*, Parlamentul a declarat limba rusă ca *limbă de comunicare interetnică*. În conformitate cu aceasta, s-a dispus ca toate documentele oficiale să fie perfectate în *moldovenește* și *rușește*. Consolidarea legală a statutului limbii ruse ca limbă de comunicare interetnică în Moldova și orientarea statului spre bilingvismul moldovenesc-rus au fost considerate o victorie triumfătoare a forțelor de stânga (proruse) asupra forțelor de dreapta (panromânești).²⁸ Acestea au constituit contextul sociopolitic de promovare drept Imn de Stat a *Limbii Noastre* de Alexie Mateevici.

Societatea civilă a protestat vehement împotriva acestor hotărâri.²⁹ Începând cu 18 martie 1995, au fost inițiate proteste virulente în Piața Marii Adunări Naționale, greva atingând proporții deosebite, fiind estimată la cca 100 de mii de participanți.³⁰ Astfel, intelectualitatea a sabotat deschis concursul pentru crearea noului imn, care într-un final a eșuat. În cele din urmă, la 22 iulie 1995, Parlamentul a votat Legea nr. 571-XIII cu privire la Imnul de Stat al Republicii Moldova, prin care poezia *Limba noastră* (strofele 1, 2, 5, 8 și 12) scrisă de poetul Alexie Mateevici și pusă pe muzica lui Alexandru Cristea devenea Imn de Stat oficial al țării. Regulamentul privind intonarea Imnului de Stat al Republicii Moldova a fost aprobat la 15 octombrie 1998.

Deși acest cântec istoric – *Limba noastră* – a avut merite importante în mișcarea de eliberare națională din 1988-1991 la est de Prut, pe timpul președintelui (1997-2001) Petru Lucinschi, imnul *Limba noastră* era doar tolerat și nu se intona nici la înmânarea distincțiilor de stat.

În prezent, Imnul de Stat *Limba noastră* și-a ocupat locul de seamă în perimetrul simbolurilor naționale ale Republicii Moldova, iar abrogarea legislativă formală a imnului recunoscut și afirmat popular cum este *Deșteaptă-te, române!* nu a determinat pierderea valorii lui obținute și consolidate în timp. Mai mult ca atât, Aleea Clasicilor din Chișinău consolidează această imagine a valorilor naționale românești prin proximitatea amplasării busturilor celor doi poeți-tribuni, creatori de imnuri – Andrei Mureșanu și Alexie Mateevici.

²⁸ *Ibidem*, pp. 137-138.

²⁹ Printre hotărârile stipulate se înscrie și decizia înlocuirii în programele de studii a obiectului *Istoria românilor* cu *Istoria Moldovei*. Mai multe despre aceasta vezi: Sergiu Musteață, *Educația istorică între discursul politic și identitar în Republica Moldova*, Chișinău, Pontos, 2010.

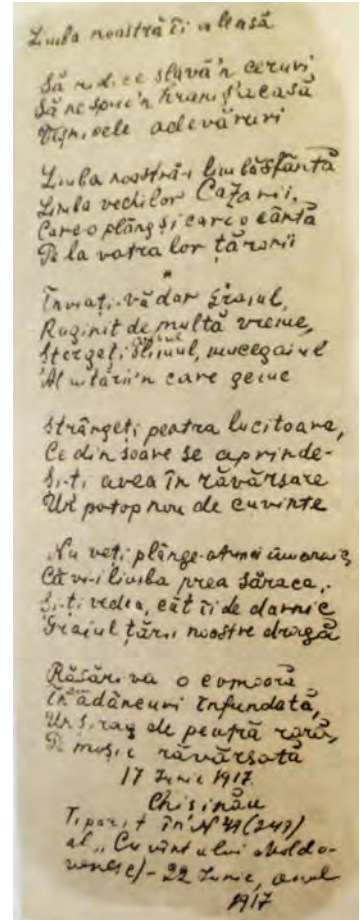
³⁰ Vezi: Nicolae Roibu, *Primăvara demnității noastre. Reportaje. Grevele din Basarabia din primăvara anului 1995*, Chișinău, Glasul, 1997.

Alexie Mateevici
(1888-1917).
Fotografie din 1915

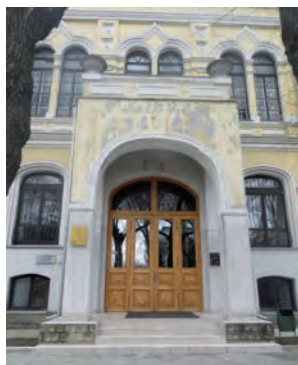

Muzicianul
Alexandru Cristea
(1890-1942)

Manuscrisul poeziei *Limba noastră* de Alexie Mateevici.
Facsimil

În casa de pe str. Alexie Mateevici nr. 35 din Chișinău a locuit autorul Imnului de Stat al Republicii Moldova. În prezent, Consulatul Onorific al Regatului Hașemit al Iordaniei în Republica Moldova. Foto: Simion Xenofontov

Seminarul Teologic unde a învățat și profestat Alexie Mateevici. În prezent, un bloc al Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova. Foto: Simion Xenofontov

Casa de pe str. Iuri Gagarin nr. 4 din Chișinău în care a locuit preotul și muzicianul Alexandru Cristea, autorul muzicii Imnului de Stat al Republicii Moldova. În prezent, Centrul de Creație Tehnică pentru Copii și Adolescenți „Politehnic”.
Foto: Simion Xenofontov

Bustul lui Alexie Mateevici, instalat în 1991 pe Aleea Clasicilor din Chișinău.

Sculptor: D. Rusu.

Foto: Simion Xenofontov

Bustul lui Andrei Mureșanu, instalat la 31 august 2015 (de Ziua Limbii Române) pe Aleea Clasicilor din Chișinău (alături de cel al lui Alexie Mateevici).

Foto: Simion Xenofontov

Doctorul în medicină (1983), profesorul universitar (1988) Gheorghe Baci, autorul volumului *Viziuni asupra vieții și morții poezilor martiri Eminescu, Mateevici, Vieru*, a oferit o carte cu dedicație Muzeului „Casa Mureșenilor”. Foto: Ion Xenofontov

Jenica TABACU

ETYMOLOGICUM MAGNUM ROMANIAE, UN VIS NEÎMPLINIT

MAGNUM ETYMOLOGICUM ROMANIAE, UN RÊVE NON-RÉALISÉ

Résumé: Le 4 avril 1884, Bogdan Petriceicu Hasdeu, le seul spécialiste en linguistique de tous les membres de l'Académie Roumaine, prit son engagement de rédiger le dictionnaire étymologique, oeuvre financée par Charles I, le roi de la Roumanie.

Les réponses au «Questionnaire linguistique» réalisé par B.P. Hasdeu et envoyé dans tous les coins du pays, même au-delà des frontières, furent des sources d'information pour les trois tomes de l'ouvrage.

Après la mort de sa fille, épuisé par la souffrance psychique, le savant ralentit le rythme de son travail au dictionnaire. D'autres préoccupations, un autre horizon l'appelaient...

En 1897, suite à la formation d'une commission qui devait refaire le projet du dictionnaire, B.P. Hasdeu prit congé de son «Etymologicum».

La 4 aprilie 1884, Bogdan Petriceicu Hasdeu se angaja în fața Academiei Române să elaboreze un mare dicționar, ce urma a fi subvenționat, printr-un premiu anual, chiar de Regele Carol I. În numele comisiei (formate din Titu Maiorescu, Vasile Alecsandri și B.P. Hasdeu) însărcinate să facă propunerea celui considerat a fi capabil să realizeze o asemenea lucrare, mentorul „Junimii” cuvânta următoarele :

Comisiunea a socotit că între bărbații cunoscuți prin lucrările lor filosofice și limbistice, precum sunt d. Barițiu, Roman și Quintescu, acela care ar putea duce cu mai multă energie și succes această sarcină ar fi d. Hasdeu, cunoscut prin lucrările sale limbistice și prin cunoștințele sale filologice¹.

Între membrii înaltului for academic, B.P. Hasdeu era cea mai bună alegere, fiind singurul specialist în lingvistică, un motiv ce a înlăturat orice umbră de îndoială la fiecare dintre cei care și-au exprimat votul² pentru candidatura savantului.

Alegerea fiind făcută, filologului i se fixa subvenția anuală de 6.000 lei și termenul de definitivare a dicționarului, șase ani.

La 1 iunie, citea academicienilor chestionarul conținând 206 întrebări și solicita tipărirea lui sub titlul *Dotațiunea Carol I. Programă pentru adunarea datelor privitoare la limba română* (în zece mii de exemplare, câte cinci mii în fiecare tranșă), respectiv, răspândirea acestuia în toate spațiile locuite de români (Moldova, Muntenia, Dobrogea, Ardeal și Banat). Prin răspunsurile primite de la „învățătorii satești, preoții și alte persoane de prin sate”, semnatarii deveneau într-un fel colaboratori la înfăptuirea marelui dicționar al limbii române. O efervescență deosebită se producea în acel timp, fiecare dintre personalitățile satești dorind să contribuie substanțial la împlinirea rolului cerut. Mai mult, însuși B.P. Hasdeu, titanul culturii românești, de neatins pentru cei mai mulți, le scria pentru a obține date suplimentare ori lămuriri necesare pe marginea răspunsurilor acestora.³ Operațiunea de strângere a informațiilor pentru *Chestionarul lingvistic* stimula

¹ Paul Cornea, *Etymologicum Magnum Romaniae – biografia și fizionomia unei opere remarcabile*, în introducerea la: B.P. Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, vol. I, Editura Minerva, București, 1970, p. V.

² La 2 aprilie 1884.

³ I. Opreșan, *B.P. Hasdeu sau setea de absolut: tumultul și misterul vieții*, Editura Vestala, București, 2001, pp. 419-420.

în același timp dorința învățaților satelor de a culege prețioasele reminiscențe folclorice urmând calea științifică arătată de savant. Chestionarele ofereau un cadru științific culegerii de informații.

Proiectul dicționarului gândit de B.P. Hasdeu avea dimensiuni vaste, greu de atins pentru un muritor. Avântul romantic spre depășirea propriei condiții se întrevedea și în modul cum privea materializarea a ceea ce numea el „o carte de lectură pentru toți fiii națiunii (...) care să fie citită ca o petrecere de familie serile la gura sobei”. Viața întreagă a neamului românesc trebuia să palpitate între filele sale, răzbind de acolo faptele, ideile, obiceiurile. Voința și, poate, orgoliul îl împingeau a afirma că dicționarul său îl va întrece pe cel francez, elaborat de Émile Maximilien Paul Littré, sau pe cel al limbii germane, opera lui Jacob Grimm.⁴

Dicționarul unei limbi [scria el în prefața tomului întâi] trebuie să fie pentru un popor o enciclopedie a traiului său întreg, trecut și prezinte. În limbă, o națiune se privește pe sine însăși într-o lungă galerie de portrete din epocă în epocă.⁵

Munca la dicționar era dezvăluită nu doar prin tipărirea „făscioarelor”, ci și prin corespondența care îl lega de cele două Iulii ale sale, soția și fiica, care locuiau temporar la Paris. Eforturile savantului de a săvârși vasta lucrare pe care o acceptase erau dezvăluite în misivele către ființele scumpe din orașul Luminilor:

Din cauza Academiei, muncesc și eu peste măsură mai ales la Dicționarul meu⁶;

Din jurnale știți deja că s-a început tipărirea marelui meu Dicționar. Ce muncă!⁷;

Aicea toate sunt bune, dar căldura și munca mă prăpădesc. Eram cât p-aci să mă îmbolnăvesc de ficat⁸;

Eu muncesc acum de mă spetesc, căci până la Crăciun trebuie să-mi iasă a doua făscioară din Dicționar⁹;

Sunt ocupat într-una cu Dicționarul meu¹⁰;

M-am apucat a lucra a 4-a făscioară din Dicționar și voi știți cât timp îmi ia această colosală muncă¹¹;

De două săptămâni lucrez zi și noapte la terminarea broșurei a 4-a din Dicționar¹².

Publicarea primului tom, în 1887, și tipărirea celor două fascicule din tomul al doilea lăsa academicienilor, reuniți la ședința solemnă din 15 aprilie 1888, impresia că volumul de muncă este uriaș și imposibil de materializat atât de repede.

B.P. Hasdeu era extrem de rezervat asupra lucrului la dicționar, afișând mai

⁴ *Documente și manuscrise literare, III, Corespondența B.P. Hasdeu – Iulia Hasdeu*, ediție publicată, adnotată și comentată de Paul Cornea, Elena Piru, Roxana Sorescu, cu un studiu introductiv de Paul Cornea, Editura Academiei Române, București, 1976, p. 210.

⁵ B.P. Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor*, tom I, Stabilimentul Grafic Socec & Teclu, București, 1887, p. XVIII.

⁶ *Documente și manuscrise literare, III, Corespondența B.P. Hasdeu – Iulia Hasdeu*, p. 186, datat: 7/19 martie 1885.

⁷ *Ibidem*, p. 196, datat: 25 aprilie 1885.

⁸ *Ibidem*, p. 203, datat: 18/30 iunie 1885.

⁹ *Ibidem*, p. 227, datat: 20 octombrie/1 noiembrie 1885.

¹⁰ *Ibidem*, p. 232, datat: 8/20 decembrie 1885.

¹¹ *Ibidem*, p. 300, datat: 12/24 octombrie 1886.

¹² *Ibidem*, p. 336, datat: 12/24 martie 1887.

degrabă o atitudine optimistă, ce contrasta evident cu lentoarea lui. Astfel, își liniștea colegii, făcând o „demonstrație artificială”¹³ menită a-i convinge de reușita încadrării definitivei *Dicționarului* în termenul stabilit.

Dacă nemic nu va veni să împiedice acest ager avânt, menit din ce în ce mai mult a prinde la putere, lucrarea *Etymologicului* va deveni și ea mai ușoară, mai îndemânatică, mai gata cu o oară înainte,

anunța savantul în prefața tomului al doilea, datată 25 martie 1887.

Moartea fiicei, survenită în luna septembrie a anului 1888, eveniment tragic și traumatic pentru autorul *Dicționarului*, a frânat elanul acestuia, întocmai cum se pronunțase în prefața amintită. Amuțit de durere, pe punctul de a-și pierde mințile, B.P. Hasdeu lăsa deoparte munca cea de câțiva ani pentru a se dedica publicării operei literare a Iuliei, scrisă în limba franceză, reunind poezii, proză, eseuri și schițe dramatice. În paralel cu copierea și gruparea textelor, B.P. Hasdeu făcea demersuri prin corespondență, în Franța, pe lângă diverși cunoscuți ai familiei sale, pentru a o tipări la editura Hachette et Cie. Reușea tipărirea ei prin Stabilimentul Grafic Socec & C-ie și, se pare, printr-o colaborare onorifică a Casei de Editură Hachette et Cie. Astfel că în cursul anului 1889, cele trei volume sub semnătura *Julie B.P. Hasdeu* apăreau în colecția *Oeuvres Posthumes*.

În acel an începuse a fi preocupat de spiritism și continuarea dicționarului trecuse, probabil, pe un loc inferior! Acest fapt n-a trecut neobservat de colegii academicieni și de cei apropiați lui care, se pare, îl consiliau să reia munca la *Dicționar*, având rol chiar terapeutic pentru tulburarea suflătoarească ce-l chinuia după teribilul șoc. Ideea de a continua *Etymologicul* devenise, după cum evidențiam într-un precedent articol, un leitmotiv în „comunicările” semnate de „spiritul” lui Alexandru, tatăl savantului, probabil cu scopul bine orientat al cercului său spiritist să-l determine, de o manieră sentimentală, a se apuca din nou de treabă. Însă, după cum remarcă bine Paul Cornea¹⁴, deși o perioadă B.P. Hasdeu a încercat să fie cel dinainte, convingerea îi lipsea. Și apoi, „murind [Iulia], totul murise pentru el”, nimic nu-l mai lega de vechile ocupațiuni care-l duseseră atât de sus în cariera științifică. În acest sens, chiar continuarea *Etymologicului* se transformase din „plăcere” în „povară”, arăta I. Opreșan, savantul negăsind puterea de a-l duce la capăt, deși „arsea prea mult la flacăra dorinței de a înzestra cultura română cu un dicționar fără egal”¹⁵.

Timpul trecea neprietenos, savantul depunând, cu siguranță, eforturi supraomenești pentru a produce tomurile următoare. Ultima fasciculă din tomul al doilea a apărut abia la începutul anului 1892, încheindu-se astfel literele A, Ă. În anul 1893 doar prima fasciculă din tomul al treilea a fost prezentată. Termina și cea de-a doua fasciculă în anul următor, iar în 1895 o anunța pe a treia. Ultima fasciculă, a patra, și întreg tomul trei au apărut abia în 1896, ultimul cuvânt înaintea *Addendei* fiind „bărbat”.

Regele, care oferise drept premiu anual cei 6.000 lei pentru susținerea *Etymologicului*, își exprima, pe bună dreptate, la 18 martie 1894, nemulțumirea legată de încetineala lucrului la dicționar:

Sunt tocmai 10 ani de când am întemeiat un premiu anual pentru o carte cuprinzătoare a tuturor cuvintelor limbei române, așa de bogată în diferite expresiuni. Un început de erudițiune s-a făcut. Toți dorim să ne bucurăm

¹³ I. Opreșan, *op. cit.*, p. 457.

¹⁴ Paul Cornea, în introducerea la B.P. Hasdeu, *Etymologicum Magnum...*, p. XIX.

¹⁵ I. Opreșan, *op. cit.*, p. 467.

într-un timp nu prea îndepărtat de această lucrare însemnată, și mai ales noi, care am trecut pragul unei jumătăți de secol din viața noastră¹⁶.

Abia în 1897, conducerea Academiei, probabil ca răspuns la anumite presiuni, hotărâ lămurirea situației privind redactarea dicționarului. Până atunci, nimeni dintre academicieni nu a ridicat vreo obiecție cu privire la lenta materializare a tomurilor acestuia. Conștientizaseră, se pare, dificultatea realizării unei asemenea lucrări, în care fiecare cuvânt era abordat, mai întâi, sub forma cea mai cunoscută, apoi în vechile și noile forme dialectale, sub diversele sensuri, cu citarea surselor, arătându-i-se etimologia și fiind tradus în latinește și franțuzește. Grandoarea și erudiția începutului operei erau incontestabil calități esențiale pentru a-i lăsa timpul necesar ca ea să se întregească. Apoi autorul trăise o mare nenorocire care trebuia înțeleasă...

Arhiva spiritistă, cuprinzând manuscrisele mediumilor lui B.P. Hasdeu, dar și file cu adnotările acestuia, dezvăluie cercetătorului neputința resimțită de savant pentru continuarea *Etymologicului* și un fel de revoltă interioară a sa că lucrul la dicționar devenise o piedică în desfășurarea „apostolatului” său. De altfel, observăm că lucrarea trecuse pe alt plan în momentul elaborării capitolelor din *Sic cogito!* Capitolul „Elemente biografice hasdene în manuscrisele spiritiste” prezintă, între altele, date legate de preocupările lui în privința continuării dicționarului, revelatorii pentru a înțelege drama lui B.P. Hasdeu între simțul datoriei neîmplinite încă a savantului și dorința părintelui de a sparge orice barieră omenească pentru a fi cu copila sa. Moartea ei îi reamintise de ceilalți scumpei dispăruți, tată și frate, astfel că era încercat de o nevoie vitală de a-i contacta aproape zilnic. Cu siguranță, spiritismul îl consuma peste măsură, dar îi oferea speranța comuniunii cu ei, atât de necesară pentru a-l ajuta să trăiască.

Surprins de abordarea directă a chestiunii *Etymologicului* de către președintele Academiei, Nicolae Kretzulescu, în ședința din 27 martie 1897, deși ar fi putut să bănuiască dat fiind refuzul secretarului general, D. Sturdza, de a-i înscrie raportul anual asupra desfășurării redactării dicționarului în programul sesiunii, B.P. Hasdeu nu a dorit să pronunțe niciun comentariu pe acea temă, reclamând doar două zile pentru a formula un răspuns. Istoriei *Etymologicului* până la acel moment, prezentate de Kretzulescu, i-au urmat intervențiile vicepreședintelui, Ion Kalinderu, și secretarului general, Dimitrie Sturdza. Lucrarea era admirabilă, ceea ce academicienii au constatat fără rezerve. Conducerea Academiei, cât și Regele, care o susținea financiar, erau neliniștiți de incertitudinea finalizării ei, dat fiind ritmul foarte lent al redactării.

La 29 martie, savantul oferea un răspuns tranșant, punctual, în care arăta că a respectat întocmai planul lucrării, iar Academia l-a acceptat cu ocazia prezentărilor sale parțiale, sesizând lipsa de obiectivitate în privința termenului fixat pentru elaborarea ei (căci, altfel, de ce ar mai fi admis fasciculele citite în forul academic?) și că se opunea categoric diminuării planului dicționarului, apreciat și invidiat de remarcabili lingviști europeni (Hugo Schuchardt, G.I. Ascoli, Gaston Paris și alții). Propunea ca, în 1897, lucrarea să fie continuată conform angajamentului, deoarece fusese începută, și sugera ca, din 1898, să fie analizate două soluții: 1) de a lucra gratis, renunțând la premiul anual oferit de Rege, în situația în care Academia ar fi preocupată doar de bani, și 2) de a continua dicționarul prin subscripție națională, liber și nu sub egida Academiei, în cazul în care înaltul for nu ar aprecia modul său de a-l elabora. „Unica mea preocupățiune”, declara B.P. Hasdeu cu acel prilej, „este interesul neamului românesc și onoarea

¹⁶ *Analele Academiei Române*, seria II, tom XIV, 1893-1894, p. 194.

Academiei Române¹⁷.

Răspunsul, derutant pentru participanții la ședință, a creat o atmosferă tensionantă, în care nimeni nu propunea însă renunțarea la *Etymologicum Magnum Romaniae*, așa cum fusese conceput de B.P. Hasdeu, și nici la contribuția acestuia.

Titu Maiorescu avansa propunerea ca savantul să conlucreze cu alții, pe de-o parte, iar pe de altă parte, să renunțe la introducerile care, în opinia lui, erau „foarte interesante ca articole”, separat, și nu legate de dicționar cu care, considera el, nu aveau nicio legătură. Poziția lui era susținută, cum era de așteptat, de Ioan Sbierea, Nicolae Ionescu și Petru Poni care, în plus, insistau pentru redactarea unui nou dicționar, în paralel cu *Etymologicul*, ceea ce convenea de minune lui Ion Kalinderu, moderatorul discuțiilor.

Grigore Tocilescu, apropiatul lui B.P. Hasdeu, propunea Academiei să ofere acestuia 500 lei lunar pentru continuarea lucrării după planul propriu, iar separat să elaboreze dicționarul conform dorinței Regelui.

Intervenția profesorului Ion Caragiani, membru al Societății „Junimea”, turna de-a dreptul gaz pe un foc atârțat de orgolii, ce părea să nu se mai stingă. Acesta se lansa în calcule raportate la ani, sume alocate și litere, concluzionând că epuizarea alfabetului ar putea duce la cheltuirea a două milioane și jumătate de lei. Observând penibila atmosferă creată de un discutabil joc de culise, B.P. Hasdeu solicita plenului să treacă la sistarea discuțiilor și... votarea propunerii formulate de Titu Maiorescu.

Comisia, formată din Nicolae Kretzulescu, Ioan Kalinderu, D. Sturdza, Titu Maiorescu, Gr. Tocilescu, Nicolae Quintescu, Iosif Vulcan și Anton Naum, o votă în unanimitate. Astfel, decizia a fost luată ca, începând de la 1 ianuarie 1898, publicarea dicționarului pe structura de până atunci să înceteze, iar programa noii lucrări să fie întocmită de o comisie formată din cinci membri, unul dintre aceștia fiind B.P. Hasdeu.

La 3 aprilie 1897 erau nominalizați componenții comisiei însărcinate cu redactarea programei dicționarului nou. Aceștia erau: B.P. Hasdeu, Ion Kalinderu, Titu Maiorescu, Dimitrie Sturdza și Grigore Tocilescu. Sesizând paradoxul de a participa la elaborarea programei unei alte lucrări care va înlocui dicționarul său, savantul își declină poziția și refuză, declarând că dorea să continue pe al său *Etymologicum Magnum Romaniae*. La adresa Academiei, prin care i se cerea să restituie răspunsurile la *Chestionarul lingvistic*, replică faptul că materialul este necesar pentru continuarea lucrării, întărind astfel ideea că ea se va produce. Într-adevăr, în anul 1898, apărea cel de-al patrulea tom, conținând studiul *Negru Vodă. Un secol și jumătate din începuturile statului Țării Românești (1230-1380)*, comunicat cu un an înainte, în trei conferințe academice. *Precuvântarea*, datată „Câmpina, 1 ianuarie 1898”, cu care se deschidea volumul, anunța despărțirea lui B.P. Hasdeu de dicționarul căruia i-a dedicat peste un deceniu de muncă: „Isprăvind, mândru de câte am făcut, făcând ceea ce am voit eu a face, las Etymologicului un mareț adio, mângâindu-mă cu vorba stăpânului meu: «sunt multe lăcașe...»”. Studiul *Negru-Vodă* era închinat „Întemeietorului Regatului Românilor”, Regelui Carol I. Primele două capitole ale sale cuprindeau materialele publicate până la apariția *Istoriei critice a Românilor* și după aceasta, iar partea a treia conținea aspecte legate de istoria întemeierii Țării Românești. *Cronica Basarabilor dintre anii 1230-1380*, un text diplomatic, unul epic, o *Addenda et corrigenda* și un facsimil completau tomul ale cărui coperte închideau, după cum am arătat, doar introducerea la ceea ce ar fi trebuit să urmeze, adică volumul IV al

¹⁷ *Ibidem*, tom XIX, 1896-1897, p. 154.

Etymologicului, volum care nu a mai apărut niciodată.

Cercetând arhiva spiritistă, cunoscând astfel starea psihică și fizică a savantului după moartea lui, renunțarea la dicționar era ca ruperea unui lanț ce-l ținea strâns, ca o eliberare. Subscriem la opinia hasdeologului I. Opreșan care arăta că doar orgoliul l-a făcut pe savant să acționeze pentru continuarea lucrării,

... în realitate, chiar dacă până la un punct va fi regretat sincer „descărcarea” de sarcina elaborării Dicționarului, el trebuie să fi primit întorsătura lucrurilor ca pe o binevenită eliberare, întrucât pasiunea dăruirii totale pentru materializarea „tezaurului lexicographic al limbii române” se stinsese de foarte multă vreme în sufletul său, iar cartea se continua întrucâtva în virtutea inerției¹⁸.

Ca orice proiect hasdean, planul dicționarului său era atât de vast, încât integrala lui materializare ar fi cerut, poate, ceva mai mult decât durata unei vieți omenești, lucru de care era conștient și filologul. Aspirația lui către perfecțiune, calitatea primordială a copleșitoarei sale personalități, sfidând pe cât posibil limitele omenești, a dus la o operă neterminată, deci imperfectă. Dar „tocmai imperfecțiunea caracterizează pe omul de geniu”, scria Mircea Eliade referindu-se la B.P. Hasdeu, arătând că nu lucrările finite, ci „șantierelor” deschise pentru cei care vor veni poartă marca geniului. *Etymologicum Magnum Romaniae* cunoaștea a rămas un vis neîmplinit, dar atât cât este reprezintă o uriașă contribuție la cunoașterea autenticității spirituale românești, o fascinantă operă literară, stimulatorie pentru apropierea noastră de folclor, de etnografie, de istorie întru descoperirea rădăcinilor nației.

Referitor la *Etymologicum Magnum Romaniae*, Gustav Weigand scria că dicționarul ar fi fost

o lucrare monumentală pentru vastitatea cunoștințelor savantului român. De aceea, chiar azi răsfoind cineva dicționarul și dând așa întâmplător peste un cuvânt, cum ar fi bunăoară „basm”, va găsi nu numai însemnarea și etimologia cuvântului, dar și un tratat savant și speculativ expus în nu mai puțin de 56 de coloane asupra basmului în genere, cu nenumărate explicațiuni și referințe la o grămadă de opere și autori din literaturi străine¹⁹.

Al.I. Philippide a preluat sarcina de a realiza noul dicționar și, pentru că B.P. Hasdeu a refuzat să înapoieze răspunsurile primite la chestionare, motivând că va continua *Etymologicul*, a trebuit să răspândească alte chestionare, însă eforturile sale nu au dus la cuprinderea varietății lexicale pentru a domina lucrarea predecesorului său. Ridicându-i-se misiunea de a realiza dicționarul, întocmai cum s-a întâmplat și lui B.P. Hasdeu, Al.I. Philippide îi învinuia pe cei doi care i-au urmat întru atingerea scopului Academiei de a obține un dicționar oficial, Sextil Pușcariu și Ovid Densusianu, că i-au furat etimologiile. Ecourile campaniei de denigrare au răzbătut și în străinătate pentru că, în pornirea sa, Philippide îi considera pe Hugo Schuchardt și pe alți filologi „simpli recenzenti”. Replica lui Sextil Pușcariu, pe ton calm și echilibrat, cuprindea referirea la două tipuri de etimologii: cele intrate în limba română de demult, încât nu li se cunoaște descoperitorul, și cele întâlnite în lucrările străine publicate înaintea celor ale lui Al.I. Philippide.²⁰

La invitația lui Simion Mehedinți de a publica un articol despre B.P. Hasdeu în

¹⁸ I. Opreșan, *op. cit.*, p. 465.

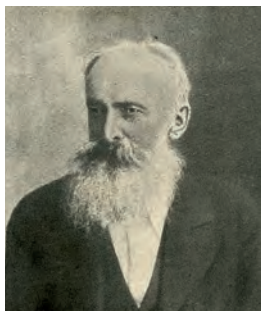
¹⁹ Gustav Weigand, *Hasdeu ca filolog*, în „Convorbiri Literare”, XLI, nr. 1169-1173, 1907, p. 1169.

²⁰ I.E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. XI, Institutul de Arte Grafice „Bucovina”, București, 1940, p. XXI.

revista „Convorbiri Literare”, adresată la 20 septembrie 1907, Sextil Pușcariu refuza, arătând că a procedat la fel și în privința altor publicații („Luceafărul” și „Junimea Literară”), motivând că era dificil a scrie despre un om căruia îi admiri genialitatea, dar îi cunoști și greșelile elementare. Pușcariu îl acuza pe savant de „pseudoerudițiune”, invocând capacitatea lui de a transforma materialul „sărac și necomplet” prin „minuni de jonglerie filologică” în trei volume ale *Etymologicului*. Cu toate acestea, recunoștea: „chiar în greșelile lui era uriaș”. Atitudinea lui Sextil Pușcariu se dovedea intransigentă, mai ales când afirma că se abține să scrie articolul ca să nu rămână din opera filologică a predecesorului său doar un nume mare.²¹

Peste un sfert de veac, în ședința academică de la 2 decembrie 1932, se exprima astfel:

Perspectiva pe care vremea ne-a ajutat s-o dobândim, ne permite să așezăm, cu toată admirația, dar fără exagerări, la locul ce i se cuvine în istoria culturii noastre, pe acest bărbat cu un talent atât de strălucit și multilateral și de o atât de rară originalitate, care a meritat desigur mai mult laudele decât uitarea contemporanilor²².

²¹ *Ibidem*, pp. 9-10.

²² Sextil Pușcariu, B.P. Hasdeu ca linguist, în *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Literare*, seria III, tomul VI, 1932-1933, pp. 199-206.

Valentin HĂNULESCU

DESPRE IUBIRE ÎN JURNALUL OLGĂI BĂLCESCU (1856-1940)

ABOUT LOVE IN OLGA BALCESCU'S DIARY (1856-1940)

Abstract: *Olga Gigurtu, the granddaughter of Barbu Balcescu, kept a diary between 1874 and 1939. Olga tells us about that diary that it is more "a confession of impressions, thoughts and feelings that I felt, then a story of what I am doing".*

She asked herself many times if she should write in the diary because of the gap between generations: "Will one of my descendants have the courage or will or time to read the flights of fancy of a grandmother or great-grandmother whom they have not even met?" Later, re-reading what she had written in her youth, Olga noticed that she was writing in the diary especially when she was unhappy. Often, we do not know how to describe happiness: "When I feel gratitude, it doesn't even occur to me to write in my diary. Only when something turns me bitter, a concern, some vexation, I do feel the need to ease my heart". Fortunately for us, despite her doubts regarding her descendants, Olga will continue to write because the important memories are "our only real delight".

Most of her writings are dedicated to her feelings, while she was young and in love, especially with Petre Gigurtu, a young officer that was of no concern to her at the beginning, but gradually got to her heart and became "the only man that I can be in love with". She was 19 years old and he was 29. What follows is a mixed game of feelings that makes sense only at 19 years of age... A love that gave birth to five children, a love that lasted a lifetime.

În rândurile de mai jos voi continua incursiunea în cronică a unei familii care și-a pus amprenta în istoria secolului al XIX-lea – familia Bălcescu. Dacă în anul 2015, în articolul *Moștenirea Bălceștilor – Arc peste timp*, scriam despre „pașoptiștii” familiei Bălcescu – Costache, Maria, Sevastița și Barbu – mi s-a părut normal să continui relatările cu următoarea generație. Am avut șansa să punem mâna pe jurnalul Olgăi Gigurtu, de fapt sunt 17 caiete de o importanță deosebită care zugrăvesc portretul unei perioade ce se întinde între 1874 și 1939, un jurnal despre care Olga spunea că este mai mult „... o spovedanie a impresiilor, gândurilor și sentimentelor pe care le resimt, decât o relatare a ceea ce fac...”¹. Caietele sunt scrise în limba franceză, o limbă în care Olga se exprimă mai ușor:

Am mai scris zilele trecute două poezii în românește; spre rușinea mea, întrucât scriu foarte rar în limba mea maternă, îmi vine mai greu să mă exprim în graiul țării mele decât în franțuzește².

În dese rânduri autoarea se întreba dacă mai are rost să scrie ceva în jurnal deoarece, din cauza diferențelor dintre generații, urmașii nu vor fi interesați de aceste relatări. În 1926, Olga scria că, dacă pe vremuri bătrânii erau apreciați, pentru tinerii din prima jumătate a secolului al XX-lea

... trecutul nu mai contează! Înțelepciunea, inteligența, bunul gust, educația, au luat naștere numai de la generația actuală! Îți vine să crezi că între copii și părinți au trecut secole, nu ani!³.

¹ *Jurnalul Olgăi Gigurtu*, Colecția Memorialului „Nicolae Bălcescu”, nr. inv. 1353, p. 41.

² *Ibidem*, p. 29.

³ *Ibidem*, p. 301.

Va exista cineva printre urmașii mei care să aibă curajul și dorința sau timpul să citească elucubrările unei bunici sau străbunici pe care poate nici nu a cunoscut-o?⁴

Recitind ce a scris în tinerețe, Olga observa că nota în jurnal mai ales în clipele când era nefericită:

Nu mă așezam la scris, de cele mai multe ori, decât când eram singură și enervată; iată de ce însemnările mele exprimau numai unele impresii fugare. Nu-mi dădeam destul de bine seama de fericirea mea, mă temeam că risc să o risipesc vorbind despre dânsa⁵.

Nu era vorba numai de teama de a pierde fericirea:

Bine a spus cel care socotește că numai fericirea nu poate fi descrisă; a avut perfectă dreptate! Când sunt mulțumită, nu-mi trece niciodată prin minte să-mi scriu jurnalul. Numai atunci când mă amărăște ceva, o grijă, o contrarietate oarecare, simt nevoia să vin să-mi ușurez inima⁶.

Din fericire pentru noi, în ciuda îndoielilor privind interesul urmașilor pentru aceste notițe, Olga va continua să scrie și pentru că a făcut parte dintr-o generație de excepție, care era interesată de înaintași și pentru care amintirile erau importante, ele constituind „singura noastră desfătare reală, și versurile lui Musset îmi par nespuse de juste: «O amintire scumpă, e poate pe pământ/ Mai mult ca fericirea...»”⁷. Fiind o persoană educată, Olga a avut grijă să fie discretă în relația cu ceilalți. În referirile la persoană va folosi doar inițialele:

Când e vorba de alții, nu poți scrie tot ce vrei, chestiunile intime îi privesc personal și dacă am face asupra lor anumite reflecții, s-ar putea să le pară rău. Azi generațiile diferă mult mai mult între ele decât acum o sută de ani! O diferență de 20 sau 22 de ani de vârstă, separă în ziua de astăzi mai mult două mentalități decât 3 sau 4 generații de pe vremuri!⁸.

Nu a păstrat această regulă pentru rudele apropiate, cărora le va scrie numele: tatăl, Barbu, numit „Papa”, surorile sale, Zoe și Ana, iar numele soțului, Petre, este scris numai după căsătorie.

Olga a avut o copilărie grea. Nu împlinise cinci ani când a murit mama sa. Trei ani după aceea, Barbu se va recăsători, însă a doua soție, Marie, se va purta urât cu fetele. Și atitudinea lui Barbu față de fete se va schimba cât timp a fost căsătorit cu Marie. Până la urmă, ajutat și de un bilet anonim, Barbu va divorța și-și va schimba și atitudinea față de fete: „Vă uitasem dar de acum o să fiu un tată bun, și vom fi tot împreună!”⁹, va exclama el în timp ce le strângea în brațe. Apropiate de bunici, fetele vor trece printr-o nouă dramă: în timp ce se aflau într-o excursie în Austria, în decurs de șapte zile aceștia au decedat.

Olga era frumoasă, deșteaptă, instruită, de familie bună, „avea o sumă de adoratori. Olga avusese pretendenți de la vârsta de cinsprezece ani, fiind mult formată pe vârsta ei. I se trimisese bilete de amor pe care le înapoiase necitite, fiind ofensată de îndrăzneala

⁴ *Ibidem*, pp. 282-283.

⁵ *Ibidem*, p. 155.

⁶ *Ibidem*, p. 180.

⁷ *Ibidem*, p. 303.

⁸ *Ibidem*, p. 284.

⁹ Zoe Mandrea, *Icoane din trecut*, Tipografia Geniului (Cotroceni), București, s.a., p. 42.

acelora de îi trimisese¹⁰. A pierdut persoane dragi la care ținea cel mai mult, persoane care au iubit-o și pe care le-a iubit, persoane în jurul cărora se învâрте orizontul unui copil și ajunge să fie invidioasă pe o prietenă dintr-o familie modestă pentru relația cu părinții: „Ai o mamă minunată, i-am spus, care te iubește și care suferă și ea de ceea ce îți lipsește; cât despre tatăl tău e atât de afectuos”¹¹. Olga va căuta afecțiunea în afara familiei... și se va îndrăgosti.

Tot ce-și dorea era să fie iubită și să iubească, „asta, fără îndoială, din pricină că acest lucru mi-a lipsit”¹². Prima dragoste, o dragoste fulgerătoare, cum numai la 16 ani se poate întâmpla. Era

căpitanul B., care îi plăcea mai mult, dar era cam flusturatic¹³, [numai că] ...amorul nu ascultă pe nimeni. (...) Dragoste!, ce ușor le vine unora să vorbească de ea, și ce puțini sunt cei care știu ce înseamnă cu adevărat. Te vede o dată, ești tânără, drăguță, deșteaptă, ai talente, ceva avere și astea i se par suficiente ca să provoace o pasiune!¹⁴.

Îl iubea cu ardoare, dar de câte ori trecea pe sub fereastra ei, ea se ascundea „ca să nu-l văd și să nu fiu văzută”¹⁵. Putem spune că a fost o dragoste „cu năbădăi”, în care Olga nu a primit ceea ce a investit:

Și el care zicea că-i sunt dragă, ce mincinos! Dacă m-ar fi iubit, m-ar fi cerut și aș fi fericită acum, desigur, căci l-ași fi iubit și eu, nu încape îndoială, iar el m-ar fi îndrăgit tot mai mult căci aș fi făcut totul ca să-l fac fericit!¹⁶.

Nu numai întârzierea cererii în căsătorie, ci și comportamentul tânărului în societate îi va provoca Olgăi o mare dezamăgire:

... cel pe care-l iubisem. I-am spus că, despre mine, totul se sfârșise, că nu mai vreau să aud de el; e ușuratic, egoist și sunt convinsă că ar sacrifica totul pentru o clipă de plăcere trecătoare. Și când mă gândesc cât l-am iubit!¹⁷.

Numai că prima dragoste nu se uită... Chiar dacă știa că nu vor fi împreună, Olga va continua să țină la el și-i va dori să fie fericit:

Ieri l-am zărit la plimbare și azi l-am văzut trecând. Pare vesel, nepăsător și de ce n-ar fi? E sănătos, liber, se distrează, își poate împlini vrerea, poftele. (...) Să-l țină Domnul mereu așa, nu voi fi invidioasă pe fericirea lui¹⁸.

și să reușească în carieră:

Dl. Segni pleacă mâine la București ca să examineze pe căpitanii care dau examen de maior; sunt 120 de candidați, printre care și el și numai 8 locuri libere. Ași vrea să poată să avanseze, i-o doresc mult, căci l-am iubit și mi-ar place să fiu mândră de el...¹⁹.

Și toate acestea pentru că e greu

¹⁰ Dumitru-Valentin Pătrașcu, *Familia Culcer: pagini de istorie*, Editura Sitech, Craiova, 2013, p. 135.

¹¹ *Jurnalul Olgăi...*, p. 2.

¹² *Ibidem*, p. 45.

¹³ Dumitru-Valentin Pătrașcu, *op. cit.*, p. 139.

¹⁴ *Jurnalul Olgăi...*, p. 44.

¹⁵ *Ibidem*, p. 8.

¹⁶ *Ibidem*, p. 4.

¹⁷ *Ibidem*, p. 23.

¹⁸ *Ibidem*, pp. 4-5.

¹⁹ *Ibidem*, p. 13.

să izgonești din inimă o amintire care ți-a fost dragă, și chiar dacă nu mai poate fi vorba de iubire, nu e ușor să uiți că ai iubit cândva!²⁰.

Nu mai vroia să participe la viața mondenă, să meargă la teatru sau la concerte, nu mai credea în fericire, „îmi pierdusem orice iluzie, trăiam numai pentru că moartea mă ocolea, dar viața îmi părea sfârșită”²¹. După această relație nereușită, acest „vis spulberat”²², va suferi, își va pierde încrederea în viața de cuplu: „Lumea mă atrage și totuși cred că numai singurătatea m-ar face fericită”²³. Nereușind să rămână cu bărbatul dorit, se gândea să-i spună lui Barbu că vrea să plece în străinătate, să studieze pictura, chiar în primăvară.

Refuzând participarea la viața mondenă, va lua hotărârea să nu mai scrie nici în jurnal, hotărâre de care, din fericire pentru noi, va ține cont doar „o lună, și între timp, am fost de mai multe ori ispitită să reîncep”²⁴. Trebuia să se descarce, să se destăinuie și se va întoarce la jurnalul ei „... să continui trista povestire a gândurilor mele amare”²⁵. Elena, mama ei, murise la 22 de ani și se gândea că poate nici ea nu va depăși această vârstă, însă tot ce-i lipsea era afecțiunea pe care nu o întâlnise până atunci și poate nici nu o va întâlni.

În perioada în care era îndrăgostită de căpitanul B., Olga îl va întâlni pe căpitanul G., care era „cel mai frumos tânăr din Craiova, pe lângă că era din cele mai mari familii cu avere și studii strălucite la Paris. Nu-i lipsea nimic”²⁶. Încă de la prima întâlnire, Olga a presimțit „că omul acesta va juca un rol în viața mea”²⁷. Drumurile lor au început să se întâlnească tot mai des. Îl stima, dar dl G. nu-i putea lua locul d-lui B. în inima Olgaei.

Am stat mult de vorbă cu dl G. Am pentru el mai multă stimă decât pentru oricare din cei pe care îi cunosc, cred că trebuie să fie un cavaler în deplinul sens al cuvântului. Dacă nu aș fi îndrăgostită, sau dacă cel puțin nu aș mai trăi cu amintirea celui pe care l-am iubit atât de înrădăcinată în inimă, am impresia că ar fi singurul bărbat de care m-aș putea amora.²⁸

Chiar dacă-l stima pe dl G., Olga nu putea uita și trăda prima dragoste, dl B. „Curtea” făcută de noul pretendent chiar o deranja la început:

Cât sunt de nefericită! să fiu atât de dragă cuiva pe care nu-l iubesc! O alta s-ar mândri că a putut provoca o astfel de pasiune, dar în ceea ce mă privește, e tocmai contrariu...²⁹.

Cu cât se întâlnesc mai des, Olga începe să-și schimbe părerea despre dl G.:

Mă înduioșează felul lui de a-mi povesti tot felul de nimicuri hazlii, și-mi place la el în special mândria, căci e grozav de mândru și admir acest soi de bărbați; cred totuși că e din cale afară de risipitor.³⁰

Când participau la diferite întâlniri, cei doi încep să se caute. Treptat, tânărul ofițer a

²⁰ *Ibidem*, p. 41.

²¹ *Ibidem*, p. 63.

²² *Ibidem*, p. 23.

²³ *Ibidem*, p. 16.

²⁴ *Ibidem*, p. 38.

²⁵ *Ibidem*, p. 43.

²⁶ Dumitru-Valentin Pătrașcu, *op. cit.*, p. 139.

²⁷ *Jurnalul Olgaei...*, p. 36.

²⁸ *Ibidem*, pp. 35-36.

²⁹ *Ibidem*, p. 7.

³⁰ *Ibidem*, p. 39.

„avansat” în inima Olgăi. Dacă la început era „dl G.”, apoi a devenit „celălalt”, pe urmă „el”, semn că Olga începe să accepte „curtea” făcută de acesta. A început să-l placă și datorită caracterului ferm:

Sunt mai mulțumită că are un caracter ferm, îmi displac bărbații pe care-i joci pe degete, lipsiți de voință și care nu fac decât să se supună capriciilor nevestelor³¹.

Olga condamna tirania unor soți, „acei bărbați sâcâitori care socot că trebuie să-și afirme superioritatea, impunându-și voința în mod absurd pentru toate nimicurile, care se amestecă în toate, vor să știe tot ce se petrece; ființe de acest soi sunt cu adevărat insuportabile!”³², dar susține că atunci când e vorba de iubire, „trebuie ca bărbatul să arate că nu e lipsit de voință și să se comporte ca un stăpân adevărat³³.

„El” (Petre Gigurtu – n.n.) era cel care cu fiecare ocazie căuta compania tinerei Olga Bălcescu. Odată,

după ce am terminat de cântat la pian, m-am instalat lângă o masă încărcată cu diferite albume. A venit și el deîndată și am început să ne uităm prin ele. E așa de drăguț și citesc în privirea lui atâta afecțiune încât îmi fac reproșuri că nu-l iubesc și eu, cu toate că, așa cum merg lucrurile acum, cred că pentru mine ar fi preferabil să nu mă atașez prea mult de dânsul. Am impresia că „Papa” a și început să regrete bunele lui intenții³⁴,

descoperind că tânărul ofițer este amator al jocului de cărți.

Îndrăgostit de Olga, Petre se prezintă la Barbu Bălcescu pentru a o cere în căsătorie. Barbu l-a refuzat, să fi fost de vină tinerețea fetei, viciile tânărului sau faptul că Barbu trebuia să-i dea zestre? Refuzul a stârnit vii comentarii în epocă, mai ales că mulți credeau că Olga a fost cea care l-a refuzat: „Cum? L-a refuzat? Dar pe cine o fi vrând...?”³⁵. Olga se discolpă în jurnalul ei:

Îmi displăcea profund să mă simt iubită, fără a putea iubi și eu, mai cu seamă când e vorba de o fire simțitoare ca a lui. Nu sunt cochetă și nu-mi place să mă joc cu inimile altora³⁶.

Refuzul însă nu l-a descurajat pe tânărul ofițer. Era văzut la diferite evenimente la care participa și Olga:

Venise și dânsul; nu mai pot să înțeleg ce e cu „Papa”. Ori de câte ori îi priveam, erau împreună. Uneori se arată față de el de o răceală fără nici un sens; alteori fără a-i manifesta o afecțiune deosebită, îl cuprinde totuși de mijloc și-i povestește tot soiul de glume etc.³⁷.

Așa cum Olga nu-l putea uita pe căpitanul B., așa nici Petre n-o putea uita pe ea: ... cu oricine vorbește, îi spune că nu mă iubește decât pe mine. Deunăzi seara, la noi, i-a spus Țații: „E de neînțeles, când o aud vorbind, simt că-mi pierd mințile. Fata asta o să mă înnebunească [sic!]!”³⁸.

Și pentru ca idila să fie și mai complicată, se zvonea prin târg că D-na A., o dragoste

³¹ *Ibidem*, p. 50.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*, p. 38.

³⁵ *Ibidem*, p. 14.

³⁶ *Ibidem*, p. 22.

³⁷ *Ibidem*, p. 32.

³⁸ *Ibidem*, p. 33.

din tinerețea lui Petre, ar divorța. Olga începe să țină la el, dar nu dorește să se opună fericirii lui,

... că nu trebuie să se socotească angajat față de mine prin cererea pe care a făcut-o lui „Papa”, și că dacă sentimentele sale s-au schimbat, să se considere liber; că ar fi preferabil să rupem mai curând decât prea târziu. Nu vreau să fiu un obstacol în calea fericirii lui; desigur îl voi regreta, pentru că era un om pentru care aveam multă stimă și pe care cred că ași fi putut să-l iubesc³⁹.

Pentru „răceala” lui Petre nu era vinovată Olga, ci Barbu, care amâna răspunsul:

Mie mi-a spus Țața că „Papa” mai zicea că ar fi mai bine să mai așteptăm cu mariajul, că i-ar fi spus ghicitoarea că voi fi mai fericită cu bărbatul mai vârstnic decât cu cel tânăr⁴⁰.

Pentru a se hotări, Olga primește „ajutor” și din exterior. Mătușa ei, Sevastița, îi scrie o scrisoare de șase pagini „cu sfaturi și reproșuri” și chiar o ceartă: „Unde e acea Olga veselă, încrezătoare, calmă și mulțumită pe care am cunoscut-o cândva?”⁴¹. Zoe, sora mijlocie, după ce a citit ce a scris Olga în jurnal, îi scrie și ea câteva sfaturi:

Amândoi vă purtați ca niște diplomați neîndemânatici, fiecare dintre voi temându-se că va fi părăsit de celălalt, se manifestă ca și când el ar fi cel care se va retrage mai întâi și prin asta descurajează pe partener. Nu vă dați seama că în felul acesta vă înăbușiți iubirea printr-un sentiment de iubire excesivă și în loc să conlucrați în a realiza o căsătorie care are toate șansele să fie fericită, căutați fiecare să faceți rău celuilalt⁴².

Olga nu numai că le acceptă, dar are puterea să-și recunoască greșeala:

După ce am citit cele scrise de Zoe trebuie să recunosc că am dreptate. (...) După ce mi-a trecut prima supărare mi-am dat seama că am greșit⁴³.

Și se pare că Zoe, chiar dacă era mai mică, avea dreptate, Olga îl iubea pe Petre! „Vreau să-l fac așa de fericit încât să nu regret niciodată că m-a iubit.”⁴⁴

Se va apela și la „clarvăzători”.

Țața chemase pe un oarecare Șapir care pretinde că poate prezice viitorul după anumite calcule. (...) Mie mi-a spus, la fel ca toți cei care mi-au dat până acum în cărți, că viitorul apare cam umbrit, și că dacă mă voi mărita cu cine vreau, voi fi fericită, dar asta nu se va întâmpla decât după multe greutăți; mi-a mai spus că soarta mea se va decide în vara asta, în cursul unei călătorii, dar că fericirea nu va începe decât de la vârsta de 22 de ani. Mi-a mai prezis că voi dispune de avere mare și de tot felul de situații înalte.⁴⁵

Barbu amâna căsătoria și pentru că era anul 1876, când războiul „bate la ușă”, iar Petre, ofițer de carieră, sigur ar fi trimis pe front, unde se putea întâmpla orice... Barbu chiar afirma: „Dacă aș fi ministru de război, n-ași permite nici unui militar să se însoare înainte să se lămurească lucrurile și tensiunea care riscă să arunce în luptă jumătate din Europa”⁴⁶.

³⁹ *Ibidem*, p. 44.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 57.

⁴¹ *Ibidem*, p. 61.

⁴² *Ibidem*, p. 46.

⁴³ *Ibidem*, p. 47.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 35.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 61.

Olga nu era numai ea nefericită, ci și Zoe, care, la fel de frumoasă ca și sora ei, avea și ea pretendenți, însă prima care trebuia să se mărite era Olga:

... am spus-o de sute de ori, eu fiind cea mai mare, nu pot să renunț să mă căsătoresc fără a risca să provoc un blam care ar putea să dăuneze surorilor mele⁴⁷.

Petre îi propune Olgăi ca, dacă Barbu se va opune din nou, să se căsătorească fără consimțământul tatălui:

La primăvară voi fi majoră și nu voi mai avea nevoie de asentimentul său. Acceptând acest proiect, (...) aş dovedi că îl iubesc cu adevărat. I-am răspuns că așa ceva nu voi face niciodată, că prefer să mor, că nu ar putea exista nici o zi fericită pentru mine dacă aş ști că i-am pricinuit o așa mâhnire tatii⁴⁸.

Chiar dacă au existat diferențe între tată și fiică, Olga avea nevoie de consimțământul tatălui pentru că

... nu poate exista fericire când copiii se ridică împotriva voinței părinților. Sunt cea mai mare dintre surori și n-aș fi în stare să le dau un asemenea exemplu⁴⁹.

Acum însă era rezolvată o problemă, Olga știa că Petre o iubea: „Mă iubește cu adevărat, acum nu mai am nici o îndoială; mi-a și spus-o: «De ce te văd, de aceia [sic!] te iubesc mai mult!»”⁵⁰ Mai aveau nevoie de consimțământul lui Barbu, cel pe care de multe ori Olga scria că nu-l înțelege... Pentru a complica și mai mult situația, probabil sătul să tot aștepte răspunsul lui Barbu, tânărul ofițer începe să povestească peste tot „că nu se va însura decât cu o fată care să aibă zestre cel puțin două mii de ducăți”⁵¹. E drept că, luat la întrebări, se va apăra, afirmând că a spus aceste lucruri doar pentru a scăpa de întrebări și că, dacă Barbu „ar consimți să mă dea, m-ar lua numai cu ce am”. Se pare că asigurarea zestrei era marea problemă pentru Barbu, pentru că, după ce a auzit aceste afirmații ale lui Petre, Barbu a răspuns: „Să vie s-o ceară și-i logodesc imediat!”⁵². Apare o schimbare în comportamentul lui Barbu, cel care până atunci „a acționat cu bruschetă, ne-a împiedicat să mai ieșim, nu mai aveam voie să mergem nicăieri, ne-a băgat, cum se zice, la închisoare și după aceea ne-a luat cu dânsul la o cură balneară”⁵³. La petrecerea de revelion din 1876, atunci când s-a toastat în perspectiva căsătoriilor fetelor, Barbu a zămbit. Mai mult, nu numai că i-a promis Olgăi că „n-o să-l mai refuze”⁵⁴, dar i-a explicat comportamentul lui Petre: „Dacă a fost așa de încredut e pentru că te iubește!”⁵⁵, fapt ce i-a produs uluire Olgăi, care parcă nu-și recunoștea părintele. Astfel, la sfârșit de ianuarie, Petre a venit și a cerut mâna Olgăi. Barbu a chemat-o pe Olga din camera de la etaj și „ne-a împreunat mâinile, iar el (Petre – n.n.) m-a întrebat dacă sunt de acord”⁵⁶. „A venit și astăzi și din fericire totul s-a sfârșit cu bine!”⁵⁷, va scrie Olga fericită în jurnal. Atunci când iubești cu adevărat, poți trece peste orice problemă! Cele legate de zestre

⁴⁷ *Ibidem*, p. 60.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 67.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 68.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 70.

⁵¹ *Ibidem*, p. 56.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*, p. 63.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 65.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 67.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 68.

⁵⁷ *Ibidem*.

sunt uitate:

... s-a purtat așa de elegant față de tata în privința zestre. (...) Îi spusese că nu am nici o pretenție, că pentru nimic în lume nu vreau să necăjesc pe tata. M-a înțeles, dar m-a făcut totuși să înțeleg că ar fi fost preferabil să fie lucrurile lămurite, adică să se fi făcut un partaj și să știe fiecare la ce se poate aștepta. „Dar, zise el, întrucât nu vreau să te contrariez, am să iscălesc că sunt de acord, cu singura condiție să nu-mi reproșezi mai târziu că nu m-am ocupat de interesele tale”. I-am făgăduit că n-am să mă dezic niciodată, și a semnat⁵⁸.

Și asta pentru că, acum, Petre o iubea nebunește. Olga era pe primul loc în inima lui, el, un militar de carieră,

... mi-a spus: „E curios, când mă gândesc cât doream de mult să izbucnească războiul, pentru că vezi tu, pentru un militar, asta e o țintă supremă. Aș fi vrut să mă înapoiez cu gradul de colonel, dar acum a început să-mi fie teamă, n-ași vrea să mă pierzi...”⁵⁹.

Unui bărbat care „nu încetează să-mi spună că mă iubește, și privirea lui, nenumăratele atenții cu care mă înconjoară, mi-o dovedesc din plin”⁶⁰, Olga îi răspunde cu aceeași monedă:

Singurul meu gând, singura dorință e să îl fac fericit, căci o merită din plin, are tot ce se poate pretinde de la un soț și e în drept să-și merite pe de-a întregul fericirea⁶¹.

Câteva ani după nuntă Olga va scrie în jurnal:

M-ași face de râs, dacă ar ști cineva ceea ce scriu; să-ți iubești bărbatul cu patimă, după șase ani de căsnicie, în secolul al 19-lea, pare cu adevărat ridicol!⁶².

Mai târziu, recitind ce a scris în tinerețe în jurnal, va nota:

Din pricina timidității, foloseam mereu cuvântul *afecțiune* în loc de *dragoste*, care de fapt era mult mai indicat⁶³.

O dragoste din care s-au născut 5 copii, o dragoste ce a durat toată viața Olgăi. Deși Petre s-a stins în 1918, în cei 22 de ani în care a trăit după el, Olga va aminti de multe ori în însemnările sale de „prietenu, confidentul a atâtor ani, în care a împărțit orice bucurie ori necaz, ori grijă sau supărare!”⁶⁴.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 70.

⁵⁹ *Ibidem*, pp. 70-71.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 71.

⁶¹ *Ibidem*, p. 73.

⁶² *Ibidem*, p. 156.

⁶³ *Ibidem*, p. 155.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 267.

Ioana COȘEREANU

DADAISMUL LA 100 DE ANI

DADA CENTENARY

Abstract: *We have put forward this topic because it is related to the events of 1916. The Dada movement, with new and very modern, sometimes surprising and shocking ideas in art, music or literature, created a real avant-garde phenomenon. The roots of Dada lay in pre-war avant-garde, i.e. Cubism, Futurism, Expressionism; Dada subsequently combined these approaches.*

Zürich was the birthplace of the Dada movement. It all began at the city's Cabaret Voltaire in February 1916. Some sources state that Dada did not originate fully in a Zürich literary salon but grew out of an already vibrant artistic tradition in Eastern Europe, particularly Romania. It is likely that Dada's catalyst was the arrival in Zürich of Jewish modernist artists like Tristan Tzara and Marcel Janco. Switzerland was a neutral country during the First World War and many European artists sought refuge here, including the German founder of Cabaret Voltaire, Hugo Ball. The Zürich Dada had Tzara at the helm.

This paper aims to overview the period from 1916 to 1923 and its influence on the cultural world manifested by subsequent guidelines, such as Constructivism (literary cubism), Integralism ("Integral" and "75HP"), Surrealism. There is also a brief insight into the mentor orientation, Tristan Tzara, and into the expression of the phenomenon in Romania.

Manifestarea cea mai elocventă a avangardei literare românești se regăsește în mișcarea Dada (curentul se va numi „dadaism”), inițiată în 1916, la Zürich, de către studentul român Tristan Tzara, pseudonim al lui Samuel Rosenstock, devenit după 1915 poet de limbă franceză. Tristan Tzara cultivă antiliteratura, antimuzica, antipictura, inventând tehnici de creație de largă diversitate și deopotrivă bizare, dadaismul refuzând convențiile de orice fel, obsedat de nou și autenticitate. Printre procedeele noi ale avangardismului propus de el se numără și dicteul automat, montajul, colajul, tehnica reportajului, toate acestea fiind procedee ale asocierii libere, spontane. Adepții dadaismului considerau că rațiunea, conștiința funcționează ca un fel de cenzură ce nu lasă spiritul uman să se exprime liber, descătușat de orice regulă, de orice normă. Iată ce scrie un contemporan despre mentorul mișcării:

Tristan Tzara trăia la Zürich, unde i-a întâlnit pe Arp, Huelsenbeck și restul artiștilor care tânjeau după o viață liberă de convenții absurde și de restricții sociale. S-au întâlnit și au format Cabaret Voltaire, un soi de club în care se puteau răsfăța cu plăcerea de a se exprima liber, fără să-și fi propus însă vreo revoluție. Tzara a optat pentru „Dada”, pentru că termenul nu putea fi atașat niciunei școli și niciunui partid. Și nu indica o tendință, „Dada” era de fapt un capriciu, o pasiune.

Vorbim despre Dadaism ca despre o manifestare de avangardă care în România a început abia în 1924, după ce Ion Vinea a tipărit, în nr. 46 al revistei „Contemporanul”, celebrul *Manifest activist către tinerime*, care a fost caracterizat drept „integralist-eclectic”, înglobând „influențe și semne aparținând futurismului, expresionismului, esteticii constructiviste, deși manifestul se declara cu totul original”.

Mișcarea își are premisele în anul 1916, așadar exact acum 100 de ani, când, la Zürich, doi români, Tristan Tzara și Marcel Iancu, se manifestau asemănător asupra devălmășiei în care se afla lumea în acel an fatidic și când, după doi ani de la izbucnirea

războiului mondial, România intra și ea în asaltul ucigaș, motiv limpede al generalizării debusolării, al crizei economice și conceptuale. Prin urmare, putem spune ca Dadaismul este un manifest firesc clădit pe această dezordine spirituală în care artistul nu se mai putea regăsi pe sine cu aspirațiile sale. Astfel încât modalitatea acestora de a se exprima, de a răspunde absurdului în care erau nevoiți să viețuiască nu putea fi decât tot prin absurd, manifestându-și revolta cu uneltele la modă în acele vremuri nesigure, adică prin provocare și nu prin idei estetice clare. Așadar, generația de artiști din timpul și de după Primul Război Mondial, confruntată pentru prima dată în lumea modernă cu ororile unui război care nu dădea semne că s-ar îndrepta către final, a fost una din cele mai radicale din istoria umanității. Intelectualii, dezertori adesea, alteori refugiați politic, dar revoltați deopotrivă de absurditatea acestui conflict, se reunesc în jurul scriitorului român Tristan Tzara, organizatorul Cabaretului Voltaire, de la Zürich, Eleveția, stat rămas neutru în marea conflagrație mondială.

Iată ce scria în acel context pictorul Marcel Iancu:

Ne-am pierdut încrederea în cultura actuală. Tot ce există, la momentul acesta, trebuie distrus, demolat. Trebuie să reîncepem actul creației pornind de la o *tabula rasa*. La Cabaret Voltaire, noi vrem să zguduim ideile, opinia publică, educația, instituțiile, muzeele, bunul simț așa cum este el definit la momentul actual, pe scurt, tot ceea ce ține de vechea ordine.

Astfel, manifestul dadaist, pornind de la aceste premise, a fost publicat într-un prim și singur număr al revistei „Cabaret Voltaire”.

Denumirea mișcării, originea numelui sunt neclare. Au fost lansate diverse opinii, spunându-se că provine de la afirmația „da”, folosită adesea în discuțiile purtate de inițiatorii mișcării, de Tristan Tzara (pseudonimul său literar provine de la cuvântul românesc „țara”) și pictorul și arhitectul Marcel Iancu.

O altă variantă vorbește de faptul că numele mișcării a fost ales la întâmplare, dintr-un dicționar *Larousse*. Astfel, după ce Tristan Tzara ar fi introdus un creion în filele dicționarului *Larousse*, acesta s-ar fi oprit în dreptul cuvântului *dada*. Așadar, denumirea mișcării ar proveni din franțuzescul *dadaisme* (dada = căluț de lemn, în limbajul copiilor). În conformitate cu manifestul *Dada*, mișcarea nu ar trebui să se numească Dadaism, creatorii ei având oroare de cuvintele terminate în -ism, dar și de faptul că inițiativa lor ar putea să fie considerată o mișcare artistică.

Iată cum definește dicționarul această mișcare:

Curent cultural și artistic nonconformist și anarhic îndreptat împotriva rutinei în viață, gândire și artă, dezvoltat între 1916 și 1923 și înființat în Zürich la 6 februarie 1916 de poetul de origine română Tristan Tzara, căruia i s-au alăturat, la început, scriitorii Hugo Ball și Richard Hülsenbeck, artistul plastic Hans Arp, cel mai perseverent susținător al ideilor dada, apoi pictori, precum: românul Marcel Iancu, Francis Picabia, Marcel Duchamp (SUA), Max Ernst, Kurt Schwitters (Germania).

Asociind unele elemente ale futurismului italian, cubismului francez și expresionismului german cu un negativism declarat, dadaismul (conform cu Tristan Tzara, *La Première Aventure céleste de Monsieur Antipyrine*, 1916, și seria manifestelor *Dada I-VII*) cultivă arbitrariul total, neprevăzutul, abolirea formelor constituite, provocând dezordinea și stupoarea, și se manifestă prin organizarea unor spectacole de scandal îndreptate împotriva artei, gustului estetic, moralei tradiționale, programatic puse sub semnul întrebării. Tzara își va afirma ideile înnoitoare, după cum s-a spus, la Cabaretul Voltaire, organizând, în 14 iulie 1916, primul spectacol Dada cu Hugo

Ball, Hans Arp, Emmy Hennings și Richard Huelsenbeck, definindu-și totodată prin aceasta noua sa perspectivă estetică. Activitatea acestei perioade cuprinde inventarea poemului simultan, preluarea cântecelor africane, susținerea unor conferințe despre arta nouă, urmând ca, în iulie 1917, să fie editată și revista „Dada 1” condusă tot de acesta. Dadaismul a fost o „rampă de lansare” pentru tânărul de 20 de ani a cărui carieră a fost susținută prin multă muncă și devotament.

Există numeroși cercetători străini ai fenomenului Dada [comentează Paul Cernat (în *Avangarda românească și complexul periferiei*, Editura Cartea Românească, București, 2007)] care atrag atenția asupra rolului de lider pe care și l-a atribuit Tristan Tzara, considerat de mulți dintre cei din prejma sa „drept un aventurier ambițios și dornic de publicitate [...] manifestându-și astfel dorința de compensare a unui «complex periferic»...” Unul dintre poeții germani adepți ai curentului prezintă în jurnalul său o versiune personală referitoare la inițiativa lansării dadaismului, avându-l în vedere însă pe tânărul mărunțel și vioi, Tzara, care la 4 februarie 1916, la Cabaretul Voltaire pregătea febril un spectacol. „Pregătirile erau în toi. [...] Pe 5 februarie 1916 are loc primul spectacol dadaist: primul interpret (un tânăr de 19 ani, ... nimeni altul decât Tzara) își făcuse intrarea în sală declamând melodii sentimentale și nostalgice (*Adieu, ma mère, adieu, mon père*) și împărțind spectatorilor scandalizați cocoloașe de hârtie.”

Citind cele relatate de Hugo Ball avem impresia că tânărul Tzara poza în ipostaza de exilat care își plânge țara natală. Aceeași impresie a provocat-o și lui Emmy Hennings, care îl vede ca pe „un tânăr fugit de acasă, suspinând de dorul pentru cămin”. Pentru Hans Richter, Tzara a reprezentat „un tip talentat, manierat, perseverent și răzbatător, organizator excelent și viitor impresar al grupării, cu un temperament «francez» sau «latin», disonant în raport cu cel mult mai rece al germanilor...” Inițiatorul mișcării își va muta sediul la Paris, după unii din martie 1919, după alții din ianuarie 1920, urmărind lansarea mișcării Dada pe o scenă mai largă. Întreține aici activități furtunoase cu André Breton, Philippe Soupault și Louis Aragon, urmărind contrarierea publicului prin dezintegrarea structurilor limbajului. Opera sa a fost puțin tradusă în limba română, textele din perioada 1916-1921 apar fragmentar, dar activitatea sa literară din această perioadă este remarcabilă. Sunt publicate cărți care urmăresc fixarea esteticii dadaismului: *Prima aventură a domnului Antipirină, Douăzeci și cinci de poeme, Cinema calendar al inimii abstracte* și altele. Între Breton și Tzara a avut loc o polemică năvalnică, mai puțin comentată de critică, cu ocazia Congresului spiritului modern (1922), moment când va fi consfințită și nașterea mișcării suprarealiste prin contestarea celei Dada. Tzara va fi eliminat din cadrul suprarealismului cu argumente naționaliste. „Originea străină, neaderența la poezia franceză” a lui Tzara l-au denunțat ca „impostor avid de reclamă” – sunt unele dintre afirmațiile invocate tranșant de liderul suprarealist. Este nevoie să precizăm că Zürich-ul a însemnat pentru Tzara doar un popas al căii sale spre mai mult. Peste doi ani, după încheierea războiului, Dada va „cuceri” pe rând Parisul și Berlinul, capitale a două țări mari aflate de altfel în conflict. Iată, fără echivoc, un demers, o mutare foarte... dadaistă!

După pornirile entuziaste ale începuturilor, drumul adepților va duce către alte sfere poetice, anunțând că dadaismul a fost o stare de spirit și nu o mișcare, iar din 1931, odată cu apariția volumului *L'homme approximatif*, apar și primele semne ale orientării autorului către suprarealism. După Congresul din 1922 a devenit evidentă atitudinea de depășire a tendințelor mișcării Dada, care, de altfel, s-a și destrămat în 6 iulie 1923.

În manifestul acestei mișcări Dada, expus prin 7 puncte, de la 1 la 7, care reprezintă tot atâtea idei îndrumătoare, se vorbește despre căutarea unei limite extreme, aceea a divorțului dintre gândire și expresie, sub deviza de „a contrazice totul, a nega totul”, ridicând nihilismul la rangul de principiu tutelar,

abolirea logicii, dansul neputincoșilor creației: dada; /.../abolirea arheologiei: dada; abolirea profețiilor: dada; abolirea viitorului: dada; credință indiscutabilă în fiecare zeu produs imediat al spontaneității: dada. /.../ Marele secret este aici: gândirea se face în gură... Apriori, dada pune înaintea acțiunii și înainte de tot: Îndoiala. Dada se îndoiește de tot. (T. Tzara).

Mulți dadaști publică în revista lui Francis Picabia „391” (înființată la Barcelona în 1917, cu apariții la New York, Zürich, apoi la Paris). Revista citată publică nume precum: Louis Aragon, Guillaume Apollinaire, Albert-Birot, Marcel Desnos, Max Jacob, Marie Laurenciu, René Magritte, Ribemont-Dessaignes, Erik Satie, Philippe Soupault, Tristan Tzara, Edgar Varese etc.

Sunt reluate spectacolele de scandal, iar în luna mai a anului 1921 este pregătit procesul intentat lui Maurice Barrès, acuzat de „delict împotriva securității spiritului”. În 1921 Picabia s-a separat de mișcare, iar în 1922 s-a produs ruptura între dadaism și grupul lui André Breton, din care se va dezvolta suprarealismul.

Se crede însă că Dadaismul supraviețuiește datorită aproape exclusiv personalității lui Tzara și a lettrismului (curent cu rădăcini în dada și suprarealism) lui Isidore Isou (poet, critic de film francez de origine iudeo-română), prin abordarea unor tendințe protestatar-anarhice (jignirea „sfintelor precepte curente” și „epatarea filistinismului” din „oroarea de academism”, după George Călinescu), făcând în același timp din arbitrar și din hazard principii ale creației. Tristan Tzara spunea:

Luati un jurnal, luați o pereche de foarfeci, alegeți un articol, tăiați-l, tăiați pe urmă fiecare cuvânt, puneți totul într-un sac, mișcați...

Principiile teoretice nu sunt aplicate, însă, cu strictețe. Iată, de exemplu, câteva versuri ale perseverentului dadaist Hans (Jean) Arp (cunoscut mai ales ca sculptor): „Le père s'est pendu/ à la place de la pendule./ La mère est muette./ La fille est muette./ Le fils est muet./ Tous les trois suivent/ le tic-tac de père”.

Dincolo de nihilism și de enormitățile sale – care au anulat, deseori, arta – dadaismul a fost de fapt un protest, un avânt către absurd, pledând pentru o libertate absolută, promovând invenții plastice și verbale adesea fermecătoare care au lărgit investigația artistică și au creat o atmosferă fastă pentru îndrăzneală și experiențe adesea surprinzătoare.

O analiză succintă a fenomenului, dar printre cele mai pertinente pare a fi aceea a lui Umberto Eco (în eseu din „La Biennale”, 1962). De remarcat că receptorul cultural de la noi abia acum a început să capete apetență pentru elementele înnoitoare introduse de avangarda literară. Umberto Eco stabilește două direcții diferite ale modernismului: avangardismul și experimentalismul, considerând că între cele două direcții există oarecare diferențe.

Avangardismul este considerat distructiv, prin excelență, demolator, în vreme ce experimentalismul are un caracter constructiv, integrativ, și care de fapt reprezintă „stilul culturii actuale”.

În România, dadaismul este vizibil, parțial, în unele producții poetice sau la unii autori din domeniul artelor plastice, publicate în reviste de avangardă precum: „unu”, „Contimporanul”, „Integral”, „Punct”, „75HP”, unde, alături de elemente

suprarealiste, pot fi recunoscute și cele futuriste. Caracteristica mișcării românești de avangardă literară este chiar eclecticismul. De aceea un dadaism în stare pură este dificil de identificat. Dadaismul aproape de conceptul inițial este elocvent, aproape exclusiv, doar în textele lui Sașa Pană.

Cele *Șapte Manifeste Dada* (publicate între 1916 și 1922) dezvăluie un *eu* ce se dă în spectacol cu stridențe de limbaj menite să șocheze. Putem spune că Dada dorește să dezvăluie o neîncredere absolută în „les vérités éternelles”. Astfel, Dada se vrea o antiformulă, iar dadaistii aduc în scenă ideea jocului permanent între afirmație și negație. Imperativul lor este distrugerea oricărui model, a rațiunii și logicii limbajului în favoarea anarhiei, a nonconformismului. Pusă sub semnul nihilismului, activitatea dadaistă „se prezintă sub forma unui scepticism înversunat, sistematic, ducând rapid către o negare totală. Omul nu reprezintă nimic”. Tristan Tzara spunea în manifestele sale privitor la Dada: „proiectată la scara eternității, orice acțiune e zadarnică”.

Fenomenul avangardist a fost denumit de critica noastră astfel:

Mișcarea avangardistă din literatura română este o experiență de frondă (răzvrătire), literatura, arta, în general, fiind repuse în discuție în tentativa de a revela o altă dimensiune a acestora, descătușată de orice convenționalizare, ruptă de instituție și de regulă. Evoluția avangardei românești presupune relațiile pe care grupurile de avangardă (din jurul revistelor „Contemporanul”, „Integral”, „unu”) le stabilesc cu ceilalți actori: relații de opoziție, poziționare în aceeași parte a câmpului literar, respingere sau acceptare. Avangarda s-a vrut și a fost purtătoarea noului, a marcat deschiderea spre o încercare artistică în dihotomie, așadar diviziune radicală și ireductibilă cu tradiția literară și culturală, realizând astfel o sincronizare perfectă cu avangarda europeană.

Prin *Manifestul Dada* din 1918, cu cele 7 puncte, Tristan Tzara își pune în aplicare programul de distrugere și, simultan, pe cel de creație, inaugurând noi practici artistice: „Gândirea se face în gură”. Textele sunt total diferite de celelalte manifeste, fiind declamate în public, formulate de autorul-actor în fața mulțimii, vorbind în numele lui, fără intermediar (ziarul ori cartea), manifestând o reacție împotriva tradiției, ce făcea din poet un necunoscut. Obiectivul lor este de a comunica cu publicul, *dada* însemnând libertate și afirmare a vieții. Mișcarea inițiată și condusă de Tzara a fost cea mai negatoare din toate orientările avangardei: „O mare acțiune distrugătoare negativă trebuie săvârșită” spune unul dintre puncte. Dada detronează arta negându-i necesitățile, funcțiile sociale, răsturnându-i ideile primite de-a gata. Urmărește „desființarea memoriei, desființarea arheologiei, desființarea profețiilor, desființarea viitorului”, anularea bunei-creșteri, pentru ca apoi să poată reface omul nou pe o *tabula rasa*. Omul cuprins de nebunia distrugerii, dar în sens pozitiv: „Să nu ne fie milă. Ne rămâne, după măcel, speranța unei omeniri purificate”. Nihilismul său nu este radical, ci gata să reafirme existența și bucuria de a trăi, deoarece formula DADA este egalată, în concepția lui Tzara, cu libertatea, cu VIAȚA.

Dada, manifest despre dragostea slabă și dragostea amară, cuprinde un rețetar de poezie dadaistă:

Luați un ziar./ Luați niște foarfeci/ Alegeți din acest ziar un articol de lungimea pe care intenționați s-o dați poemului dumneavoastră./ Decupați articolul. / Decupați apoi cu grijă fiecare dintre cuvintele care alcătuiesc acel articol și puneți-le într-un sac [...] Scoateți apoi fiecare tăietură una după alta...

Putem considera că opera se poate folosi de orice cuvânt, neexistând cuvinte predestinate, iar talentul este redus la o îmbinare hazardată de cuvinte, indiferente unul

față de altul. S-a putut constata însă că, în practică, nu au fost aplicate aceste principii teoretice.

Apărut în „Contimporanul”, celebrul *Manifest activist către tinerime*, al lui Ion Vinea, poate fi și semnul de adoptare a conceptului la noi, definit ca unul de tip „integralist-eclectic”, înglobând, am spus deja, influențe și pecetei ale futurismului italian, expresionismului, esteticii constructiviste, deși s-a dorit ca manifestul să fie cu totul original. Totodată, în *Manifestul activist către tinerime*, arta, poezia, literatura, teatrul erau atacate furibund, în stilul negației violente, radicale al manifestelor futuriste aparținând lui F.T. Marinetti și al celor dadaiste ale lui Tzara: „Jos Arta căci s-a prostituat!” sau: „Poezia nu e decât un teasc de stors glanda lacrimală a fetelor de orice vârstă”, iar literatura în întregul ei era considerată un „clistir răsuflat”, în timp ce dramaturgia era „un borcan de fetuși fardați”. Nici pictura, sculptura, arhitectura și nici muzica ori politica nu scăpau furiei distructive sau nihiliste a *Manifestului către tinerime*, fiind comparate cu „scutece ale naturii”, „mijloace de locomoțiune în cer”, „știința pipăirilor dorsale”, cu o „antrepriză de mausoleuri înzorzonate”, în timp ce politica era „îndeletnicirea cioclilor și a samsarilor”. Iată însă, Ion Vinea avea să intre în Parlamentul Regatului României interbelice, ca deputat pe listele Partidului Național Țărănesc; ar fi putut fi și el numit „cioclu și samsar”! Ori alt exemplu, chiar elementul de vis, *luna*, cea atât de cântată și preamărită de poeții și scriitorii Romantismului, era prezentată drept un „bordel la care bat întreținutii banalului și poposesc flămânzii din furgoanele artei”! Găsim însă, în poezia lui Tzara, două dintre direcțiile pe care poezia avangardistă le va cultiva: lipsa de relief stilistic și imaginea „flamboiantă”, ce apar mai târziu și în lirica lui Ilarie Voronca, Sașa Pană, Paul Păun. Cele mai cunoscute texte dadaiste ale lui Tzara, după un debut categoric simbolist sunt: *La Première Aventure céleste de Monsieur Antipyrine* (Prima aventură cerească a domnului Antipyrine, 1916) și *Vingt-cinq poèmes* (Douăzeci și cinci de poeme, 1918), respectiv, manifestele mișcării: *Sept Manifestes Dada*, 1924. Este necesar să precizăm că, în scrisul său, promotorul mișcării nu a fost niciodată în exclusivitate dada, iar în perioada dintre 1912 și 1915 și până la plecarea la studii în Elveția, în poezia sa de limbă română, se folosea de elemente simboliste.

Pentru a înțelege și mai bine fenomenul și manifestarea sa în plan românesc, apelăm la o analiză cuprinzătoare a mișcării, care aparține criticului Nicolae Manolescu [în *Avangarda și politizarea literaturii* (v. „România literară”, nr. 32/2004, fragment din *Istoria critică a literaturii române*)]:

Avangarda românească (1912-1945) a cunoscut trei valuri succesive, destul de bine conturate, deși protagoniștii sunt uneori aceiași. Cel dintâi este al lui Tristan Tzara, Ion Vinea, Ilarie Voronca, Ștefan Roll, având un precursor în Urmuz, și este legat de revistele „Contimporanul”, „75HP” sau „Punct”, promotoarele constructivismului (cubismul literar) și pictopoeziei. Tzara și Vinea debutaseră înainte de război la „Simbolul”. Al doilea val e acela din jurul lui 1930, cu Geo Bogza, Sașa Pană, Mihail Cosma (Claude Sernet), Aurel Baranga, Virgil Gheorghiu, M. Blecher (mai degrabă un marginal), editori și colaboratori la „unu”, „Urmuz”, „Integral”, „Alge” etc. Nu sunt neapărat mai radicali, dar cu siguranță mai teribiliști decât premergătorii lor, mai ales când e vorba să atace pudibonderia burgheză. În 1931, Baranga și alții editează, cu desenele lui Perahim, o revistă care are drept titlu numele popular al organului sexual masculin, conținând, pe lângă versuri voit scabroase, ireproductibile, și altele pur și simplu idioate: „când a aflat că a luat blenoragie/ și-a dat cu pumnii în pălărie”. Dintre colaboratorii la scandaaloasa publicație în doar treisprezece exemplare, Gherasim Luca și Paul Păun vor reprezenta, alături de Gellu Naum,

Virgil Teodorescu, D. Trost etc., cel de al treilea val avangardist, acela din anii '40, singurul care se revendică de la suprarealism și în care, cum am văzut, devine acută ideologic critica leninistă a artei capitaliste.

Ca o concluzie asupra fenomenului, putem spune că avangarda românească a însemnat o etapă importantă în evoluția literaturii române prin contribuția adusă atât pe plan național, cât și european. A fost un moment în care a existat o sincronizare reală cu manifestările literare ale marilor culturi europene, a fost și rămâne fundamentul pentru nașterea marii poezii postbelice.

Roxana GÂSCĂ

1916. CAMPANIA DIN MESOPOTAMIA

1916. MESOPOTAMIAN CAMPAIGN

Abstract: *The Mesopotamian Campaign was a long, full of war operations campaign of World War I that took place in the Middle East war theatre, where in the meantime there was also a big pressure caused by the hostilities in Persia. Mainly, the forces that were involved in this campaign were the troops of the Royal British Army with the help of the Indian troops (also part of the Royal British Army) against the Ottoman defense (because the Ottoman Empire had become a member of the Central Powers in November 1914). The year of 1916 started with the Siege of Kut-al-Amara, that already was a fact since December the 7th of 1915, that took place in the city of Kut (placed south from Baghdad) where there was a British garrison. Also, during the siege, in January 1916, the Battle of Sheikh Sa'ad started, along the banks of the Tigris River, between the British-Indian troops, named Tigris Corps, and effectives of the Sixth Army of the Ottoman Empire. This battle was the first one in a series of assaults launched by the Tigris Corps against the Ottomans, to try and break their lines and in the end to release the garrison that was under siege in Kut. In 1916, there were many battles that occurred during this Eastern campaign, the majority of them were just a response to the action from Kut-al-Amara. One of these battles was at Wadi, where the British forces tried to fight against the Ottomans, but they were outnumbered on both sides, and their artillery hardly managed to advance. The fall of the city of Kut happened in April 1916 when Sir Charles Townshend, the British Commander, had to surrender the garrison to the Ottomans led by Khalil Pasha, action that launched the Second Battle of Kut and that led to the fall of the city of Baghdad, in 1917.*

Principalele explicații și motive ale intrării Imperiului Otoman în război, prin semnarea unei alianțe formale și secrete cu Imperiul German la 2 august 1914, rezidă în strânsa legătură economică dintre cele două state. La momentul respectiv, linia ferată care făcea legătura între Berlin și Baghdad era încă în construcție, în timp ce interesele britanice în zonă creșteau, după ce Compania Petrolieră Anglo-Persană câștigase dreptul asupra depozitelor de petrol din zonă, care era teritoriu otoman, anexat încă din secolul al XVI-lea. Mai mult, pe fondul Revoltei Arabe, puterile europene (în special Franța și Regatul Unit al Marii Britanii) plănuiseră să împartă între ele teritoriile arabe anexate de Imperiul Otoman după ce Puterile Centrale vor fi pierdut războiul, teritoriul otoman urmând să se destrame. Oricum, relațiile dintre Imperiul Otoman și Regatul Unit începuseră să se strice încă din 1908, când Junii Turci au preluat puterea și, după ce Austro-Ungaria a anexat Bosnia, s-a împământat ideea că britanicii nu vor risca un război pentru a apăra integritatea teritorială a Imperiului Otoman. După intrarea în război, Imperiul Otoman a primit din partea Imperiului German atât sprijin financiar, cât și arme și chiar și nave de război. Nu era numai o acțiune a germanilor, chiar și Austro-Ungaria a trimis cantități semnificative de ajutoare către Imperiul Otoman. În ceea ce privește ajutorul cu mașini de război, putem aminti aici cazul crucișătoarelor „SMS Goeben”, care a devenit nava amiral a Marinei Otomane, numit „Yavuz Sultan Selim”, și „SMS Breslau”, numit „Midilli”, ambele făcând parte din suita de nave a Marinei Imperiale Germane.¹

¹ Edward J. Erikson, *Ottoman Army Effectiveness in World War I: A Comparative Study*, Routledge, Taylor and Francis Group, 2007. <https://books.google.ro/books?id=DneTAgAAQBAJ&printsec=frontcover>

Campania din Mesopotamia a fost una de o lungă durată. Tensiunea cauzată de starea de război din zonă și efectiv conflictele armate s-au desfășurat aproape pe tot parcursul Primului Război Mondial. A început în noiembrie 1914, cu declanșarea ofensivei navale britanice asupra portului Al-Faw din peninsula cu același nume, care se află în apropiere de locul unde râul Shatt-al-Arab se varsă în Golful Persic, și a durat până în 30 octombrie 1918, când s-a semnat Armistițiul de la Mudros, prin care Imperiul Otoman a pierdut controlul asupra Strâmtorii Dardanele, precum și a Bosforului, acest control fiind transferat puterilor aliate cu interese în zonă.

1916

Anul 1916 a fost, în mare, un an al triumfului pentru Armata Otomană, în ceea ce privește operațiunea militară pe front. După ceea ce se întâmplase în timpul Campaniei de la Gallipoli (tr. *Çanakkale Savaşı*), unde s-a dat o luptă sângeroasă care s-a soldat cu sute de mii de morți și răniți, au urmat dezastruoasele înfrângeri suferite de otomani la Erzurum, Trabzon și Erzincan. Ulterior acestor evenimente, comanda trupelor a fost preluată de comandanți capabili să iasă din situații de criză, iar pe fondul sprijinului material primit de la Imperiile German și Austro-Ungar, în istoriografie se consideră că anul 1916 a fost unul triumfal pentru Imperiul Otoman. Punându-se capăt operațiunilor militare din 1915, care obosiseră Armata Otomană destul de mult atât din punct de vedere militar, cât și economic, anul 1916 a început prin continuarea stării de asediu asupra orașului Kut-al-Amara, amplasat la sud de Baghdad. Vorbim despre un asediu efectiv inițiat de trupele Armatei a 6-a Otomane, care începuse în decembrie 1915, asupra garnizoanei britanice, formată, în principal, din soldați ai Diviziei a 6-a Poona a Armatei Indiene, aflată sub comanda lui Sir Charles Townshend. Townshend luase decizia de a rămâne pe poziții la Kut după retragerea din bătălia de la Ctesiphon din noiembrie 1915, bătălie care s-a soldat cu o victorie strategică a Armatei Otomane. Această hotărâre, de a rămâne, chiar dacă știa că un asediu era iminent, a fost luată mai mult pentru că atât Basra, cât și Gharbi erau destul de departe, iar aceasta era o reală problemă pentru a primi atât ajutoare, cât și rechizite, iar chestiunea proviziilor cu mâncare era una serioasă, în condițiile în care hrana pe care o mai aveau nu le-ar fi ajuns nici pentru o săptămână, timp în care nu ar fi ajuns nici la Basra, nici la Gharbi. Pe lângă distanța aceasta pe care era greu să o parcurgă, Townshend, un strateg desăvârșit, și-a întărit convingerea că otomanii nu le-ar putea face față britanicilor, cum nu se întâmplase înainte, chiar considera că trupele pe care le comanda vor face față cu succes unui astfel de asediu. La o lună după începerea asediului și văzându-se încolțit din toate părțile, Townshend hotărâse să iasă din oraș și să se retragă cu trupele spre sud, însă comandantul, Sir John Nixon, a văzut concentrarea forțelor otomane asupra asediului o oportunitate și, oricum, Chamberlain a lăsat la latitudinea lor această decizie. Atât Townshend cât și Nixon au cerut ajutoare de la Londra, însă din cauza problemelor de comunicație, întârzierile au fost critice.²

Acțiune susținută de comandantul Armatei Otomane, generalul german Colmar

&dq=ottoman+army+effectiveness&hl=en&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=ottoman%20army%20effectiveness&f=false, accesat la data de 25 aprilie 2016.

² Paul K. Davis, *Ends and Means. The British Mesopotamian Campaign and Commission*, Rutherford. Madison. Teaneck Fairleigh Dickinson University Press, 1994, pp. 139-173, https://books.google.ro/books?id=THnIGfeJR8UC&printsec=frontcover&dq=the+campaign+in+mesopotamia&hl=en&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=the%20campaign%20in%20mesopotamia&f=false, accesat la data de 25 aprilie 2016.

von der Goltz, numit și Goltz Pașa, care fusese contractat și dusese o muncă de modernizare a armatei otomane încă din 1883, asediul orașului Kut, din momentul sosirii trupelor otomane, la 7 decembrie 1915, nu a fost o certitudine, ci abia după ce și-au dat seama că Armata Otomană are destule resurse și puteri să asedieze orașul.³ Trupele otomane erau formate din 11.000 de soldați, număr care se mărea cu fiecare cerere de întărire a liniilor, atât pentru asediu, cât și pentru a fi pe poziții în eventualitatea unui atac dinspre Basra, pe Tigru.⁴

Prima acțiune militară, care avea ca țintă scoaterea orașului Kut de sub asediu, a fost comandată de Sir Fenton Aylmer care, împreună cu 19.000 de soldați din Divizia a 7-a Meerut, Divizia a 12-a Indiană, cărora, ulterior, li s-a alăturat Divizia a 3-a Lahore, a pornit în amonteale râului de la Ali Al-Gharbi către Sheikh Sa'ad, în ianuarie 1916.⁵

Bătălia de la Sheikh Sa'ad a fost prima mișcare dintr-o serie de asalturi care aveau menirea de a elibera orașul Kut de sub asediu și a avut loc între 6 și 8 ianuarie 1916. De-a lungul malurilor râului Tigru, soldați din Corpul anglo-indian, Tigris, și soldați ai Armatei a 6-a Otomane s-au înfruntat într-o bătălie al cărei rezultat a fost o victorie tactică a diviziilor britanice.⁶

Bătălia de la Wadi⁷

Planul lui Aylmer era să învâluiască trupele otomane poziționate la Wadi și să captureze defileul Umm El-Hanna, astfel încât trupele otomane să fie încolțite fără scăpare. În timp ce Brigada a 28-a Indiană și Divizia a 7-a Meerut ar fi trebuit să atace frontal tranșeele de la Wadi, restul trupelor ar fi trebuit să asigure controlul asupra flancului, însă, din lipsa oricărui fel de hartă exactă a teritoriului, avansul trupelor britanice a fost împiedicat, astfel că înaintarea conform planului lui Aylmer s-a făcut la voia întâmplării.⁸

Primul atac efectiv a avut loc în după-amiaza zilei de 13 ianuarie, după ce fusese amânat dimineața din cauza ceții și a avansului încetinit al artileriei; trupele britanice, depășite numeric, au încercat cu foarte mare dificultate să facă față otomanilor, însă la finalul zilei, Aylmer a oprit atacul și a condus, în retragere, ce mai rămăsese din trupele sale pe malul drept al râului Tigru.⁹

După retragerea de la Wadi, Sir Fenton Aylmer a primit ordinul de a mai lansa încă un atac asupra liniilor otomane; așa că a înaintat în amonteale râului Tigru, până la defileul Umm El-Hanna, unde a întâlnit Divizia a 6-a a Armatei Otomane, care era formată din 30.000 de soldați, sub comanda lui Halil Pașa¹⁰. După un scurt schimb de

³ Orașul Kut-al-Amara nu era pregătit pentru o astfel de incursiune, apărarea sa, constând în elemente rudimentare, putea să facă față unor eventuale raiduri ale arabilor din zonă.

⁴ Mesut Uyar, Edward J. Erikson, *A Military History of the Ottomans: From Osman to Atatürk*, Greenwood Publishing Group, 2009, pp. 206-207, https://books.google.ro/books?id=JgfNBKHG7S8C&printsec=frontcover&dq=ottoman+army+effectiveness&hl=en&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=ottoman%20army%20effectiveness&f=false, accesat la data de 20 aprilie 2016.

⁵ Paul K. Davis, *Ends and Means. The British Mesopotamian Campaign and Commission*, Rutherford. Madison. Teaneck Fairleigh Dickinson University Press, 1994, pp. 139-173, https://books.google.ro/books?id=THnIGfJR8UC&printsec=frontcover&dq=the+campaign+in+mesopotamia&hl=en&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=the%20campaign%20in%20mesopotamia&f=false, accesat la data de 25 aprilie 2016.

⁶ *Ibidem*.

⁷ ar. wadi = valea râului

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Guvernator și comandant militar al armatei, unchi al lui Enver Pașa – Ministrul de Război.

focuri, trupele britanice au fost forțate să se retragă la baza de la Ali Al-Gharbi.¹¹

Rezultatul acestor acțiuni militare, de la Wadi (13 ianuarie), Hanna (21 ianuarie) și de la reduta Dujaila (8 martie, care a reprezentat un ultim atac al lui Aylmer), ca încercare de a elibera garnizoana de la Kut, a fost reprezentat de victoriile armatei otomane. Astfel că, pe 26 aprilie, după ce negocierile nu au avut un rezultat favorabil pentru britanici, generalul Townshend a ordonat încetarea focului și efectiv s-a predat, după un asediu de 147 de zile.¹²

După această capitulare, comanda trupelor britanice stabilite pe Frontul din Orient a fost preluată de Sir Frederick Maude, care a lansat o impresionantă campanie împotriva otomanilor, ce s-a soldat cu ocuparea Bagdadului, la 11 martie 1917, devenind, după, guvernator *de facto* al Mesopotamiei, teritoriul fiind stabilit de la Basra până la Bagdad.

¹¹ Paul K. Davis, *Ends and Means. The British Mesopotamian Campaign and Commission*, Rutherford. Madison. Teaneck Fairleigh Dickinson University Press, 1994, pp. 139-173, https://books.google.ro/books?id=THnIGfeJR8UC&printsec=frontcover&dq=the+campaign+in+mesopotamia&hl=en&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=the%20campaign%20in%20mesopotamia&f=false, accesat la data de 25 aprilie 2016.

¹² Paul K. Davis, *Ends and Means. The British Mesopotamian Campaign and Commission*, Rutherford. Madison. Teaneck Fairleigh Dickinson University Press, 1994, pp. 139-173, https://books.google.ro/books?id=THnIGfeJR8UC&printsec=frontcover&dq=the+campaign+in+mesopotamia&hl=en&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=the%20campaign%20in%20mesopotamia&f=false, accesat la data de 25 aprilie 2016

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ DE COMUNICĂRI
„ȚARA BÂRSEI”
12-13 MAI 2016

ADDENDA

Mircea GHERMAN

**AMINTIRI ALE AVOCATULUI
BUJOR TECULESCU¹ (1902-1978)
MAREA ADUNARE DE LA 1 DECEMBRIE 1918
SOUVENIRS DE L'AVOCAT BUJOR TECULESCU
LA GRANDE ASSEMBLÉE DU 1ER DÉCEMBRE 1918**

***Résumé:** En 1978, Mircea Gherman, curateur du Musée «Casa Muresenilor», a enregistré une interview de l'avocat Bujor Teculescu concernant la Grande Assemblée du 1er Décembre 1918.*

En décembre 1918, Bujor Teculescu avait 16 ans et se trouvait dans une position privilégiée car son père, l'archiprêtre (proto-pape) Ioan Teculescu, président du Conseil National d'Alba Iulia, a réalisé «l'action d'organisation et de brillante réussite de la Grande Assemblée», comme le précise le Décret Royal qui lui confère l'Ordre «Steaua Romaniei».

En tant que témoin direct, Bujor Teculescu donne de nombreux détails, vifs et colorés, de ce grand événement, indique les noms des responsables locaux et rappelle le contexte historique, tel qu'il l'a vécu. Il souligne l'ordre, mais surtout la discipline et la dignité manifestées par la grande masse de ceux qui ont assisté, ont participé et se sont réjouis de cet «acte unique dans l'histoire de la nation roumaine».

Présent lors de ces événements, il confirme le fait (connu, mais contesté par l'historiographie hongroise) que l'Armée Roumaine est arrivée à Alba Iulia plus tard, le 6 décembre, et qu'elle a été alors reçue «dans l'euphorie nationale». On avait créé, dès le début du mois de novembre, afin de maintenir l'ordre, une Garde Nationale, en uniforme et armée, dont Bujor Teculescu faisait partie et qui a été dissoute le 31 décembre 1918.

Mircea Gherman: Bujor Teculescu – Amintiri de la Alba Iulia...

Bujor Teculescu: Am fost la Alba Iulia, mai precis eram în Alba Iulia, în clasa a VIII-a de liceu maghiar, fiindcă până la data aia nu părăsisem orașul în care m-am născut.

¹ Bujor Teculescu se naște în Alba Iulia, la 13 aprilie 1902, fiind unul din cei șapte copii ai protopopului Ioan Teculescu. Mama lui, Eliza, fata preotului Iosif Comănescu din Codlea, părăsește această lume atunci când Bujor avea doar 7 ani. Urmează liceul maghiar, la Alba Iulia, apoi Dreptul la Cluj, unde obține și doctoratul. După serviciul militar intră ca stagiar în cabinetul de avocat al lui Ion Th. Florescu, de mai multe ori ministru și, ca senator, coleg și prieten cu tatăl său. La îndemnul acestuia, mai studiază 2 ani și obține o diplomă de drept penal la Paris. În anul 1929 își deschide un cabinet de avocat la Brașov, iar în 1933 se căsătorește cu Viorica, fata Melaniei, născută Ursu, și a notarului public Nicolae Boeriu. Au doi copii, Dan (1936) și Șerban (1942). În 1938 este numit adjunct al primarului, funcție din care demisionează odată cu venirea la putere a legionarilor. Alături de activitatea de avocat, Bujor Teculescu este juristul Băncii Naționale Brașov și predă dreptul la Academia Comercială, mutată la Brașov după „cedarea Ardealului”. Nefăcând concesii comunismului, este exclus din baroul avocaților, este arestat pe 15 ianuarie 1952, anchetat timp de 4 luni în subsolul Securității, apoi în închisoarea improvizată în Cetățuia Brașovului, unde se îmbolnăvește grav și este eliberat după alte 7 luni, fără proces. Între timp, familia este evacuată cu domiciliu obligatoriu la Covasna. Bujor își reia activitatea ca jurist al Fabricii Dezrobirea, unde lucrează până la pensionare. Se stinge din viață pe 5 decembrie 1978.

Dat fiind că tatăl său este președintele Comitetului de organizare a Marii Adunări Populare de la 1 Decembrie 1918, de la Alba Iulia, Bujor Teculescu participă activ la Marea Adunare. Amintirile sale din acea perioadă sunt redată în acest interviu dat domnului Mircea Gherman, custode al Muzeului „Casa Mureșenilor” Brașov, în octombrie 1978.

Eu sunt din Alba Iulia, fiul protopopului Ioan Teculescu². Așa ne-a găsit Revoluția din toamna lui 1918, în clasa VIII-a de liceu, dar într-o mică vacanță provocată de gripa spaniolă, care bântuia atunci, și s-au închis toate școlile. Noi, încântați oarecum că s-au închis școlile și încântați că n-am luat și gripa, pierdeam vremea prin centrul orașului, așteptând știri de la Budapesta, unde se fierbea deja revoluția, fiindcă pe atunci nu existau alte mijloace de transmisiune, de telecomunicări, nici radio, nici televiziune, ci ziarele, și așteptam să sosească omnibusul de la gară cu ziarul de la Budapesta. Așa am văzut, într-o zi, doi ofițeri coborând din omnibusul acesta fără stele...

M. Gherman: Cam în ce lună era?

B. Teculescu: Octombrie. Cam pe la mijlocul lui octombrie. Fără stele, locul stelelor se vedea și fără rozeta asta a împăratului pe capelă, care se purta. Și atunci, ăia spuneau: „Dom’le, la Arad ne-au luat unii și ne-au tăiat stelele, că e revoluție și nu mai recunosc grade, ofițeri...” Așa este prima impresie despre revoluție.

M. Gherman: Se afla, asta e deja în declarația lui Vaida din ’18.

B. Teculescu: Declarația lui Vaida... Vaida, în 12 octombrie, a luat-o la Oradea Mare. Goldiș a redactat declarația în casa lui Lazăr și, în 17 octombrie, a comunicat-o în Parlament.

M. Gherman: În 17, 18, 17...

B. Teculescu: Cred că în 18 totuși, fiindcă, în 17, Tisza a spus: „Elvesztettük a háborút, uraim!” / „Am pierdut războiul, domnilor!”. Soldații nu au așteptat pe Tisza să declare, veneau acasă cu pușca în spinare, cu tot ce aveau de pe front, fiindcă se spărsese frontul la Piave, în Gorizia, așa că era o totală debandadă. Și atunci, nu putea Consiliul Național Local să stea, nu-i așa, în situația asta fără demersuri de organizare, deși încă nu se știa de Alba Iulia atunci; la Arad s-a hotărât.

M. Gherman: Aici au existat două faze cu aceste Consilii Locale. A fost faza întâi, care oarecum a fost dirijată de Guvernul Károlyi, pe care noi nu am acceptat-o, și pe urmă s-au format Sfaturile Naționale, deci Consiliile Naționale Românești.

B. Teculescu: Da, noi, în Alba Iulia, nu am ajuns la...

M. Gherman: Când? Nu s-a ajuns la declarativă...

B. Teculescu: În 4 noiembrie s-a organizat Consiliul Național Local. Dar acesta era totuși patronat, recte, dirijat de la Sfatul Național de la Arad.

M. Gherman: Erau deja pe calea firească, normal...

B. Teculescu: Pe calea firească, normal, și atunci s-a constituit acest comitet care ținea foarte mult să se știe ce membri avea, fiindcă nu se pomenește de ei nimic, cu toate că acest grup de oameni a organizat această măreață sărbătoare care a decurs în condițiile în care a decurs. Atunci, în 4 noiembrie, se constituie Consiliul sub președinția

² Ioan Teculescu se naște în Voinești, județul Covasna, la 1 noiembrie 1865. Urmează Liceul „Andrei Șaguna” din Brașov și Teologia la Sibiu. Este învățător și apoi preot paroh la Râșnov, unde se căsătorește cu Eliza Comănescu. În anul 1901 este numit protopop de Alba Iulia, unde, în 22 de ani, restaurează și zidește din temelii 18 școli și 28 de biserici. Rămas văduv în anul 1909, cu 7 copii, se consacră cauzei românești: președinte al ASTRA, președinte al Comitetului de organizare a Marii Adunări Populare de la 1 Decembrie 1918, de la Alba Iulia. Prin Decretul Regal Nr. 2270/1929 i se acordă Ordinul „Steaua României” cu grad de Mare Ofiter, „pentru meritul de a fi conlucrat la realizarea Unirii Ardealului cu Patria Mamă”. În anul 1923, călugărit sub numele de Justinian, devine primul episcop al Armatei Române: pune piatra de temelie a Mausoleului de la Mărășești, creează instituția Eroului Necunoscut. În decembrie 1924 este numit episcop de Cetatea Albă, Ismail, la care se va adăuga și Cahulul, sarcină foarte grea în acea perioadă. În 1931 publică volumul *Pentru neam și pentru lege – cuvântări și predici*. Trece la cele veșnice în iulie 1932 și este înmormântat, așa cum ceruse, la Covasna.

lui Ioan Teculescu, protopop, care era tatăl meu.

M. Gherman: Și aici, o mică precizare, rog eu, precizarea legăturii cu Brașovul a lui Ioan Teculescu.

B. Teculescu: Păi, tatăl meu, înainte de a fi protopop în Alba Iulia, a fost preot în Râșnov și, mai înainte, a făcut Liceul „Andrei Șaguna”, aici și-a luat bacalaureatul în 1885, așa cum reiese din cartea lui Andrei Bârseanu.

Și acum, cine erau acești oameni, acești, era să zic, intelectuali, că toți erau intelectuali, s-a potrivit așa, fiindcă în Alba Iulia nu era parte românească țărănească.

M. Gherman: Această luptă nu putea fi dusă decât de intelectuali.

B. Teculescu: În atmosfera aceea numai de ei putea fi dusă, erau mobilizări etc. Ioan Teculescu – președinte, membri: dr. Ioan Marșal – avocat, Virgil Vlad – farmacist, dr. Zaharia Munteanu – avocat, protopop Urzică, protopop unit greco-catolic, dr. Fodor – medic și dr. Patița – avocat. Acești 7 s-au completat mai târziu cu Ion Pop, dr. Velican – avocat și inginer Stoica Aurel, care venise de pe front. Așadar, comitetul ăsta era compus din 10 persoane, constituit la 4 noiembrie, activa deja. Atunci s-a hotărât înființarea Gărzii Naționale, a cărei comandă s-a dat căpitanului Florian Medrea.

M. Gherman: Medrea din...

B. Teculescu: Medrea e din Țelna, de lângă Alba Iulia.

M. Gherman: Unul din Medrea a fost prizonier în Rusia și voluntar.

B. Teculescu: Nu, ăștia sunt alții. E și sculptorul... nu, ăsta e Medrea din Țelna, e frate cu Dominic Medrea, un medic din Alba Iulia. Și atunci s-a înființat Garda Națională, cu sediul în Cetatea Bălgradului, în cazărmile Regimentului 50, care evacuasă, abandonasă, plecaseră toți acasă.

M. Gherman: A fost vreo adunare care a ales acest comitet și Garda Națională?

B. Teculescu: Garda Națională nu s-a ales, numai comandantul a fost ales de președinte. În Garda Națională am intrat după aia noi toți, adică 817 persoane erau, între care eram 10-15 elevi. Din clasa a VIII-a eram numai eu. Dar erau, afară de mine, Nerva Stoica, Țârlea Cornel, era Dușa Octavian, Eugen Teodorescu, care erau cu câte un an după mine în acest liceu. Ne-au îmbrăcat în uniformă, ne-au dat armă, am depus jurământ. În 20 noiembrie s-a preluat oficial Primăria orașului de către Comitetul Național Local. Atunci s-a prezentat președintele și 2 membri din comitet, ca să vadă ce-i la Primărie, cine rămâne, că trebuie să depună un nou jurământ. Jurământul era ad-hoc, improvizat: „Voi păstra secretul oficial, nu voi divulga, voi asculta ordinele Comitetului Național” etc. Cam în sensul ăsta. Și atunci, tot ce a fost ungar, maghiar funcționar, cu primarul în frunte, Rosko Mike, ăia toți au plecat. Trebuia cineva să vadă de acest oraș. S-a pus steagul tricolor la Primărie și tata, în calitate de președinte, cu mandatul primit de la Comitet, l-a numit pe Velican primar și pe Ovidiu Grita prim-căpitan de poliție. S-au organizat. Grita și-a format o unitate a lui, care era în oraș, nu în Cetate, și care făcea serviciul de polițai, jandarm, așa ceva, fiindcă era o simplă companie și nu avea decât sub 100 de românași. Erau cazați într-o cafenea, abandonată cafenea, și acolo, cu mitralierele în galantare, ăia pe jos pe acolo, ei erau trupa asta mobilă, dacă se isca ceva, fiindcă fiecare știa care era lozinca și importanța: să se păstreze ordinea, să nu se facă jafuri, să nu se facă violențe, securitatea personală a oamenilor, toate să fie ale noastre, „nu spargeți, nu distrugeți, că noi... o să facem România Mare”, și pornise așa, propaganda asta. Și atunci, dacă era totuși ceva, intervenea Grita cu oamenii lui.

M. Gherman: Și acum, două întrebări. Prima: în perioada asta circulau încă mult trupe, unități militare germane, care se retrăgeau. Dacă au existat cumva ciocniri sau divergențe cu aceste unități.

B. Teculescu: Numai tratative au existat cu o parte de unități care treceau, dar altfel au trecut și înainte și după aia, mulți, von Makensen tot pe aici s-a retras. Au fost avertizați să rămână în Teiuș sau în Alba, în afară de oraș, pe astea trei zile, sâmbătă, duminică, luni, fiindcă era marea sărbătoare. Și au acceptat. Erau mult mai speriați nemții decât... la Mărășești, cel puțin.

M. Gherman: A doua întrebare, tot în sensul ăsta, dacă în toată perioada asta... deci în toată toamna lui 1918, populația maghiară, care acum era într-o mare derută pentru că ei simțeau că se pierde terenul, dacă au existat fricțiuni sau ciocniri și, invers, dacă au existat oarecare manifestări de adeziune a lor la situația creată.

B. Teculescu: Trebuie să precizez că Alba Iulia era 90% românească. Tot ce era maghiar, ungar, erau numai autoritățile: poștă, liceu, primărie, tribunal. Țștia și-au luat geamantanele și au plecat de parcă n-ar fi fost vreodată în Alba Iulia, așa încât nu s-a putut ajunge, nu era un oraș mixt ca să ajungi la colaborare.

M. Gherman: Nici colaborări, nici ciocniri, că nu aveai cu cine.

B. Teculescu: Nu aveai cu cine *faute de combatants* (expresie franceză: din lipsă de combatanți). Voluntarii, noi, tinerii din Alba Iulia, eram cazarmați în Cetate. Eram în uniformă, primeam 20 de coroane pe zi soldă, nu știai ce să faci cu atâția bani. Pe noi ne comanda Medrea, căpitan pe întreaga gardă, iar compania noastră o comanda Gavril Crișan, director de bancă. Grita, în civilia lui era un pașnic contabil, aici era omul revoluției, omul zilei, el le aranja pe toate. În forma asta s-a menținut ordinea până în preajma adunării. În preajma adunării, care cădea într-o zi de duminică, 1 decembrie, lumea venise deja de sâmbătă, problema era uriașă, zeci de mii de... Bălgradul ăsta nu avea decât 12.000 de suflete la ora aia, să îngrijești, să vezi de ei, dar totul a mers în perfectă ordine. Adică, fiecare sat venea cu o tablă, pancartă, pe care era scris numele satului și tricolorul. Preotul, dascălul și judele, birăul... Și atunci, toți ăștia, prin circulare, au primit dispoziții când să vină, cu ce să vină, zeci de trenuri au venit, zeci de trenuri, fiindcă chestia cu trenurile a fost aranjată de Comitetul Național de la Arad, fiindcă era o chestie care depășea... au intervenit pe la Budapesta. Dar Iaszi Ioska, ăla care a tratat cu ministrul Károlyi, ăsta a avut opunere mare la Budapesta, dar apoi au zis: „Lasă, dați-le, ca să nu fie scandal, fiindcă și așa românii ăștia nu vor putea niciodată să-și facă un stat al lor” – „Nem álom elkótó élem” adică nu sunt elemente care să poată constitui un stat și guverna un stat, așa părere proastă aveau despre noi, românii.

M. Gherman: Asta era vechea lor lozincă pe care o repetau de o sută și ceva de ani.

B. Teculescu: Restul oamenilor au venit cu căruțe și din jurul Bălgradului, de la 10-15 km, pe jos, fiecare cu traista, dar fiecare într-o disciplină uimitoare pentru nația asta, care nu era obișnuită așa, să mărșăluiască chiar la poruncă, știi...

M. Gherman: Mai latină...

B. Teculescu: Da, mai latină. Sâmbătă era deja aranjat pentru a doua zi. La ora 10 începea sus, în Cazinoul ofițerilor, în Cetate, într-un pavilion, acolo se ținea ședința asta unde intrau doar delegații.

M. Gherman: Cei 1.200.

B. Teculescu: Da, verificați la intrare. Mai devreme, în ziua de duminică, nu era o zi cu soare cum spun unii care nu au fost pe acolo și scriu ca să iasă bine, era o zi foarte mohorâtă, așa, de iarnă. În sfârșit, a început cu serviciul religios la cele 4 biserici. Asta a durat până pe la 9:30 și de acolo toată lumea a plecat în Cetate, unii au intrat ca delegați la adunare, ceilalți pe platou. Pe platou erau câteva tribune ad-hoc de scândură, improvizate, de unde urma ca unii delegați, după ce se termina ședința la Cazinoul

militar și se votase Unirea, să vie să comunice lumii ce s-a hotărât acolo. Îți dai seama ce era... Era episcopul Hosu, Miron Cristea și ăștia – nu era niciun *haut parleur* (fr.: megafon), nu era nimica – și toți urlau acolo. Primii, când strigau „Trăiască Unirea”, că strigau așa, ce le venea în minte, cei din spate strigau în continuare „Trăiască Unirea” indiferent ce mai vorbea oratorul. Dar uimitor, o conștiință națională și o demnitate românească trezită așa încât fiecare simțea că participă la un lucru mare de tot, nimeni n-a manifestat o indisciplină, o debandadă sau busculadă. În cea mai perfectă ordine, steagul și tabla în frunte și așa veneau. Și tot așa după ce, pe la ora 12:00, au venit oratorii la tribună și au comunicat: „Uite punctele, am hotărât Unirea”, și Unirea, ca să vezi ce democrat era, punctele alea din Unire sunt formidabile și valabile cu o permanență uimitoare. Mi-am notat aici, din notițele mele, ce spuneau ăștia – *proclamație* îi zicea: deplină libertate națională pentru toate naționalitățile conlocuitoare, înfăptuirea unei legi democratice, reformă agrară etc., toate preconizate în această declarație deja de atunci. Și atunci, acolo mă duceam de la o tribună la alta sau mă duceam până la Cazinoul militar să văd dacă au terminat, că nu era departe, era în spatele Cetății. S-a făcut comunicarea asta de la tribune și după aia toată lumea, în aceeași ordine, a plecat spre casă. Mii și zeci de mii de țărani au fost cazați în satele din jurul Albei Iulia, Drâmbăr, Micești, la țărani, intelectualii, în oraș. În toate casele românești intelectuali, 2-3 intelectuali. De exemplu, noi ne-am pomenit în ziua de 1 decembrie, dimineața, că eram 18 inși la noi în casă, care veniseră cu trenul peste noapte, că nu mai încuia nimeni ușa și dacă aveam un prieten... bineînțeles că erau toți cunoscuți sau prieteni ai tatei. Unul dormea pe balansoar, parcă și acum văd... pe un scaun de grădină, care unde putea, și pe jos, pe covoare. Și atunci, în beția asta care era, euforia absolut sufletească și din inimă și din naționalism, nu demagogic, foarte reținut că nu au fost urlături, erau lozincile ăștea, două-trei, care se repetau. M-am mirat cum nația asta română, țărani ăia, oproșiții ăia au putut păstra această ordine, au putut manifesta în această disciplină, au putut înțelege și striga și a se bucura de acest act care a fost unic în istoria nației românești.

M. Gherman: Mai mult, și în istoria universală este unic în felul lui. Încă în istoria universală nu s-a înregistrat niciunde vreo revoluție atât de pașnică și o revoluție care să adune 100 de mii de oameni într-un singur loc și să-și manifeste voința. Asta încă...

B. Teculescu: Dar în ce ordine și în ce disciplină, uimitor pentru nația asta a noastră.

M. Gherman: Unic precedent a fost, însă la dimensiunile jumătate, pe Câmpia Libertății, în 3-15 mai 1848.

B. Teculescu: A, bine, de proporții mult mai mici.

M. Gherman: Tot la noi și tot aici, 40 de mii de oameni care de asemenea...

B. Teculescu: Sigur, și aia a fost un act de curaj.

M. Gherman: Cea mai mare revoluție pașnică care a putut să existe.

B. Teculescu: S-a scurs toată lumea asta până luni, iar Comitetul Național, luni, a ținut ședința acolo, la hotel, și s-a constituit Consiliul Dirigent, care după aia s-a mutat la Sibiu și a trecut în administrație românească oficială județul în 14 ianuarie 1919, Ionți Pop – prefect, Velican a rămas primar. În 6 decembrie au intrat trupele române, Regimentul 5 Vânători de Munte, sub comanda colonelului Găgiu, care ne-a înnebunit, aveam o poză cu hora mare în piață, așa, în veselie generală, în euforie națională; și noi am rămas gardiști până în 31 decembrie când, spre marea noastră părere de rău și regretul nostru, ne-au dezbrăcat, ne-au demobilizat, a trebuit să mă despart de revolver, de pușcă, de uniformă, de toate ăștea pe care le îndrăgisem între timp și îmi aduc aminte că scobisem în patul armiei un T, când eram eu de gardă odată la moara lui Glig, că noi păzeam avutul altora care știam că o să treacă în proprietatea statului român.

M. Gherman: À propos de aceste lucruri, o precizare, deoarece au apărut, în istoriografia maghiară în special, au apărut unele acuze care ni s-au adus, și anume, s-a făcut afirmația că adunarea de la Alba Iulia nu ar fi fost un vot liber exprimat al românilor deoarece a decurs sub amenințarea puștilor soldatului român, armatei române.

B. Teculescu: Păi armata română nu era în Alba Iulia. La șase zile după 1 decembrie, în 6 decembrie, au sosit primele trupe în Alba Iulia.

M. Gherman: Unul dintre argumentele pe care le aduc, contraargumentele pe care le aduc acești istoriografi este fotografia. Nu avem multe, foarte puține fotografii de la Alba Iulia, dar pe una din fotografii apar niște soldați români cu puștile care stau în fața mulțimii, așa, jos.

B. Teculescu: Nu... au fost paza. Pe parcursul ăsta, până în Cetate și în spate, era ținută – Grita peste ei ca poliție – și ținută de moți, care erau cu căciuli și cu cioarecii lor, tot la 100 de metri, și cu armă. Nu a existat armată română, păi Alba Iulia a fost în Austro-Ungaria, nu avea încă, armata română se reorganizase cu o disciplină, nu puteai să pornești la Alba Iulia, hai, că eu sunt armata română. În 6 decembrie au intrat trupele române, primele trupe române, Regimentul 5 Vânători de Munte.

M. Gherman: Până la 1 decembrie nu ați văzut uniformă românească acolo, pe câmpul lui Horea.

B. Teculescu: Nu, nici vorbă. Nu, dar nici maghiari nu erau în Alba Iulia să zici că ai colaborat, pur și simplu era un oraș pur românesc.

*

Despre familia Teculescu:

Ioan Teculescu a fost ales protopop în Alba Iulia după ce a fost înainte preot în Râșnov. Și-a făcut bacalaureatul la „Șaguna” și toate cele 8 clase de liceu și a terminat în 1885 cu un certificat de pur-eminent, care se poate vedea, apoi a trecut la Teologia din Sibiu și acolo s-a împrietenit cu Coșbuc, care venise la „Tribuna” chemat de...

M. Gherman: Brote, Slavici nu, că nu mai era, Brote, probabil.

B. Teculescu: Vreau să spun că în 1911, când a făcut un turneu în Ardeal Coșbuc, eu am manuscrisul lui când a fost la noi în casă, ne-a vizitat și pe noi. Coșbuc, când a venit pentru prima dată în Ardeal, ne-a vizitat și pe noi, a stat 3 zile la Alba Iulia, pe casa noastră, recte casa protopopească, era placă de marmură: „Aici... poetul” și așa mai departe, pusă de asociația ASTRA. Deci, după ce a plecat din Râșnov, ales fiind protopop la Alba Iulia în 1901, a condus toate comitetele și tot ce era mișcare națională, fiindcă rolul protopopului nu se reducea numai la servicii divine și la chestiuni religioase, jumătate din activitatea lui era națională, era peședintele tuturor organizațiilor: muncitorești, Asociația ASTRA, SODALI și așa mai departe.

M. Gherman: Există în Alba Iulia o secție a SODALI-lor?

B. Teculescu: Cum să nu, și prezentau piese teatrale, toate organizate și aranjate de tata, fiindcă eu cred că... eram mai mic, dar asta era menirea lui și a tuturor capetelor de biserici, cum era Protopopiatul aproape pe județ și-i dirijau puțin, pentru că nu erau funcționari de stat, nu aveau o poziție care să o clatine cineva, el nu răspundea decât față de mitropolit și în forma asta putea să îndrăznească să producă manifestări naționale românești. Din 1901 în Alba Iulia activează acolo, făcând o primenire de limbă românească, că se vorbea cam slab românește pe valea Mureșului și în forma asta ne-a găsit 1918, dar organizația era a Partidului Național, care era în Austro-Ungaria, cu sediul la Budapesta. Și atuncia *eo ipso*, această organizație a partidului, s-a transformat în Comitet Național și asta s-a petrecut, cum am spus, la 4 noiembrie oficial și pe baza

asta s-a organizat și poporul din Alba Iulia, că jumătate din Alba Iulia erau lipovenii, un cartier pur românesc, și pe ăștia i-au organizat, au ținut cuvântări rapsodice și revoluționare, vezi Doamne, și tot atunci s-a înființat și Garda Națională.

M. Gherman: Și fratele?

B. Teculescu: Fratele, Horia, era la Budapesta, student, făcuse Teologia, adică în 1914, cu Lulu Blaga și cu ăștia, și-a luat el bacalaureatul, Oțetea... seria aia grozavă de s-a dus Oniț la mitropolit să-i salveze să nu facă armata: „Adu-i aicea... Excelență, mă omoară copiii ăștia. 56 dau bacalaureatul, 11 pur eminenți: D.D. Roșca, Oțetea și așa mai departe, Tolu”. Și el a făcut întreg liceul la Brașov, în 1914 – a fost coleg de bancă cu Blaga, cu Lulu Blaga, cu Lucian Blaga – în 1914 l-a dus și pe el la Teologie, nu era făcut el de teolog, nici Blaga, nici el și niciunul în afară de Colan, care a rămas teolog și a ajuns mitropolit. Și atuncia, în 1917, când a fost mutată Teologia de la Sibiu la Oradea Mare, cvasirefugiați, acolo când intraseră trupele noastre, el s-a dus la Budapesta și Blaga s-a dus la Viena, și Horia s-a înscris la Litere – limba română și filosofie, cred că așa ceva, și ei puteau opta 5 ani după ce terminau teologia dacă se fac preoți sau nu se fac preoți și atunci nu putea să-i ia la armată, așa că aveau 5 ani liberi, și atunci el a venit de la Budapesta și, cum era bun de „pană”, a înființat ziarul „Alba Iulia” – ăsta-i titlul, eu l-am găsit la Arhivele Statului, la București.

M. Gherman: Am și eu o fotocopie.

B. Teculescu: Până în 1921 a fost el redactor, apoi după aia nu știu cine a trecut, că el a ajuns profesor după aia de liceu și, mă rog, avea alte treburi. El cu ziarul ăla al lui care era de 4 pagini, așa, mai modest, a început să răscolească tot, așa, să trezească puțin intelectualitatea; el a schimbat numele de străzi de acolo unde erau toate minunățiile, și din hotel Ungaria, a făcut un ferpar acolo, în ziarul lui: „Fără adânc regret vă anunțăm că a decedat Ungaria – hotelul” și de atunci e Dacia – hotelul, botezat de Horia și așa a rămas.

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ DE COMUNICĂRI
„ȚARA BÂRSEI”
12-13 MAI 2016

SAVANȚI BRAȘOVENI:
NICOLAE TECLU (1839-1916)

Dănuț-Ionel VĂIREANU

NICOLAE TECLU – ARTISTUL CHIMIILOR ȘI CHIMISTUL ARTELOR

Abstract: Born in 1839 in Brașov, Nicolae Teclu is an integrated part of the first generation of Romanian chemists who contributed substantially to the advance of scientific and technical knowledge in the second half of the 19th century. A graduate of the Academy of Arts in Berlin (Die Akademie der Künste, Berlin), he came back to Romania for a short period of time to teach as a professor at the Romanian Secondary School (now the National College “Andrei Saguna”) of Brașov. Returning to Vienna he attended general chemistry and analytical chemistry subjects at the Faculty of Philosophy of the University of Vienna (Universität Wien), alongside a whole range of other diverse courses, particularly in the field of chemical technology at the Imperial and Royal Polytechnic Institute in Vienna (Kaiserliches und königliches Polytechnisches Institut Wien). He was appointed Professor in 1971 at the Academy of Commerce in Vienna (Handelsakademie Wien), and, in parallel, he worked also as a reader (Dozent) at the Academy of Fine Arts in Vienna (Akademie der Bildenden Künste, Wien), moving on later at the School of Applied Arts in Vienna (Kunstgewerbeschule Wien). Nicolae Teclu emphasized in many lectures held or published papers how one may successfully apply chemistry knowledge in architecture, sculpture and painting. Much of his research and published works are very complex and of an interdisciplinary structure, Nicolae Teclu managing a seamless combination between chemistry and fine arts, i.e.: “The relations between chemistry and arts, particularly the painting” (Die Beziehungen der Chemie zur bildenden Kunst, insbesondere zur Malerei), “General notions about the inorganic pigments industry, apparatus for testing the quality and resistance of paper, oils used in paintings”. He established various methods for reading signs printed or written on paper transformed in charred papers (bills, acts, and letters). He was admitted to the Romanian Academy in 1879 and had an outstanding participation in the life of this supreme scientific forum. Although the flame of his life was extinguished in a hot summer day of 1916, Nicolae Teclu’s flame is still alive in laboratories all over the world.

Introducere

Nicolae Teclu s-a născut la Brașov în 1839 (tatăl Nicolae Teclu și mama Paraschiva Teclu). Data exactă a nașterii este oarecum controversată și apare diferit în mai multe surse bibliografice. Divergențele provin din raportarea la diferite versiuni ale calendarului (iulian, gregorian corectat cu 11 zile, gregorian corectat cu 13 zile) sau din preluarea și asumarea datei la care s-a sărbătorit la Viena, la vârsta de 70 ani, ca fiind data nașterii.

Data nașterii, așa cum este ea trecută în Registrul de Nașteri Pr. 388, p. 13, este 7 octombrie 1839 și aceasta ar trebui să fie considerată ca reală, fiind consemnată în documente oficiale certe¹. Ca suport pentru această afirmație se poate aduce și cuvântarea președintelui Academiei Române din 1909, A. Saligny:

Lunia viitoare, la 7/20 Octombrie, colegul nostru Nicolae Teclu împlinește 70 ani de vârstă și ajungerea la această mare treaptă a vieții sale va fi sărbătorită la Viena de colonia română și de foștii și actualii săi elevi de la Academia Imperială de Comerț, unde este profesor”².

¹ Constantin Gh. Macarovici, Gerhardt Schmidt, *Nicolae Teclu*, Editura Științifică, București, 1971, p. 9.

² *Ibidem*, p. 66.

Data de 18 octombrie, așa cum apare în *Lexiconul biografic*³, unde și localitatea este trecută greșit, ca fiind Brăila, Valahia, în loc de Brașov, ca de altfel și în alte referințe bibliografice, rezultă dintr-o necunoaștere a realităților istorico-geografice sau o superficială documentare, autorii adăugând la data de 7 octombrie corecția de 11 zile a calendarului gregorian; această corecție nu își are sensul, Brașovul fiind la acea dată parte a Imperiul austriac și regatului maghiar (*Kaiserreich und Königreich Österreich-Ungarn/Osztrák Birodalom és Magyar Királyság*), denumit impropriu Imperiul Austro-Ungar, zonă ce făcuse trecerea la calendarul gregorian încă de la începutul secolului al XVII-lea. În mod similar, nu își are loc nici corecția extinsă de 13 zile, cea care determină avansarea datei nașterii la $7+13 = 20$ octombrie.

Data de 12/25 octombrie (necorectată/corectată), menționată de către Iuliu Moisiu ca fiind data nașterii: „Nicolae Teclu împlinește la 12/25 Octomvrie 1909 șaptezeci de ani de viață”⁴, este rezultatul asumării datei la care Nicolae Teclu și-a serbat la Viena împlinirea a 70 ani de viață ca fiind data nașterii, și care a fost apoi preluată, în mod automat și greșit, și în alte monografii și articole⁵.

Religia lui Nicolae Teclu, încă de la naștere și rămasă neschimbată, așa cum a fost ea declarată în numeroase ocazii de el însuși, este creștin-ortodoxă⁶ (grichisch orientalisches), (Fig. 1).

Primele 2 clase le face la școala românească de pe lângă biserica Sf. Nicolae din Schei, între 1845 și 1847, iar clasele a III-a și a IV-a, la Școala săsească „Johannes Honterus” 1847-1850.⁷ Liceul îl termină la Viena, la vârsta de 18 ani, și oscilează între științele exacte și artele plastice; audiază la Viena câteva cursuri la Kaiserliches und königliches Polytechnisches Institut (Institutul Politehnic Cezaro-Crăiesc, așa cum era cunoscut printre studenții români, actuala Technische Universität Wien – Universitatea Tehnică din Viena)⁸, dar fără a se înmatricula în mod oficial⁹.

În final, optează pentru Akademie der Bildenden Künste, München/Academia de Arte Frumoase de la München, Secția de arhitectură, unde studiază intens desenul, pictura, muzica, sculptura și, mai ales, arhitectura, pe care o termină însă la Berlin, susținând lucrarea finală de licență la Die Akademie der Künste, Berlin/Academia de Arte [Frumoase], Berlin.¹⁰

După absolvire, se întoarce în Transilvania și pleacă apoi la București. Nici la București și nici la Brașov nu reușește să profeseze ca arhitect. Între 1863 și 1868 predă, la Gimnaziul Român din Brașov (actualul Colegiu Național „Andrei Șaguna”), unde

³ Teclu Nicolae, în *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950* (ÖBL). Band 14. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, Erscheinungsjahr: 2015, disponibil online la http://www.biographien.ac.at/oeb/oebl_T/Teclu_Nicolae_1839_1916.xml

⁴ Iuliu Moisiu, *A 70-a aniversare a nașterii chimistului român Nicolae Teclu*, Editura Institutul de arte grafice C. Sfetea, București, 1909, p. 3.

⁵ *Analele Academiei Române*, seria II, tomul XXXII, 1909-1910, sesiunea de la 1 Maiu 1910, p. 101.

⁶ Universitatea din Viena, *Extras din Registrul matricol 1869/1870*, nr. 844, 8/10.

⁷ C.Gh. Macarovici, G. Schmidt, *op. cit.*, pp. 10-11; *Registrul catalog, 1834-1968*, Școala „J. Honterus”, 1847, poz. 141; 1848, p. 12, poz. 68; 1849, p. 15, poz. 28 – declarat promovat.

⁸ C. Gh. Macarovici, G. Schmidt, *op. cit.*, p. 10; Iuliu Moisiu, *op. cit.*, p. 5.

⁹ Paulus Ebner, Dănuț-Ionel Văireanu, *Correspondență personală* – E2/17.02.2016; E3/18.02.2016.

¹⁰ C.Gh. Macarovici, G. Schmidt, *op. cit.*, p. 12; Iuliu Moisiu, *op. cit.*, p. 5; Ilie Siminiceanu, *Dicționar de chimiști*, Editura Tehnopres, Iași, 2003, p. T.6; Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române 1866-1999*, ed. a II-a, Editura Academiei Române, București, 1999, p. 520; Cristofor I. Simionescu, Magda Petrovanu, *Figuri de chimiști români*, Editura Științifică, București, 1964, pp. 25-27.

introduce pentru prima dată gimnastica rațională.¹¹ Perioada 1863-1868 trebuie luată însă sub rezervă, deoarece revine la Viena în 1866 și nu în 1869, așa cum se credea până acum, cu ajutorul banilor împrumutați de Eforia Școalelor Brașovului, un contract de împrumut oneros¹², pentru care avea să plătească scump tot restul vieții.

Se înmatriculează, la vârsta de 26 de ani, în 1866, la Universitatea din Viena, ca „außerordentlicher Hörer” (auditor extraordinar), la Facultatea de Filosofie, acolo unde se predau, la acea vreme, artele și științele, în speranța de a căpăta cunoștințe avansate de chimie (căutând partea aplicată a chimiei, primește și acceptul lui Josef Redtenbacher să asiste la cursurile de tehnologie chimică din cadrul Institutului Politehnic Cezaro-Crăiesc, frecventându-le în paralel, după același sistem).¹³

Diversitatea materiilor frecventate și fondul de timp alocat acestora sunt covârșitoare pentru un student auditor extraordinar, Teclu frecventând în anumiți ani mai multe cursuri, ca număr și întindere de ore, chiar decât studenții înmatriculați pe filiera obișnuită pentru licență: 1866, s.II, Allgemeine Chemie/Chimie generală 5 h/Dr. Ludwig, Analytisches Chemie/Chimie analitică 5 h/Dr. Ludwig, 1870/1871, Experimental Physik/Fizică experimentală 5 h/Dr. Lang, Allgemeine Mineralogie/Mineralogie generală 5 h/Dr. Reuss, Wissenschaftliche Zoologie/Zoologie științifică 5 h/Dr. Schmarda, Experimental Chemie/Chimie experimentală 5 h/Dr. Ludwig, 1872/1873, Methoden der Gasanalyse/Metode de analiză a gazelor 2 h/Prof. E. Ludwig, Theoretisches Chemie/Chimie teoretică 3 h/E. Ludwig, 1873, s.II, Über die Methoden des qntv. Chemie für Analyse/Metode de analiză cantitativă în Chimie 3 h/Prof. Ludwig.¹⁴

Dintre profesorii pe care i-a avut și care au pus o amprentă deosebită în formarea caracterului și a omului de știință de mai târziu se pot aminti Prof. dr. Ernst Ludwig, de la Universitatea din Viena, și Prof. dr. Josef Redtenbacher, de la Institutul Politehnic Cezaro-Crăiesc din Viena.

Toate aceste lucruri le face dintr-o dorință de a introduce în România această nouă industrie (chimică), fiind preocupat nu atât de a obține o a doua licență (avea deja una în arhitectură), cât de a căpăta cunoștințele și experiența necesare introducerii fabricilor de producere a hârtiei prin procesare chimică a materialului lemnos, în Transilvania și în Regatul României.¹⁵ Lucrează în paralel, ca practicant voluntar, neplătit, la Fabrica de hârtie „Schöglmühl”, pentru a căpăta experiență practică. Este deosebit de entuziasmat și le scrie prietenilor săi că face acest stagiul cu gândul de a construi și în România o fabrică modernă de hârtie.¹⁶

Se întoarce în țară, unde nu are succes nici de această dată în a convinge, nici la Brașov și nici la București, de importanța introducerii chimiei industriale în România¹⁷, așa cum nu va reuși să-și vadă împlinită dorința arzătoare de a preda chimia la

¹¹ C.Gh. Macarovici, G. Schmidt, *op. cit.*, p. 12; Iuliu Moisil, *op. cit.*, p. 6.

¹² C.Gh. Macarovici, G. Schmidt, *op. cit.*, p. 14.

¹³ Paulus Ebner, Dănuț-Ionel Văireanu, *Corespondență personală* – E2/17.02.2016; E3/18.02.2016; Universitățile Wien, *Registrul matricol 1866*, nr. 1851-21, p. 41; Dănuț-Ionel Văireanu, Thomas Maisel, *Corespondență personală*, E4, feb. 2016.

¹⁴ Universitatea din Viena, *Extras din Registrul matricol 1869/1870*, nr. 844, 8/10; Paulus Ebner, Dănuț-Ionel Văireanu, *Corespondență personală* – E2/17.02.2016; E3/18.02.2016.

¹⁵ C.Gh. Macarovici, G. Schmidt, *op. cit.*, pp. 13-14; Iuliu Moisil, *op. cit.*, p. 6; Ilie Siminiceanu, *op. cit.*, p. T.6; Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 520; Cristofor I. Simionescu, Magda Petrovanu, *op. cit.*, pp. 25-27.

¹⁶ Iuliu Moisil, *op. cit.*, p. 7.

¹⁷ C.Gh. Macarovici, G. Schmidt, *op. cit.*, pp. 14-15; Iuliu Moisil, *op. cit.*, p. 7; Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 520.

Universitatea din București. Într-o scrisoare mărturisea plin de speranță:

Cu mult mai mult pot eu activa în sensul național, dacă eu continui aici să mă perfecționez, ca specialist, pentru ca odată cu cunoștințe și renume excepțional, să mă alătur conaționalilor mei într-un mare cerc de activitate, poate la Universitatea din București. La Brașov mă așteaptă o viață depinzând de o Eforie care nu este pe măsura misiunii ei¹⁸.

Contactând personal oficiali înalți ai Regatului României, în speranța introducerii beneficiilor chimiei industriale în regat și a înființării unui laborator de studii și analize chimice, are parte doar de dezamăgiri. Ministrul I. Strat, căruia i s-a adresat la acea vreme, i-a replicat, de la înălțimea funcției ocupate, cu o lipsă crasă de viziune, caracteristică îngustimii minții lui, că „încă n-a venit vremea pentru așa ceva la noi”¹⁹.

Revine la Viena, unde lucrează o perioadă de timp pe lângă Prof. dr. E. Ludwig. În anul 1871 este numit Profesor de chimie provizoriu la Handelsakademie/Academia de Comerț din Viena, primind definitivatul în 1880, și de unde se va pensiona în 1910. Acesta este locul unde și-a desfășurat activitatea deosebit de intensă, unde a creat zeci și zeci de noi aparate și dispozitive, locul unde a fost înțeles, ajutat și sprijinit cel mai mult (în 1872, când frecventa, în paralel, cursurile Universității din Viena, pentru a fi ajutat material, în condițiile în care era asaltat cu cereri agresive de returnare a banilor de către Eforia Școalelor Brașovului, primește locuință de serviciu de la Academia de Comerț, peste salariul de profesor de chimie provizoriu).

Dacă partea introductivă a avut menirea de a clarifica anumite aspecte transmise și preluate greșit în unele referințe bibliografice existente, iar cele mai multe dintre lucrări, aparate și dispozitive sunt descrise pe larg și pot fi regăsite în opera citată a lui Macarovici și Schmidt, scopul lucrării de față este de a prezenta în detaliu funcționarea arzătorului/becului Teclu, o adevărată operă de artă tehnologică, una dintre puținele descoperiri mondiale rămase în deplină folosință la mai bine de 100 de ani de la crearea sa, comparativ cu arzătorul Bunsen, și de a prezenta, de asemenea, câteva aspecte inedite ale contribuției chimistului Nicolae Teclu în domeniul artelor.

Arzătorul/becul Teclu

Lucrarea științifică de debut a lui Nicolae Teclu este legată de analiza compoziției chimice a unui meteorit, prăbușit în zona Goalpara, Assam, în India²⁰, analizele lui concordând foarte bine cu cele făcute de Gustav Tschermak²¹. Cercetările sale, făcute însă în domeniul combustiei materialelor și gazelor, îi vor asigura o faimă timpurie, conducând la producerea uneia dintre cele mai longevive invenții: arzătorul cu reglare a curentului de aer și gaz. Arzătorul Teclu, denumit popular și becul Teclu (Fig. 2), este un sistem de combustie a gazelor, cu facilități de reglare atât a debitului de gaz, cât și a celui de aer, superior constructiv, funcțional și ca performanțe atinse (temperatura maximă a flăcării, reproductibilitatea condițiilor de combustie) arzătorului Bunsen (Fig. 3).

Nicolae Teclu a fost un adevărat perfecționist, împins până la extrem. Aparatele și dispozitivele sale erau adesea modificate până când Teclu era satisfăcut că nu se mai pot îmbunătăți și nu se mai poate adăuga nimic. În acest fel se explică de ce și astăzi unele

¹⁸ C.Gh. Macarovici, G. Schmidt, *op. cit.*, p. 19.

¹⁹ *Ibidem*, p. 14; Axente Sever Banciu, *Gheorghe Spacu*, Editura Științifică, București, 1967, p. 102.

²⁰ N. Teclu, *Der Meteorit von Goalpara in Assam (India)*, în „Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften” Wien, 62, 1870, p. 852.

²¹ C.Gh. Macarovici, G. Schmidt, *op. cit.*, p. 19.

dintre ele funcționează la fel de bine, aproape nemodificate.

Punctul de plecare în proiectarea și construirea acestui tip de arzător a fost faptul că Teclu nu reușea să obțină cu arzătorul Bunsen, folosit pe larg atunci ca sursă de încălzire în laboratoare, o temperatură suficient de mare pentru a topi ceea ce avea nevoie. Observând cu atenție, a constatat că arzătorul Bunsen, prin reglajul diafragmatic al aerului, nu permitea obținerea de condiții reproductibile, și mai ales că raportul dintre debitul de gaz și cel de aer era deficitar în defavoarea celui de aer, și flacăra rezultată avea tendințe spre zona reducătoare și mai puțin spre zona oxidantă, acolo unde se obțin temperaturile mari.

Remediind deficiențele, Teclu proiectează, construiește și brevetează un nou tip de arzător, construit pe principii rigurose științifice, având atât regulator de aer, cât și de gaz, superior funcțional, ca performanțe, oricărui alt tip de arzător de laborator existent la acea vreme. Data de naștere a arzătorului Teclu este considerată data publicării²² acestuia în „Jurnal für praktische Chemie”, 1892, și nu cea la care Teclu l-a prezentat la Congresul Internațional de chimie de la Viena, din 1898, unde această invenție a suscitat un interes deosebit în urma comunicării făcute²³. Brevetul de invenție este înregistrat în Austria și încredințat pentru realizare practică firmelor W.J. Rohrbeck's Nachfolger din Viena și Franz Hegershoff din Leipzig în 1900.

În figura 4, a și b, este prezentat integral și demontat un arzător Teclu original, aflat în posesia autorului acestei lucrări, arzător produs de firma W.J. Rohrbeck's Nachfolger din Viena, perfect funcțional la mai bine de 100 de ani de la fabricare. Deși, în 1920, W.J. Rohrbeck's Nachfolger Wien și-a încetat activitatea, afacerea a fost preluată de o serie de companii producătoare de aparatură de laborator, arzătoarele Teclu fiind foarte profitabile, continuând să fie produse cu mare succes, până în zilele noastre (v. Fig. 3 și 4), în variante foarte puțin modificate, modificările fiind de natura materialelor și de estetică.

Performanțele deosebite ale acestui arzător sunt datorate modului ingenios în care Nicolae Teclu a asigurat admisia aerului pe la partea inferioară. Acesta s-a folosit de o configurație tronconică (Fig. 4,b), cu diametru mai mare la partea inferioară. În acest fel admisia aerului se face cu o viteză accelerată, dictată de îngustarea diametrului, efect denumit Venturi, astfel încât aerul este introdus în arzător în tiraj forțat, determinând o îmbogățire în oxigen a amestecului gaz-aer și, implicit, o temperatură de ardere superioară valorii de 1.500° C.

Mai mult, reglarea aerului se face printr-un disc filetat ce deschide o fantă circulară, de dimensiuni controlabile și perfect reproductibile (se pot număra turațiile discului), lucru ce asigură funcționarea arzătorului Teclu fie în regim oxidant, fie în regim reducător, după dorință. Arzătorul este prevăzut și cu un reglaj suplimentar al debitului de gaz (Fig. 4,b, robinetul filetat tip cui), acest lucru permițând o variație și a înălțimii flăcării, pe lângă cea a temperaturii descrise anterior.

Longevitatea arzătorului Teclu este datorată unui ansamblu de caracteristici deosebite, cum ar fi temperatura superioară valorii de 1.500° C, posibilitatea obținerii de configurații ale amestecului gaz-aer perfect reproductibile, tiraj accelerat al aerului, trecerea cu ușurință de la regimul oxidant la cel reducător, doar prin simpla modificare a poziționării discului de reglaj al admisiei aerului, înălțimi ajustabile și perfect

²² N. Teclu, *Ein neuer Laboratoriums-Brenner*, în „Jurnal für praktische Chemie”, 45, 1892, p. 281.

²³ C.Gh. Macarovici, G. Schmidt, *op. cit.*, p. 21.

controlabile ale flăcării, fiabilitatea deosebită, ușurința în folosire, întreținerea redusă, siguranța deosebită în exploatare (tirajul accelerat al aerului împiedică propagarea flăcării în sens invers spre sursa de gaz, așa cum se mai întâmplă la arzătorul Bunsen).

Toate aceste caracteristici, verificate de-a lungul unei perioade de mai bine de un secol, au făcut ca această adevărată operă de artă a lui Nicolae Teclu să fie de neînlocuit, nu numai în laboratoarele de chimie, dar și în cele de biologie, microbiologie, metalurgie, medicale, practic, în orice locație unde există o sursă de gaz, acest arzător este de nelipsit.

Docentul culorilor

Atracția pentru artele frumoase nu începe în perioada imediat următoare obținerii definitivatului de la Academia de Comerț²⁴, ea a existat întotdeauna la Nicolae Teclu, licența acestuia fiind obținută în arhitectură la Academia de Arte din Berlin²⁵. Se poate vorbi mai degrabă de o reîntoarcere la dragostea dintâi, anterior anului 1880, când a obținut definitivatul ca profesor. Conform ultimelor informații obținute din arhivă, la 16 noiembrie 1874, Nicolae Teclu este numit docent (echivalentul titlului de conferențiar) la Die Akademie der Bildenden Künste Wien (Academia de Arte Frumoase din Viena), predând studenților chimia culorilor.²⁶ Salariul acestuia, suplimentar salariului de la Academia de Comerț, era de 600 fl./an²⁷, ceea ce pare să infirmе mitul sărăciei lui Nicolae Teclu; în acea perioadă, sumele cuprinse între 250 și 400 fl./an erau suficiente pentru traiul decent al unei persoane²⁸.

Deși se căsătorise și, între timp, se născuse și fițița Irina, cheltuielile crescând, se pare că Nicolae Teclu intrase pe o pantă de redresare financiară, având și o viață socială normală pentru acea vreme: „Café de l’Opera era cunoscută în rândul românilor prin faptul că aici profesorul Nicolae Teclu juca zilnic, între orele 2 și 3 biliard. Biliardul era însă mai scump pentru pungile celor mai săraci”²⁹. În scrisoarea³⁰ lui Iacob Mureșianu către dr. Aurel Mureșianu, marcată Viena 29-4-1876, cu nr. inventar 17, Iacob îi descrie fratelui său principalele materii de studiu și faptul că iese adeseori în oraș cu Nicolae Teclu, la invitația acestuia la biliard sau la teatru. Problemele financiare apărute între timp erau cauzate, în principal, de rapacitatea Eforiei Școalelor Brașovului, care se pare că nu a respectat clauzele contractuale și le-a interpretat după propria conveniență.³¹

Conducerea Eforiei de la Brașov i-a făcut, de-a lungul timpului, tot felul de șicane și mizerii inimaginabile, imorale și ilegale, nu numai în țară, dar și la Viena, „ajungând să-i pună sechestru [ilegal] pe salariu” sau „să-i violeze corespondența personală și să afișeze scrisorile [obținute și deschise ilegal] la fereastra portarului de la Academia de Comerț din Viena”, în scopul defăimării acestuia în rândul studenților³², Nicolae Teclu contemplând dacă sau nu „să se adreseze tribunalului unguresc din Brașov pentru

²⁴ *Ibidem*, p. 20.

²⁵ Iuliu Moisil, *op. cit.*, p. 5.

²⁶ Dănuț-Ionel Văireanu, Eva Schober, *Correspondență personală*, E1/22.02.2016.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ gpih.ucdavis.edu/files/Cvrcek_P_&_w,_A-H_1827-1914.xlsx;

[gpih.ucdavis.edu/files/Aus-Hung_housing_rents_\(Cvrcek\).xlsx](http://gpih.ucdavis.edu/files/Aus-Hung_housing_rents_(Cvrcek).xlsx).

²⁹ Iuliu Moisil, *Viața studenților români din Viena în a doua jumătate a secolului XIX-a*, Arhiva Someșană, Năsăud, vol. 4, nr. 18, 1931, pp. 371-385.

³⁰ http://muzeulmuresenilor.ro/arhiva/cautare?controller=search&orderby=position&orderway=desc&search_query=teclu&submit_search=

³¹ C.Gh. Macarovici, G. Schmidt, *op. cit.*, p. 14.

³² *Ibidem*, p. 16.

aceste ilegalități”³³. Astfel de șicane l-au urmărit pentru tot restul vieții, chiar și în 1908, când era deja Academician și o personalitate recunoscută atât intern, cât și internațional, „Eforia din Brașov îi mai cerea încă 3.000 coroane cu dobânzile respective”³⁴.

La Academia de Arte Frumoase, Nicolae Teclu predă din amfiteatrul denumit Sala de Anatomie, ales în mod special, pentru că aici avea toate utilitățile necesare pentru a-și ilustra expunerile teoretice cu experimentări practice.³⁵ A fost un profesor deosebit de iubit și apreciat de către studenții săi și de către colegi, având una dintre cele mai ridicate rate de promovabilitate³⁶ (Fig. 5).

Secretul acestei promovabilități ridicate consta în caracterul altruist al lui Nicolae Teclu, acesta luând adeseori studenții care erau rămași în urmă și predându-le tutoriale gratuite, acasă, în propria sufragerie³⁷, lucru pe care îl făcea adeseori și cu tinerii români de la Viena, Eminescu și Slavici numărându-se printre aceștia, efectuându-le în mod gratuit experimente chimice la Academia de Comerț și luându-i cu el la sala de gimnastică³⁸.

Într-o perpetuă căutare pentru mai bine, Nicolae Teclu dorea extinderea disciplinei de chimia pigmentilor, atât ca materie, cât și ca infrastructură, arătând că, în cazul chimiei, aceasta „este un obiect de instruire, dar nu se poate învăța numai din carte, ci trebuie, pe lângă profesori talentați, și laboratoare cu mijloace adecvate de experimentare”³⁹.

Acest lucru îl pune pe o traiectorie divergentă cu administrația Academiei, conducând în final, în anul 1883, la demisia lui Nicolae Teclu de la Academia de Arte Frumoase, acesta nefiind dispus să accepte compromisurile ce afectau calitatea învățământului academic, așa cum o concepea el.⁴⁰ Relatări similare se regăsesc și în lucrarea de dizertație a lui Manfred Schreiner⁴¹, în care este prezentat ca un adevărat artist cu mult înaintea timpului său în gândire și în realizări practice, nefiind înțeles de foarte multe ori de persoane cu o viziune limitată, dar cu puteri administrative și decizionale foarte mari.

În 1879, Teclu a propus o instalație experimentală de producere a substanțelor chimice utilizate în domeniul artelor plastice. Consiliul academic a susținut această propunere și rectorul a subliniat că pigmentii produși de industria modernă sunt din ce în ce mai puțin folosiți [nefiind corespunzători calitativ și compozițional constanți], astfel încât cererea a trebuit să fie suplinită prin importuri din străinătate⁴² și că o astfel de instalație este mai mult decât binevenită. Ministerul a respins însă cererea în anul 1880. În anul următor, Teclu a readus în discuție dorința sa, solicitând, de asemenea, pe lângă instalația propusă și proiectată de el, și extinderea orelor preparatorii asociate materiei chimiei pigmentilor, pe măsura evoluției lucrurilor. Academia a respins propunerea de extindere a orelor, susținând la minister doar prima parte a propunerii. Reacția ministerului a fost și de această dată una de neînțeles și total deplasată, Teclu

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*, p. 17.

³⁵ Dănuț-Ionel Văireanu, Eva Schober, *Correspondență personală*, E1/22.02.2016.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ I. Slavici, *Amintiri*, Editura pentru literatură, București, 1967, pp. 95-262, *passim*.

³⁹ C.Gh. Macarovici, G. Schmidt, *op. cit.*, p. 46.

⁴⁰ Dănuț-Ionel Văireanu, Eva Schober, *Correspondență personală*, E1/22.02.2016.

⁴¹ Manfred Schreiner, *Syntetische organische Farbstoffe aus einer technologischen Materialsammlung des 19./20. Jahrhunderts*, Dissertation, Akademie der bildenden Künste Wien, p. 77.

⁴² *Ibidem*.

fiind refuzat din nou, fără a i se prezenta argumentele refuzului.⁴³ Nemaifiind susținut de către Academie, în anii următori a demisionat. Cum Nicolae Teclu era la acea vreme unicul specialist în chimia pigmentilor și culorilor de la Academia de Arte Frumoase din Viena, pierderea a fost de partea Academiei, aceasta angajând un alt lector, nu de același calibru, în persoana dr. F. Linke. Nicolae Teclu a fost oferit imediat, și a acceptat un post similar la instituția competitoră, Die Kunstgewerbeschule/Universitatea de Arte Aplicate.⁴⁴ Disciplina de chimia pigmentilor introdusă și dezvoltată de Nicolae Teclu se predă și astăzi la Academia de Arte Frumoase, mulți dintre pigmentii sintetizați de Nicolae Teclu se regăsesc și astăzi în colecția istorică de substanțe folosite în laboratorul de chimia pigmentilor.⁴⁵

Nicolae Teclu a fost adevărata interfață între chimiști și artiști, având, datorită carismei și stăpânirii limbajului specific ambelor domenii, întotdeauna sălile pline până la refuz atunci când ținea prelegeri în fața artiștilor și chimiștilor⁴⁶, scoțând în evidență importanța chimiei în arhitectură, sculptură, pictură (a se vedea și *Die Beziehungen der Chemie zur bildenden Kunst, insbesondere zur Malerei/Relațiile dintre chimie și artele plastice, în special pictura*, Viena, 1880, *Noțiuni generale despre industria pigmentelor de depinsu*, 1882, aparatele de testare a rezistenței și calității hârtiei, uleiurilor utilizate în pictură, metodele de identificare a caracterelor scrise sau tipărite pe hârtiile carbonizate/incendiate). Subiectele abordate în conferințele și prelegerile ținute, în mod gratuit, erau dintre cele mai diverse, noi, de un interes deosebit: efectul factorilor atmosferici asupra operelor de artă, natura și esența culorilor, cum se pot obține în laborator și modifica din diferite substanțe chimice, prin combinații, culorile de acuarelă, ulei, culorile de pictat porțelanul etc.

Ca o recunoaștere a meritelor chimistului artist Nicolae Teclu, acesta este numit în 1880 chimist la Monetăria Imperială și, în 1888, chimist expert la Imprimeria Imperială din Viena. La începutul anului 1894, ținând seama de experiența, renumele și poziția sa de chimist la Academia de Comerț din Viena, a fost numit în fruntea unei comisii artistice de mare importanță, pentru a superviza lucrările de restaurare a unor fresce valoroase din Evul Mediu.⁴⁷

Nicolae Teclu este primul chimist român care s-a ocupat în mod consecvent de cercetarea științifică. În urma laborioasei activități desfășurate au rămas 60 de schițe și modele de aparate și dispozitive originale, cele mai multe de pionierat în domeniu, unele fiind descrise cu lux de amănunte în cele 59 de lucrări originale, considerate lucrări de referință la acea vreme în domeniul chimiei teoretice, chimiei aplicate, al tehnologiei chimice și al chimiei aplicate în artele plastice.

Deși flacăra vieții marelui artist între chimiști și chimist între artiști Nicolae Teclu s-a stins în ziua fatidică, fierbinte de vară, 13/26 iulie 1916, flacăra chimistului Nicolae Teclu este mai vie ca oricând și trăiește în mai toate laboratoarele lumii.

Mulțumiri

Mulțumiri deosebite tuturor celor care au contribuit, într-un fel sau altul, la elaborarea

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ Dănuț-Ionel Văireanu, Eva Schober, *Correspondență personală*, E1/22.02.2016.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ C.Gh. Macarovici, G. Schmidt, *op. cit.*, p. 38.

⁴⁷ Manfred Koller, *Mittelalterliche Wandmalereien in Österreich – 150 Jahre Restaurierung*, ICOMOS – Hefte des Deutschen Nationalkomitees, S.I., v. 37, pp.103-118.

acestui articol: col. (r). ing. Dănuț Șerban, acad. Marius Andruh, dr. Valer Rus, director Muzeul „Casa Mureșenilor” Brașov, conf. dr. Vasile David, conf. dr. Iulia-Gabriela David, lect. dr. Adriana Gheorghe, Universitatea din București, conf. dr. ing. Anca Cojocaru, S.I. dr. ing. Ioana Maior, S.I. dr. ing. Simona Căprărescu, drd. ing. Ioana-Alina Ciobotaru, Corneliu Andrei, Mariana Andrei, Universitatea Politehnica din București, Mag. dr. Eva Schober, Mag. dr. Ulrike Hirhager, Universitätsarchiv der Akademie der bildenden Künste Wien, Herr Thomas Maisel, Archiv der Universität Wien, dr. Paulus Ebner, Leiter des Archivs der Technischen Universität Wien, Nicole Schipani, Publishing, Büro für Öffentlichkeitsarbeit, TU Wien, Kurt Bock, Münze Österreich, prof. Dorel Agache, director Colegiul Național „Andrei Șaguna” Brașov, Academia Română, Biblioteca Universității Politehnica din București, Biblioteca Centrală Universitară București, Biblioteca Academiei Române.

Nationale.	
Vor- und Zuname des Studierenden:	Nicolae Teclu
Vaterland und Geburtsort:	Kronstadt, Pinduburg
Muttersprache, Alter:	rumänische, Geburtsjahr 1839
Religion, welchen Ritus oder Confession:	griechisch-orientalisch
Wohnung des Studierenden:	Hotel-National
Vorname, Stand und Wohnort seines Vaters:	—
Vorname, Stand und Wohnort seines Vormundes:	—
Benennung der Lehranstalt, an welcher der Studierende das letzte Semester zugebracht:	Wiener-Universität

Fig. 1. Extras din Registrul matricol al Universității din Viena,
1869/1870
Religia: creștin-ortodox (griechisch orientalisch)

Fig. 2. Arzătorul Teclu

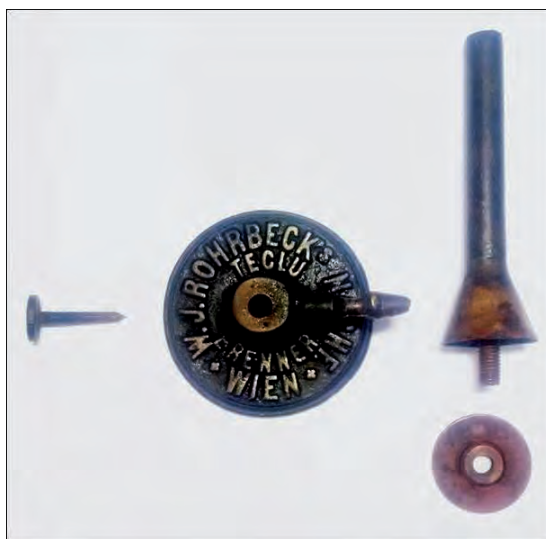

Fig. 3. Arzătorul Bunsen

Sursa: <http://www.ommlab.it/home.htm>

a)

b)

4. Arzător Teclu original produs de firma
W.J. Rohrbeck's Nachfolger Wien

156-1879.

Relativ Farbenchemie.

Sehr hochachtungsvoll!

Ich beehre mich zum Schluss des Wintersemesters
1879, Ihre hochachtungsvollen im Herbst 79 m.
Jahr! Ist meine Gegenwart im Kaiserlichen
Institut von 28 Vorlesungen der Chemie folgende?
Grundvorlesung folgendes mündlich, und die
Vorlesung Vorlesung vollkommen ausgedrückt.
Der Vorlesungsumfang ist sehr ausgedehnt, da
Metallkunde und für Vorlesungen, wobei die in
dieser Zeit gegebenen Vorlesung, so wie eine
Grundvorlesung und Vorlesung, die für den Kunst
der von Vorlesungsumfang der Vorlesung sind, die
Vorlesungsumfang ist folgende:

25 Vorles.
3 Vorles.
28 in Summe.

Sonderem Berichtsfähigkeit finden.

Ist vorzügliches Hochachtungsvoll
hochachtungsvoll mündlich

Ho. Teclu.

Direkt für Farben-Chemie

Wien 30 März 1879.

Vorlesungsumfang ist folgende:

25 Vorles.
3 Vorles.
28 in Summe.

Fig. 5. Raport semestrial ce indică o rată de promovabilitate a disciplinei Farbenchemie/Chimia Pigmenților de peste 89%.

Rodica ȚICĂ, Elena HELEREA

DESPRE DISCURSUL LUI NICOLAE TECLU (1839-1916) LA PRIMIREA ÎN ACADEMIA ROMÂNĂ (1878)

ON THE SPEECH OF NICOLAE TECLU (1839-1916) TO HIS ENTRANCE IN ROMANIAN ACADEMY (1878)

Abstract: On 4th of April 2016, Romanian Academy has reached 150 years of activity. Founded in 1866, initially under the name of Romanian Literary Society, then under the name of Romanian Academic Society, the institution receives, in March 1879, the title of Romanian Academy. As the highest forum of Romanian culture and science, since its foundation, Romanian Academy supported the ideal of Principalities unification by designating prominent scholars from Transylvania as members or correspondents. It is 1878 when Nicolae Teclu (1839-1916) is appointed to be a member of the Scientific Section of Romanian Academy. The present paper analyzes the lecture of Nicolae Teclu which was held on that occasion, speech in which the great chemist presented his conclusions on the state of development of theoretical and practical chemistry, the relationship between the inorganic and organic substances, but also the relations between substances belonging to the same class. The speech had scientific, technical, economic and social character, bringing out the need and role of chemistry in Romania's economic development, through the chemical processing of the resources and making the most efficient use of them being able to create the country's wealth.

Preambul

Nicolae Teclu s-a născut la Brașov, în anul 1839. A terminat școala primară și primele clase gimnaziale în orașul natal, continuându-și studiile la Viena. După absolvirea liceului, urmează cursuri la Politehnica din Viena, apoi la Academia de Arte Frumoase din München, devenind arhitect.

În 1869 se întoarce la Viena și, fascinat de realizările chimiei europene, începe studiul chimiei. În paralel, este practicant la fabrica de hârtie a statului austriac. După doi ani își ia licența în chimie și devine specialist în fabricarea hârtiei. În 1871 ocupă postul de profesor de tehnologie chimică la Academia de Comerț din Viena.

Nicolae Teclu
(1839-1916)

Cu competențe de inginer, arhitect și chimist, Nicolae Teclu a dorit să profeseze în România, ca specialist în chimie pentru „a activa în sens național”, intuind posibilitatea transformării României într-o țară cu industrie chimică proprie.

Deși nu a profesat în România, activitatea sa în domeniul cercetării a fost apreciată prin alegerea, în 2 iulie 1878, ca membru în Secția științifică a Academiei Române.

În discursul susținut cu această ocazie și-a prezentat concluziile privind stadiul teoretic și practic de dezvoltare a chimiei, relația dintre substanțele anorganice și cele organice, dar și relațiile dintre substanțele din aceeași clasă.

A scos în evidență necesitatea și rolul chimiei în dezvoltarea economică prin prelucrarea și valorificarea

chimică a bogățiilor naturale ale României.

În această lucrare sunt analizate concepțiile și demersurile întreprinse de Nicolae Teclu, cu ocazia primirii în Academia Română, pentru dezvoltarea cunoștințelor în domeniul chimiei și poziția sa referitoare la posibilitatea aplicării chimiei în România.

Dezvoltarea chimiei

Cunoștințele de chimie, ca și cunoștințele altor științe de astăzi, au fost studiate la început de filosofi, apoi de filosofi-fizicieni, filosofi-matematicieni, filosofi-chimiști ș.a. În cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea se acumulaseră multe cunoștințe și concluzii din diferite domenii. A apărut astfel necesitatea separării acestora pe domenii de științe de sine stătătoare. Astfel, cea de a treia perioadă de dezvoltare a chimiei coincide cu desprinderea cunoștințelor sale de celelalte științe, devenind știința „Chimie”.

Chimia, astăzi, știință teoretică și experimentală, de sine stătătoare, își are rădăcinile încă de la începuturile omenirii.

Experiențele zilnice, privind transformarea substanțelor din natură și utilizarea lor în folosul oamenilor, reprezintă opera colectivă și anonimă a unui șir de generații. Acrirea laptelui, extragerea sucurilor din plante, fabricarea vopselelor din pământuri, tăbăcitul pieilor, obținerea metalelor și a aliajelor nu pot fi atribuite unui anumit inventator dar, cu siguranță, aceste invenții sunt legate de necesitățile oamenilor și de munca productivă a acestora.

O analiză asupra observării, desfășurării și utilizării fenomenelor chimice permite să se contureze patru perioade de dezvoltare a chimiei:

- Perioada genezei chimiei, care se întinde de la începutul comunei primitive până la Renaștere (în a doua jumătate a secolului al XV-lea);
- Perioada constituirii chimiei, ca știință autonomă (se încheie către sfârșitul secolului al XVIII-lea);
- Perioada chimiei moderne, care durează până la începutul secolului XX;
- Perioada contemporană a chimiei, a diferențierii chimiei în numeroasele ei ramuri¹.

De-a lungul vremii, oamenii au observat că unele substanțe provin din ființele vii, pe care le-au denumit substanțe organice, altele, din lumea nevie, numite substanțe anorganice.

Antoine Laurent Lavoisier
(1743-1794)

Jöns Jacob Berzelius
(1779-1849)

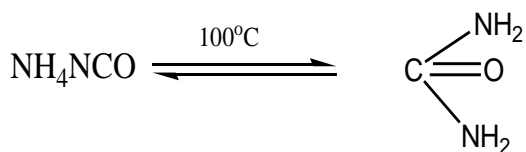
Friedrich Wöhler
(1800-1882)

¹ Chimia generală, chimia anorganică, chimia organică, chimia fizică, biochimie etc.

Antoine Laurent Lavoisier (1743-1794) efectuează cercetări pe unii compuși din ființele vii și constată că toate aceste substanțe, prin ardere, se transformă în dioxid de carbon și hidrogen (substanțe anorganice).

Jöns Jacob Berzelius (1779-1849) concluzionează că substanțele organice sunt de origine animală sau vegetală și că acestea se pot obține numai în ființele vii, datorită unei forțe speciale, „forța vitală”. În laborator, aceste substanțe nu se pot obține, dar pot fi analizate prin descompunerea lor.

Friedrich Wöhler (1800-1882), prin experimentul efectuat în 1828, marchează o cotitură în chimie, în relația substanțe anorganice – substanțe organice. Încălzind cianatul de amoniu, NH_4NCO (substanță anorganică) la 100°C obține ureea $(\text{NH}_2)_2\text{CO}$ (substanță organică).

Mai târziu, sunt obținute prin sinteză, din substanțe anorganice, alte substanțe organice (acetilenă, acid acetic, alcool etilic etc.).

Cercetările din acea perioadă au fost îndreptate în scopul descoperirii structurii substanțelor și al transformărilor lor.

După îndelungi studii privind transformarea substanțelor și legătura dintre substanțele anorganice și cele organice, s-a conturat „teoria tipurilor” privind structura acestora. Astfel, în decursul unei transformări chimice, o grupă formată din anumiți atomi, numită grupă funcțională, trece nemodificată din molecula unei substanțe în molecula altei substanțe, așa cum atomii elementelor trec dintr-o moleculă în alta. Grupei funcționale i s-a dat mai târziu numele de radical.

S-a constatat, apoi, că reacțiile substanțelor organice sunt asemănătoare cu reacțiile substanțelor anorganice. Substanțele organice pot fi considerate că derivă din substanțele anorganice prin înlocuirea unor atomi din molecula lor cu diferiți radicali.

Substanțele anorganice simple ca H_2 , H_2O , NH_3 , HCl devin tipuri pentru substanțele organice care derivă din ele. Această teorie a fost inițiată de francezul Jean B. Dumas (1800-1884) și dezvoltată de Charles Friedrich Gerhardt (1816-1856).

Astfel, de la tipul apă, H_2O , derivă o serie de substanțe organice cu oxigen:

$\begin{array}{c} \text{H} \\ \text{O} \end{array}$	$\begin{array}{c} \text{H} \\ \text{O} \end{array}$	$\begin{array}{c} \text{H}_3\text{C} \\ \text{O} \end{array}$	$\begin{array}{c} \text{H} \\ \text{O} \end{array}$	$\begin{array}{c} \text{C}_2\text{H}_3\text{O} \\ \text{O} \end{array}$
$\begin{array}{c} \text{H} \\ \text{C}_2\text{H}_5 \end{array}$	$\begin{array}{c} \text{C}_2\text{H}_5 \\ \text{H}_3\text{C} \end{array}$	$\begin{array}{c} \text{C}_2\text{H}_3\text{O} \\ \text{C}_2\text{H}_3\text{O} \end{array}$		
apă	etanol	dimetil eter	acid acetic	anhidridă acetică

De la tipul amoniac, NH_3 , pot deriva alte substanțe organice:

$\begin{array}{c} \text{H} \\ \text{H} \quad \text{N} \\ \text{H} \end{array}$	$\begin{array}{c} \text{CH}_3 \\ \text{H} \quad \text{N} \\ \text{H} \end{array}$	$\begin{array}{c} \text{CH}_3 \\ \text{CH}_3 \quad \text{N} \\ \text{H} \end{array}$	$\begin{array}{c} \text{CH}_3 \\ \text{CH}_3 \quad \text{N} \\ \text{CH}_3 \end{array}$
amoniac	metilamina	dimetilamina	trimetilamina

Este aceasta perioada în care Nicolae Teclu (1839-1916), unul dintre primii chimiști români, a studiat și a profesat în domeniul didactic și științific la Viena. Recunoscut în Europa ca cercetător și practicant al chimiei, a inventat aparate de laborator – cunoscutul bec Teclu², utilizat în toate laboratoarele din lume, ozonizatorul Teclu, aparate pentru determinarea grosimii și rezistenței hârtiei, pentru citirea documentelor arse etc.

Remarcat prin experimentele și analizele efectuate pe diferite substanțe, Nicolae Teclu a fost preocupat de relația dintre diferitele tipuri de substanțe, precum și de reacțiile la care pot participa acestea.

Despre discursul lui Nicolae Teclu la Academia Română

La 2 iulie 1878, Nicolae Teclu a fost ales membru al Secției științifice a Academiei Române. Din discursul susținut cu această ocazie, intitulat *Despre relațiunile între chimia organică și anorganică*, se desprind aspecte legate de transformările substanțelor, relația dintre diferite tipuri de substanțe, utilizarea substanțelor.

În discursul său, Nicolae Teclu consideră că:

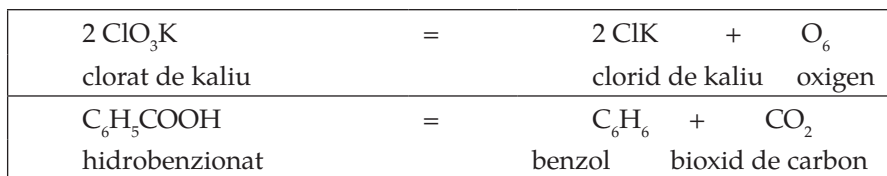
- Legăturile chimice se stabilesc datorită afinității atomilor; ca urmare, se pot obține compuși din atomi diferiți – studiați de chimia anorganică, și compuși care conțin atomi de carbon – studiați de chimia organică;
- Pentru studiul compușilor chimici se utilizează căldura, lumina, electricitatea, catalizatorii, fermentii. Folosind aceste forme de energie – „forțe” în limbajul de atunci –, substanțele se pot descompune, se pot combina sau își pot substitui atomii.

Nicolae Teclu exemplifică transformările care au loc sub acțiunea diferitelor „forțe”:
A. Sub influența căldurii substanțele se pot descompune³:

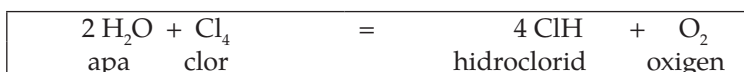
$2 \text{H}_2\text{O}_2$ peroxid de hidrogen	=	$2 \text{O}_2 + 2 \text{H}_2$ oxigen hidrogen
NO_2NH_4 nitrit de amoniu	=	$2 \text{N} + 2 \text{H}_2\text{O}$ azot apă
$\text{C}_2\text{H}_3\text{O}_2(\text{NH}_4)$ acetat de amoniu	=	$\text{C}_2\text{H}_3\text{ONH}_2 + \text{H}_2\text{O}$ acetamid apă

² Cu becul Teclu, față de becul Bunsen, se pot obține temperaturi mai ridicate ale flăcării, datorită posibilității reglării debitului de gaz, respectiv, de aer.

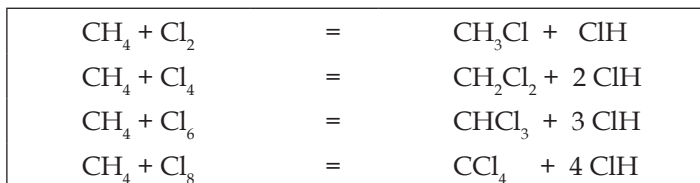
³ Este păstrată scrierea și denumirea substanțelor din materialul original și sunt alese pentru exemplificare numai exemple reprezentative.

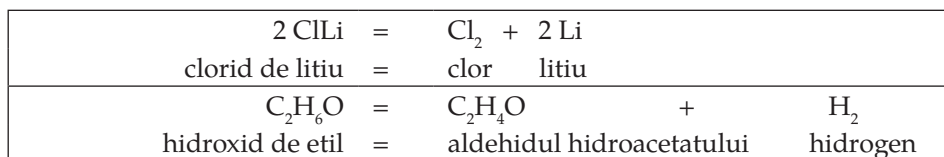
B. Sub influența luminii, alte substanțe pot reacționa diferit:

În reacția dintre metan, CH_4 , și clor se formează, în funcție de cantitatea de clor: clorid de metil, CH_3Cl , clorid de metilen, CH_2Cl_2 , cloroform, CHCl_3 , clorid de carbon, CCl_4 , și, în toate reacțiile, hidroclorid, ClH :

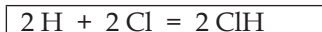

C. Sub acțiunea curentului electric (electroliza, în limbajul de astăzi) se pot obține substanțe simple (metale, nemetale) sau substanțe compuse.

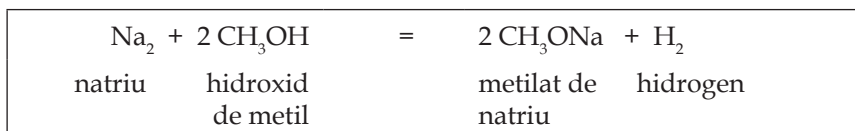

Ca urmare a „atracției chimice”, reacțiile se pot produce între:

a) substanțe cu legături chimice simple, exemplu:

b) substanțe cu legături chimice simple și substanțe cu legături chimice mai complicate:

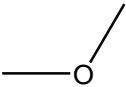
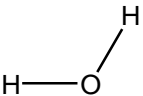
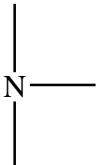
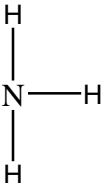
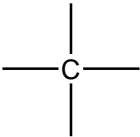
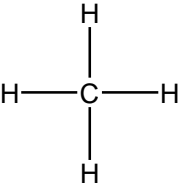

c) substanțe cu legături chimice complicate:

KOH	+	ClH	=	ClK	+	H ₂ O
hidroxid de kaliu		hidroclorid		clorid de kaliu		apa
NO ₃ Na	+	SO ₄ H ₂	=	SO ₄ HNa	+	NO ₃ H
nitrat de natriu		hidrosulfat		hidronatriu sulfat		hidronitrat

Nicolae Teclu explică și formarea compușilor chimici pe baza valenței acestora⁴. Dacă atomii au valența diferită, atomii cu valența mai mare constituie „sâmburele” legăturii formate, iar cei cu valența mai mică se grupează lângă atomii „sâmburi”.

Astfel, în jurul atomilor de oxigen, O, azot, N, carbon, C, de tip „sâmbure” se pot grupa atomi de hidrogen, H, și rezultă:

Sâmbure	Substanța rezultată
	 apa
	 amoniac
	 metan

Tot prin acest mecanism, Teclu explică și fenomenul care se produce la încălzirea acetatului de natriu cu hidroxidul de natriu, sau la tratarea oxalatului de metil cu apa (hidroliza):

⁴ Capacitatea de a reacționa.

CH_3COONa	+	NaOH	=	CH_4	+	CO_3Na_2
acetat de natriu		hidroxid de natriu		metan		carbonat de natriu

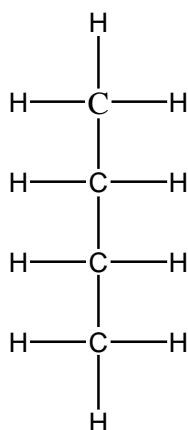
$\text{C}_2\text{O}_4(\text{CH}_3)_2$	+	$2 \text{H}_2\text{O}$	=	$2 \text{CH}_3\text{OH}$	+	$\text{C}_2\text{O}_4\text{H}_2$
oxalat de metil		apă		hidroxid de metil		acid oxalic

Gruparea hidroxil, $-\text{OH}$ (din substanțele organice), formează cu ionul amoniu, $-\text{NH}_4^+$, (anorganic) o bază anorganică NH_4OH . Bazele organice se obțin prin înlocuirea atomilor de hidrogen, din NH_4OH , parțial sau total, cu radicali organici :

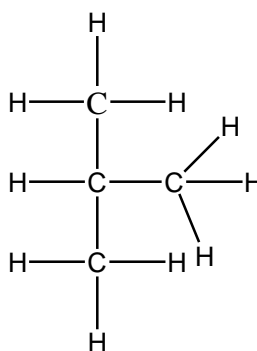

Deci, substanțele anorganice se pot transforma în substanțe organice și invers.

Substanțele organice se deosebesc însă de cele anorganice prin faptul că sunt alcătuite dintr-un număr mai mic de tipuri de atomi și pot exista sub formă de izomeri, polimeri și metameri. Astfel, substanța C_4H_{10} (cuatran) poate exista sub formă de:

cuatran (sau butan)

izocuatran (sau izobutan)

iar substanțele C_2H_4 (etilen), C_3H_6 (propilen), C_4H_8 (butilen), C_5H_{10} (amilen) erau considerate polimeri, hidropropionatul, acetatul de metil și formiatul de etil – metameri (astăzi, considerați izomeri de funcțiune).

hidropropanat

acetat de metil

formiat de etil

Încă din 1878, Nicolae Teclu a intuit și a arătat importanța sintezelor în chimie. Astfel, prin reacția dintre alcooli și acizi se obțin substanțe aromate, existente în fructe. În reacția dintre alcooli și amoniac se obțin baze artificiale (aminele) din care se pot obține pigmenții conținuți în gudroane.

Prin oxidarea alcoolilor se obțin aldehide, și prin oxidare avansată, acizi. Din acizi se pot obține alți compuși ca, de exemplu, amidele. Amidele se pot transforma în compuși pe care îi găsim în natură, compuși care conțin azot și care nu derivă de la alcooli.

În discursul de primire în Academia Română, Nicolae Teclu a pledat pentru afirmarea chimiei și a chimiștilor, susținând:

... Dacă este adevărat că România e un stat agricol, că este o țară binecuvântată cu toate produsele naturii, că este o țară care își ia un puternic avânt spre a se ridica la nivelul Belgiei apusene, devenind un imperativ al industriei și al comerțului oriental, atunci chimia nu mai poate fi privită ca străină, ea trebuie să capete locul și regimul ei cuvenit și trebuie cât mai curând să fie împământenită.

Spre a conchide, Nicolae Teclu susține că economia unei țări, cu bogății naturale ca ale României, poate prospera dacă vor exista chimiști bine pregătiți, entuziaști care să țină seama de echilibrul din natură și care, prin valorificarea resurselor naturale, să nu perturbe acest echilibru.

Concluzii

Academia Română, ca forum științific și cultural, de la înființare, a susținut idealul unirii Principatelor prin desemnarea unor învățați de seamă din Transilvania ca membri titulari sau corespondenți.

La o sută de ani de la moartea chimistului român Nicolae Teclu, se poate afirma că discursul de primire în Academia Română a fost evenimentul care a marcat viața și activitatea marelui chimist și patriot.

Discursul susținut de către Nicolae Teclu la Academia Română cu această ocazie prezintă viziunea sa asupra stadiului de dezvoltare a chimiei, a relațiilor dintre substanțele anorganice și cele organice și asupra relațiilor existente dintre substanțele din aceeași clasă (organice cu organice, anorganice cu anorganice) și pledează pentru dezvoltarea chimiei în România.

Discursul are caracter științific, tehnic, economic și social și scoate în evidență necesitatea și rolul chimiei în dezvoltarea economică a României, prin prelucrarea și valorificarea chimică a resurselor naturale.

Elena HELEREA, Lucia DUMITRESCU, Marius-Daniel CĂLIN

NICOLAE TECLU ȘI CERCETAREA MULTIDISCIPLINARĂ STUDIU DE CAZ: ELECTRICITATEA ATMOSFERICĂ

NICHOLAE TECLU AND MULTIDISCIPLINARY RESEARCH CASE STUDY: ATMOSPHERIC ELECTRICITY

Abstract: Nicolae Teclu, in the scientific meeting of the Romanian Academy dated 27 May 1913, deals with the influence of atmospheric electricity on the needle of the magnetic compass. The paper entitled "Studien über Atmosphärische Elektrizität" is published in the "Bulletin de l'Académie Scientifique", Section Roumaine, II, 1. 1913, pp. 18-29. In 1914, Nicolae Teclu draws the outcomes of his researches on atmospheric electricity, showing some possible applications, such as those related to the prevention of earthquakes by monitoring atmospheric changes.

This paper is an analysis of the multidisciplinary approach on the fundamental and applied research developed by Nicolae Teclu regarding the electricity. It is underlined that the famous researcher and pedagogue, since 1870, in his laboratory, used power sources and electric measuring instruments, especially for flame characterization. The papers presented and published in the "Bulletin of the Romanian Academy" in 1913-1914 indicate that Nicolae Teclu was aware of the discovery related to the theory of the light and electronic structure of substances.

The analysis shows that data obtained by Teclu failed to be conclusive, but its experiments highlighted the systematic and detailed methodology of observation of phenomena done by the great experimenter. Only later, in 1950-1960, there were proposed models concerning the factors that influence the stability of magnetic needle of the compass used as a magnetometer.

1. Introducere

Nicolae Teclu (1839-1916) este unul dintre primii chimiști români care este recunoscut în Europa ca cercetător și practicant al chimiei. Remarcat prin experimentele și analizele efectuate pe diferite substanțe, Nicolae Teclu a susținut promovarea științelor, în special a chimiei.

În prelegerea sa din 1889, *Însemnătatea chimiei*, scria:

Chimia pătrunde în toate straturile societății omenеști, împărțind foloase pentru toți. Privirea ei străbate tot înainte și pătrunde tot mai adînc. Deja ne dă înțelesuri nu numai pentru o mulțime aproape nemărginită de lucruri de pe planeta noastră ci cu tot atîta siguranță și despre compozițiunea materială a atmosferelor corpurilor cerești din infinita depărtare. Însemnătatea ei [a chimiei – n.n.] deci constă în a recunoaște natura dinlăuntru a materiei și tot ce este materie în univers...

Nicolae Teclu a fost interesat de cercetările științifice ale perioadei în care a trăit. Sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX sunt caracterizate prin mari descoperiri, în mai toate ramurile științelor, din care se distinge electricitatea, prin: dezvoltarea teoriei electromagnetismului¹, descoperirea electronului, aplicații în obținerea de mașini generatoare de curent alternativ, noi instrumente de măsurare, telegraful fără fir, telefonul și apoi radioul².

¹ J.C. Maxwell, *A treatise on electricity and magnetism*, Oxford, Clarendon Press, 1873.

² D. Hurmuzescu, *Electricitatea – Curs susținut la Școala de electricitate industrială (1910-1911)*, ed. I, îngrijită de A. Sălcudeanu, Editura Universității Al.I. Cuza, Iași, 2014.

Nicolae Teclu nu a rămas pasiv la aceste metamorfoze și a ținut pasul cu noile descoperiri. Dovadă este și studiul său referitor la posibilitatea utilizării busolei în prognozarea cutremurelor. Astfel, Nicolae Teclu, în ședința de la Academia Română din data de 27 mai 1913, prezintă lucrarea cu titlul *Studien über Atmosphärische Elektrizität*³, care este apoi publicată în „Bulletin de la Section Scientifique de l'Académie Roumaine”.

În anul 1914, Nicolae Teclu reia subiectul asupra electricității atmosferice, indicând și unele posibile aplicații, cum sunt cele legate de prevenirea cutremurelor prin monitorizarea schimbărilor atmosferice⁴.

Prezenta lucrare face o analiză asupra modului de abordare multidisciplinară a cercetării de bază și aplicative desfășurate de Nicolae Teclu, care, încă din anii 1870, utiliza în laborator surse de energie electrică și instrumente electrice de măsurare, în special pentru caracterizarea flăcării.

Lucrările susținute și publicate în „Buletinul Academiei Române” în anii 1913-1914 indică faptul că Nicolae Teclu era la curent cu descoperirile legate de teoria luminii și structura electronică a substanțelor.

2. Experiențele lui Adolf Vucovic

Adolf Vucovic, directorul stației de telegrafie din Agram (Zagrebul de azi – n.n.), a publicat în 1884, în „Journal Télégraphique”, sub titlul *Observations des variations de l'aiguille aimantée qui paraissent en relation avec les tremblements de terre*⁵, observațiile și experiențele sale referitoare la comportamentul indicațiilor galvanometrelor și la alte disfuncționalități care s-au produs în timpul cutremurului din data de 9 noiembrie 1880. În acea zi a observat că oscilațiile acului indicator al unei busole tip J.C. Voigtländer s-au amplificat atunci când cadranul din sticlă a fost încărcat electrostatic prin frecare. Vucovic a făcut apoi experimentări prin introducerea unor bucăți de hârtie în interiorul busolei, care prin electrizare s-au lipit de ecranul de sticlă și, în final, după un timp s-au desprins. La frecarea capacului de sticlă al busolei cu o baghetă din sticlă acoperită la partea inferioară cu piele naturală, prin mișcare circulară în sensul acelor de ceasornic, apare o deplasare fină a acului magnetic al busolei, de o parte și de alta față de poziția inițială, deplasare care depinde de parametrii atmosferici. Explicația autorului: prin frecare „apare un curent electric care generează câmp magnetic care influențează poziția acului magnetic”. Vucovic face și alte experimentări pentru a pune în evidență influența unui magnet permanent sau a câmpului magnetic generat de curentul electric continuu asupra acului busolei magnetice (Fig. 1).⁶

Noi observații sunt publicate de Vucovic în aceeași revistă, în anul 1886, sub titlul *Notes sur la relation des déviations de l'aiguille aimantée avec les tremblements de terre*^{7,8}.

³ N. Teclu, *Studien über Atmosphärische Elektrizität*, în „Bulletin de la Section Scientifique de l'Académie Roumaine”, II, 1, 1913, pp. 18-29.

⁴ *Idem*, *Studien über ...*, în „Bulletin de la Section ...”, III, 1, 1914, pp. 15-18.

⁵ Adolf Vucovic, *Observations des variations de l'aiguille aimantée qui paraissent en relation avec les tremblements de terre*, în „Journal Télégraphique”, Nr. 4/25 april 1884, pp. 73-75. <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k57254376/f10.item.zoom>

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Idem*, *Observations des variations de l'aiguille aimantée qui ... Notes complémentaires*, în „Journal Télégraphique”, Nr. 11/25 april 1884, p. 223.

⁸ *Idem*, *Notes sur la relation des déviations de l'aiguille aimantée avec les tremblements de terre*, în „Journal Télégraphique”, Nr. 10/25 octombrie 1886, pp. 80-84. <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5725501x/f13.item.r=vukovici.zoom>

Variațiile acului magnetic al busolei în perioada 20-27 martie 1885, când au avut loc cutremure de pământ în Dalmația (24 martie), Bosnia (24-25 martie), Grecia (28 martie), sunt reprezentate grafic sub formă de oscilograme, constituind o bază de date sugestivă, ușor accesibilă și utilă în corelarea evenimentelor și a factorilor care le influențează.

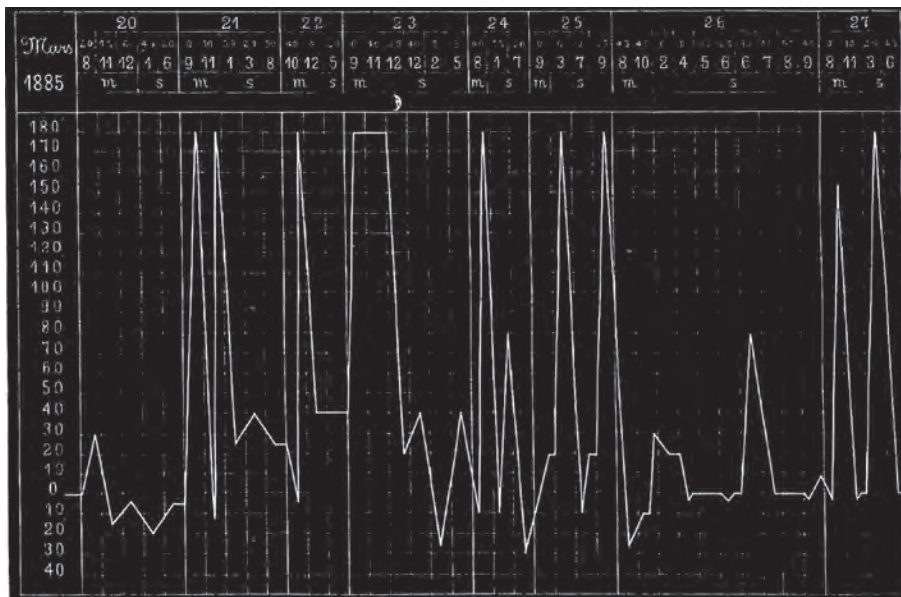

Fig. 1. Oscilograma deviațiilor acului busolei în zilele de 20 și 21 martie 1884 [în lucrarea de la nota 5].

Printre factorii care pot influența comportarea acului magnetic sunt menționați electricizarea prin frecare a capacului de sticlă al busolei și influența unor câmpuri magnetice din apropiere. Autorul consideră că studii aprofundate ar putea stabili nu numai o prezicere a cutremurului, ci și direcția după care va avea loc acel cutremur.

3. Comunicările lui Nicolae Teclu la Academia Română

Nicolae Teclu aprofundează cercetările inițiate de Adolf Vucovic și aduce noi contribuții. În ședința de la Academia Română din data de 27 mai 1913, Nicolae Teclu prezintă lucrarea cu titlul *Studien über Atmosphärische Elektrizität* (Studii asupra electricității atmosferice) (Fig. 2.a).

În această lucrare sunt mai întâi descrise observațiile și experimentele lui Adolf Vucovic. Apoi, este prezentată metoda extinsă cu care a lucrat autorul, prin utilizarea altor tipuri de conductori electrici (cupru, alamă, aluminiu, oțel) și suprafețe diferite (lemn, ebonită, hârtie etc.) de diferite dimensiuni.

Nicolae Teclu a construit un aparat pentru punerea în evidență a electricității atmosferice în funcție de mișcarea aerului dintr-o cameră, cu ajutorul unui ac magnetic instalat într-o incintă cu pereți dubli, orientată spre nord, cu dimensiunile: 150 cm – înălțimea, 48 cm – lățimea, 25 cm – adâncimea.

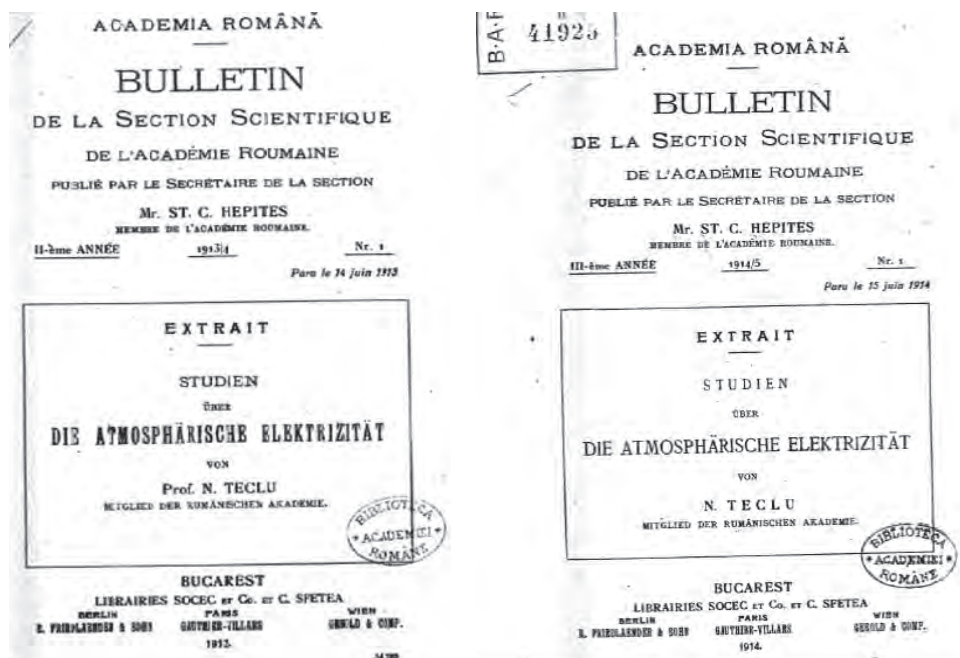

Fig. 2. Extras din publicația Academiei Române: a) din 1913; b) din 1914.

Camera era sigilată, pentru a permite mișcarea liberă a acului magnetic, datorată doar curentului de aer realizat cu o pompă de aer. Într-o serie de noi experimente, Nicolae Teclu a adăugat un barometru și un termometru, pentru măsurarea parametrilor atmosferici. A stabilit că sensibilitatea unui ac magnetic de 1,5 cm este mai mare decât cea a acului magnetic de 2,5 cm. Efectul triboelectric a fost pus în evidență prin realizarea de experimente pe ebonită care se freacă cu un ac din aluminiu. Poziția inițială a vârfului acului de aluminiu marchează punctul zero pe scala de ebonită. Valorile mai mari decât zero sunt notate cu plus (valori pozitive), cele mai mici decât zero sunt notate cu minus (valori negative). Măsurătorile unghiurilor se realizează la fiecare 10 minute și se însumează când se ajunge la 100 de încercări.

În Tabelul 1 sunt prezentate rezultatele experimentelor efectuate în 3 decembrie 1912, amplitudinile deviațiilor acului la stânga (+) și la dreapta (–) fiind reprezentate sub formă de oscilogramă.

Tabel 1. Devieri ale acului indicator la stânga (+) și la dreapta (–) față de referință.

Data	Număr total de citiri	Devieri pozitive	Devieri negative	Diferența de citiri	Raportul devierilor +/-
1912, 3XII	421	330	91	239	2,79

Teclu consideră că diferențele dintre valorile deviațiilor pozitive și cele negative ($330-91=239$) reprezintă aportul acțiunii electricității atmosferice. Alte determinări au continuat și în zilele de 6, 7, 8, 9, 18 și 19 ianuarie 1913, cu măsurarea și a parametrilor atmosferici: presiunea, temperatura și umiditatea. În Fig. 3.a este prezentată oscilograma amplitudinii devierilor acului magnetic pentru ziua de 19 ianuarie 1913 și, centralizat, pentru perioada 6 ianuarie-7 februarie 1913, în Fig. 3.b.

Această temă este reluată de Nicolae Teclu în „Buletinul Academiei Române” din 1914 (Fig. 2.b), în care sunt prezentate măsurătorile făcute urmărind devierea acului magnetic, cu prezența unor devieri spre N-N-V, și N-S-V. O influență semnificativă a factorilor atmosferici nu a putut fi pusă în evidență [vezi nota 4].

Înțenția lui Teclu era să reia experimentele cu aparate mai sensibile.

Trebuie să subliniem probitatea profesională a lui N. Teclu, care recunoaște că nu a putut pune în evidență influența factorilor atmosferici asupra deviațiilor acului magnetic.

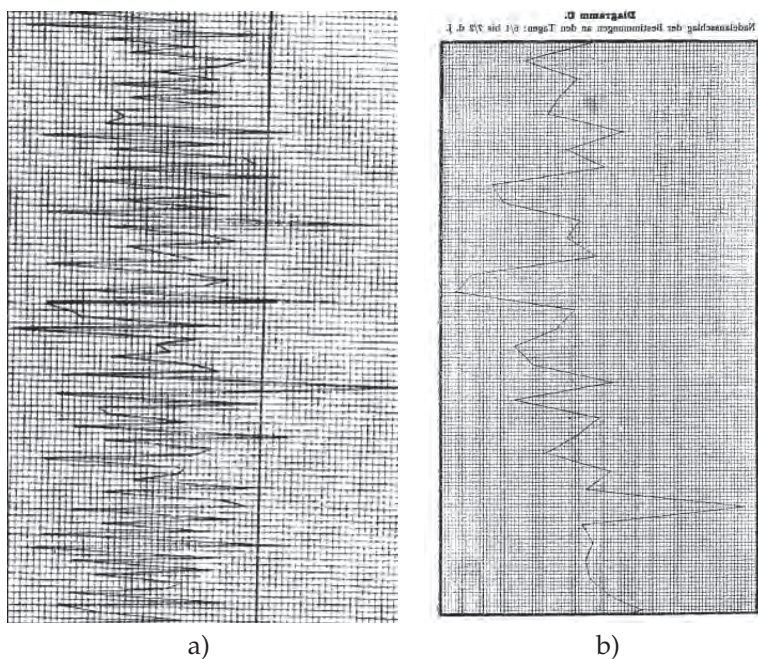

Fig. 3. Oscilograme obținute de N. Teclu în: a) 19.01.1913 ; b) 6.01-7.02.1913.

Din analiza diferitelor măsurători prezentate în tabele, se poate observa că deviația acului nu este influențată sesizabil de valorile momentane ale umidității, temperaturii aerului și nici de presiunea atmosferică. Nicolae Teclu, fin observator și experimentator, remarcă :

Întrebarea, în ce măsură reacția acului care s-a rotit neîntrerupt zi și noapte și la 19 ianuarie anul acesta a avut o deviație medie de 18,99 mm, iar la

23 martie anul acesta (ultima dată la care au avut loc experimente) a atins chiar 41,11 mm, poate fi pusă în corelație cu fenomenele atmosferice din acele zile, va fi obiectul unor observații ulterioare, care, pe baza materialului voluminos cuprinzător ca și pe baza unor etalonări mai precise, se va ajunge probabil la concluziile așteptate.

Ceea ce este de subliniat este faptul că Nicolae Teclu, pornind de la experiențele și observațiile lui Adolf Vucovic, a demarat propriile sale experimente, cu scopul stabilirii unei corelații între mișcarea unui ac de aluminiu de forma indicatorului magnetic, plasat în carcasa unei busole, cu fenomenele atmosferice. Datele nu au reușit să fie concludente, dar au pus în evidență capacitatea de experimentator și modul sistematic de cercetare și observare a fenomenelor care au loc.

Abia mai târziu, în anii 1950-1960, s-au propus modele legate de factorii care influențează deviațiile acului magnetic al busolei, utilizată ca magnetometru.

4. Cercetări ulterioare

Problematica influenței electricității statice asupra deviației acului magnetic a continuat să intereseze cercetătorii, prin noi experimente. Un astfel de experiment este descris în Fig. 6. Mai multe ace feromagnetice (*nails*) sunt suspendate de un magnet permanent puternic. Podeaua de sub magnet este acoperită cu o folie de aluminiu, care este conectată la sfera de înaltă tensiune a unui generator Van de Graaff. La încărcarea cu înaltă tensiune a foliei de aluminiu de la sfera generatorului Van de Graaff, acele feromagnetice încep să se respingă. La aplicarea tensiunii, acele încep să se balanseze tot mai mult și, în cele din urmă, se desprind de magnetul permanent.

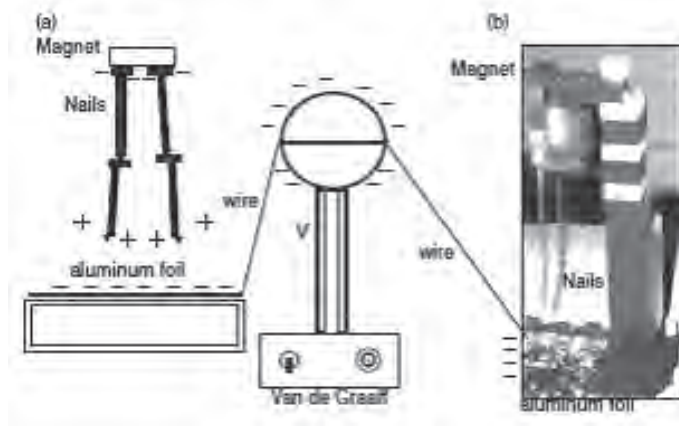

Fig. 4-6. Influența electrostatică determină desprinderea acelor feromagnetice de magnetul permanent.

Explicația este dată de fenomenul de inducție electrică:

- magnetul și acele atârnată au acționat ca un electrod metallic, care, atunci când folia de aluminiu este încărcată electric, prin inducție electrostatică, se încarcă electric (apar sarcini electrice pe ace), iar între folia de aluminiu și ace se stabilește o forță electrică de atracție; pe altă parte, acele încărcate cu același fel de electricitate se resping;

la îndepărtarea foliei de aluminiu acele revin la poziția lor inițială;

- dacă se aplică brusc, de mai multe ori, o tensiune electrică și apoi se oprește brusc aplicarea câmpului electric, acele încep să se balanseze și, în final, pot să se desprindă de magnet.

Se explică astfel cauza deviației acului magnetic (justificată și în cazul influenței electricității atmosferice): dacă pe pământ apare o sarcină electrică variabilă, prin inducție electrică apare o sarcină egală și de semn contrar pe acul magnetic (metalic) care determină interacțiuni electrice și deci deviații ale acului magnetic. Acest raționament modifică justificarea din domeniul magnetic în domeniul electric.

Cercetarea privind identificarea surselor de deviere a acului magnetic în cazul unui cutremur a constituit obiect de studiu în continuare. Rămânea de clarificat în ce măsură undele magnetice, undele electrice și/sau vibrațiile mecanice (undele seismice de foarte joasă frecvență) influențează deviația acului magnetic al magnetometrului.

Abia în 1965 Eleman⁹ prezintă în prelegerea sa un model de magnetograf standard, care se comportă ca un seismograf foarte sensibil. Eleman demonstrează că, în timpul cutremurului, acul magnetic poate avea deviații sub acțiunea cuplului giromagnetic care acționează asupra magnetului suspendat. Totuși, nu este exclus efectul curenților electrici induși care pot crea câmpuri electrice de ordinul (0.07-0.25) mV/km, cu valorile maxime observate de 1 mV/km. Aceste estimări au fost făcute luând în considerare o variație sinusoidală a curentului electric teluric. Dacă se ia în considerare o variație pulsatorie, valorile curenților induși cresc mult și, implicit, cea a câmpului magnetic (Fig. 6).

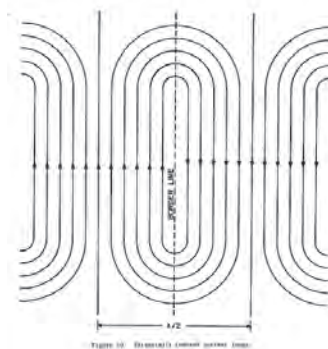

Fig. 7. Bucle de curenți electrici induși de undele seismice.

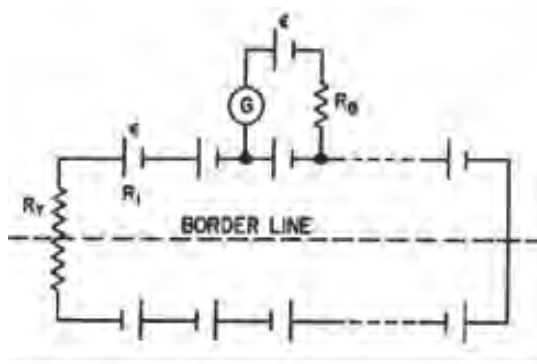

Fig. 8. Schema echivalentă a cuplajului dintre o structură metalică și curenții telurici.

O schemă echivalentă se poate obține în cazul unei structuri metalice de mare suprafață (ex. un acoperiș de aluminiu) în apropierea magnetometrului, care poate avea o conductanță apropiată cu cea a pământului. Astfel, curenții mari induși, datorati

⁹ Folke Eleman, *The response of magnetic instruments to earthquake waves*, Goddard Space Flight Center, Greenbelt, Maryland, 1965.

variației curenților din pământ, pot modifica sau opri deviațiile acului magnetic. În Fig. 8 este prezentată o schemă echivalentă a cuplajului între structura metalică și curenții telurici. Totuși, datorită cuplajului relativ redus între această structură și crusta pământului, doar o mică fracțiune din curenții telurici va corespunde curenților prin acea structură.

În Fig. 9 este prezentată o înregistrare a unui magnetometru la o stațiune din Suedia, din perioada cutremurului din Alaska din 1964, în care s-au sesizat oscilații de (2-4) secunde, urmate de oscilații de (12-30) secunde.

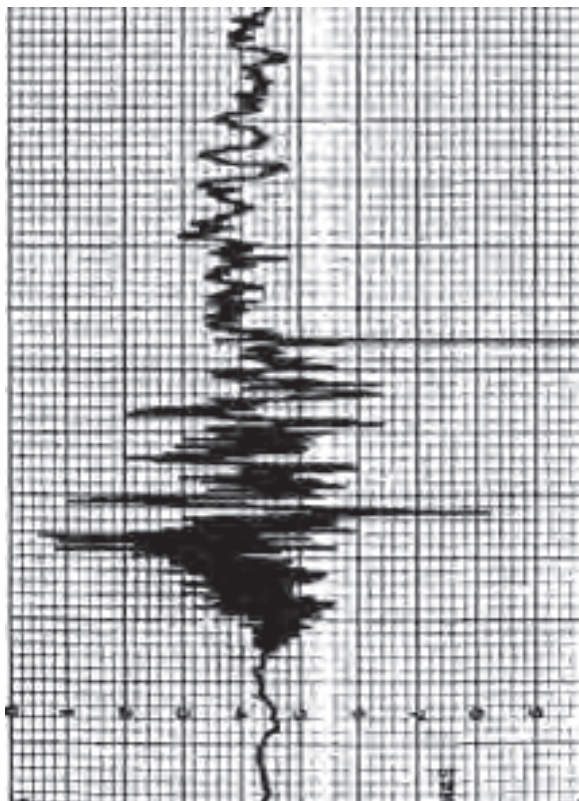

Fig. 9. Oscilograma înregistrată în Suedia în perioada cutremurului din Alaska (1964).

Există cercetări avansate în problema creșterii sensibilității măsurării valorilor curenților telurici și a eliminării influenței anomaliilor magnetice. Astfel, Todorov¹⁰ propune, în brevetul din 1989, realizarea unui magnetometru pentru prezicerea cutremurelor dotat cu o busolă cu cadran gradat și un sistem de magneți cu poziționare reglabilă care să compenseze influența curenților telurici.

¹⁰ George D. Todorov, *Earthquake detecting magnetometer with movable magnetic compass needle and method of using same*, Brevet US 4980644 A, US 07/341,120, 1989.

5. Concluzii

La o sută de ani de la moartea unuia din primii chimiști români, Nicolae Teclu, merită subliniate eforturile de cercetare multidisciplinară ale marelui chimist, cercetător, profesor și patriot.

Pornind de la observațiile lui Adolf Vucovic, Nicolae Teclu extinde cercetările în vederea stabilirii unei corelații între deviațiile acului magnetic al busolei și factorii care influențează indicația busolei.

Nicolae Teclu nu a reușit să explice această corelație, având în vedere stadiul cunoștințelor de la acea vreme, dar merită subliniată perseverența și meticulozitatea cu care a demarat și efectuat experimentările. Abia după al Doilea Război Mondial au fost perfecționate magnetometrele și s-au dezvoltat modele adecvate care să explice influența câmpului electric generat prin inducție electrică, a câmpului magnetic terestru și a variației undelor seismice asupra indicației magnetometrelor.

Rozalinda POSEA, Ovidiu-Constantin SAVU

NOI ASPECTE PRIVIND ACTIVITATEA LUI NICOLAE TECLU

NEW ASPECTS REGARDING NICOLAE TECLU'S ACTIVITY

Abstract: Nicolae Teclu began his studies in Chemistry at the University of Bucharest, continuing them in Vienna with the help of a scholarship offered by the School Sponsorship Committee from Brasov. A part of the laboratory equipment used by Teclu has been subsequently donated to the University of Bucharest in order to mark the beginning of his scholastic career in that place.

While carrying on his work in Brasov, Nicolae Teclu also held the position of manager at the Paper Factory in Zărnești. The bond between Nicolae Teclu and Ioan Socec comes precisely from their mutual interest in the manufacturing and study of paper.

When Teclu argued his discourse on his studies, this is how it sounded: "It is known that there is no colour without light. The charming splendour of the colours in nature, which appears in front of our eyes in so many variations is produced by the solar light. (...) The light is colour".

Nicolae Teclu și-a început studiile în domeniul chimiei la Universitatea din București, continuându-le la Viena cu sprijinul unei burse oferite de Eforia Școalelor din Brașov. O parte dintre aparatele de laborator folosite de Teclu au fost donate ulterior Universității din București, tocmai pentru a marca începuturile carierei universitare în acest loc.

În perioada cât a activat la Brașov, Nicolae Teclu a deținut și funcția de director al Fabricii de hârtie din Zărnești. Legătura lui Nicolae Teclu cu Ioan Socec s-a datorat tocmai interesului manifestat de cei doi pentru fabricarea și studiul hârtiei.

În secolul al XIX-lea, în țările române au activat câteva mari personalități care și-au adus o remarcabilă contribuție în domeniul chimiei. Ei sunt cei care au contribuit și la organizarea învățământului chimic, primii dintre aceștia fiind Alexe Marin (1814-1895) și Ștefan Micle (1820-1879), urmați apoi de Petru Poni (1841-1925) și Constantin I. Istrati (1850-1918). Pe lângă chimiștii menționați, un merit la fel de mare, chiar dacă activitatea didactică a avut-o mai cu seamă în străinătate, îl are Nicolae Teclu (1839-1916).

Renumit pentru activitatea științifică pe care a desfășurat-o de-a lungul vieții, Nicolae Teclu a rămas în conștiința publică națională ca un exemplu de specialist în domeniul chimiei, născut și școlit în parte la Brașov. Și-a început cariera la Brașov, în perioada 1863-1868¹, în calitate de cadru

Grafică, Arhiva Mureșenilor, fond Fotografii și clișee, nr. inv. 1470

¹ Rozalinda Posea, *Corespondența lui Nicolae Teclu cu fratele său, Dumitru Teclu*, în „Țara Bârsei”, nr. 14, Tipografia TIPOTEX S.A., Brașov, 2015, p. 183.

didactic², dar și de fondator al unei societăți cu profil sportiv și muzical. Într-un articol publicat în ziarul „Gazeta Transilvaniei” din anul 1908, intitulat sugestiv *Gimnastica și musica*, găsim justificarea pentru înființarea unei astfel de asociații, care se ocupă de la patinat, excursii, joc de popice, înot, ciclism, la dans, fotbal și tot felul de alte sporturi, care definesc gimnastica în versiunea germană și suedeză de la începutul secolului XX. O altă definiție dată tot în articolul de presă, sună astfel:

Gimnastica este știința rezonabilă a mișcărilor noastre, a raporturilor cu simțurile, inteligența, sentimentele, obiceiurile și dezvoltarea tuturor facultăților noastre.

Și încă o definiție:

Sistemul educativ al exercițiilor corporale sau cultivarea sistematică și conștientă a fizicului, ca mijloc pentru dezvoltarea omnilaterală și armonică a forțelor fizice pentru stabilirea sau restabilirea echilibrului perfect dintre corp și spirit.

Liantul dintre cele două, dintre gimnastică și muzică, îl face dansul.³

Reuniunea de Gimnastică și Cântări este cea care stă la baza întemeierii Filarmonicii din Brașov. Asociația fondată de Teclu respectă curentul european pe baza căruia s-au născut majoritatea societăților culturale din țările române, mai cu seamă din Transilvania. Aceste asociații fondate pe criterii etnice demonstau, în secolul al XIX-lea, că și românii s-au inspirat din exemplul dat de către sași și maghiari. Prin înființarea acestor asociații, românii au demonstrat că au simț artistic și că își asumă cultura națională în egală măsură, alături de celelalte etnii din Transilvania. Reuniunile sau asociațiile au fost create la Brașov începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, scopul lor fiind social, cultural, umanitar și industrial. Așa cum reiese și din țelul înființării lor, acestea promovau și spijineau dezvoltarea economică (Casina română și cea germană, respectiv, maghiară), culturală (prin Societățile de lectură), aveau obiective în sfera socio-culturală (cum este cazul Reuniunilor de cântări germane, maghiare, românești), promovau sportul în scopul dezvoltării individuale, dar și ca mijloc de petrecere a timpului liber (Reuniunea de gimnastică germană și cea română, Societatea săsească de tir, a vânătorilor și cea de patinat). Existau și asociații create în scopuri umanitare, de exemplu Reuniunea femeilor române și cea a femeilor evanghelice, care se ocupau cu sprijinirea și îngrijirea orfanilor, respectiv, a bolnavilor.⁴

În perioada în care a predat gimnastica la Gimnaziul românesc din Brașov⁵, Nicolae Teclu a fost și președinte al Reuniunii de Gimnastică și Cântări, de care s-a ocupat prin realizarea statutelor asociației și găsirea unui spațiu pentru realizarea obiectivelor propuse în aceste statute, adică promovarea și efectuarea orelor de gimnastică, iar potrivit studiilor finalizate la Academia de Arte Frumoase din München, Secția Arhitectură, a încercat să-și găsească de lucru în calitate de arhitect, la București. Pentru că nu a găsit

² Primele cursuri de gimnastică au fost susținute la Gimnaziul românesc din Brașov, în anul școlar 1863-1864, an în care înființează și Reuniunea de Gimnastică și Cântări.

³ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 194, Brașov, 1908.

⁴ *** Noul călăuz al străinului prin Brașov și regiunea dimprejur, precum și prin băile transilvane: Zizin, Előpatak, Malnaș, Tușnad, Covasna și Borsec de comitetul oficial de informație pentru străini: cu un plan nou al orașului, un prospect general al Brașovului și numeroase ilustrații, ed. a 2-a rev., Editura Suvenir, Brașov, 2014, pp. 20-21.

⁵ În lucrarea dedicată aniversării a 70 de ani, Nicolae Teclu este menționat că a introdus în școlile bavareze cursuri sistematice de gimnastică, suspendate datorită Revoluției de la 1848.

nicio lucrare de acest gen, Teclu s-a reprofilat și s-a înscris la Universitatea din București, începând să studieze chimia.⁶ Din motive financiare, a abandonat studiile începute în București și s-a reîntors la Brașov. Următoarea ocazie de a-și continua studiile s-a ivit atunci când a obținut o bursă de studiu, în calitate de profesor al Gimnaziului românesc din Brașov, de la Eforia Școalelor Române. Cu ajutorul bursei s-a înscris la Institutul Politehnic din Viena, Secția Chimie. După ce și-a luat licența în chimie, s-a întors pentru scurt timp în țară, într-o nouă încercare de a se stabili aici, dar nu a găsit sprijin pentru a-și crea un laborator destinat cercetării în domeniul chimiei. În aceeași perioadă cât s-a reîntors la Brașov, Teclu a fost, pentru scurt timp, director al Fabricii de hârtie din Zărnești.⁷ Încercările sale au eșuat, motiv pentru care s-a reîntors la Viena și, începând cu anul universitar 1871-1872, la propunerea a doi profesori de la Academia de Comerț, a preluat Catedra de chimie tehnică (fabricarea hârtiei) în calitate de adjunct, având un salariu de 1.000 de fl. Renunțarea la postul oferit la Brașov și la idealurile legate de îmbrățișarea unei cariere științifice în orașul natal a făcut-o cu un regret pe care l-a resimțit întreaga viață. A fost conștient că rămânerea sa în orașul natal l-ar plafona și i-ar opri oportunitățile oferite de o mare universitate din Europa. Își dorea ca prin perfecționarea sa în calitate de cadru didactic să se întoarcă din această postură la Universitatea din București.⁸

Din anul 1880 a devenit profesor titular la Catedra de chimie din Viena, ulterior a fost numit și conferențiar în studiul chimiei culorilor la Academia de Arte Frumoase din Viena, post din care își dă demisia ulterior pentru că, în anul 1888, devine chimist expert al Imprimeriei imperiale austriece⁹.

În aceeași perioadă în care și-a continuat studiile la Viena, Nicolae Teclu a luat parte la întrunirile Societății literare „România”¹⁰, printre conducătorii căreia se afla un conațional al lui Teclu și unul dintre cei mai buni prieteni ai săi cu care a corespondat întreaga viață, Aurel Victor Mureșianu. Fuziunea celor două societăți s-a realizat în anul 1871, iar bibliotecar al noii asociații, „România Jună”, a fost ales Mihai Eminescu.¹¹ Membru al societății menționate, Teclu, alături de ceilalți români de seamă, participă la serbările de la Putna, dedicate lui Ștefan cel Mare, serbări organizate în august 1870. În muzeul din incinta mănăstirii Putna se află, printre celelalte exponate, obiecte care au fost donate cu ocazia acestor serbări. O urnă de argint, în care s-a pus pământ din cele patru colțuri ale țării, inscripționată, și o învelitoare decorativă, probabil cerută de Nicolae Teclu, cusută cu fir de argint, având stemele ținuturilor române la cele patru colțuri, chenarul central cu inscripție brodată, iar la mijloc, tot brodate, patru localități și anul în care a luptat și a învins Ștefan cel Mare.¹²

Tot pe tărâm național se înscrie și corespondența purtată de Nicolae Teclu și Aurel Mureșianu în scrisoarea emisă la data de 27.V.1892, prin care Teclu este rugat să caute

⁶ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 154, Brașov, 1916, p. 2.

⁷ *Ibidem*, nr. 155, Brașov, 1916, p. 2.

⁸ A se vedea scrisoarea datată 19 martie 1871, în Colecția de carte a Muzeului Județean de Istorie Brașov, nr. inv. 12211.

⁹ Constantin Gh. Macarovici, Gerhardt Schmidt, *Nicolae Teclu*, Editura Științifică, București, 1971, p. 20.

¹⁰ Societatea va deveni ulterior „România Jună”, după unificarea a două facțiuni studențești, una a activiștilor care susțineau continuarea activității politice în Parlamentul maghiar și implicarea elitei românești în toate acțiunile politice, și cea a pasiviștilor, care mergeau pe păstrarea vechilor idealuri românești de luptă națională.

¹¹ Constantin Gh. Macarovici, Gerhardt Schmidt, *op. cit.*, p. 26.

¹² *Ibidem*, pp. 30-31.

un corespondent pentru „Gazeta Transilvaniei” care să relateze demersurile făcute de români în înaintarea *Memorandumului* către împărat. Răspunsul lui Teclu referitor la propunerea Comitetului românilor din Viena de a prezida acțiunile românilor este următorul:

Eu nu consimt cu tendințele deputațiunii. Am fost invitat la o ședință pregătitoare, n-am fost. Azi m-a invitat o deputațiune să primesc președenția românimii de aici, la primirea deputaților, am refuzat. Eu nu mă pot încălzi pentru diletantism în nici o direcțiune. Poate că greșesc, dar nu vreau să am trecere de om politic. Iartă-mă, dacă am păcătuit¹³.

Prin răspunsul dat, Nicolae Teclu certifică faptul că el făcea parte din rândurile elitei transilvane care respingea ideea memoriului către împărat. Probabil considera că mișcarea politică era destinată eșecului, nefiind bine calculată, iar calea cea mai sigură era cea parlamentară. Cert este că, prin acțiunile sale, Teclu făcea parte din elitele românești din Transilvania care au ales calea romantică a ideii de națiune, punând accentul mai mult pe factorii culturali și educativi decât pe cei politici.¹⁴

Din postura de specialist în studiul hârtiei și prin intermediul meseriei avute de fratele său, Dumitru Teclu, care era tipograf și asociat cu Ioan Socec, Nicolae Teclu realizează rapoarte privind calitatea hârtiei folosite la publicațiile editate de cei doi. Primele sale analize sunt făcute pe hârtia folosită la editarea *Analelor Academiei Române*, hârtie pe care o consideră de foarte proastă calitate. Ulterior, trimite rapoarte privind calitatea hârtiei *Analelor*, președintelui Academiei.

Sfătuit de fratele său, Dumitru, Nicolae începe să realizeze studii de analiză pentru cele mai însemnate publicații apărute la editura condusă de Socec & Teclu. Colaborarea cu Ioan V. Socec începe în anul 1888 și va dura până în anul 1896. În timpul colaborării dintre cei doi, Teclu realizează rapoarte în detaliu asupra hârtiei folosite la fabrica condusă de Socec.

Ioan V. Socec avea 18 ani când s-a angajat pentru prima oară ca diriginte de librărie. A plecat în București de la Brașov, unde terminase gimnaziul românesc și liceul comercial. În calitatea de diriginte de librărie, el ținea contabilitatea afacerii și comanda mărfurile necesare de la librării din străinătate. Având un simț foarte dezvoltat pentru afaceri, odată cu ridicarea monopolului asupra tipăririi de manuale adresate Eforiei Școalelor, Socec a început să editeze cărți de școală. În anul 1871, Socec a înființat o tipografie proprie. Pentru buna funcționare a tipografiei, el s-a asociat cu Dumitru Teclu, de meserie tipograf, care s-a stabilit cu această ocazie la București. Atelierul în care au lucrat cei doi a funcționat în mod provizoriu în încăperile situate pe strada Academiei, din București, apoi sediul a fost mutat pe strada Berzei. Firma a purtat numele de Socec, Sander și Teclu, funcționând cu următoarele secții: tipografie, litografie, zincografie și legătorie de cărți.¹⁵ În Stabilimentul de Arte Grafice, cum s-a numit firma, au fost confecționate toate acțiunile și obligațiunile statului și ale societăților particulare, comerciale sau industriale.¹⁶ În anul 1888, Socec devine director al Fabricii de hârtie din Câmpulung, era asociat cu bancherul și industriașul Ștefan Ioanid, se retrage din

¹³ „Gazeta Transilvaniei”, serie nouă, an I, nr. 4, 1991.

¹⁴ Sabina Fati, *Transilvania o provincie în căutarea unui centru: Centru și periferie în discursul politic al elitelor din Transilvania, 1892-1918*, Editura Centrului de resurse pentru diversitate etnoculturală, Cluj-Napoca, 2007, p. 227.

¹⁵ DJANBV, *Colecția de documente a Bibliotecii Astra Brașov, Donația D.Z. Furnică*, nr. 1034/1163.

¹⁶ *Ibidem*.

afacere datorită extinderii afacerilor sale în alte direcții.¹⁷ Din păcate, colaborarea dintre omul de știință Teclu și Ioan Socec se încheie din cauza restanțelor la plata rapoartelor, a neînțelegerilor financiare față de serviciile prestate de omul de știință.

Pentru activitatea sa recunoscută în străinătate, dar și în România, în ședința Academiei Române din 13 septembrie 1877, Nicolae Teclu a fost ales membru corespondent, iar din 2 iunie 1879, devine membru titular.¹⁸ Din păcate, la moartea sa, pe 26 iulie 1916, niciun reprezentant din partea Academiei Române nu a fost prezent să aducă omagii familiei. Din partea României, la înmormântare a fost prezent doar dl Mavrocordat, ministrul delegat în relația cu Viena.¹⁹

Atunci când Teclu își argumenta discursul despre studiile sale, acesta spunea astfel:

Este cunoscut că nu există culoare fără lumină. Fermecătoarea splendoare a culorilor din natură, care ni se prezintă în atâtea variații, este produsă de lumina solară. (...) Lumina este culoare²⁰.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 155, Brașov, 1916, p. 2.

²⁰ Nicolae Teclu, *Noțiuni generale despre industria pigmentelor de depinsu*, în *Analele Academiei Române*, seria II, tom VII, secț. II. *Memorii și notițe*, București, Tipografia Academiei Române, 1883, p. 15.

Elena DAN

NICOLAE TECLU – SAVANT, ACADEMICIAN, CETĂȚEAN DE ONOARE AL BRAȘOVULUI

Abstract: In July 2016 we commemorate 100 years of Nicolae Teclu's death. He gave his name to a burner ("Teclu burner"), the usage of which is very common not only in Romania, but also in many other parts of the world. He studied engineering and architecture, and then chemistry. Teclu ventured into a tremendous variety of investigations, e.g. the burning process of combustible gases, the analysis of natural products, studies on the composition of paper, etc. He was also the inventor of several other laboratory items, kept now at the University of Bucharest. Among these items there were a tool for the detection of methane gas and another one for the preparation of ozone. He was elected to the Romanian Academy.

Savantul brașovean
Nicolae Teclu

Introducere

În luna iulie 2016 comemorăm 100 de ani de la trecerea în veșnicie a savantului român Nicolae Teclu, născut la Brașov în data de 18 octombrie 1839 (decedat la Viena, 13/26 iulie 1916).

Nicolae Teclu este considerat primul chimist român care s-a îndeletnicit în mod consecvent cu cercetarea științifică și de la care au rămas lucrări devenite astăzi clasice.

Date biografice

Fiu al unui comerciant român din Brașov, Nicolae Teclu a urmat studiile primare și gimnaziale în orașul natal, continuând studiile medii la Viena, unde a absolvit liceul. Urmează și absolvă cursurile Academiei de Arte Frumoase – Secția Arhitectură, în Germania, la München și la Berlin.

În timpul studenției își cultivă pasiunea pentru gimnastică, fiind fondatorul primei societăți de gimnastică din Bavaria, unde a activat sub titulatura de maestru de gimnastică.¹ La vârsta de 29 de ani își schimbă complet specialitatea, începe să studieze chimia, la Politehnica din Viena. După finalizarea studiilor universitare revine în țară, încercând, fără succes, să profeseze ca arhitect, în București, după care se întoarce la Brașov. Aici s-a angajat la Gimnaziul românesc, unde a predat gimnastica rațională, în perioada 1863-1868.²

La invitația Prof. dr. Ludwig Boltzman se întoarce la Viena, unde lucrează, o perioadă, alături de acesta, apoi ajunge profesor de chimie generală la Academia de Comerț și, ulterior, profesor de „chimia pigmentilor” la Academia de Arte Frumoase.

Aprecierea unanimă a meritelor sale profesionale, în cercul specialiștilor de la Viena, a avut drept rezultat folosirea lui multilaterală în activități precum:

- docent pentru chimia pigmentilor la Academia de Belle-Arte de la München;

¹ Rozalinda Posea, *Corespondența lui Nicolae Teclu cu fratele său, Dumitru Teclu*, în „Țara Bârsei”, 2015, p. 183.

² *Ibidem*.

- chimist la Monetăria statului austro-ungar;
- chimist la Imprimeria imperială de la Viena etc.

Spre sfârșitul vieții, în 1879, este ales membru al Academiei Române, în semn de recunoaștere a contribuției sale deosebite la dezvoltarea chimiei aplicate.

Contribuții științifice

Contribuțiile științifice la dezvoltarea chimiei aplicate ale chimistului Nicolae Teclu numără 52 de lucrări originale publicate, din care cele mai multe se referă la studiul gazelor, la ardere și la producția industrială a hârtiei, și peste 60 de descoperiri, care l-au făcut cunoscut în toată lumea.

Invențiile sale constau în realizarea unor aparate practice, precum:

- Becul de gaz cu regulator, „arzătorul Teclu”;
- Fotometrul numit „Aparatul Teclu” – prezentat în 1898 la Congresul Internațional de Chimie de la Viena, cu care determina transparența corpurilor și care folosea un bec cu filament din iridiu-platină, aparat folosit în medicină, nelipsit astăzi din laboratoarele de analize medicale;
- Ozonizatorul – aparat producător de ozon (O_3), cu ajutorul curentului electric, folosit pentru descărcări electrice, luminoase sau obscure;
- Aparat pentru prepararea dioxidului de carbon solid;
- Aparat pentru determinarea continuă a compoziției aerului din galeriile de mină, pentru evitarea formării gazului „grizuu” – exploziv;
- Generatoare de gaz în flux continuu, cu presiuni mari – pentru prepararea de amestecuri detonante;
- Aparate didactice pentru laboratoare.

Cea mai populară invenție a sa a rămas **arzătorul Teclu**, care produce o flacără mai fierbinte decât toate celelalte arzătoare cunoscute până acum. Invenția a fost brevetată în Austria și realizată de firma vieneză W.J. Rohrbeck's Nachtolger și, la Leipzig, de către firma Franz Huguershoff. **Becul Teclu** este folosit și astăzi în toate laboratoarele din lume, este asemănător cu becul Bunsen, dar reglarea admisiei se face cu un obturator conic și, în felul acesta, se obține un amestec mai bun al aerului cu gazul și o temperatură mai înaltă.

Arzătorul Teclu, numit și becul Teclu, este folosit și astăzi în întreaga lume într-o variantă îmbunătățită, numele savantului român fiind cunoscut pe întreaga planetă.

Teclu se înscrie în șirul precursorilor români ai aeronauticii. Numele lui va fi pomenit totdeauna cu respect, ca al unuia dintre întemeietorii chimiei românești, precursor al inventatorilor de aparate de analiză fără de care tehnica modernă ar fi de neconceput.

Legătura cu țara

Deși a fost nevoit să activeze în străinătate, Nicolae Teclu s-a simțit totdeauna aproape de poporul său, legăturile pe care le-a întreținut cu instituțiile științifice românești fiind neîntrerupte.

În perioada 1863-1868, cât a funcționat ca profesor de gimnastică rațională la Gimnaziul românesc din Brașov, a înființat o asociație culturală, Reuniunea de Gimnastică, împreună cu J. Meșiotă, Ștefan Rusu, Dumitru Teclu și Ștefan Iosif.

În perioada studiilor la Viena a beneficiat de o bursă din partea Eforiei Școalelor Române din Brașov. Îl cunoaște pe Mihai Eminescu, alături de care participă, împreună cu alți reprezentanți ai studenților români, din țară și din străinătate, la serbările

organizate la Putna, în 1870. În anul următor, Eminescu va participa la demonstrațiile publice susținute de Nicolae Teclu la Academia Comercială din Viena.

A corespondat cu dr. în drept Aurel Mureșianu, fiul lui Iacob Mureșianu, care, renunțând la o strălucită carieră juridică în capitala Imperiului Austro-Ungar, a preluat, în 1878, conducerea „Gazetei Transilvaniei”. Teclu îl informa pe dr. Aurel Mureșianu despre realizările sale profesionale și despre diverse evenimente politice și culturale ce aveau loc în Viena, solicitând și informații despre diverse evenimente din țară.

A militat pentru dezvoltarea chimiei în România de pe pozițiile unui savant progresist. Iată ce spune el, în 1880, la Academia Română:

Chimia este însă și mai mult: ea este mama industriei într-o țară ca aceasta, cu resurse atât de bogate, trebuie să fie un focar pentru ridicarea bunăstării materiale, printr-o activitate cât mai extinsă industrial.

La Universitatea din București – Facultatea de Chimie au fost păstrate mai multe aparate inventate de chimistul român, care fuseseră prezentate la expoziția jubiliară din 1906: aparatul de preparat ozon, aparatul de preparat dioxid de carbon solid, aparatul pentru sinteza și descompunerea apei, aparatul pentru prepararea gazelor, aparatul pentru înregistrarea exploziilor gazelor.

Numele Nicolae Teclu este purtat astăzi de peste 15 licee cu profil de chimie din toată țara; din păcate, niciunul nu este din Brașov, orașul său natal.

Casa Teclu din Brașov, str. Prundului nr. 41

● ACADEMICIENII ●			● LICEULUI ●		
1	GAVRIEL MUNTEANU	1866	26	NICOLAE COLAN	1942
2	TITU MAIORESCU	1867	27	ION MUSLEA	1947
3	ION MESOTA	1877	28	ALEXANDRU BANCIU	1948
4	NICOLAE TECLU	1879	29	EMIL PETROVICI	1948
5	ION BOGDAN	1892	30	AUREL BARGLAZAN	1955
6	ANDREI BĂRSEANU	1902	31	ANDREI OTETEA	1955
7	VIROL. OMITIU	1902	32	EMIL POP	1955
8	ENEA NOBOS	1904	33	GHEORGHE BUZDUGAN	1963
9	AUGUSTIN BUNEA	1909	34	BENUS RADULET	1963
10	ION URSU	1910	35	TIBERIU SPĂRCHET	1963
11	SEXTIL PUSCARIU	1914	36	IRIMIE STAIȚU	1963
12	ION LUPAS	1916	37	VASILE VELICAN	1963
13	ILARION PUSCARIU	1916	38	ION ZOGRAVEȘCU	1963
14	ALEXANDRU LAPEDATU	1918	39	DIMITRIE MACREBĂ	1965
15	GH. BOGDAN-DUICA	1919	40	GEORGHE CIUCU	1974
16	VALERIU BRANIȘTE	1919	41	EUGEN BEBELEANU	1974
17	GEORGHE DIMA	1919	42	STELIAN MUNTEANU	1974
18	ONISIFOR GHIBU	1919	43	D. ROȘCA	1974
19	OCTAVIAN GOGA	1919	44	DUMITRU STĂNÎLOAE	1990
20	VASILE GOLDIS	1919	45	ALEXANDRU SURDU	1992
21	GH. POPA-LISSEANU	1919	46	GEORGHE GIUGLEA	1993
22	LUCIAN ELĂGA	1936	47	VICTOR GURGIU	1991
23	ION LAPEDATU	1936	48	IOAN-AUREL POP	2001
24	MARIUS STURZA	1938	49	NICOLAE-VICTOR ZAMETI	2006
25	CONSTANTIN LĂCEA	1939			

Absolvenți iluștri ai Liceului „Șaguna”
– N. Teclu, nr. 4 din listă

AUTORII DIN ACEST VOLUM:

ȘERBAN DRAGOMIRESCU
Fost Cercetător principal, Institutul
de Geografie al Academiei Române,
București

Dr. LUCIAN BADEA
Fost Șef de Sector Geomorfologie,
Institutul de Geografie al Academiei
Române, București

Dr. ELENA TEODOREANU
Fost Șef Laborator Bioclimatologie la
Institutul de Balneologie, Fizioterapie și
Recuperare Medicală, București

Prof. univ. VIOLETTE REY
Profesor agregat emerit, cu doctorat
de Stat, École Normale Supérieure
Lyon, membru de onoare al Academiei
Române

CĂTĂLINA-MARIANA CREȚU
Profesoară la Școala Gimnazială
Ormeniș

Dr. LĂCRĂMIOARA MANEA
Cercetător științific, Șef Birou
Patrimoniu-Documentare, Institutul
de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă
Simion”, Tulcea

Dr. ANDREEA-MARIA CROITORU
Expert Patrimoniu Naval, Șef Secție
Istoria Marinei, Muzeul Marinei
Române, Constanța.

CĂTĂLIN STĂNESCU
Muzeograf, Muzeul Municipal
Câmpulung Muscel

RODICA NIȚU
Conservator, Muzeul Municipal
Câmpulung Muscel

STELUȚA CHEFANI-PĂTRAȘCU
Muzeograf, Muzeul Județean
Teleorman

ELISABETA SAVU
Muzeograf, Muzeul Ceasului „Nicolae
Simache”, Ploiești

FLORENTINA-MANUELA ȚUHAȘU
Conservator, Secția Patrimoniu,
Compartimentul pentru Evidență și
Gestiunea Generală a Patrimoniului,
Muzeul Național de Istorie a României,
București

Dr. SANDA SAFTA
Șef Serviciu, Muzeul Municipal
Câmpulung Muscel

MIHAI IONESCU
Arheolog, Muzeul Municipal
Câmpulung Muscel

Dr. MARIN POP
Cercetător științific, Șef Secție
Muzeografie – Muze locale, Muzeul
Județean de Istorie și Artă, Zalău

Dr. CONSTANTIN BĂJENARU
Cercetător științific III, Muzeul Țării
Făgărașului „Valer Literat”

Dr. GABRIEL-FELICIAN CROITORU
Cercetător, Institutul de Turcologie și
Studii Central-Asiatice, Universitatea
„Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

Dr. LAVINIA DUMITRAȘCU
Muzeograf, Muzeul de Istorie Națională
și Arheologie, Constanța

Dr. MĂDĂLINA NIȚULEA
Muzeograf, Muzeul Național Cotroceni,
București

MARINELA-LOREDANA BARNA
Muzeograf, Muzeul „Casa
Mureșenilor”, Brașov

CRISTINA TĂNASE
Muzeograf, Muzeul Județean de Istorie,
Brașov

IONUȚ TĂNASE
Profesor, Liceul Teoretic „George
Moroianu” Săcele, jud. Brașov

MAGDALENA TRĂISTARU
Muzeograf, Șef Secție Relații Publice,
Marketing Cultural și Pedagogie
Muzeală, Muzeul Regiunii Porților de
Fier, Drobeta-Turnu Severin

Dr. FLORINA DIACONU
Muzeograf, Secția Științele
Naturii, Muzeul Regiunii Porților de
Fier, Drobeta-Turnu Severin

RAMONA-MONICA LAZĂR
Muzeograf, Muzeul Național de Istorie
a României, București

Dr. LIDIA PRISAC
Institutul Patrimoniului Cultural al
Academiei de Științe a Moldovei,
Republica Moldova

Dr. ION-VALER XENOFONTOV
Biblioteca Științifică Centrală „Andrei
Lupan” (Institut) a Academiei de Științe
a Moldovei, Republica Moldova

Dr. JENICA TABACU
Director Muzeul Memorial „B.P.
Hasdeu”, Câmpina, Prahova.

VALENTIN HĂNULESCU
Muzeograf, Memorialul „Nicolae
Bălcescu”, sat Valea Bălcescă, comuna
Nicolae Bălcescu, județul Vâlcea.

IOANA COȘEREANU
Muzeograf, Complexul Național
Muzeal „Moldova”, Iași

ROXANA GÂSCĂ
Muzeograf, Muzeul Național de Istorie
a României, doctorand la Școala de
Studii Avansate a Academiei Române,
specializarea Istoria Imperiului Otoman
– Osmanistică

MIRCEA GHERMAN
Primul curator al Muzeului „Casa
Mureșenilor” Brașov (1968-1991)

Prof. univ. dr. ing. DĂNUȚ-IONEL
VĂIREANU
Universitatea Politehnica din București,
Facultatea de Chimie Aplicată și
Știința Materialelor, Departamentul de
Chimie Anorganică, Chimie Fizică și
Electrochimie

Prof. univ. dr. ing. RODICA ȚICĂ
Universitatea „Transilvania”, Brașov

Prof. univ. dr. ing. ELENA HELEREA
Universitatea „Transilvania”, Brașov

Prof. univ. dr. LUCIA DUMITRESCU
Universitatea „Transilvania”, Brașov

Dr. ing. MARIUS-DANIEL CĂLIN
Șef lucrări, Universitatea „Transilvania”,
Brașov

ROZALINDA POSEA
Muzeograf, Muzeul Județean de Istorie,
Brașov

OVIDIU-CONSTANTIN SAVU
Șef Serviciu Istorie și Literatură,
Muzeul „Casa Mureșenilor”, Brașov

Dr. ing. ELENA DAN
CRIFST – Filiala Brașov

ISSN 1583-3119